

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS
ÉS
MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.
V. FERDINÁND ÉS I. FERENCZ JÓZSEF.

VI. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1888.

ÉISCHER ISTVÁN ÉS F. KÖNYVNYOMDA-INTÉZETE.

TARTALOM.

Lap.

I. *Fejesei*..... 1—64-ig.

Az 1848-iki törvények.

II. *Fejesei*..... 65—107-ig.

1848. új vívmány-e? — Tökéletes mű-e? — Nincsenek-e és mik hiányai? — Ellentétes-e a monarchiával?— Anárchicus, túlságos democraticus intézmény e? Az osztrák állam-szövetséggel, a *pragmatica sanctio* czimü egységgei összeférhetlen-e?

III. *Fejesei*..... 109—144-ig.

A 48-as kormány. — Gróf Batthyány Lajos, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Deák Ferencz, gr. Széchenyi István, herceg Eszterbázy Pál, báró Eötvös József, Mészáros Lázár, Klauzál Gábor. — A kormány politikája. — Az európai politikai helyzet. — A francia köztársaság. — Az osztrák, porosz, német, olasz, lengyel hangulat. — A ministerium gondatlansága. — A ministeriumbani szakadás, a grófok és nemesek közti ellentét. — A közös ügyek és nemzetiségek elhanyagolása. — Ábrándos bizalom és tétlenség.

IV. *Fejesei*..... 145—178-ig.

A bureaucraták alkalmazása. — A régi hívek a ministeriumot előzönlük, a kormány a mozgalmakról, István főherceg árulásáról

IV

későn értesül. — A rendi országgyűlés feloszlatása. — A bécsi kormány a magyart 10 millió kamat fizetésére hívja fel. — A szerbek májusban fellázadnak. ~ Rajasich patriarcha. — Az erdélyi kormányzóság és az oláhok. — Az oláhok Magyarországot Balázsfalván megtámadják. — A császár Innsbruckba vonul. — A reactio szövetsége, a magyar kormány vaksága és dőresége. — A kormány kard és ágyú helyett kiáltványokkal harcol, a reactióval alkudozik. — Pest és Bécs tüntetnek. — A hírlapok izgatnak. — Kossuth a szélsőkkel szövetkezik. — Júniusban Batthyány Jellasich bán ellen V. Ferdinándtul roszaló nyilatkozatot hoz. — A kormány a szerbek ellen nemzetörtséget mozgósít, júniusban honvédtiszteket nevez. — A szerbek Karloviczon, a horvátok Zágrábben lázadó határozatokat hoznak. — Az idegen fajok nyílt szövetsége a kamarillával. — A reactio helyzete. — János főherceget német kormányzónak választják. — A magyar kormány Olaszország ellen 200,000 katonát ígér. — János főherceget a horvátok irányában közvetítőnek kérik fel. — A király a horvátokat és szerbeket elutasítja. — Az új országgyűlés. — Percnyit Majlátért elejtik. — István főherceget a király nagy jogokkal ruházza fel. Az európai hangulat Magyarországrul. — István főherceg hatalmának következménye. — Pázmándy Dénes elnökké választása. — A közhangulat, az országgyűlési pártok. — Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Mór. — Urbéri, kárpótlási törvényjavaslat.

Lap.

V. Fejezet..... 179—247-ig.

A honvédség felfegyverzése rákmódra halad. — Az államtitkár és hadvezérek árulása. — Az osztrák kormány a horvátokkal kiegyezést sürgeti. — A kormány az olaszok ellen 200,000 katonát és 42 milliót ajánl. — Kossuth védi a javaslatot, a kormány politikáját, beszél a lázadásrul. — Az országgyűlés egyhangúlag elfogadja. — A két szélső ellenzék. — Madarász, Nyáry, Teleky, Széchenyi, Eötvös. — A felirati vita. — Nyílt szakadás a ministeriumban. — A kormány jegyzőkönyve. — Az olasz be-

avatkozás értelmezése. — Az ellenzék a királyi háztartás leszállítását, a dicasterialisok nyugdíja megszüntetését indítványozza. — A lázadás megerősödik. — A kormány hanyagsága és tehetetlensége. — A magyarok beszélnek, a lázadók szervezkednek. — A magyar kormány látni kezd. — Br. Vay Miklóst Erdélybe kormánybiztosnak küldik, hatalom és pénz nélkül. — A lázadók az alvidéken győznek. — A császári tábornokok árulása. — Radetzky olasz-győzelme. — János főherceg a magyarokat elutasítja. — Közoktatási törvényjavaslat. — A magyar nyelv fenségének elvetése. — millió magyar bankjegy kibocsátása. — A német birodalommal platonikus szövetség. — Batthyány Kossuthal válni akar, de nem mer, Széchenyihez közeledik. — Éjjeli tanácskozás. « Az összeesküvők saját árnyékoktól megijedve szétfutnak. — Perczel akasztófa-ígéretei. — Az udvar Bécsbe visszatér. — Az osztrák országgyűlést megnyeri. — Jellasicsnak a lázadás szervezésére 600,000 forintot adnak. — Batthyány a dunántúli nemzetőrséget felhívja. — A 200,000 katonáról szóló törvényjavaslatot Mészáros az országgyűlés elé terjeszti. — A Mészáros által javasolt közöshadsereg ellen a központ magyar hadsereget indítványoz. — Kossuth hallgat. — A grófok 32 szavazattal győznek. — Szent-tamási vereség. — Bakonyi árulása. — Perczel Móricz Bakonyit és a főbb tiszteket árulással vádolja. — Mészáros az árulást tagadja. — Kossuth Bakonyit dicséri, vizsgáló-bizottságot indítványoz. — Batthyány Perczel megrovatását kéri. — Batthyány Perczel rosszalásához állását köti. — A többség Perczel rosszalását kimondja, de a bizottságot mellőzi. — Szerb lázadás. — A király az Olaszországban levő magyar katonaság hazatérését elrendeli. — 24-én Kossuth 60 millió bankjegy kibocsátását indítványozza. — A kormányhoz interpellációk intézeteinek. — Kossuth válasza. — Kossuth István főherceget a magyar királlyal augusztus végén megkínálja. — István visszautasítja. — István 4 nemzetőri parancsnokot nevez.

Lap.

VI. Fejezet..... 249—264-ig.

Kossuth jelentése a pénzügyekről.

VII. Fejezet..... 265—319-ig.

Szem ere kiáltványa. — Ujjonczozási bizottságokat rendel. — Szentkirályit visszahívják. — Frankfurtban magyar szövetséget indítványoznak. — Szept. 2-án Kis Ernő győz. — A ministerium szept. 5-én a haza veszedelmét nyilvánítja. — Országos bizottság. — Nyilatkozvány Európához. — A királyhoz az ország kívánalmával bizottság küldessék. — A király alkotmányellenes leirata István főherceghez. — A király a küldöttséget visszautasítja, írásbeli válaszában Magyarország feldarabolását elrendeli. — Herceg Eszterházy leköszön. — Jellasicot a király visszahelyezi. — A kormány a válságtól megremül, Szemere és Mészáros kivételével leköszönnek. — Szeptember 11-én István levelet intéz az országgyűléshez. — Az országgyűlés Madarász László indítványára a hercegi leiratot törvénytelennek nyilatkoztatja. — A ministerium kinevezteig a kormányzással Kossuth, Szemere, Mészáros bízatnak meg. — István ezt bizalmatlanságnak jelenti. A ház bizalmi nyilatkozata átadásával Kossuthot bízza meg. — A nép a nádor szökését gyanítja, általános izgatottság. — Népgyűlés. — Budai küldöttség. — A főherceg és reszketek rémülete. — A főherceg Batthyányi kormányalkotással bízza meg. — Batthyány folytonos vaksága. — Nyáry az országgyűlés feloszthatlanságát indítványozza. — Deák czáfolata. — Jellasic a Drávához közeledik. — A kormány ellenében gr. Teleky Ádám tábornokot állítja föl 2400 katonával és 32 ágyúval. — Csányi kormánybiztos. — Teleky áruló nyilatkozata. — A tisztek hazafisága. — Frankfurti küldöttség. — István főherceg a fővezényletet elfogadja. — Perczel Móricz és Bónis Samu küldetése. — Batthyány Komáromot és Péterváradot biztosítja. — A sorkatonaság a honvédséghez csapatosan tódul. — Nyáry, Perczel a szállódezsma eltörlését indítványozzák. — Kossuth elodázza. — Szept. 16-án honvédelmi bizottságot alakítanak. — Batthyány kormánya. — A király német rideg kényurí levele István főherceghez. — Nyáry Pál ujoncz-javaslat. — Igazságtalan úrbéri kárpótlási módozat. — A reszketek szüretelni mennek. — Hurbán támadása. — Kossuth az alföldre megy izgatni. — István

VII

főherceg szökése. — Br. Vayt kancellárnak, gróf Lamberget főhadparancsnoknak nevezik. — Lamberg az országgyűlés feloszlatására indul 28-án, a hídon a nép megöli. — A kormányt a honvédelmi bizottságra bízzák. — Jellasich ellen 16,000 embert állítanak. — Jellasichot Moga tábornok önkorénál megveri. — Fegyvernyugvás és szökés. — Görgey Arthur gróf Zichy Ödönt felakasztja. — Az osztrák kormány az álczát leveti. — Október 3-án a felsőház a honvédelmi bizottmányba tagokat választ. — Zichy-vagyon kérdés. — Bécs Magyarország mellett állást foglal. — Okt. 6-án kiüt a bécsi forradalom. — Latourt felakasztják. — Kossuth sereget állít. — A király Bécsből megszökik. — Récseyt ministerelnöknek nevezi. — Az alkotmány elleni merénylet. — Récsey lemondása. — Kossuth Lajos beszéde és határozati javaslata.

Lap.

VIII Fejezet 321—362-ig.

Kossuthot a honvédelmi bizottság elnökének választják. — Récseyt vád alá helyezik. — Gr. Telekyt Párisba küldik. — István nádor leköszönése elfogadtatik. — A magyarok Jellasichot a határig kergetik. — Jellasich Bécs alá vonul. — Bécs tiltakozása. — A magyar tisztek hangulata. — Bécs alatt Auersperg Jellasich-al egyesül. — Az osztrák országgyűlés Jellasichot a haza ellenségének nyilatkoztatja — Kossuth a sereget szervezi. — A tisztek hangulata. — V. Ferdinánd herceg Windischgratzet teljhatalmú bécsi és magyar biztosnak nevezi. — Windischgratz kiáltványa és jelleme. — A pesti és bécsi országgyűlések rendeleteit érvénytelennek nyilvánítják. — Kossuth a táborban hadi tanácsot tart, a tisztek a támadást ellenzik. — Kossuth Windischgratzhez követeket küld, ez az alkudozást visszautasítja, Ivánka ezredet elfogatja. — Schwechati vereség. — Bécs bukása. — Moga leköszönése. — Görgey főparancsnoksága, jelleme. — Válságos helyzet. — A pozsonyi gyenge sereg. — Görgey és a régi tisztek téveszméi. — Erdély a kormány habozása és tétlensége miatt elesik. — Urban az oláhokat felláztatja. — Puchner a pénztárakat lefoglalja. — A reactio seregét szervezi. — Az oláhokat gyilkosság- és rablásra ingerük. — A

VIII

sikertelen pozsonyi haditanács. — Kossuth guerilla-háborút ajánl.
— Görgey Györgi akar vonulni. — Madarász tapintatlan összeférhetlenségi javaslata. — Poroszországban a szabadelvűeket leverik.
— Erdélyben a székelyeket legyőzik. — Baldácsy veresége és szaladása. — Csányi és Görgey kiáltványa. — Aradi vereség. — Kossuth erélye. — A magyar sereg decemberben. — A császári sereg. — Deczember 2-án V. Ferdinánd és Ferencz Károly leköszönnek Olmützben. — Ferencz József császár nyilatkozványa. — Az országgyűlés határozata. — A leköszönő-okmány hiányai. — Báró Kemény a határozatra!.

1. FEJEZET.

Az 1848-iki törvények.

A nemesség végrendelete, az 1848-iki törvények

Élőbeszéd. Az ország és ahoz kapcsolt részek Karai és Rendel a nádornak törvényes megválasztásán kívül nem késtek figyelmüket azokra fordítani, miket a magyar népnek jogban és érdekekben egyesítése, az ország törvényes önállása és függetlensége, a *pragmatica sanctio* által vele válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonya megkíván.

I. József főherczeg nádor emléke a törvénybe iktattatik.

II. István főherczeg nádorrá választásáról.

0 felsége az országgyűlést nádorválasztás végett különösen is kitűzván, miután a kijelöltek névsorát lepecsételve, kegyelmesen átnyujtatni méltóztatott, az ország rendei ő felsége elől elvonulva, István főherczeget, a királyi jelölési iratot fel nem törve, egyhangúlag nádornak választották.

Mely választásra egyébiránt kijelentik, hogy a jövő esetekre zsinórmértékül nem szolgáland, sőt az ország törvényei minden jövőendő időkre épségben fenntartatnak.

III. A független magyar felelős minis- térium alakításáról.

1. §. Ő felségének a királynak személye szent és sérthetlen.

2. §. Ő felségének az országbul távollétében a nádor s királyi helytartó, az országban s ahoz kapcsolt részekben, a korona egységének, a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, a végrehajtó hatalmat, a törvény s alkotmány ösvényén teljes hatalommal gyakorolja, és ez esetben a mostani nádor cs. k. főherczeg István személye szent és sérthetlen.

3. §. Ő felsége, és az ő távollétében a nádor s királyi helytartó, a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik csak úgy érvényesek, ha a Budapesten székelő ministerek egyike által aláíratnak.

4. §. A ministerium mindegyik tagja, mindennemű hivatalos eljárásért felelős.

5. §. A ministerium székhelye Budapest.

6. §. Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. kir. udvari kancelláriának, a k. helytartó tanácsnak s a.k. kincstárnak, ide értvén a bányászatot is, köréhez tartoznak, vagy azokhoz tartozniok kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

7. §. Az érsekek, püspökök, prépostok, apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezési

jognak gyakorlata és a nemességnek, czimeknek s rendeknek osztása, mindég az illető felelős magyar minister ellenjegyzése mellett egyenesen ő felségét illeti.

8. §. A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönb a katonai hivatalokra! kinevezéseket, szintén úgy ő felsége fogja a 13. §. szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.

9. §. Azon tárgyak, melyek a 8. §-ban említett, kormánytestületek által végelhatározás végett ő felségének szoktak felterjesztetni, kivéve a 7-ik és 8-ik szakaszokban kijelölteket, ő felségének az országbuli távollétében, a ministerium által a nádor s királyi helytartó elhatározása alá lesznek terjesztendők.

10. §. A ministerium áll egy elnökbül s ha az maga tárczát nem vállal, kivüle még 8 ministerbül.

11. §. A ministerelnököt, ő felségének az országbuli távollétében a nádor s királyi helytartó, ő felségének jóváhagyásával nevezi.

12. §. Ministertársait a legfelsőbb megerősítés végett az elnök teszi javaslatba.

13. §. A ministerek egyike folyvást ő felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

14. §. A ministeriumnak azon tagján kívül, mely a felség személye körül a 13. §-ban említett ügyekre ügyelend, következő osztályai lesznek:

- a) belügyek, '
- b) országos pénzügy,
- c) közmunka és közlekedési eszközök és hajózás,
- d) földművelés, ipar és kereskedelem,
- e) vallás és közoktatás,
- £) igazságszolgáltatás és kegyelem, és
- g) honvédelmi osztályai.

15. §. Mindegyik osztálynak, valamint az ahhoz tartozó s az illető osztályfőnökök vezérlete alatt állandó hivatalos személyzetének élén külön minister áll.

16. §. A kebelébeni ügykezelés módját maga a minister határozza meg.

17. §. Az összes ministerium tanácsülésében, midőn ő felsége vagy a nádor királyi helytartó abban jelen nincs, a miniszterelnök elnököl, ki a tanácsot, midőn szükségesnek látja, mindenkor összehívhatja.

18. §. Mindenik minister azon rendeletért, melyet aláír, felelős.

19. §. Budapesten álladalmi tanács állittatik fel, mely a legközelebbi országgyűlésen fog állandóan elrendeltetni.

20. §. Az ő felsége személye körüli minister mellé a kivántató hivatalos személyzettel két álladalmi tanácsos rendeltetik, kik a jelenlegi magyar királyi udvari kancellária előadó tanácsosai közül fognak az illető minister előterjesztésére neveztetni.

21. §. A 7. §-ban említett és egyenesen ő felségének fentartott tárgyakat, a személye mellé rendelt felelős magyar minister fogja a mellette levő álladalmi tanácsnokokkal és személyzettel közölni.

22. §. A magyar k. udvari kancellária többi előadó tanácsosai a 19. §-ban említett álladalmi tanácsba fognak áttétetni. .

23. §. A magyar kir. helytartó tanács, az udvari kincstár, az illető minister! osztályok közt, az álladalmi tanács alakításánál is szemügyben tartandó 1791: 58. törvénycikkre való figyelemmel felosztatnak.

24. §. A 6. §-ban körülírt kormánytestületek előülő tagjai a 19. §-ban említett álladalmi tanácsban foglalnak helyet, s ott a felség, a nádor királyi helytartó, vagy ministerek távollétében elnökölnek.

25. §. A 6. §-ban említett kormánytestületeknek minden hivatalnokai, szolgálói, s így nemcsak azok, kik alkalmazást nyernek, hanem addig míg másképen fognak alkalmaztathatni, azok is, kik a feljebb említett minister! osztályokban el nem helyeztetnek, jelenlegi fizetősöket egészen megtartandják.

26. §. Az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága ezentúl is teljes épségben fenn tartandó.

27. §. A törvényes bíróságok és ítélőszékek törvényes önállásukban s a törvény további rendeletéig, eddigi szervezetekben fentartandók.

28. §. A ministerek az országgyűlés mindegyik táblájánál ülésel bírnak, s nyilatkozni kívánván, meghallgatandók.

29. §. A ministerek az országgyűlés mindegyik táblájánál annak kívánatára megjelenni s a megkívántott felvilágosításokat előadni tartoznak.

30. §. A ministerek hivatalos irataikat, az ország-

gyűlés mindenik táblájának kívánatára, magának a táblának, vagy a tábla által kinevezett küldöttségnek megvizsgálása alá bocsájtani köteleztetnek.

31. §. A ministerek szavazattal csak azon esetben bírnak az országgyűlésen, ha a felső táblának törvény szerint tagjai vagy követül megválasztatnak.

32. §. A ministerek feleletre vonathatnak:

a) minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdon szentségét sérti, s általok hivatalos minőségökben követtetik el vagy adatik ki;

b) a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek elsikkasztásáért, vagy törvényellenes alkalmazásáért;

c) a törvények végrehajtásában vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának.

33. §. A ministereknek vád alá helyeztetését az alsótábla szavazatainak általános többségével rendeli el.

34. §. A bíraskodást a felsőtábla által saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság, nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.

Választat! k pedig összesen 36 tag, kik közül 12-öt a vádló, 12-öt a vádlott visszavethet, a megmaradtak Ítélnek.

35. §. Az elmarasztalt miniszterre nézve, a királyi kegyelmezési jog csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

36. §. Hivatalos minőségükön kívül elkövetett egyéb vétségekre nézve a ministerek a köztörvény alatt állanak.

37. §. A ministerium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását, s a múltra nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását, országgyűlési megvizsgálás s illetőleg jóváhagyás végett, évenként az alsó táblánál bemutatni köteles.

38. §. A ministerium hivatalbeli fizetését a törvényhozás további rendeletéig, a nádor és királyi helytartó határozza meg.

IV. Az országgyűlés évenkénti üléseiről.

1. Az országgyűlés jövendőben évenként és pedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország rendét ő felsége, a mennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivandja össze.

2. A hozandó törvények jövendőre ő felsége által az évi ülés folyama alatt is szentesíthetnek.

3. A képviselők három évig tartandó egy országgyűlésre s ezen országgyűlésnek mindhárom évi üléseire választatnak.

4. 1848-tul kezdve minden harmadik év eltelté után a következő országgyűlés első évi ülésének megnyitását megelőző hat hét lefolyása alatt, országszerte új képviselőválasztás történik, midőn azok is, kik időközben választattak meg, csak új választás által tartatják meg képviselő helyeiket és pedig szintén egy országgyűlés három évi üléseire.

5. Ő felségének joga van az összejött évi ülést

prorogálni, s berekeszteni, sőt az országgyűlést a három év letelése előtt is felosztatni, és ekkor új képviselőválasztást rendelni; de az utolsó esetben, az újabb országgyűlés összehívásául akképen rendelkezend, hogy ez az előbbinek felosztatásául számítandó három hónap alatt összeüljön.

6. Az évi ülés az utolsó évrüli számadásnak és következő évi költségvetésnek a ministerium által leendő előterjesztése s az irántuki határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlatatik.

7. Elnököt és egy másodelnököt a főrendi táblához, a tábla tagjaiból ő felsége nevez ki, de jegyzőt szintén saját tagjai közüi titkos szavazat utján a tábla maga választja.

8. A királyi tábla a képviselők táblájának kiegészítő része lenni megszűnvén, a képviselőtábla egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket, tagjainak sorábul titkos szavazat utján maga választ.

Mindkét táblának elnökei az országgyűlés egész folyamára, a többi tábla-hivatalnokok pedig évenkint az első ülésen választatnak, illetőleg neveztetnek ki, mely ülésben a tábla legkorosabb tagja viendi az elnökséget.

9. Úgy a főrendi, mint az alsótáblai elnök, az országos pénztárból díjt hűz, mely a legközelebbi országgyűlés első évi ülésében fog meghatározatok

10. Ülései mindkét táblának ezentűl is nyilvánosak. A tanácskozásaiban szükséges rend és csend, a hallgatóságnak teljes hallgatóságban tartása iránt min-

denik tábla szabályokat alkot s azoknak végrehajtását elnökei által szigorúan eszközölteti.

11. E részben most már előlegesen rendeltetik, hogy a hallgatóságnak a tanácskozást háborgatni semmiképen sem szabad.

12. Ha egyes hallgató vagy hallgatóság a tanácskozást háborgatja és az elnöki egyszeri intésnek sikere nincs, másodízben a jelen törvényre hivatkozva, az egyes hallgatót vagy illető'leg a hallgatóságot kiharancsolhatja és annak helyét bezárathatja.

13. Ez megtörténvén, a tanácskozás vagy azon nap, vagy később, a többség határozata szerint, de mindég nyilvánosan folytatatik.

14. A rend és csend fentartása terembiztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközöltetik.

15. Az előbbi §-okban említett szabályokon kívül a legközelebbi évi ülésben legelsőben is mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás és szavazás módja és rende s általában a tábla belügye meg fog határozatni, de a melyeknek a szorosabb értelemben vett tanácskozási rendet illető része csak az évi ülések végével s csak a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégezése után fog módosíthatni.

V. A követek népképvisélet alapjáni választásáról.

A jelen év folyama alatt, a IV. törvénycikk értelmében, Pesten tartandó legközelebbi országgyűlésre

küldendő követeknek népképviselőt alapján választására nézve ideiglenesen következők rendeltetnek:

1. Politikai jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad városokban az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezentúl is meghagyatnak; ezeken kívül:

2. Az országnak és kapcsolt részeknek mindazon bennszületett vagy honosított, legalább 20 éves és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkosság és gyújtogatás miatt fenyíték alatt nem levő lakosai, a nőket kivéve, a törvényesen bevett valláskülömbőség nélkül választók:

a) kik szabad királyi városokban vagy rendezett tanácssal ellátott községekben 300 oszt, forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig eddig úrbéri értelemben vett telket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul vagy hitvесеikkel s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak;

b) kik mint kereskedők, gyárosok, kézművesek telepedve vannak, ha tulajdon műhelylyel vagy kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak s ha kézművesek legalább folytonosan egy legénnyel dolgoznak;

c) kik habár a fentebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokuk vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek;

d) jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek,

tanárok, a magyar tudóstársaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók, azon választókerületben, melyben állandó lakásuk van;

e) kik eddig városi polgárok voltak, ha a fentebbi pontokban leírt képességgel nem is bírnak.

3. Választható mindaz, ki választó, ha életének 24. évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

4. Az országnak követküldés végett választókerületekre való felosztása, a megyék, kerületek és szabad királyi városok törvényhatósági területére és önállására nézve semmi változtatást nem okoz.

5. Fog pedig állani a képviselő'ház, Erdélyt ide nem értve, 377 követből, kik mindnyájan egyenlő' szavazattal birandnak, s úgy a népszám, mint területi s közigazdaságt! tekintetek alapjára tett aránylagos felosztással következő'leg választatnak:

A. Egyes községek által küldendők :

1. Ó-Arad	1.	9. Győr	1.
2. Buda	2.	10. Kassa	1.
3. Pest	5.	11. Komárom	1.
4. Debreczen	3.	12. Pécs	1.
5. Besztercebánya a bányásztelepekkel	1.	13. Körmöcz	1.
6. Eszék	1.	14. Pozsony	2.
7. Esztergom	1.	15. Selme cz és Béla- bánya	1.
8. Fejérvár	1.	16. Sopron	1.

17. Szatmár	1.	34. Gyula	1.
18. Szabadka	2.	35. Halas	1.
19. Szeged	2.	36. Kecskemét	2.
20. Temesvár	1.	37. Kikinda	1.
21. Ujvidék	1.	38. Nagy-Kőrös	1.
22. Zombor	1.	39. Makó	1.
23. Baja	1.	40. Miskolcz	2.
24. Becskerék	1.	41. Nyiregyháza	1.
25. Békés	1.	42. Pápa	1.
26. Jászberény	1.	43. Szarvas	1.
27. Csaba	1.	44. Szentés	1.
28. Böszörmény	1.	45. Nagy-Várad	1.
29. Csongrád	1.	46. Hódmező-Vásár- hely	1.
30. Czepléd	1.	47. Versecz	1.
31. Eger	1.	48. Zenta	1.
32. Félegyháza	1.		
33. Gyöngyös	1.		

B. Megyék :

49. Moson	2.	58. Vas, Kőszeg k. vá- rossal	10.
50. Győr	3.	(Egyik választóke- rület főhelye Kő- szeg, másiké Szom- bathely, melyekhez a megye népességü vidéket csatol.)	
51. Komárom	4.	59. Sopronmegye, Kis- Marton és Ruszttal	6.
52. Fejér	5.	(Egyik választóke-	
53. Tolna	6.		
54. Baranya	7.		
55. Somogy	8.		
56. Veszprém	6.		
57. Zala, hol egyik ke- rület főhelye Ka- nizsa	10.		

	rület főhelye Kis-		(Mennyi a tiz kö-
	Marton, Ruszttal		vetséghez képest
	hozzá aránylagos		megkívántatik egy
	népesség csatoltas-		követválasztására.)
	sék.)		
30.	Pozsonymegye	8.	65. Hontmegye Baka-
	(Nagy - Szombat,		bányával
	Modor, Bazin, Sz.-		3.
	György. Egyik ke-		66. Pozsegamegye, Po-
	rület főhelye N.-		zsega városfőhely-
	Szombat, a másiké		lyel
	Bazin, e kerületek-		2.
	hezszámítandó Mo-		67. Árva
	dor és Bazin, és		2.
	aránylagosan ki-		68. Liptó
	egészítendő.)		2.
61.	Nyitramegye Sza-		69. Turócz
	koleczával, Szakol-		2.
	cza főhelylyel		70. Esztergom
	11.		2.
62.	Trencsény, Tren-		71. Nógrád
	csény város mint		6.
	főhelylyel		72. Pest
	8.		10.
63.	Zólyomm., Breznó-		73. Bács
	bánya, Libetbánya		10.
	Zólyom és Kor-		74. Verőcze
	ponával, ugyan-		4.
	ezen főhelyekkel		75. Szerém
	3.		3.
64.	Barsmegye Ujbá-		76. Heves
	nya királyi város		8.
	és főhelylyel		77. Borsod
	3.		6.
			78. Gömör
			6.
			79. Torna
			2.
			80. Abauj
			5.
			81. Zemplény
			8.
			82. Ung
			4.
			83. Bereg
			4.
			84. Krassó
			6.
			85. Temes
			8.
			86. Torontál
			9.
			87. Csanád
			2.

88. Csongrád	2.	96. Szaboles	6.
89. Szepesmegye, Lőcse és Késmárk mint főhelyekkel	6.	97. Ugoesa	2.
90. Sárosmegye, Bártfa, Szeben, Eperjessel és mint főhelyekkel	6.	98. Arad	6.
91. Szatmárm. Nagybányával és főhelylyel	7.	99. Közép-Szolnok	3.
92. Krasznamegye Zilahhal, mint főhelylyel is	2.	100. Zaránd	2.
93. Békés	2.	101. Kővár vidéke	2.
94. Mármaros	6.	102. Jászkunok	4.
95. Bihar	12.	103. Hajduk	2.
		104. Fiume	1.
		105. Horvátország	18.
		106. Horvát határvidék	8.
		107. Szerémi végvidék	3.
		108. Csajkások	1.
		109. Bánsági végvidék	3.
		Összesen 377 követ.	

Erdély, ha csatlakozni akar, küld a VII. törvény-czikk szerint 69 követet.

6. Minden egy követ választása végett egy külön választókerületnek kell alakíttatni s mindegyik választókerület csak egy országgyűlési követet választ.

7. Minden megyének a jelen törvény királyi szentesítése után legfeljebb 28 nap alatt tartandó közgyűlésében:

a) a megyének választókerületekre az 5. §-ban meghatározott követszám szerinti felosztása s e kerületeknek az 5. §-ban foglaltakon kívüli kijelelendő főhelyei a kisgyűlés, vagy a hol ez tartatni nem szokott, alispányilag összehívandó küldöttség által előlegesen ké-

szitendő terv nyomán a népesség számára s illetőleg a lakásuk helyén kívül szavazandó választók könnyebbségére való tekintettel megállapíttatnak;

b) a jelen törvény rendeleteinek végrehajtására, s általában a választási ügynek minden ágazataiban! kezelésére s vezérletére egyik alispánynak elnöklete alatt egy több tagokból álló, s a belügyek miniszterével közvetlen érintkezésbe lépendő középponti választmány választatik oly módon, hogy abban a megyének külön választókerületei mind képviselve legyenek s kellő arányban a községek előljárói is részt vegyenek.

8. A 7. a) és b) pontjai szerint a választókerületek s a középponti választmány alakítására nézve teljesítendőket a szabad kerületekben szintén a közgyűlés, az 5. §. a) pontja szerint országgyűlési szavazattal felruházott szabad királyi városokban pedig a bel- és kültanács közös ülésekben teljesítendik.

9. Középponti bizottmányt azon szabad kerületekben és városokban is kell alakítani, melyek csak egy országgyűlési követet választandnak.

10. A 7. és 8. §-ok értelmében hozandó határozatok a belügyek miniszterének haladéktalanul megküldetnek.

11. A központi választmány tagjai a választási törvény megtartására megesküsznek.

12. A választmány egy hét alatt összeül, minden kerületre 3 tagú összeíró bizottságot küld ki, megjelöli az összeírás helyét, s az összeírást 14 napig félébeszakítás nélkül folytatja.

13. A határnap 21 napnál rövidebb, 30-nál hosz-

szabb nem lehet, a körlevelek szószékről hirdettetnek, a hirdetmények kifüggesztetnek.

14. Az összeíró küldöttség naponként ülésez, a jelentkezőket a minister által küldött táblás jegyzékbe beírja.

15. A küldöttségnek az eddigi adatok átadatnak.

16. A küldöttség a választók nevét, a jogalapot bejegyzi, az elutasítottakról külön rovatot visz.

17. Az összeírást a küldöttség 3 egyenlő példányban vezeti, 14 nap alatt a központi bizottságnak beadja.

18. Az összeírás a központ által kijelölt helyen 14 napig megnézhető.

19. A szavazatától elmozdított vagy a választó elmozdítását kérő, a központhoz folyamodhatik.

20. A bejegyzésre nem jelentkezőt a központ nem fogadhatja el.

21. A központ legfeljebb egy hét alatt összeül, az összeírást megvizsgálja, a folyamodások letárgyalásáig ülésez és határoz. A kiigazított jegyzékből 1 példányt a levéltárba, 1-et a belügyministernek küld, legfeljebb 14 nap alatt.

22. A k. bizottság jegyzőkönyvet visz, ennek egy példánya a miniszterhez, egy a levéltárba küldetik.

23. A választmány és összeíró küldöttség ülése nyilvános.

24. Az országgyűlés határideje kihirdettetvén, a középponti választmány úgy intézkedend, hogy a választási határidő legalább is 15 nappal előbb tűzessék ki a határnap előtt, és az országgyűlés megnyitását 4 héttel előzze meg.

25. A választás napja kitűzetvén, azt a központ elnöke azonnal tegye közhírré.

26. A központ a választás vezetésére 1 elnököt 1 jegyzőt nevez.

27. A megválasztott elnök a választásra kitűzött napon az illető kerület főhelyén a választók gyülekezetét a központi választmány által meghatározandó és előre közhírré teendő órában megnyitván, bármely választónak joga van az országgyűlési követségre egy egyént kijelölni.

28. A választásnál szavazati joggal csak azok bírnak, kik a választóknak a fentebbiek szerint kerületenkint készítendő összeírásában benfoglaltatnak s csak azon kerületben bírnak szavazati joggal, a melyben Összeírva vannak.

29. Az összeírt választási joga meg nem tagadható.

30. Ha a választók megnyitott gyülekezetében az országgyűlési követségre csak egy egyén ajánlatik s annak vagy több ajánlottak közt egynek megválasztásában a választók közakarattal összpontosulni látszanak, az elnök az összegyűlt választókhoz azon kérdést intézendi, váljon az általa megnevezendő illető egyének megválasztásában megnyugszanak-e vagy szavazni kívánnak? és ha 10 választó szavazást kíván, azt azonnal megrendeli, különben a választást befejezettnek s az illető egyént a kerület által megválasztott országgyűlési követnek nyilvánítja.

31. A választás szavazásra bocsájtatván, azon választók mindenike, kik országgyűlési követet ajánlottak,

a helyszínen jelenlevő választók közül két egyént nevezend s az ekképen mindegyik ajánlottnak részéről nevezendő egyének az elnökkel s a szavazat nélkül jelen leendő jegyzővel együtt képzendik a szavazatszedő választmányt.

32. A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével, s valamint a szavazatok összeszámítása is, mind az által nyilván történik.

33. A szavazás megkezdetvén, mindaddig míg szavazó magát jelenti, félbeszakasztás nélkül folytatandó.

34. Ha a szavazás bevégeztével a szavazóknak általános többsége egy egyén mellett nyilatkozik, az megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

35. Ha a szavazóknak általános többségét azok közül, kikre a szavazás történt, egyik sem nyeri el, azon két egyén között, kik aránylag legtöbb szavazatot nyertek, új szavazás történik.

36. Ezen másodszeri szavazás, a mennyiben a szavazók sokasága miatt az első szavazással egy napon néni végeztethetnék be, a következő napon fog megkezdetni és mindenesetre egyfolytában befejeztetni.

37. A kitűzött két egyén közül az, ki a másodszeri szavazások alkalmával az abban résztvevő választók szavazatának többségét megnyeri, megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

38. A választók összeírása egyik hiteles példányának a választás alkalmával a szavazatszedő küldöttség kezénél kell lenni.

39. Kiki csak személyesen szavazhat.

40. A választóknak az összeírásnál vagy választásnál semminemű fegyverrel megjelenni nem szabad.

41. Az Összeíró s szavazatszedő küldöttségeknek tagjai a törvény s nemzeti becsület oltalma alatt állanak, a rajtok elkövett bármely sérelmek, bűnvádi eljárás mellett a vétséghez aránylag lesznek megbüntetendők.

42. Mind a választók Összeírásánál, mind a választásnál a jó rend fenntartásának joga s kötelessége a kiküldött elnököt illeti, ki szükség esetében e célra fegyveres erővel is rendelkezhetik.

43. A szavazatszedő küldöttség a választás folyamánul rendes jegyzőkönyvet vezetvén, azt a választás befejeztével az elnök és jegyző s a szavatszedő küldöttségnek legalább két tagja 3 példányban aláírják, és egy példányt a megválasztott követnek azonnal kezéhez juttatván, a másik kettőt a levéltárban! fenntartás s illetőleg a belügyek ministerének leendő átküldés végett a központi bizottmánynak beadják.

44. A megválasztott követnek a kezéhez juttatott jegyzőkönyv, megbízó-levél gyanánt szolgál.

45. A választás vezetésére kiküldött elnök azon kerületben, melyben a választásnál elnököl, követté nem választathatik.

46. A jelen törvény rendeletének az illetők általi teljesítésére a ministerium felügyel s az e végett megkivántató utasításokat s rendeleteket a központi bizottsághoz küldi.

47. Azon választások iránt, melyeknek törvényesége bármely tekintetből kérdésbe vétetnék, a képviselő tábla intézkedend.

48. A kebelbeli azon községeket, melyek az 5. §. szerint az illető királyi városokkal egy választókerületet képezendnek, a város területéhez legközelebb fekvő helységek közül az érdeklött városokkal egyetértve, az illető megyék jelelendik ki.

49. Az illetén vegyes kerületekre eső választóknak Összeírására, mind a megyei, mind a városi középponti bizottmány két-két tagot nevez s e 4 tagbul álló küldöttség mind a városban, mind az azzal Összekapcsolandó megyei községekben, a választók összeírását a jelen törvényben megállapított elvek szerint közösen teljesitendí.

50. Azon esetben, ha a 49. §. szerint munkálódó vegyes küldöttségben valamely előforduló kérdés eldöntésében a szavazatok egyenlők lennének, a küldöttségből, minden illetén előforduló egyes esetre nézve, külön teendő sorshúzás utján egy tag ideiglenesen kilép, s a fenforgó kérdést a többi küldöttség! tagok szavazattöbbséggel döntik el. Az illető kérdésnek eldöntése után azomban mind a 4 küldöttség! tag munkálódását ismét együtt folytatandja.

51. A választásra elnököt azon közhatóságnak középponti választmánya nevez, melynek kebeléből az ily vegyes kerülethez legtöbb választó járul; a jegyzőt azomban azon választmány középpontja küldi ki, melyhez a kérdéses vegyes kerületbeli választóknak kisebb száma tartozik s oly esetben, midőn az ily vegyes kerületre két városi hatóság esik, a szavazatszedő küldöttséghez mindenik egy-egy tagot küld, kik közül az egyik a jegyzői tollat vezeti.

52. A vegyes kerületek alakításához járuló megyék s városok között a jelen törvény végrehajtásának érdekében támadható kérdéseket, az illetőknek meghallgatásával, ezen törvény rendeletének értelmében a ministerium intézi el.

53. Horvátországban a választókerületeket az országgyűlési követeknek az 5. §. részére kijelelt számához képest, a jelen törvény elveinek alapján, Zágráb, Varasd, Kőrös megyék, a kebelükben i királyi városok s a Túrmezei, Buccari, Vinodoli kerületek között felosztani a tartománygyűlés fogja, melyre nézve az 1845. szept. 14. udvari rendelet ezennel visszavettnek kijelentetik.

54. Ezen tartományi gyűlés egyszersmind a főrendi táblához két követet fog küldeni.

55. Addig, míg a végvidékek politikai rendezése iránt a törvényhozás részletesen intézkedni fog, a horvátországi végvidékekben az országgyűlési követek választásának módját hasonlóképen a tartományi gyűlés, a Drávántúli egyéb ezredekben a bán, a többi végvidék! ezredekre, valamint a csajkások kerületére nézve is a ministerium határozandja el.

56. Az országgyűlési követnek az országos pénztárbul fizetendő 5 forint napi díj és 400 pf. évi lakbér fiztetetik.

57. A pénzügy és közmunkák ministerei Pesten alkalmas országgyűlési helyiségről gondoskodjanak.

VI. Az 1836: 21. foganatosításáról.

0 felsége a 836: 21. azonnali végrehajtását nádor királyi helytartó ő fensége közbenjárására kegyelmesen elrendelvén, ennek következtében határoztatik:

1. Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyék, Kővár vidéke és Zilah városa, a jelen törvénynek azon törvényhatóságokban! kihirdetése napjátul minden tekintetben Magyarország elválhatlan egészítő részeit képezik s ennek következtében

2. a nevezett hatóságoknak az erdélyi kormányzók, kincstár s főtörvényszék iránti minden függése s minden viszonyai végkép megszüntetvén, azok a magyar felelős ministerium, a magyar törvényszékek hatósága alá helyzetetnek.

3. A visszacsatolási viszonyok részleteinek ezen alapon törvény, igazság s méltányosság szerinti ideiglenes szabályozása — a jövő törvényhozásnak végelhatározás végett leendő jelentés kötelessége mellett — a ministeriumra bízatik, melynek hatósága a visszacsatolt részekre nézve a jelen törvény királyi szentesítésével azonnal életbe lép.

4. A ministerium a jelen törvénynek haladéktalan végrehajtásához szükséges intézkedésekre felhatalmaztatik.

VII. Magyarország és Erdély egyesítéséről.

A magyar koronához tartozó Erdélynek Magyarországgal egy kormányzat alatti teljes egyesülését, nemzetegység és jogazonosság tökéletes jögalapon követelvén, a két testvérhon érdekeinek a közelebb tartandó országgyűléseni képviseltetését pedig a jelenkor eseményei sürgetőleg igényelvén, ezeknek sikeresítésére határoztatik:

1. Az erdélyi múlt évi országgyűlésre meghíva

volt királyi hivatalosok a magyarországi főrendi táblán ülésel és szavavattal ruháztatnak fel; ide nem értvén a királyi kormánysszék, a királyi ítélőtábla tagjait és katona egyéneket.

2. Erdélyt, a visszakapcsolt részeket ide nem értvén, a legközelebbi közös hongyülésen 69 szavazat illeti.

3. Ezen szavazatok a törvényhatóságok közt következőleg osztatnak fel: a 9 magyar, 5 székely és 11 szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Fehérvár szabad királyi városokat két-két, összesen 55 szavazat, a többi képviseleti jogokat gyakorló városokat, számszerint 13-at, egyenkint egy-egy szavazat illeti.

4. A felelős ministeriumnak kötelességévé tétetik, hogy minden kitelhető törvényes eszközöket felhasználva, magát úgy az e végett a múlt erdélyi országgyűlésen kinevezett bizottmánynyal, mint szintén az Erdélyben hova hamarabb összegyűlendő országgyűléssel értekezésbe tegye, mindenesetre pedig úgy az egyesülés teljes végrehajtására szükséges lépéseket tegye, mint szintén e tárgyban kimerítő törvényjavaslatokat terjesszen a legközelebbi hongyülés elébe, vezérelvül mondatván ki, miszerint:

5. Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit és szabadságait, melyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni, fentartani kész.

A fennebbi rendelkezés mind a királyi hivatalosokra, mind a képviselőkre nézve, Erdély hova ha-

marabb összehívandó országgyűlésének megegyezésétül feltételeztetik, s csak a közelebbi magyar hongyülésre terjed, azontúl az erdélyi érdekek képviseltetésének elrendezése azon egyesült törvényhozás feladata leend.

Az erdélyi uniorul, az erdélyiekhez.

10. június.

Erdély nagyfejedelemségünknek Magyarországgali egygyéalakításáruul szólló és általatok hú Karaink és Kendéink által folyó év május 30-án kelt alázatos felírások mellett megerősítés végett élönkbe terjesztett törvényjavaslatot általánosn, kegyelmesen megerősítettük, melyet azonnal oly meghagyással küldünk vissza, hogy azt legfelsőbb királyi megszentésünk végett felségünk eleibe felküldeni siessetek. Kelt Inspruch, 10. junius.

Ferdinándf m. p.

báró Apor Lázár,
Szentgyörgyi Imre.

Az erdélyi választásokra!.

Miután Erdély nagyfejedelemségünknek Magyarországgali egygyéalakításáruul általatok hú K. és Kendéink által alkotott törvényjavaslatot folyó év május 30-án kelt alázatos felírások következésen! az arról mai napon tihozzátok bocsátott királyi leiratunk értelmében megerősítettük, hogy a folyó év július 2-ik napjára kitűzött magyarországi közös országos gyűlésen Erdély is követetei által megjelenhessen s e végre a választások kellő időben az illető törvényhatóságok által végbevithessenek, kedves öcsénket Istvánt, austriai

főberczeget, Magyarország nádorispánját és ugyanott királyi helytartónkat, ezennel meghatalmazzuk, hogy azon törvényjavaslatokra nézve, melyeket ti hű Karok és Rendek a választás módjárul alkotandotok, önbelátása szerint a királyi szentesítést megadja. Kelt Inspruch, Szent-Iván hó 10-én 1848.

Ferdinánd, m. p.

*báró Apor Lázár.
Szentgyörgyi Imre.*

VIII. A közös teherviselésről.

Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai minden közterheket kölömbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik.

1. 0 felsége felelős magyar ministerium által a törvényhatóságok meghallgatása mellett ki fogja dolgoztatni ideiglenesen az adózási kulcsot és ezen kulcs szerint a kivetés már a legközelebbi közigazgatási évtől, úgy mint az 1848-ik évi novembertől veszi kezdetét.

2. Az ideiglenesen kidolgozandó kulcs a legközelebbi országgyűlésnek mindenesetre bemutatandó.

3. A fenn kitett határnapig a már kivetett közterhek behajtása elrendeltetik.

IX. Az úrbéri szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről.

Az urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések e törvény kihirdetésétől fogva örökre megszüntetnek.

1. A törvényhozás a magán földesurak kármentesítését a nemzeti közbecsület védpaizsa alá helyezi.

2. O felsége a magán földesuraknak akkénti kármentesítése iránt, hogy az eddigi úrbéri tartozásokkal felérő tőkeérték részükre a közállomány által hiány nélkül kifizetessék, a legközelebbi országgyűlésnek részletesen kidolgozandó törvényjavaslatot fog magyar ministeriuma által előterjeszteni.

3. Oly helyeken, hol eddig úrbéri rendezés vagy legelő-elkülönzés még meg nem történt, a faizásra és legeltetésre az eddigi gyakorlat továbbá is megtartatik.

4. Az úri törvényhatóság megszüntetik, ideiglenesen, míg a törvénykiszolgáltatás általánosan rendeztetni fog, azt polgári ügyekben a sommás perekre nézve ott, hol rendezett első bírósága, hatósága tanácsok nincsenek, a szolgabírák, büntető és rendes folyamata polgári ügyekre nézve pedig a megyei törvényszék fogja gyakorolni.

5. Oly birtokos ellen, kinek birtokához a törvény kihirdetésekor arbériség volt kapcsolva, a kereskedési viszonyokba! eredő váltók, egyéb adóssági követelések a törvény további rendeletéig fel nem mondhatók és csupán a törvényes kamatok nem fizetése iránti követelések hajtathatnak be ellene bírói eljárás útján.

X. Az összesítés, legelő-elkülönzés, faizásrul.

1. Oly helyeken, hol a földesúr és volt jobbágyok között a legelő-elkülönzés, illetőleg úrbéri rendezés, akár egyezség, akár úrbéri per útján valóságosan és

tettlegesen már végrehajtott, az ekként megtörtént összesítés, illetőleg elkülönzés többé fel nem bontathatik.

2. Oly helyeket illetőleg, melyekre az összesítési vagy elkülönzési per a földesúr és volt jobbágysai közt a törvény kihirdetése alkalmával végítélet által már be van ugyan fejezve, de ezen végítélet még felsőbb vizsgálat- vagy végrehajtástul függ, az összesítési vagy elkülönzési per felsőbb vizsgálata a királyi és illetőleg báni tábla által történik, az ekkép végsőleg eldöntött perben pedig az ítélet, vagy ha a kérdés a felek között egyezség útján intéztetett el, ez egyezség az alispány által végrehajtották.

3. Oly összesítési, illetőleg elkülönzési perek, melyek a törvény kihirdetésekor már folyamatban vannak, de végítélet által még be nem fejeztettek, vagy a jelen törvény kihirdetése után czéloztatnak folyamatba téteti, az alispányi bírósághoz tétetnek által, illetőleg ezen bíróság előtt lesznek megindítandók, a barátságos egyezség megpróbálása, az eljáró bírónak minden esetben szoros kötelessége lévén.

4. Oly helyeken, hol a földesurnak volt jobbágysai a faizást, makkolást, gubacsolást, vagy bármely egyéb javadalmakat az úrbéri törvények korlátai közt a földesur erdejében gyakorolták és e tekintetben különösen kihalított erdőrészszel ellátva nincsenek, a faizási haszonvételnél, úgyszintén a makkoltatási, gubacszedési és egyéb javadalmaknak elkülönözve leendő gyakorlására, akár a földesúr, akár volt jobbágysai, mert az alispányi bírósáék előtt különösen indíthatnak, mely eljárásban a felek között a barátságos egyezséget min-

denek előtt megpróbálni az eljáró bírónak szintén szoros kötelességévé tétetik.

5. A 3-ik és 4-ik §-ban említett perek a megyei törvényszék, innen a királyi, illetőleg báni tábla által fognak fellebbvitel útján az ítélet végrehajtása előtt vizsgálatni.

6. Minden más úrbéri perek, melyek úrbéri panaszok vagy szolgálatok, kilenczed és dézsma tekintetéből jelen törvénycikk kihirdetésekor folyamatban vannak, ezennel megszüntetnek.

7. Egyébíránt az 1807: 21. törvénycikk ezennel is megerősítettvén, a megyéknek az erdők jókarban tartására felvigyázni ezentúl is szoros kötelességökben álland.

8. A ministerium az erdőknek sikeresebb mivelese és fentartása iránt a legközelebbi országgyűlésnek részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

XI. A földesúri hatóság által intézett ügyekről.

A IX. törvénycikk 4. §. által a földesúri törvényhatóság mind polgári, mind büntető tekintetben megszüntetve lévén, azon ügyekre nézve, melyek eddig a földesúri hatóságok által intéztettek el, rendeltetik:

1. Azon sommás szóbeli s mezei rendőrségi perek, melyek eddig a földesúri hatóság által intéztettek, a IX. törvény 4. §. rendeleténél fogva ezután a szolgabírák által lévén ítélandók, ha és a mennyiben a szolgabírák a jelenlegi számban elegendők nem lennének, a szükséghez képest, a ministerium beleegyezésével, azoknak, illetőleg az eskütteknek számát szaporíthatják.

2. Oly perek, melyek eddig az első bírósági ható-

sággal ellátott, rendezett tanács által az úri székekre vitettek fellebb, ezután egyenesen a megyei törvényszékre fognak fellebbvitetni.

3. Oly helységekre nézve, melyek rendezett első bírósági, hatóságu tanácsosai ellátva nincsenek, a megyék a szükséghez képest több törvényszékeket, mint első bíróságokat alakíthatnak, melyeken az alispány akadályozása esetében elnököt a törvényszék tagjai önsoraikból választanak, ezen törvényszékiül fellebbvitel szintén a királyi, illetőleg báni táblára történend.

4. A büntető bíróság IX. 4. §. rendelete szerint az úri hatóság megszüntetésével szintén a törvényszékekre lévén ruházva, az uradalmak az ezen hatóság gyakorlatára szükséges épületeket és készületeket ideiglenesen a megyéknek átengedni kötelesek.

5. Az árvái és bírói számadások a megyei számvevőszékek által vizsgálándók, melyek ezennel törvényszéki hatósággal ruháztatnak, fellebbvitel ez esetben is a királyi s illetőleg báni táblához történik; a megyék a hivatalnokok számát e tekintetben, mennyire szükséges, a ministerium beleegyezésével szaporíthatják, s általában részletes intézkedéseket hozhatnak a megyei árvák dolgának mily alakbani kezelése iránt.

XII. Az úrbéri megszüntetett magán úri javadalmak status-adóssággá leendő átváltoztatásáról.

Az úrbéri mindennemű tartozások a IX. törvény-czikk által történt megszüntetése következtében rendeltetik:

1. Hogy az országgyűlésnek berekesztése után megszűnendő úrbéri javadalmak igazság szerinti megbecsültetését ő felsége ministeriuma lehető legrövidebb idő alatt eszközölje.

2. A megbecsülés alapjául egyedül azon haszon szolgálанд, mely abból az illető földesurakra valósággal háramlott, nem pedig azon teher, melyet az azt szolgáltató alattvalók szolgáltak.

3. A megbecsülésnek miképen leendő eszközlését az illető minister határozandja meg, a megbecsülendő évi haszon értéke huszszorozva teszi a kárpótlási tőkét.

4. A megbecsülés helyessége ellen teendő kifogásokat az igazságügyministerium által országkerületenként kinevezendő négy és a kapcsolt részekben külön 1, öt-öt tagból álló és a status által díjazandó választmány sommásan ítéli el.

5. Az ekkép meghatározandó becsérték fejében a ministerium az illető birtokosoknak status-kötelezvényeket ad. A kötelezvények kifizetésére a kincstári javak köttetnek le s a minisztérium felhatalmaztatok ezek alapján kölcsön eszközlésére, vagy az említett javaknak részletenkinti eladására, amennyiben pedig az említett fekvő javak elengedők nem lennének, a kincstári és országos egyéb jövedelmek is azoknak kielégítésére hypothekául szolgálандnak.

6. Az állomány az ekkép biztosított tartozásnak kifizetését ezennel lekötelezi s azt valóságos status-adósságnak elősmeri.

7. Ezen status-adósságnak miképen leendő kamatozása és törlesztése iránt a ministerium a legközelebbi

országgyűlésnek törvényjavaslatot teend, mely is felőle végkép határozand.

8. E törvényrendelet ezen status-adósság minden kötelezvényébe szórul-szóra beiktatandó.

9. A már eddig kötött úrbéri örökváltsági szerződésekre nézve, a jelen törvény alapján, a körülményekhez képest a ministerium fog igazság és méltányosság alapján intézkedni.

XIII. A papi tized megszüntetéséről.

Az egyházi rend a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemondván, az ország rendel ezen a haza oltárára tett áldozatot örök emlékezet okáért a törvénybe iktatják, egyszersmind ezen lemondás nyomán elhatározzák:

1. A papi tized, akár természetben, akár kész teljesített, akár bérben volt, megszüntetetik.

2. A mennyiben ez által a kisebb rendű papság sértetik, ő felsége ministeriuma által a kisebb rendű papság ellátásáról javaslatot terjeszt az országgyűlés elé.

3. A mennyiben a papi tized magányosok tulajdonát képezte, azok kárpótlásáról ő felsége magyar ministeriuma által törvényjavaslatot terjesztet be.

XIV. A hitelintézetéről.

1. A hitelintézet felállítására, úgyszintén szükséges tartalék-tőkéjének 500,000 frtbani megszerzésére a ministerium felhatalmaztatik.

2. Alapszabályait, törvényhozási megvizsgálás és helybenhagyás végett, a legközelebbi országgyűlés első évi ülésének be fogja mutatni.

3. Azon magán birtokos, kinek úrbéri megszűnt haszonvételei iránt kármentesítés van a IX. törvény által biztosítva, úrbéri haszonvétele tőkájéig kölcsönre mindenk előtt elsőbbséggel bír, ha a kölcsönt kellőleg biztosíthatja, és a megszüntetett úrbéri tartozásoknak az e részben alkotandó törvény rendelete szerint országos megbecslés által megállapítandó tőke-értéke, az ily kölcsön megtérítésénél, visszafizetésként az álladalom által el fog fogadtatni.

4. A hitelintézet követelése, kiváltság! elsőbbséggel bír minden más követelések felett, kivóvén, a melyek elsőbb helyen vannak bejegyezve.

5. A hitelintézet részére lekötött birtok csőd alá kerülvén, a kamat és törlesztési járulék a perfolyam alatt is pontosan fizetendő, melynek elmulasztása esetében a hitelintézet azon birtokbul rövid per utján, egész követeléseit, tőkével együtt is megtéríttetheti magának.

6. Minden olyan kérdések felett, melyek úgy az intézet és adósai, mint az intézet és hitelezői közt támadhatnak, az illető váltótörvényszék rövid utón bíraskodik.

7. Kölcsönét a hitelintézet a kölcsönvevő teszése szerint, akár kész ezüst pénzben, akár hitellevelekben fogja adhatni.

XV. Az ősiség eltörléséről.

Az ősiség eltörlése ezennel elvileg kimondatván, rendeltetik:

1. A ministerium az ősiség teljes és tökéletes el-

törlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni és ezen törvénykönyv-javaslatát a legközelebbi országgyűlés elé terjesztendi.

2. Időközben a legközelebbi országgyűlésig, mindazon perek folyama, melyek az ősiségi viszonyokból vették eredetüket és még végítélet által befejezve nincsenek, felfüggesztetnek, úgyszintén ilyenmű perek megindítása is. az 1836: 14. eseteit kivéve, eltiltatik.

XVI. A megyei hatóság gyakorlatáról.

A megyei szervezetnek, Magyarhon s kapcsolt részei alkotmányossága védbástyáinak, a közszabadsággal összhangzatba hozatala, egyszersmind a közigazgatásnak időközben is minden megakadástól! megóvása tekintetéből rendeltetik:

1. A ministerium a megyei szervezetnek népképvisélet alapján rendezéséről a legközelebbi országgyűlésnek törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

2. Addig is míg a jövő törvényhozás ezen rendezést véghez vinné, a megyei hatóság következőleg fog gyakoroltatni:

a) a jelen törvényhozás berekesztése után a lehető legrövidebb idő alatt minden megyében közgyűlés fog tartatni;

b) ezen közgyűlésen szavazattal birandnak mindazok, kiket akár törvény, akár egy vagy más megyének eddig is hozott határozati jogai, szavazattal felruháztak, a hol pedig semmi ily jogterjesztő határozatok közbe nem jöttek volna, szavazattal birandnak a

törvény által jogosítottakon kívül azok, kiket a megyei lakosok községenként ezen közgyűlésre képviselőül választanak;

c) ezen közgyűlésen a jelen országgyűlésen hozott törvények kihirdetvén, egyszersmind tekintettel a megye népességére, kiterjedésére, a megyei honpolgárok minden osztályára, a megyei közigazgatásnak és különösen a jelen országgyűlésen hozott törvények sikerítésére egy nagyobb számú állandó bizottság fog minden születésre! külömbiség nélkül a szokott módon választatni;

d) ezen állandó bizottmány a főispánynak, vagy távollétében az alispánynak elnökle alatt, a megyei tisztviselőség hozzájárultával annyiszor s addig, a mint s a meddig szükséges leend, összegyűlvén, mindazon hatóságot fogja ideiglenesen gyakorolni, mely törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket minden tekintetben megilleti;

e) a köztanácskozási nyelv mind a gyűléseken, mind a bizottmányokban Magyarországra nézve egyedül magyar, — a kapcsolt részekben saját szabályaik következtében, saját anyanyelvüket használhatják;

f) az ekkép működendő megyei képviselő-bizottmány tehát a megye közönségének nevében úgy a ministeriummal egyenes érintkezésben álland, mint törvény értelmében a megyei tisztviselőkkel határozatilag rendelkezend;

g) a bizottmány, mihelyest a jövő törvényhozás által a megyei szerkezet rendezve lesz, működését befejezván, jegyzőkönyveinek bemutatásával a megye

közönségének eljárásáról jelentést tevén, ideiglenes hatóságát a megye kezeibe leteszi;

h) a bizottmány ülései nyilvánosak.

XVII. A megyei tisztválasztásokrul.

A megyékben a legközelebbi országgyűlésen teendő intézkedésig tisztújító székek tartatni nem fognak, hanem akár a hivatalnokok soraiban történhető hiány pótlásának, akár a 11. törvény eseteiben új hivatalnokok választásának szüksége forogna fenn, a hiányt pótolni s illetőleg az ujonan alkotandó hivatalokat betölteni, ideiglen és helyettesítésként, a főispán a 16. törvény szerint alakítandó központi bizottmánynyal egyetértőleg fogja.

XVIII. Sajtó-törvény.

Az előző vizsgálat örökre eltörülttévén s a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetik:

1. Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti.

2. Sajtó-utoní közlés alatt értetik minden olyan közlés, mely vagy szavakban vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöltetik és a melynek közzététele a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával már megkezdődött.

1. Fejezet, A sajtó-vetségekrül.

3. Ki valamely bűn vagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján és a

bűn vagy vétség valósággal el is követték, a felhívó mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntették.

4. Ki valamely bűn vagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz közre sajtó útján, de annak nem lön semmi következménye, mint bűnkísérő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog bűn tettetni.

5. Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből s a tisztességes erkölcsökből csúfot úz, 1 évre terjedhető fogsággal és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntették.

6. Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tettleges felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség ellen engedetlenségre lázit, s bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, 4 évig terjedhető fogsággal és 2000 frtig emelkedhető büntetéssel fog bűn tettetni.

7. Ki a felség személyének sérthetlensége s a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést követ el, hat évig terjedhető fogsággal és 3000 forintig emelkedő pénzbírsággal büntették.

8. Ki az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fogsággal és 4000 forintig emelkedő pénzbírsággal büntették.

9. Ki a közbéke és csend erőszakos megzavará-

sára lázit, 2 évig terjedhető fogsággal és 1000 írtig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

10. Ki a törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, két évig terjedhető fogsággal és 1000 írtig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

11. Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet, 1 évi fogság és 600 írtig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

12. Ki magánszemélyt rágalmakkal illet, 6 hónapig terjedhető fogság és 300 forintra emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

Egyszersmind a panaszkodónak okozott perköltségekben és előidézett károkból elmarasztatják.

13. Sajtóvétségért büntetetik a szerző, ha ez nem tudatnék, a kiadó, ha ez sem tudatnék, a nyomda vagy metszde tulajdonosa.

14. Ki az országgyűlés, a törvényhatóságok, mindenféle törvénytörvények és törvény által alkotott egyéb testületek iratait és azok nyilvános üléseit hív szellemenben és igazán közli, ellene a közlöttek tartalma miatt kereset nem idíthatatik.

15. A fogság és pénzbüntetés a körülmények szerint külön és együttvéve is alkalmazhatók.

Minden pénzbüntetések és elkobzások az országos pénztár javára fordítatnak.

16. Ki ugyanazon vétséget, melyért már egyszer büntetve volt, ismét elköveti, azon büntetésnél, melyre első ízben ítéltetett, felével súlyosabban büntetethetik.

1L Fejezet. A bírói eljárásról.

17. A sajtóvétségek felett nyilvánosan eskütszék ítélt. A ministerium felhatalmaztatik, hogy szorosan a büntető eljárásról szóló múlt országgyűlési javaslatnakelvi szerint az eskütt bíróságok alakítását rendelet által eszközölje.

Megjegyeztetvén a 39. §-ra, hogy eskütszéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem kívántatik; a VIII. fejezetre pedig, hogy a főigazítószerk hatóságával ideiglenesen a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.

18. A jelen törvény 3., 4., 5., 6., 7., 8-ik §§-ai eseteiben, az illető közvádló hivatalos kívánatára történik a vizsgálat és közkereset alá vétel.

19. A jelen törvény 9. és 10. szakaszai esetében csak az illető testületek által hozott határozat folytán indíthatja meg a közvádló a megtorló keresetet.

20. Egyéb esetekben a kereset csak az illetőnek panaszára indíthatatik meg.

21. Úgy a közvádié, mint a panaszló fél, a vádlevélben tartozik szabatosan és világosan kijelelni azon izgatást, felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelelitést, melyet megtorolatni kíván, különben a bünvizsgáló bíró által kívánatátul egyszerűen elmozdítatik.

22. A bünvizsgáló bíró a vád feladása után a nyomtatványokat v. metszvónyeket, ha szükségesnek ítéli, tüstént zár alá veheti, mely eljárásról rendes jegyzőkönyvet készít.

Ha a vád alul a panaszlott feloldoztatok, a lezártakat a vizsgáló bíró 200 forint büntetés terhe alatt köteles azonnal kiadni.

23. Midőn a keresetet a közvádló hivatalból indítja meg, az ugyanazon hatóság eskütt bírósága által

ítéltetik el, melynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példány beadása történt.

Midőn pedig a kereset a panaszló fél folyamodására indittatik meg, a mely hatóságban a panaszló fél lakik, az ügy abban is elítéltethetik.

24. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivéven, ha valaki mint tisztviselő vagy közmegebizott cselekedett és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak. Ez esetben, ha a tény bebizonyittatik, a vádlott tette számitás alá nem jöhet, kivéven azon megbecstelenítést, mely annak folytában megtörtént, a nélkül, hogy magából a tetteből következett volna.

>. 25. A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviseleté mellett tanukat hallgattathat ki, de a vádlott annak erkölcsisége ellen tanuk kihallgatását nem követelheti.

26. Az elmarasztó Ítélet meghozatván, azonkívül, hogy ez az elmarasztalt költségén közzététetik, egyszersmind a lefoglalt darabok elnyomása vagy megsemmisítése, egészben vagy részben elrendeltetik.

27. Ki az ekképen elmarasztó ítélet által sújtott elme-művet sajtó utján újra közzé teszi, vagy árulja, a szerzője ellen hozathatott legnagyobb büntetéssel fog illetetni.

28. Minden olyan sajtó vétség, mely ellen hivatalból megtorlásnak van helye, 6 hónap múlva, a mely ellen csak magán kereset indítható, 2 év múlva idősül el.

29. Minden sajtóvétség, mely a jelen törvény országgyűléseni kihirdetése után követtetik el, jelen törvény szerint fog elítéltetni.

Ill. Fejezet. Az időszaki lapokrul.

30. Újság vagy időszaki lap, melynek tartalma akár részben, akár egészen politikai tárgyak körül forog, és havonkint legalább kétszer jelenik meg, csak a következő feltételek teljesítése mellett adathatik ki:

1) Mely hatóságban a lap megjelenend, annak alispánjához, főkapitányjához, grófjához, polgármesteréhez benyújtatik a nyilatkozat, melyben ki leendő téve a tulajdonos vagy felelős kiadó, vagy felelős szerkesztő neve, laka és a nyomda, melyben a lap nyomtatni fog s a hatóság elnöke ezt a ministeriumnak bejelenteni tartozik.

2) Ha a lap naponkint jelenik meg, biztosítékul 10,000, ha ritkábban jelenik meg, 5000 forint tétetik le készpénzben, vagy fekvő birtokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben, első esetben a tőke az illető hatóság felügyelete s jóállása alatt 5 kamattal a letevő részére jövedelmez.

Az eddig megjelent lapok az 1. pontban foglalt feltételnek a törvény kihirdetése után tüstént, a 2-nak két hónap alatt tartoznak eleget tenni.

3) Sajtóvétségérti elmarasztalás esetében a pénzbüntetés a biztosítékbul vonatik le, ha belőle ki nem telnék, azonkívül, hogy a szerző együtt jóállónak tekintetik, a foglalás a felelős tulajdonos, kiadó vagy szerkesztő egyéb javaira is kiterjesztetik.

Az ekként támadt hiányt az elmarasztaló ítélet után 10 nap múlva ki kell pótolni, különben annak megtörténtéig a lap nem fog megjelenhetni.

4) Mely időpontban a lap vagy füzet szétküldöz-
tetik, annak egy példánya a bejegyzett felelős személy
aláírásával a helybeli hatóság elnökénél tétetik le.

Csupán ennek nem teljesítése miatt a lapok szét-
küldözését megtiltani nem szabad, hanem ki a szabály
ellen vét, 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog
megbüntettetni.

31. Ki az előbbi §-ban elősorolt feltételek betöl-
tése nélkül időszaki lapot kiad, egy évi fogságig és
500 forintig terjedhető pénzbüntetéssel sujtatik.

ügy e büntetés, mint a 30. §. 4) sz. alatt foglalt,
a köztörvényszékek által rövid utón, fellebbvitel és
ellenállás nélkül fog kimondatni.

32. Mely közleményeket a kormány s a törvény-
hatóságok és egyéb törvényes testületek a szerkesztés-
hez küldenek, minden lap tartozik azokat a szokott
díjért számába beigatni.

33. Minden czikkeért, melyek valamely lapban
megjelennek, ha a szerző felelősségre nem vonattathat-
nák, a nyilatkozatban kijelelt felelős személyek is
felelet-telierral tartoznak, fi felelősség kiterjed azon
cikkekre is, melyeket más lapból vagy könyvbül köl-
csönöznek, ilyen átvételi esetben a büntetés a szerzőé-
nél vagy első közlöénél mindig kisebb lévén, s a
maximumig soha sem terjedhetvén.

34. Minden sajtó vétségek, melyek időszaki lapban
követtenek el, ugyanazon törvények szerint büntettei-
nek, mint egyéb sajtóvétségek.

35. Az elmarasztaló ítélet meghozatván, az illető
tulajdonosok vagy kiadók tartoznak azt lapjok legkö-

zelebbi számában közzétenni, a 31. §-ban megírt módon megveendő 100 forint büntetés terhe alatt.

36. Midőn a 30. §. értelmében bejelentett felelős személy ítélet folytán fogságot szenved, az ítélet kihirdetése után 3 nap alatt más felelős személyt kell bejelenteni, és a lap csak annak neve alatt jelenhetik meg.

IV. Fejezet. A nyomdákrol és könyvárusságrul.

37. Nyomdát és könyomdát felállíthat minden aki az 1840. XVI. 1., 2. fejezetében foglalt rendelkezéseknek eleget tévén, melyben lakik azon törvényhatóság elnökének szándékát bejelenti, a ki errül a belügyek miniserét értesíti, és a fővárosban 4000, egyebütt 2000 forintot, részére 5 pc. kamatozó összeget letesz.

38. Ki titkolt nyomdát s könyomdát bir, t. i. mely nincs bejelentve, műszereinek kobzásán túl 1 évi fogsággal és 2000 forintig terjedhető büntetéssel fog büntettetni.

39. Minden nyomdabirtokos lakát és sajtóinak helyét az illető törvényhozás elnökének bejelenteni tartozván, ezenkívül köteles egy átzsinórozott és elnökileg lepecsételt könyvet tartani, melyben mindenféle kis és nagy nyomtatvány elkészültének ideje, továbbá alakja, ezime vagy ösmertető tartalma, a kötetek, példányok, iverk száma bejegyeztessék.

40. Úgy a nyomtatványok-, mint ábrázolatokba! 2 példány a helybeli hatóságnak átadandó, egyik a hatóságé, másik bekötve a nemzeti múzeumé lesz.

41. Mely nyomdatulajdonos bármely nyomtatványra

nevét és lakát ki nem teszi, vagy álnevet tesz ki, ha a nyomtatvány sajtóvétséget foglal magában, bűntársnak tekintik, ellenkező esetben 100 forintig terjedhető büntetésben marasztaltathatják el.

42. A könyvárusság semmi kölcsönös engedménytől nem feltételeztetik, hanem azt a kereskedőkre nézve fenálló törvényes szabályok megtartása mellett mindenki gyakorolhatja.

43. A könyvárusok mindazon elmeműveket, melyek elmarasztó Ítélet által nem sujtják, szabadon árulhatják.

44. Ki olyat árul, melyen a nyomdatulajdonosnak neve és lakása nincs kitéve, a nála találtató példányok elkobzásán felül 50 forintig terjedhető büntetéssel fog büntettetni.

45. Az úgynevezett házaló vagy zugkönyvárulók az illető hatóság rendőri felügyelete alá helyeztetnek.

XIX. A magyar egyetemről.

1. Az egyetem egyenesen a közoktatási minister hatósága alá rendeltetik.

2. Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy egyrészt a tanuló arra nézve: mely tant és melyik tanártul kívánja hallgatni, szabad választást tehessen; másrészt, hogy a rendes tanárokon kívül, más jeles egyének a ministerium által ideiglenesen megállapítandó, későbbben pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.

3. Ezen elvnek az egyetemenél! alkalmazása a köz-

oktatási miniszterre bízatik, tudósításait ez és egyéb e részben teendők iránt a legközelebbi országgyűlésen benyújtván.

XX. A vallás dolgában.

1. Az unitaria vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánítottatik.

2. E hazában minden törvényesen bevett vallásfelekezetekre különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítottatik meg.

3. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi, közálladalmi költségek által fedeztetesnek s ez elvek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog elterjesztetni.

4. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás valláskülömbőség nélkül mindenkinek megengedettetik.

5. A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. Az 1844: 3. törvény rendelete a görög nem-egyesültekre is kiterjesztetik.

7. Ha jövőben valamely görög szertartásu község nagyobb része vallását megváltoztatja, ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátra maradt lakosok birtokában hagyandó, a mennyiben tehát a legújabb időkben is hasonló esetek közigazgatási tárgyalás alatt lennének, azok a fentebbi elvek szerint lesznek elintézendők, de ezen törvény elveinél fogva

jelen állapotot visszahatólag foglalások által háboríthatni meg nem engedtetik s azért a mely egyházak iránt folyó évi január 1. napjáig vagy kérdés nem támasztatott vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. A görög nemegyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelete alatt ezennel biztosítván, e czólbul a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt, mindenestre pedig a legközelebb tartandó országgyűlés előtt összehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezetei (congressus), melynek tagjai, addig is míg annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezúttal a különböző nyelvű népességre való tekintettel oly arányban választandók, hogy az egyházi osztálybul 25, a világiból 75, és ezek közé a határvidékiekből 25 választassak.

XXI. A nemzeti színről és ország czimeréről.

1, A nemzeti szín és ország czimere régi jogaiba visszaállittatik.

2. Ennélfogva a háromszinű rózsa, polgári jelképen újólág felvétetvén, egyszersmind megállapittatik, hogy minden középületek és közintézeteknél, minden nyilvános ünnepek alkalmával és minden magyar hajókon a nemzeti lobogó és ország czimere használtassák. Egyébiránt a kapcsolt részeknek szabadságukban hagyatván, hogy az ország színei és czimere mellé saját színeiket és czimereiket is használhassák.

XXII. A nemzeti őrseregrül.

A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak örködésére bizatik, e tekintetbül míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznék, a nemzeti őrserег alakítására nézve következők határozatnak:

1. Mindazon honlakosok, kik városokban vagy rendezett tanácscsal ellátott községekben 200 pengő forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben félteiket, vagy ezzel hasonló birtokot kizáró tulajdonul bírnak, vagy ha ily birtokot nem bírnak is, de 100 pf. tiszta jövedelmük van, húsz éves koruktól ötven éves korukig, ha gazdaí hatalom alatt nincsenek, a nemzetőrségbe beirandók és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

2. A nemzetőrséget királyi városokban s rendezett tanácscsal ellátott községekben, a helybeli hatóság, más helyekre nézve pedig az illető megyei vagy szabad kerületi törvényhatóságok szerkezendik össze.

3. A nemzetőrségi fegyveres szolgálatra kötelezeteken kívül, az illető megyei, kerületi, városi vagy rendezett tanácscsal ellátott községi hatóságok, a nemzetőrségbe még más oly. polgárokat is besorozhatnak, kiket az alkotmányos rend fentartásában érdekletteknek s e kitüntetésre méltóknak ítélnék.

4. A nemzetőrségből kirekesztetnek oly egyének, kik rablás, lopás, csalás, hitszegés, gyújtogatás vagy gyilkosság miatt büntetve voltak.

5. Oly egyének, kik a 4. §-ban említett vétsége-

két mint nemzeti örök követik el: az őrseregből az ellenük indítandó bünper befej eztéig ideiglenesen az illető törvényhatóság vagy a helybeli előljáróság által azonnal kitörültetnek és a fegyver tőlök elvételik.

6. Azoknak összeírására, kik az 1. §. rendelete szerint mint nemzetörök fegyvert fogni tartoznak, a kormány rendeletének vétele után azonnal küldöttségeket fognak nevezni:

Megyékben közgyűléseket nem várva a kisgyülések.

A jászkun- és hajdú-kerületekben a főkapitány, a szepesi 16 városokban és Turopolyán a kerületi gróf, Fiume- és Buccariban a tengermelléki kormányzó, királyi városok- és rendezett tanácsú községekben a tanács.

7. Ezen küldöttségek a megyék- és szabad kerületekben az illető helybeli előljáróságokkal egyetértőleg járnak el és a helybeli körülményekhez képest a helybeli őrsereg alakítását eszközük.

8. Az 1. sz. a. említett egyéneknek szabadságára hagyatik lovas vagy gyalog szolgálatot vállalni, a gyalog seregben mindazáltal szolgálatot tenni kötelesek mindazok, kik a lovas sereghez nem soroztattak.

9. Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja s mihelyt a választások által az őrsereg alakítása megtörtént, megyékben az annak hatósága alatt álló rendezett tanácsú községekre nézve is az alispány, szabad királyi városokban és kerületekben pedig a fő-tisztviselő a honvédelmi ministernek úgy az őrsereg számára, mint szerkezetére s megválasztott tisztjeire

nézve jelentést tesz, mire a kapitányságon felül nemzetőrtszket Magyarországon a minister ajánlatára a nádor k. helytartó, a kapcsolt részekben a bán nevezend ki.

10. A magyarországi nemzetőrség fő'vezérét hasonlóan a nádor k. helytartó nevezendi, a kapcsolt részekben a fővezérség a bánt s ennek nem létében a kapcsolt részek alkaptányát, a magyar tenger melléken pedig a kormányzót illeti.

11. Az őrseregnek a fegyverforgatásbani gyakorlására és ezen gyakorlatok betanítására alkalmas katonai egyén ekrül, az illető törvényhatóságok felszólítása következtében, a kormány gondoskodik.

12. Azoknak, kik a szolgálathoz szükséges fegyvereket megszerezni nem képesek, fegyver a közállomány táraikul fog kiszolgáltatni.

13. A nemzetőrség minden tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatú tagjaival egyenlő rangoknak tekintendők, díjt azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak, külső szolgálat idejére díjok a rendes katonaságéhoz hasonló lészen, mely díj tulajdon községük határán kívül, de illető törvényhatóságuk kebelében! idejére a törvényhatósági házi pénztárbul, illető törvényhatóságuk határán kívül az országos pénztárbul fog fizettetni.

Felügyelés a fegyverekre.

14. Azon fegyverek, melyek a közállomány táraikul az őrsereg részére adatnak ki, a törvényhatóságok közvetlen számadása és felügyelete alatt állanak, ennélfogva:

15. Megyékben és szabad kerületekben helyenkint a szükséges fegyvereket felosztani és a helybeli előjáróság számadása alá kiadni a törvényhatóságok fogják.

16. Ha valamely nemzetőr fegyverét, melyet a közállomány tárából nyert, midőn kívántatik, beadni nem tudná vagy el hagyta volna valamely részben romlani, a kárt megtéríteni tartozik.

Szolgalat.

17. A nemzeti őrsereg szolgálata rendes és rendkívüli esetek szerint különbözik, a helybeli közcsend és béke rendszerinti vagy rendkívüli állapotához képest.

18. Midőn a közcsend és béke rendkívüli Kavardásának sem jelenségei nem mutatkoznak, sem pedig attul tartani ok nincs, hogy a közcsend vagy béke valamely erőszakos kitörések által felháboríthatatik, a nemzeti őrsereg szolgálata egyedül a szükséges rendőrségi intézkedések fontartására szorítkozik, e tekintetből:

19. A nemzeti őrtiszt intézkedendik azon sor és szám iránt, melyben a nemzeti örök egymást felváltva szolgálatot tenni fognak.

20. Kisebb rendetlenségek, úgymint utczaí vagy korcsmái verekedések meggátlása, a ki hágók befogása, a befogott gonosztevőknek vagy ki hágóknak a törvényes felsőbbség kezeiben! általadása, úgyszintén mindenütt ott, hol a törvényes felsőbbségnek eljárásához karhatalom szükséges, a karhatalom kiszolgáltatása a nemzetőrségnek álland kötelességében.

21. Rendkívüli esetekben, midőn a megzavart közcsend és béke helyreállítására rendkívüli eszközök kí-

vántatnak, minden besorozott nemzeti őr, akár következik reá sorszerint a szolgálat, akár nem, fegyvert fogni köteles.

20. A nemzeti őrség, a 21. §. esetét kivéve, szolgálatot tenni csak tulajdon határán belül tartozik, ellenben ha a 21. §. esetében a közcsend és béke valamely községben a helybeli nemzetőrség segítségével vissza nem állíthatatnék, ily esetben más községbeli nemzetőr is felszólítható, s felszólítása következtében tulajdon határain kívül is tartozik szolgálni.

23. A nemzeti őr fegyvert csak akkor foghat, ha szolgálatra felszólíttatik és a nemzeti őrségnek fegyveresen, mint testületnek, tanácskozni és végzéseket hozni nem szabad.

24. A nemzeti őrség szolgálatra csak a polgári hatóság által szólíttathatik fel és őrálláson kívül minden egyéb esetekben az őrcsapat polgári előjáró közbenjövetele kívántatik.

25. Nemzeti őrség erőszakot csak akkor használhat, miután a polgári előjáró azt s illetőleg azokat, kik ellen az erőszak használandó, a törvény nevében engedelmességre felszólította.

26. A nemzeti őr felszólítva, szolgálatát teljesíteni feltétlenül tartozik, panaszt, ha nem sorszerint szólítottatott volna fel, parancsnokságánál tehet.

27. A szolgálat elleni vétségek eseteire a büntetés és eljárás rendelet által fog meghatároztatni.

28. A törvényben megállapított elvek korlátái közt, rendelet által fog intézkedés tételni, részletesen az őr-sereg egyenruhája és mindazokrul, mik az őr-sereg ala-

kitásához, fentartásához, lőszerrel ellátásához és az őrseregbeli szolgálat rendszeresítéséhez megkíván-
tatnak.

29. E törvény végrehajtását, ha a helybeli körülmények rendkívüli okoknál fogva megkívánják, a miniszterium az illető törvényhatóság tudósításának nyomán felfüggesztheti.

30. Ha a helybeli körülmények miatt a nemzetőrség feloszlatása szükséges, ez iránt ő felsége rendelet által intézkedni fog, de feloszlatás esetében, a feloszlás után legfeljebb 1 év alatt a feloszlott nemzetőrségi osztály újonnan újjólag alakítandó.

31. A nemzeti őrsereg tagjai testi büntetéssel nem fenytethetnek.

32. A jelen törvények alkalmazása a kapcsolt részekben az ottani törvényes hatóságokra bízatik.

33. A király és haza elvárják, hogy a hon fiai kötelességüket teljesítik.

34. Eskü: Esküszöm a királynak és alkotmánynak hűséget, elöljáróimnak engedelmisséget; esküszöm hogy polgártársaimnak személyét és vagyonát minden törvénytelen megtámadás ellen, elöljáróim felhívására, oltalmazom, a közcsendet, békét és nyugalmat sem nem háborítom, sem háborítani nem engedem, általában minden szolgálati kötelességeimet, midőn tőlem kívántatik, pontosan teljesítem és leszek polgári elöljáróim vezérlése alatt hű örje az alkotmánynak, a törvénynek és a hazának.

35. A nemzetőrség! egész institutio a miniszterium hatósága alá helyeztetik.

XXIII. A szabad királyi városokra I.

1. A város mint önálló köztörvényhatóság, közdolgait törvényes felsőbb felügyelés alatt minden más törvény hatóság túl függetlenül, a köztörvény szerint igazgatja.

2. A városnak mint törvényhatóságnak, rendőri büntető és magánjogi tekintetben alá vannak vetve, — a megyék székházait és a valóságos hadi szolgálatban álló katonákat azomban csak szorosan vett személyes és bűnvádi keresetekre és szolgálati vétségeikre nézve, — minden a város határában létező egyének és javak különbség nélkül.

3. A városok rendezéséig rendeltetik:

A városok felosztása.

4. Kis város, melynek lakosa 12,000-nél kevesebb, közép 12,000—30,000-ig, nagy 30,000-túl kezdve.

5. A városi tisztviselőválasztás következőleg rendeltetik:

6. Választó minden nagykorú lakos, ha gazdai hatalom alatt nincs, ha hűtlenség, csempészet, rablás, gyilkosság, gyújtogatás miatt fenyíték alatt nincs, a törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, ha:

Maga vagy hitvesével 1 év óta oly házat vagy telket bír, mely kis városban 300, középben 700, nagyban 1000, Pesten 2000 forintot ér.

Az egy év óta letelepedett kereskedők, gyárosok, kézművesek, ha gyárral, teleppel bírnak, a kézművesek, ha 1 legénnyel folytonosan dolgoznak.

Tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, a magyar tudós társaság tagjai, kik a városban egy év óta laknak, kis városban 40, középben 60, nagyban 80, Pesten 100 forint haszonbért üzetnek.

Azok, kik 2 év óta laknak, kis városban tőke vagy kereset után 200, középben 400, nagyban 600, Pesten 800 forint jövedelmet kimutathatnak; kik eddig városi polgárok voltak.

7. A 6. §. 1. pontjánál az örökösre idő nem kívántatik.

8. A minősítettektől a választási jog el nem vehető.

9. A 6. §-ban minősítettek a tisztviselőket és városi tanácsosokat választják. ',

10. A választási jog csak személyesen gyakorolható.

11. A törvény kihirdetése után a polgármester, illetőleg bíró a városi tanácsot és választott polgárságot összegyűjti, a tisztújító szék megtartására elnököt választanak és összeíró küldöttséget.

12., 13. A választott elnök elnöklete alatt szavazatszedő és 10 tagbul álló jelelő bizottság választatik titkos szavazattal.

14. A tisztikar lemond, az elnök a választás idejére kapitányt, jegyzőt, ügyészt nevez.

15. A választó elnök közbenjöttével a jelelő bizottság jelöl polgármestert, fő- és alkapitányt, tanácsosokat, jegyzőket, ügyészeket, levéltárnokot, telekbírót, számvevőt, főorvost, fősebeszt, főmérnököt.

16. Azon hivatalnokok, kik élethosszig tartó hivaltalt viseltek, fizetéseket megtartják, ellenben ha az

eddigyi vagy magasabb hivatalra megválasztatnak, azt kötelesek nyugdíjvesztés súlya alatt elfogadni, mit hasonlólag elvesztenek, ha bűntény miatt elmarasztaltatnak.

17. A számadásos hivatalnokok megmaradnak, későbbi rendezésig a tanács alá helyeztetnek, a tanács, ha hiányt vagy hanyagságot tapasztal, az illetőket elmozdíthatja, bűnperbe, sőt valósággal el is fogathatja.

18. A képviselőtestület kijelölés nélkül választatik.

19. A választók kerületenkint iratnak össze, a szavazatok összeszedéséről a gyűlés intézkedik.

20. Képviselőnek bármely bevett vallásu lakos megválasztathatik.

21. A képviselőtestület kis városban 30, középben 82, nagyban 157.

22. Következően emelkedik: kis városban 1500-on felül minden 200 lakos után 30 képviselőhöz 1.

Középben 12,000 lakoson felül 400 lakos után 82-től felül 1.

Nagy városban 30,000 felül és 157 képviselőn felül minden 800 választ egyet.

23. A képviselő személyes tanácskozási és határozati joggal bír.

24. A választási szavazás titkos.

A tanács- és közgyűlésekről.

25. Bővebb intézkedésig a tanács a megyei kisgyűlés jogával bír, a közgyűlés pedig a megyei közgyűléssel, kivéve a bírói eljárásokat, a ki- és betáblázásokat, bírói zárt.

26. Az ülések nyilvánosak.

27. A hallgatóság a csendet meg nem háboríthatja, a csend fentartására az elnök ügyel.

28. A közgyűlés áll: a polgármester-, tisztikar-képviselőkből, határozathozatalra^ kicsinyben 20, középben 30, nagyban 40 tag igény éltetik.

30. Közgyűlés havonként egyszer tartatik, többször is, ha a közgyűlés vagy polgármester szükségesnek látja.

XXIV. A községi választásokról.

A XXIII. törvény ideiglenesen a szepesi 16 és a rendezett tanácsú községekre is kiterjesztetik vagy ezentúl tanácsosai bírni fognak.

A rendezett községek állása marad a jelenlegi.

A nem rendezett tanácsú községben a választást a megyék intézik.

XXV. A j á s z - k u n k e r ü l e t e k r ű l.

Ideiglenesen: a tisztviselőt a képviselő-választó választja.

1., 2., 3. A közgyűlési képviselőt a község választottjaiból a község, és pedig minden község 4-et választ.

4. A képviselők kijelölés nélkül, a tisztviselők kijelöléssel választatnak.

5. A választást megelőző közgyűlés 6 kijelölő tagot választ. A kijelölő bizottság a nádori főkapitánnyal a választást szavazattöbbséggel intézi.

6. A törvény kihirdetése után a nádori főkapitány közgyűlést hirdet, ez összeíró küldöttséget választ, mely összeírja a kerületi és képviselőválasztókat.

7. A községi választások és a képviselőtestület

megválasztása után a nádori főkapitány közgyűlést hirdet, melyre a jelen törvény szerint megválasztott képviselőtestület meghívatik, a főkapitány tisztujtószerket tűz ki.

8. Ezen gyűlésen a választási intézkedések megtételnek, szavazatszedő küldöttség választatik, a tisztviselői kar lemond. A nádori főkapitány a választás idejére csendbiztost, jegyzőt, ügyészt nevez.

9. Minden választás titkos szavazattal eszközöltetik.

10. A közgyűlés elnöke a nádori főkapitány távollétében az alkapitány, tagjai: a tisztviselők, képviselők, minden község főbírája és főjegyzője.

11. Az ülések nyilvánosak.

12. A csendet az elnök tartja fenn, rendelkezik a nemzetőrségről.

13. Közgyűlés évnegyedenként tartatok, többször is tartathatok, ha a közgyűlés vagy főkapitány szükségesnek tartja.

14. A közigazgatás a törvény által tett változtatásokkal a jelen alakjában marad.

15. A redemptióbul eredő jogok további rendelkezésig érvényesek.

XXVI. A h a j d u-kerületekrül.

Ideiglenesen rendeltetnek:

1. A tisztviselőket, a követeket választók választják.

2. A tisztviselők kijelöléssel, a képviselőtestület tagjai kijelölés nélkül választatnak.

3. A jelölés eszközzésére 6 tagú bizottmány választatok, melylyel a főkapitány a választást szótöbbséggel eszközli.

4. A főkapitány a törvény kihirdetése után az eddigi alakban gyűlést hirdet, ez a választók összeírására választmányt nevez.

5. A városokban a tiszttviselők, a képviselőtestület megválasztása után közgyűlést hirdet, melyre a megválasztott képviselőtestület tagjai is meghívotnak és kerületi tisztválasztást tűz ki.

6., 7. A választás úgy intéztetik mint a jászok nál.

8. *A közgyűlés.* Elnöke a kapitány, akadályozása esetében az alkapitány, tagjai a kerületi tiszttviselők, városi képviselők, a városok hadnagyai és főjegyzői.

9., 10. Ülési nyilvánosak, a rendet az elnök tartja, erre rendelkezik a nemzetörséggel.

11. Közgyűlés évnegyedenkint, ha a gyűlés vagy kapitány jónak tartja, többször is tartatik.

12. A közigazgatás a jelen változtatásokkal további rendelkezésig jelen alakjában fenmarad.

13. Az adománybul eredő magánjogi viszonyok és haszonvételek további törvény hozataláig fentartatnak.

XXVII. Fiume és Buccari kerületekről.

1. A két kerület külön törvény hatóságot képez, beldolgaikat egymástul függetlenül intézik, a kormány, a törvényhatóságok, törvényszékekkel közvetlenül leveleznek, felsőbb felügyelet alatt belszabályrendeleteket alkotnak.

2. A kerület hatósága alul ki vannak véve a szolgálatban! katonák személyi és bűnvádi ügyekben, továbbá a váltó-, kereskedési és tengerügyelői tanácsbírószági illetőségghez tartozó ügyek és személyek.

3. Fiume- és Buccariban főtörvényhatósági tisztviselő az alkapitány, ki a közgyűlés és törvényszék elnöke is; mindkét kerületnek külön alkapitánya van, kit ő felsége nevez, az alkapitány akadályozása esetében a legidősb bíró elnököl.

4. A szóbeli perbíróság mindkét kerületre kiterjesztetik. A bíróságot képezik a választandó két kerületi bíró és főjegyző.

5. *A patríciusokról.* A patrícius családok czimei meghagyatnak, a közgyűlésekben a patrícius tanácsosok részt vesznek, jövőben azonban patrícius tanácsosok nem nevezhetők.

6. Választók, kik a XXIII-ban megjelölt minősítvénynyel bírnak, a patríciusok és hajóskapitányok.

8. A 6-ik által adott választási jogot elvenni nem lehet.

9. A választási jog csak személyesen gyakorolható.

10. *A főkormányzóról.* A tenger melléki főkormányzó mindkét kerület főkapitánya, elnöke a tiszt- és követválasztásoknak, a királyi kormányzéseknek és a kerületeknek mint törvényhatóságoknak, közvetlen közigazgatásán minden egyéb hivatalos köre fentartatik.

11. A képviselők a patríciusok és tisztviselőkkel közösen tanácskoznak.

12. A törvény újabb rendeletéig képviselőnek bármely lakos megválasztható.

13. A képviselők száma a k. városokat szabályozó 23. szerint határoztatik meg.

14. A képviselők kijelölés nélkül választatnak.

15. A bírák: a kijelöltekből választatnak.

16. Minden választás titkos szavazás által történik.

17. A törvény kihirdetése után a kormányzó mindkét kerületben gyűléseket hirdet, ezen gyűlések intézkednek az összeírás, választás helye és ideje felett.

18. Ugyanezen gyűlés intézkedik a képviselők választásáról.

19. A választás napján közgyűlés tartatik és ez 10 tagból álló kijelölő bizottságot választ.

20. A választmány a kormányzó elnöklete alatt a kijelölést szótöbbséggel állapítja meg.

21. A törvény további rendelkezéséig csak a kerületi bírák, illetőleg képviselők választatnak és 3 évről 3 évre ujittatnak meg, a képviselők helyei csak új választás által, a rendes időszaki választások alkalmával tölthetnek be, ellenben ha időközben a tisztviselők közt üresség támad, ezek helyére a bizottság jelöltjei közül a kormányzó nevez.

22. Az igazgatósági bírák, a közigazgatás szakaira külön választatnak.

23. A kerületi bírák megválasztása után a képviselők választatnak meg.

24. További intézkedésig a közgyűlés és tanács hatósága megmarad.

25. A közgyűlés és tanács ülései nyilvánosak.

26. Az ülésekben a csend fentartására az elnök ügyel, ki a nemzetőrség felett rendelkezik.

27. A közgyűlés elnöke az alkapitány, akadályozása esetében a legidősb törvényszéki bíró, tagjai a patrícius tanácsnokok, tisztviselők, képviselők.

28. Közgyűlés havon kint tartatik, többször, ha a gyűlés, tanács, illetőleg az alkapitány elrendeli.

29. Ezen kerületek a katonaállítástul felmentetnek.

XXVIII. A nádorsághoz kötött hivatalokrul.

Főherczeg István nádor cs. k. főherczegsége helytartósága ideje alatt Pestmegye főispánysága-, a jász-kun kapitányságrul lemondván, rendeltetik:

1. Pestmegye főispányságát helytartó viselendi, ki is a többi főispányokkal egyenjogú és rangú leend.

2. A jász-kun kerületek nádori főkapitánysága főispán yi rang- és hatóságra emeltetik.

3. A jász-kun kerületek által a nádornak fizetni szokott tiszteletdíj, eddigi állapotában fentartatik.

XXIX. Az ország közhivatalnokairul.

A törvény utján kívüli elmozdithatlanság egyedül az igazság szolgáltatásával megbízott bírói hivatalokra szorítkozik.

A XX. A felelős ministerségnek a közlekedési tárgyak iránti teendőin ül.

Az 1836: 25. és 1840: 40-ik törvényezikkekben, a vasutak és csatornák engedményezéséről szóló rendeletek jövőre nézve eltöröltetvén, a törvényhozás további intézkedéséig következők határozatnak:

1. Meghatalmaztatik a felelős ministerium, hogy a készülöben levő vasutak s megkezdett vizszabályozásoknak, ha és amennyire azok a közkereskedést elő-

mozdítják, lehető folytatásához s befejezéséhez segédkezet nyújtson, s a közállomány befolyását ezekre biztosítsa.

2. A még meg nem kezdett vaspálya-vonalakon egyes társulatok által netalán tett felmérési és előmunkálati költségek kárpótlása iránt a felelős minisztérség, fentartván azokra a közállomány építkezési jogát, lépjen egyezkedésre s terjeszsze helybenhagyás végett a közelebbi törvényhozás elé.

3. A minisztérium felhatalmaztatik, hogy Budapest-ről, mint a haza szivéből a határszélelig irányuló 6 új vaspálya vonalakat, előleges műtani megvizsgálás után, s különösen országos szempontbul, figyelmezve a helyi körülményekre is, tervezzen, s ha lehetséges, ezen irányokban a munkát, különösen Fiume felé, idővesztés nélkül megkezdesse.

4. E célokra felhatalmaztatik az összes minisztérium, egész 10 millió forintig alapot alkotni, mely az ország által biztosittatik s melybül 8 millió erejéig vasutakra, 2 millióig pedig vizszabályozásra a szükséghez képest pénzösszegek fordittathatnak.

5. A hatóságokban még most fenálló közmunkáknak törvényszerinti alkalmazására a minisztérség ügyel fél, melynek tisztéhez tartozand a létező utak, hidak és más közlekedési eszközök fentartásáru is, az illető hatóságokkal egyetértőleg, ideiglenesen intézkedni.

6. A vizek szabályozására eddig kijelelt pénzalapnak felhasználására a felelős minisztérium ezennel továbbra is utasittatik.

XXXI. A színházakról.

1. Színházak ezentúl az illető törvényhatóság engedelmével nem nyitathatnak.

2. A színművek előadhatására, az eddig a könyv-
vizsgálók által gyakorolt vizsgálat eltöröltetik.

3. A pesti nemzeti színház igazgatóját kivéve, színpadon bármilyen nyilvános színelőadások, csak az illető helybeli hatóság tudtával és engedelmével történhetnek, ezenkívül minden színházak, a pesti nemzeti színházat sem véve ki, rendőri felügyelés tekintetében a helybeli hatóság alá rendeltetnek.

4. Ki az 1. és 3. §. rendelete ellen vét, az első esetben a színház bezáratásán felül 1000 forintig terjedhető és az országos pénztárba adandó pénzbüntetéssel fog büntettetni.

5. A színház bezáratása elnökileg történhetik, a büntetés pedig rövid szóbeli peruton fog kimondatni.

II. FEJEZET.

1848. új vivmány-e? — Tökéletes mű-e? — Nincsenek-© és mik hiányai? — Ellentétes-e a monarchiával?— Anarchicus, túlságos democraticus intézmény-e? Az osztrák állam-szövetséggel, a pragmatica sanctio című egyességgel összeférhetlen-e?

Az 1848-iki törvények.

A 48-iki alkotmányt sokan új vívmány-, tökéletes minta-alkotmánynak képzelik; mások túlzó, Magyarország jellege, szokásaival ellentétes anarchicus intézménynek, a monarchiával ellentétesnek, az osztrák államszövetséggel összeférhetlen forradalmi intézménynek rágalmazzák. A 48. alkotmányt helyesen csak úgy bírálhatjuk meg, ha a mindesetre nagy műről a rajongók babérkoszorúit, melyek gyengeségeit takarják, leszedjük, ha a roszakaratu szolgálékek, a rágalmazők által reá hányt sárt és piszkot lemoszuk, vagyis tisztán, rajongás és gyűlölet nélkül állítjuk az ész és jog ítélőszéke elé; tisztáznunk kell tehát a következőket:

1. Új vívmány-e?
2. Tökéletes mű-e? nincsenek-e hiányai és mik azok?
3. Ellentétes-e a monarchiával?
4. Anarchicus és túlságos democraticus intézmény-e?
5. Az osztrák államszövetséggel, a *pragmatica sanctio* című egyességgel összeférhetlen-e?

1. V i v m á n y-e?

Ezen kérdés megvitatása szükséges azért, mert ha vívmány, akkor forradalmi alappal bír, ha alapjában nem vívmány, akkor természetes jogfejlődés, védelme

Önvédelem, a 48-iki harca csakis jogos alkotmányos küzdelem volt. A 48. törvényeknek a jogegyenlőségen kívül egyetlen pontja nincs, mely már régebben Magyarország közjogában meg nem lett volna, általában nem új eszmeszülemény ez, csakis a régibb eszmék és intézményeknek korszerű átalakítása, az uralgó viszonyokhoz! átidomítása.

Nem új a helytartó jogairul szóló cikk, mert a törvény a nádorról ezt mondja: „palatinus absente Rege est locumtenens, — a király távollétében a nádor helytartó”. A harmadik törvény cikk ezt mondja: „0 felségének az országból távollétében a nádor s királyi helytartó az országban s a hozzá kapcsolt részekben, a korona egysége s a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, a végrehajtó hatalmat a törvény és alkotmány ösvényén teljes hatalommal gyakorolja és ez esetben a mostani nádor cs. k. főherceg Istvánnak személye hasonlóképen szent és sértetlen”. E törvény a régi törvény hatáskörén nem lép túl, mert a helytartó jogilag és gyakorlatilag mindig és mindenütt a királyt képviselte; ha a nádor ezen jogokkal nem bír, akkor a 48. helytartósági törvényben ki kellett volna különlegesen emelni azon kivételeket, melyek a király számára fentartottak, s mert ki nem jelezte, minden joggal bír, e szerint a régi és új törvény közt különbség nincs; e tekintetben tehát nem vívmány. Kétségkívül ezen törvény 48-ig nem alkalmaztatott, a törvény nem alkalmazása azonban a törvényt nem szünteti meg, a törvény közjogi fogalmak szerint csak akkor szűnik meg, ha az utóbbi törvény

az előbbi határozottan eltörli, vagy azon tárgyrul melyrül a törvény szól, ellenkezően vagy módosítón intézkedik; ez nem történt, sőt a II. Mátyás alatti törvényt a 791. törvények, a nádor hatáskörét illetőleg megerősítették. E törvényben egyedül új, István főherczeg személyének sérthetlensége, e sérthetlenséggel azonban nem a nádor, de István főherczeg ruháztatott fel, ez tehát a nádorságrul szóló törvényt érintetlenül hagyta; a sérthetlenség a királyi hatalmat nem kibébitette, mert a helytartó a király ellenében sérthetlenséggel nem bírt, a király magyarországi lakása alatt a helytartóság hatálya megszűnt.

Nem vívmány a ministerium felelőségi törvény sem, mert már 1291-ben az országgyűlés, a királyi tanácsba tanácsosok választottak, a tanács rendeleté nélkül a királyi parancsok érvénytelenek voltak; az országtanács felelős volt az országgyűlésnek. 1500-ban ezen törvény megújított. A királyi tanács állt a választott nádor-, a király által kinevezett főpapok-, zászlós urak- és az országgyűlés által választott és fizetett tanácsosokbul; jogérvénnyel csak az országtanács rendeletéi bírtak, az országtanács tagjai nemcsak a rendeletekért voltak felelősek, de még az országtanács tagjai a tanácsban tett törvényellenes nyilatkozatokat is köteleztek az országgyűlésnek bejelenteni; a kötelességét megszegő tanácsost az országgyűlés mint hűtlent marasztotta el, a nádor köteles volt az ítéletet végrehajtani, a király az elítéltnak nem kegyelmezhetett meg. Ezen felelős tanácsot ugyan nem nevezték felelős minísteriumnak, mert ezen intézmény ez időben ösme-

régién volt, de ugyanazon elveken alapult, mint a felelős kormány, sőt sok tekintetben szigorúbb volt, mert a czélzat is bűnnek tekintett, a király az elítéltet meg nem kegyelmezhetette, mit a 48-iki törvények nem zárnak ki. Kétségkívül ezen intézmény teljes mérvben az osztrák ház alatt nem alkalmaztatott, csak II. Mátyás alatt ítélte el az országgyűlés Debreczeni tanácsost; az országgyűlések azonban ezen törvény alkalmazását többször kérték, — a felelős minísterium tehát sem mint elv, sem mint intézmény nem volt új, csakis egy régi intézményt, egy régi elvet alkalmaztak új alakban.

Az országgyűlések századokig évenként tartattak, a három éves országgyűléseket főleg az osztrák ház alatt hozták divatba, az ország, midőn a hatalom kezében volt, az évi országgyűlésekt tartását folytonosan követelte, tehát ez is egy régi jogot állított vissza. Vív-mánynak látszik a IV. 5. szakasza, mely az országgyűlés összehívásának napját megrendeli és a 6. §., mely szerint az országgyűlés a számadások megvizsgálása, az új költségvetés előterjesztése előtt az országgyűlés elosztását meg nem engedi, mindkettő azonban nem gyökeres, új intézkedés, csakis természetes következménye a minísterium felelőssége-, az országgyűlések tartásának; az aranybulla hasonlólag már az országgyűlés tartásának helyét és napját kitűzte; a különleges eddigi országos bevételek és kiadások, mint azt már előbb elősoroltam, időnkint az ország által választott országos pénztárnokok által kezeltettek és a kincstárnokok az országnak számoltak. Egyedüli vívmány az eddigi különleges királyi jövedelmeknek a király túli elvétele,

mert a só-, ércbányák, vámok, kincstári uradalmak nagy jövedelmeit hajdan a király húzta. De ezen jövedelmek sem képezték kizárólag a királyok személyi jövedelmét, mert Ulászló, II. Lajos, I. Ferdinánd az első szerződő habsburgi király és utódai kötelezték magukat az országnak saját jövedelmeikből! védelmére, tehát közjogilag ez sem tiszta vívmány, csakis egy régi jog visszaállítása, mely a korona jövedelmét nem is csonkította, mert míg a védelmi kötelezettséget megszüntette, a magyar királynak oly nagy személyes egyéni különleges jövedelmet biztosított az adóbul, melynél nagyobb, tekintve a lakosok számát, az ország anyagi képességét, egy európai király sem birt.

Vívmány-e az országgyűlési képviselők választása?

Nem vívmány, vagyis nem új eszme a választási jog széles alaponi alkalmazása. Magyarországon, mint azt munkám elején bebizonyítottam, minden magyar egyenlő volt, midőn a nemesség megalakult, a népet a király a polgári jogoktól megfosztotta és a magyarok Magyarországból a magyar nemesek országa lett. A nemesség egyenlő jogokkal bírt, később a várjobbágyok felvételük a nemesség közé és a czimeres nemesség adományozása is divatba jött, ezen nemesek a birtokos nemesekkel egyenlők voltak, a nemesek közti egyenlőséget a királyok ismételve biztosították, I. Lajos óta pedig ez az ország egyik alaptörvényét képezte. A nemességen kívül a városok, székelyek, jász-kunok szintén jogos politikai tényezők voltak, a nemesség egyenlőségéből tehát természetesen és logikailag az következett: hogy miután a nemesség

helyét a nép foglalta el, valamint a nemesség egyenlő volt, a jogutód is egyenlő jogokkal bírjon, miután a szegény és gazdag az ország terheihez és védelméhez aránylagosan járul. A választási törvény a választási jogot kétségkívül szélesen kiterjesztette, de kiválólag demokratikusnak nem nevezhető, mert meghagyta a nemességnek születési választó-képességét, a népnél birtokminősítvényt állított fel; a nemes választókat leszámítva, a választók az összes nemtelen lakosságnak csakis 8 százalékát teszik. A VII. törvényczikk, mely Magyarországgal Erdélyt egyesítette, százados törvénytelenséget szüntetett meg. A közös teherviselés vívmány természetével nem bír, mert a természeti törvények szerint a ki az állam jótéteményeiben részesül, köteles azt meg is védeni, fenntartani, vagyis terheit aránylagosan viselni; a nemesség adó-nemfizetési joga az ország védelméhez volt kötve, a nemesség erre képtelen volt, de a védelmi kötelezettséget teljesíteni nem is akarta, nem teljesítettén a kötelezettség, megszűnt a jog is; de meg azért sem vívmány, mert a nemesség önként lemondott e jogról.

Az urbériség megszüntetése nagyszerű adomány, mert a nemesség bizonytalan kárpótlás reményében mondott le tulajdona egy részéről, a nép részére mindenestre nevezetes vívmányt képezett, mert kárpótlását az állam vállalta magára, tehát a nép egy nagy tulajdonhoz jutott, a régi tulajdonosok terheltetésével és a tulajdonosok majd kétharmadrészben önmagukat kárpótolták.

A sajtószabadság a magyar közjogban fel-

említve nincs, mert a nyomdászat akkor kezdődött, midőn Magyarország tényleges Önállása megszűnt, elvileg azonban megvolt, mert Magyarország nemese minden politikai és magán-ügyről szabadon nyilatkozhatott, mert szólhatott, véleményét jogosan ki is nyomathatta, miután az írás- és nyomtatásban! nyilatkozat a vélemény nyilvánításának csakis egy neme, ezzel a magyar nemes már azért is birt, mert véleménynyilvánításának joga nemcsak az országgyűlésre, nemcsak megyéjére volt szorítva, de beszélhetett szabadon az ország minden megyéjében, ennél fogva, ha 52 megyében beszélhetett, azon 52 megyébe nyilatkozatát nyomtatványban is elküldhette. A kormány által gyakorolt felülvizsgálat tehát csakis visszaélés volt, az ország a censura jogosságát soha el nem ösmerte, a törvény ezen jogot csak a vallási könyvekre fogadta el; a sajtószabadság tehát csakis a magyar közjog elveivel ellenkező visszaélést szüntetett meg és pedig a vélemény nyilvánítását nem korlátlanul engedte meg, de bizonyos feltételekhez kötötte, tehát kevesebbet engedett, mint mennyi a magyar polgárt a szólásszabadság jogánál fogva megillette.

A vallásszabadságruli törvény egy nagy elvet léptetett életbe: a vallásegyenlőség elvét, mely azomban sem új, sem szokatlan nem volt, a katolikusokkal egyenlő jogokat élveztek a görög egyesültek és óhitűek, a protestánsok vallásgyakorlata biztosítva volt, belügyeikben teljes önkormányzattal bírtak, tehát bizonyos tekintetben több joggal bírtak mint a katolikusok.

Vivmányi alapot képezett a földhitel-intézet felál-

litása és az ősiség eltörlése, mindkettő azomban csak elvben mondatott ki, eszközlésével, illetőleg az első felállítása, a második eltörlése módozatával a magyar ministerium bízott meg; sajnos, hogy az elsőt, mely ez időben semmi nehézségekbe sem ütközött, csak terveztek és rögtön még az országgyűlés alatt nem valósították.

A megyékről a törvény csakis ideiglenesen rendelkezett, a hatalmat a nemességnek meghagyta, illetőleg a nemességet bízta meg, hogy a bizottmányok alakítását állapítsa meg; ezen intézkedés teljes aristokratikus színezettel bírt.

A nemzetőrségről szóló törvény új színekkel festette be és új módosítással rendezte a honvédelmet, de új alapot nem adott; 48. előtt az országnak két katonasága volt: támadó és védő; a támadó haderőt képezte a rendes katonaság, melyről minden tekintetben a király rendelkezett, tisztjeit nevezte, háborúba küldte, az ország csak számát határozta meg, — ez minden tekintetben fenmaradt; a másik volt a védelmi katonaság, a nemesség, ez maga választotta tisztjeit, az ország határain túl nem volt köteles szolgálni, a háború megszűntével hazament. Ezen különleges haderő, a nemesség kiváltságairól lemondva, megszűnt, ennek helyébe alkottatott a nemzetőrség, ez is csak védelmi kötelességgel tartozott, ez is maga választotta tisztjeit. Nemesi felkelés volt tehát ez modern alakban, tehát ez sem volt sem új, sem vívmány. A nemzetőrség ily módoni felállítása igen tökéletlen intézkedés volt, mert papiroson nagy haderőt képviselt, valósággal azomban

csak papiros-sárkány volt, mert a nemzetőrség zöme a mesteremberek, a féltelkes gazdákból állt, a mesterember, a féltelkes gazda, ha meg akar élni, gazdasága-, mesterségével naponta el van foglalva, tehát a fegyver rendes gyakorlatára ideje nincs, a katonát pedig nemcsak a fegyver, de a gyakorlat teszi; a legtöbb egyén 40 éven felül a katonaságra alkalmatlan, mert a katonasággal járó fáradságot nem bírja, tisztnek csak szakember alkalmas; a lovasságnál a gyakorlat még nagyobb kellék, mint a gyalogságnál, mert a lónak is meg kell a tüzet, az együttes működést szokni és ha folytonosan nem zabolják, az idő viszontagságaihoz nem szoktatják, két hét alatt kidül; a nemzetőrségnek nem volt sem ágyúja, sem tüzérsége, sem hidászai, sem szekereszete. A nemzetőrségnél a teljes fegyelem lehetetlen, mert a magyar falusi nép csak az urat tisztelte, az úr szigorúan a falubeli lakossal nem járhatott el, mert arra is kellett gondolnia, hogyha századját megsérti, a gyakorlat vagy hadjárat után felpörkölik. Általában a családos ember katonának alkalmatlan, mert otthonjára, családjára gondol, ez pedig a katonát megpuhitja, az érzékeny katona rősz katona. A nemzetőrség csak úgy ér valamit, ha a 20—30 éves egyénekből alakítják, mozgóvá teszik évenként 6 hétig, nagy tömegben gyakorolják, rendes fizetett tisztjei vannak, van törzskara, tüzérsége és műszaki csapatjai. A szabadelvű pártot a francia nemzetőrségnek a királyi hadseregen nyert győzedelmes hódították el, ők csak a sikert nézték, de a siker okait nem mérlegelték, nem vették tekintetbe, hogy Párisnak 2 millió népességéből sok ezer

értelmes nemzetőr került ki, míg Magyarország legnagyobb városának népessége a párisi lakosság 7 százalékát tette és ezek nagy része német és zsidó volt, nem figyeltek azon történelmi tényekre, hogy X. Károly alatt 830-ban papiroson 30, valósággal 10,000 katona harczolt a torlaszok által védett párisi nemzetőrség és nép ellen és tízezer katona három napig harczolt 400,000 felkelő ellen, ezenkívül 848-ban a francia katonaság kedvetlenül harczolt és rövid időn megbarátkozott a felkelőkkel, ezen körülményeknél fogva tehát a nemzetőrség könnyen győzhetett. A szabadelvű magyar vezetőket a lelkesedés elragadta, saját magok és a környező lelkes ifjúság után ítélték.

2. Tökéletes mű-e 48?

Az 1848-iki alkotmányt az országos közvélemény a czimektől elvakítva, a 48-iki törvények apja Kossuth Lajos nagy hazánkfia iránti rajongásból legtökéletesebb közjogi műnek tartja; 48. azomban, bár közjogunk fényes okmányát képezi, általában sok hiányokkal bir, rögtönzött mű; a reactio egyrésztül sokat elfogadott az egyességben azon szándokkal, hogy kedvező alkalmal az egész művet széttépi, másrészt Kossuth Lajos sokon átsiklott, azért, hogy erős álláspontot nyerve, kedvező alkalmal a kis alapot szélesítse, a homályos részt saját fogalmai szerint világítsa meg.

48. egyik gyengeségét képezik a közös ügyek.

A III. 2. ezt mondja: A nádor ő felségének az országbifli távollétében az országban, a korona egységének, a birodalom kapcsolatának

épségben tartása mellett, a végrehajtó hatalmat gyakorolja. '

A III. 13.: A ministerek egyike folyvást ő felségének személye körül lesz s mindazon viszonyokban, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván azokban, az országot felelősség mellett képviseli. Ezen két tétel a közös ügyeket határozottan elősmeri, de nem jelzi mik a közös ügyek. Szigorú hagyományos magyar fogalmak, királyi eskük, kötlevelek, szerződések a 791. törvény szerint Magyarország önálló, független ország volt; az örökös tartományokkal! kapocs csak a fejedelem személyének közösségében, a kölcsönös védelemben állott, a magyar király azomban nem azért volt magyar király, mert Ausztria császári koronáját viselte, de magyar király volt, mert a korona őt, a Magyarország által megörökített rend szerint megillette; közös, kölcsönös volt a védelmi kötelezettség, — közösnék vélelmezhető volt az adósság, a mennyiben lehetett bizonyítani, hogy azok kizárólag - különlegesen a szövetséges országok védelmére tétettek. 1723. után az ország belkormányzatában azomban, mint ezt a 2. §. jelzi, az országban közösügy nem volt. A kételyek, a kölcsönös czivódások elkerülésére tehát a közös ügyeket vagy mellőzni kellett volna, miután a törvények minden közös kötelezettséget különlegesen megjelöltek, vagy határozottan elő kellett volna a közös ügyeket sorolni.

48-nak második igen nagy hiánya a hadügy. Az alkotmányosság főbiztosítóka a hadsereg, azé a hata-

lom a kié a szurony, mert a rendes hadsereget a nép csak nagy áldozatokkal, csak kivételes esetekben képes legyőzni, az alkotmányosságnak tehát első és fő követelménye a nemzeti hadsereg, a magyar hadügyministertüli függés, az idegen hadseregnek az országbuli eltávolítása. A magyar hadsereg névleg magyar, lényegeiig azonban császári hadsereg volt, mert a tiszteket a császári hadügyminister nevezte, a zászló sárgafekete, a vezénylet német volt, a katonaság a császárnak esküdött hűséget, a tisztek egyik ezredbul a másikba áttétehtek, a magyar hadsereg külföldön, az idegen az országban volt elhelyezve, a gyalogság deréköltönye német, láböltönye magyar volt. A kihágások a hadsereg bírósága elé tartoztak. A 48-iki törvény mindezt nagyban meghagyta, valóságos mesterseges zavart teremtett; meghagyta a német jelleget, mert megmaradt a sárga-fekete zászló, a német vezénylet, az idegen seregnek az országbuli kivitele nem rendeltetett el, a sereg császári esküt tett le és a kedélyes államférfiak, gróf Batthyány és Kossuth Lajos azt hitték, hogy az alkotmány valami azon országban, hol 200,000 idegen katona nekik csak udvariasságbul köszönt és a hangos szónoklatokat a főhadparancsnok az ágyuk dörgésével némithatta el. A 48-iki alkotmányban nincs hadügyminister, csakis honvédelmi minister vagyis a nemzetörség ministere, mert a tiszteket nem a honvédelmi minister, de a 8. §. szerint az ő felsége oldalánál levő minister nevezte ki és rendelkezett az országbuli kimozdításáról: „A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását,

nemkülömben a katonai hivatalokra! kinevezéseket szinte úgy ő felsége fogja a 13. szerint folyvást oldala mellett leendő magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.“ A 13. ezt mondja: „A ministerek egyike folyvást ő felségének személye körül lesz s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván azokban, az országot felelőség mellett képviseli.“

Vagyis a III. 8. §. határozottan megengedi a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását. A 13. pedig a hadügyet hallgatag közös ügynek ösmeri el, mert különben egyszerűen kijelenti, hogy a sereg kimozdítása-, a tisztii nevezésekrül az ő felsége oldalánál levő minister rendelkezik, és nem hivatkozik a 13. szakaszra, mely már közös viszonyokat jelez. A 14. §., mely a ministerek szakmáit jelezi, nem szól a hadügyi, de kizárólag a honvédelmi osztályokra!. A 6-ik §.: „Ő felsége általában minden egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban a végrehajtó hatalmat ezentül csak a magyar ministerium által gyakorolja.“ Ezen szerencsétlen szakaszban is a hadügy a honvédelemtől meg van különböztetve. Ezen törvények határozottan elősmerték a hadügyek közösségét, meghagyták a hadsereg idegen jellegét, a magyar ministerium az országban levő katonaságrul nem rendelkezett, mert ez a császári hadügyministerium alá tartozott, nem rendelkezhetett azomban egyenesen, mert a végrehajtás a III. 6. szerint a magyar kormányt illette, de a magyar hadsereg tisztii kinevezése- és az országbuli kimozdításán ki-

vül, a magyar ministerium a német hadügyministernek postahivatala volt, az országbeli német hadsereg felett pedig csakis a parancsok kézbesítése jogával bírt, vagyis a hadsereg sajátlag a bécsi hadügyministertől függött.

E nagy jogfeladás könnyelműség vagy tudatlanság volt azért is, mert ha az osztrák tartományok alkotmányt nyernek, mit a magyarországi országgyűlés, Kossuth és társai követeltek, a hadügyminister Ausztria ministere lesz, ezen minister az osztrák parlamentnek lesz felelős, vagyis hadügyekben nem csak a magyar király-császár, de az osztrák országgyűlés parancsolt volna, lévén a bécsi hadügyminister az osztrák parlamentnek közvetlenül felelős. A hadsereg kimozdítása, a tisztek kinevezése jogának kizárólag a bécsi magyar ministerre való ruházása valóságos politikai bárgyuság volt, mert a hadserege feletti rendelkezés fő országos jog, melyet csakis az Összes ministerium gyakorolhat; a tisztektől függ a sereg harczképessége, szelleme, józan politikai fogalmak szerint tehát, ha jogfeladás nem czéloztatott, ez szarvas baklövés volt, mert a nemkatona bécsi minister a kinevezendő tisztet meg nem bírálhatta.

Harmadik hiánya 48-nak, a közoktatási és igazságügyi ministeriumoknak a bécsi minister előnyérei megcsonkítása; a világ minden alkotmányos államában a papokat a vallás- és közoktatási minister nevezi, mert a vallás- és közoktatási ministernek feladata az erkölcsiség és értelmiség feletti őrködés; mindkettőre, hol a nagy többség katolikus, legfőbb befolyást a ma-

gas főpapság gyakorol. A közoktatási minster tehát feladatát csak úgy teljesítheti, ha a gazdag papság ki-nevezése tőle függ, mert a rossz szellemű, az ostoba marad örökké falusi plébános, ellenben a jó szellemű, az eszeset folyvást emeli, általa hat a falusi papok- és tanítókra, a lakosság politikai szellemére. Az erkölcsi és politikai szellemet a Bécsben lakó minster nem észlelhette, az egyéneket nem ismerhette; a budai köz-oktatási minster, 10 millió lakos papsága keze alul ki lévén véve, a közoktatást kellőleg nem vezethette, ezen rendelkezés által tehát a közoktatás megbénított. A kegyelmi jog kizárólag mindenütt az igazságügy-minster szakmájához tartozott, mert az előzményeket csakis az igazságügyminster ösmerhette, tehát a körülmények által ajánlott kegyelem szükségét is, ezt ő fel-ségének czélszerűen csak ő ajánlhatta. A kegyelmi jog különösen fontos volt politikai tekintetben; a budai ministerium elfogathatta, elítélte a lázadókat, az összes kormánynak azonban felette állt a bécsi minster, mert ez az elítélteket kénye szerint megkegyelmezhetette, — ily viszonyok közt az összes ministeriummal bárki paczkázhatott, mert sok tekintetben a bécsi minster az összes ministerium felett állott. A bécsi minsternek szellemi óriásnak, ezermasternek kellett lenni, mert szakmájához tartozott a hadügy, a diplomatia, a vallás, az igazságügy, az adósságok rendezése után a közös pénzügy, a közös vám és kereskedelem; tábornokokat, érsekeket, zászlósokat nevezett, nemességeket, czimeket osztogatott, csapatokat mozgósított. A bécsi minster kétségkívül a budai ministeriumnak felelős

tagja volt; a magyar kormány, ha a bécsi minister elvei és politikája ellen járt el, elbocsájtását követelhetette, de ha az egyszer eltántorodott, gonosz cselekményeit nem gátolhatta meg; az országgyűlés a bűnös ministert elítélhette, de a király a ministert megkegyelmezhetette, az ítélet végrehajtható nem volt, mert Bécsben, tehát külföldön, a magyar törvényhozás hatáskörén eső területen lakott. Az önálló magyar hadsereg felállításának mellőzése, a bécsi minister széles hatásköre által Magyarország önállása szappanhólyaggá vált, melyet a király bármikor elfújhatott. A közös ügyek határozatlansága a forradalom alapkövét tette le, mert a bécsi kormány a törvény szavaihoz ragaszkodott, a pesti és az országgyűlés pedig, a régi törvények is fentartatván, Magyarországot függetlennek és önállónak tekintette és a 48-iki törvényeket ezen szempontból magyarázta és a gyakorlatba vissza akarta azon jogokat szerezni, melyekről 48. részben lemondott.

Negyedik hiányt képezett a III. 35. törvény, mely az elitét miniszternek a király általi megkegyelmezését megengedte. A miniszterek elítélése már magában nehéz, mert minden ministeriumnak van pártja, vannak lekötelezettjei; a magyar felsőház, melyre a bírások bízottak, a király engedelmes hiveiből állt, ez tehát csak menthetlen hazaárulókat vagy országos csalókat ítélhetett volna el; a hazaáruló megkegyelmezése bányászat, biztatás a hazaárulásra. Ez Magyarországon azért is hiba volt, mert a magyar király egyszerre osztrák császár, birodalma Magyarországgal mindenütt határos, nagy állam volt, oda tehát a reactionarius mi-

nister könnyedén átsétálhatott. A király ugyan a ministert csakis közbocsánat esetében kegyelmezhetette meg, ez azonban csak látszólagos, valósággal azonban semminemű biztosíték, mert a ministerium hazaárulást csakis a király érdekében követ el, vannak társai, kik rendeletét végrehajtják; Magyarországon háta megett állt volna az idegen katonaság, tehát nálunk a ministerium elítélése csak véres harcz után volt képzelhető, miután a forradalmi harczok rendszeren békepohárral végződnek, a király ministerei megmentéséért czélszerűségi és méltányossági tekintetből az egész pártot megkegyelmezte volna; ezen látszólag biztosító szakasz tehát ellenkezőleg aranyhidja volt a közbocsánatnak.

48-nak ötödik és igen nagy hiánya volt a felsőháznak reform nélküli elfogadása. A felsőház semminemű jogalappal nem bírt, a sötétség odúja, a szolgák gyűlhelye, a tudatlanság fészke, a magyar nyelv őss ellenségeinek vára volt ez, mely az alkotmány izenként! elkobzását 136 év óta pártolta, a magyarságot 56 éven át ellenezte, minden reform- és koreszmét 56 év óta rendszeresen akadályozott; a magyar felsőház II. Mátyás uralmáig semminemű jogalappal nem bírt, az 1608: 1. törvény azonban a felsőházat megalapította, ezen törvény óta a felsőházzal semmi törvényes rendelkezés nem történt; e törvény a felsőház tagjainak nyilvánítja a főbb papokat, a bárókat és mágnásokat, a bárók alatt pedig törvényesen értettek: a nádor, országbíró, bán, az ország zászlósai, a mágnások alatt a megyék főispánjai, az 1687: 10. törvény, mely a felső-

házi tagok ülését rendezi, ezek után felemlíti a királyi tanácsosokat; a hercegek, grófok, bárók tanácsos czimben hivattak meg, későbbén divatba jött a czimzetes nemeseknek személyenkénti meghívása. A felsőháznál tehát törvényes szavazattal csakis az 1608-ban megemlítették bírtak; a főispányok a modern fogalmak szerint törvényhozók nem lehetnek, mert a függetlenség minősítvényével nem bírnak, miután nem csak a király, de a ministerium által is bármikor elmozdithatók. A felsőház tényleg az ország valódi képviselőivel a követekkel egyenlő jogot gyakorolt, az ország kívánalmait számtalanszor visszavetette, és pedig a magyar felsőház csakis birtokot, születést képviselt, részben a király szolgálóibul állt. A magyar felsőház ezen intézmény fő feladatát, a hatalom, a szenvedélyek mérséklését sem teljesítette soha, mert a kényuralom rabja lévén, a jog érdekében soha közvetítőleg nem lépett fel.

A felsőház tehát valódi politikai jogalappal nem bírván, észszerűleg a valódi népképviseléssel egyenlő jogokat nem gyakorolhat. A felsőház jogait mérsékelni kellett volna elvi szempontbul, mert Önérzetes nemzet a milliók hatalma ellenében 600 egyént egyenlő joggal nem ruházhat fel, de mérsékelni kellett volna azért is, mert a felsőház romlott, ferde alapokon nyugvó intézmény volt, mely már alkotásánál fogva a királyiul függött, a 48-iki főurakbul magyar és alkotmányos házat összehozni nem lehetett. Meg kellett volna tehát változtatni tagjai jelleménél fogva is; a méltóságos urak a viszonyoknak meghódoltak, a szolgálk szolgálai csillogó díszben térdig hajoltak a helyzet ura Kossuth

Lajos minister előtt, de mert épen ily gyorsan meghajlottak, a szolgálkruul komolyan feltételezni nem lehetett, hogy azok, kik még két héttel előbb a reactio zászlóit lobogtatták, kedvező alkalommal a sárga-fekete táborba vissza nem térnek; ha a vezető urak Magyarország történelmét tanulmányozzák, a kényuralmi párt feltámadását tudhatták volna, mert az uralkodóház és a bécsi kormány három század óta a politikai kényszernek mindég hódolt, de kedvező alkalommal az önként megerősített jogot erővel is mindig visszavette. A törvényhozásnak tehát, illetőleg a többség kormányának, miután a törvényhozás feladatát nem a szabadság pillanatnyi hatalma, de örökös biztosítása képezi, kötelessége lett volna mindenekelőtt a felsőház visszavetés! jogát mérsékelni. A felsőháznak függetlenséget kellett volna adni, vagyis a házbul ki kellett volna zárni minden fizetést húzó katonát, állam- és magánhivatalnokot, mert ki akár magánszemély- vagy testületől, akár a kormánytul fizetést húz, elmozdítható és ennél fogva nem független; a törvényhozó testület feladata a kormány ellenőrzése, ki a kormány által elmozdítható, az a kormányt nem ellenőrizheti; meg kellett volna szabni a birtok-alapot, mert szegény ember saját költségén városban nem lakhat, a szegény ember tehát vagy meg nem jelenik a tanácskozásokban vagy a kormány napdíjasává aljasotlik, a főúri jogot meg kellett volna vonni az idegen országban lakó indigenáktul, mert ki idegen földön lakik, az az ország érdekeit nem ösmeri, a hazához nem ragaszkodik.

A felsőház reformját Kossuth és társainak életbe

kellett volna léptetni azért is, mert a főrendek háza jogi alappal nem bírván, az eseményektől megrémült főrendek minden reformokat elfogadtak volna, e helyett az alkotmányozó országgyűlés a felsőház törvényes állását elösmerte, az elösmerés a valódi reformot majdnem lehetlenné tette vagy legalább erősen megnehezítette, mert a jog elösmerése által a felsőházra gyakorolható nyomás elesett; a jogalapot nyert felsőházat már jövőben csakis saját beleegyezésével lehet reformálni, a joghozi ragaszkodás emberi tulajdon, ennélfogva észszerűleg be kellett volna látni, hogy a felsőház saját reformját visszafogja vetni. A 48-iki alakú felsőház pedig a reactio fészke volt, egy nap vagy hónap a meggyökerezett szolga-hajlamot ki nem irtja. A könnyű győzelem mámorátul elkábitott kormány magát halhatlannak hitte, pedig a reactio a gyilkot még az nap megrendelte, a mely napon a hatalmat az elhízott uraknak kézbesítette. A kormánytul ez azért is nagy hiba volt, mert a felsőház nem új találmány, nem magyarországi remek, de egész Európában dívott; a felsőház rendezését 24 óra alatt fogalmazni és megbíralni, 48 óra alatt pedig keresztül lehetett volna vinni, de a túlzással vádolt minister urak e reformra nem is gondoltak.

48-nak egyik főgyengéje az erdélyi unio-törvény; a kormánynak az Erdélylyeli egyesülést rögtön keresztül kellett volna vinni, mert Erdélyben volt katonai oláh örvidék, mely Bécstül függött; Erdélynek csak 600,000 magyar lakosa volt, ezek közül 200,000 az oláhok közt elszórva lakott, a 200,000 száz három

század óta Becshez ragaszkodott, az 1.200.000 oláh but a, vakbuzgó papjai által uralt népség volt, a magyar urakat nem kedvelték, mert a 817. úrbéri összeírásnál úrbéri állományukat nagyon leszállították. A reactio ennél fogva Erdélyben sok eszközről rendelkezett. A magyar kormánynak tehát, ha legcsekélyebb politikai eszélylyel bír, Erdély rögtöni egyesítését, vagy legalább a kormányzatnak rögtöni átadását kellett volna követelni. Ez közjogi nehézségekbe nem ütközött, mert Magyarország királya egyszersmind Erdély fejedelme is volt. Erdély Magyarország kiegészítő részét képviselte, Magyarország Erdély különállása ellen folytonosan tiltakozott, midőn Erdély nagyfejedelme a magyar király és királyság jogait elösmerte, egyszerűen ki kellett volna az egyesülést törvényileg mondani, a kormányzatot a helytartó nádor főherczeg és a magyar kormánynak átadatni, legfeljebb a miniszerelnököt törvényileg arra lehetett volna utasítani, hogy Erdélybe gyűlés alakú értekezletet hívjon össze, mely a követek és hatóságok választási módozatát Erdélyben alkalmazza; ez annyival inkább megtörténhetett volna, mert az egyesülést az erdélyiek is óhajtották. A tetteges egyesülés megtörténvén, a kormány az oláhok kívánalmai hangulatáruul értesülhetett volna, mozgalmait ellenőrizheti, a magyar nemzetőrséget megalakíthatja, felfegyverezhette volna. E helyett az országgyűlés hozott egy fellengős egyesülési törvényt, mely az egyesülést Erdély hozzájárulásáruul feltételezi. Ennek következtében az egyesülés három hónapra elhúzódott és a reactionak a száz és oláh lázadás szerve-

zésére időt és alkalmat adtak; valóban nem tudjuk, ez ügyben mi bámulatosabb: a kormány vaksága vagy ügyetlensége-e?

Helytelen volt az úrbéri kárpótlásról szóló törvény.

A földesurak tulajdona világos, az érték megállapítására az elméletek szertartása felesleges volt.

A földesurnak ugyanis kárpótlandó úrbéri tulajdona kettőből állt: 1) 52 igásnap egy telek után és 2) a kilenczedbül; az első értékét a folyó napszám-bér képviselte, a másikat a termény értéke, az elsőből nem volt levonható semmi, mert költség nélküli bevételt képezett, a másikkal levonandó lett volna a cséplési tized. Ha a kormány államférfiul képességgel bír és a nemesség iránt méltánylattal viseltetik, az első, a legfőbb, a munkabér-váltáság értéke, már a pozsonyi országgyűlésen is elintéztethetett volna, ugyanis 1 napi bér a felföldön volt 80 kr., az alföldön 1 frt, 1 frt 20 kr., ha tehát a minimumot veszik is fel alapul és azt 6 perczentre számítják, lett volna 1 felföldi házhely munkabér-kárpótlása 730, az alföldié 866 forint; a 9-ed kárpótlás is minden díszelőadás nélkül is elvégezhető lett volna, ha a legmagasabb termést 5 köből, a legkisebbet 3 köbőlben állapítják meg és terményérték-mértékül a 47. rendkívüli drága esztendő kivételével 10 évet vesznek alapul, e szerint első osztályú búzatermő földnél lett volna az átlag 16 frt 50 kr., utolsónál 9 frt 90 kr., rozsnál 10 frt 80 kr., tavaszinál 3 frt 60 kr., utolsónál 3 frt 60 kr. és 6 frt 50 kr., vagyis az alföld búzatermő helyén a dézsmapótlás lett volna 333 és 233 frt, a felföldi rozstermő helyeken

240 és 200 forintot, ha az országgyűlés ezt megállapítja, csakis az Összeírás marad fenn, és a birtokos osztály, ha az alap megvan, a kényuralom alatt nem raboltathatott volna ki.

Igazságtalan, kommunista szellemű a 9. §., mely a kötött szerződésekre a minister intézkedését fen tartja, mert a törvény szerint földesúr és jobbágy jogosan köthettek örökváltsági szerződést, a kötött szerződésre az utóbbi törvény ki nem terjedhet, ennél fogva ezen beavatkozás a jog szellemével ellenkezik.

Sajnos, hogy a kedélyes, gondatlan kormány a birtokosok érdekeivel épen oly könnyedén játszott mint az erdélyi unióval.

Könnyelműen és tapintatlanul járt el a kormány az ősiség tárgyában. Kétségkívül az ősiséget el kellett törölni, mert ősiséggel a földbirtok hitele nem alakulhatott meg, hitel nélkül az országnak sem értéke, sem termelési képessége nem emelkedhetett.

Az ősiség eltörlésének két módozata volt: vagy egyszerűen kimondani a birtoklás (úti possidetis) elvét, hogy ki mit bír, bármi czimen bírja is, az sajátja és ki nem perelhető; ez által ugyan hősiesen, de meglett volna oldva a kérdés és csak kevés emberre lett volna sérelmes, mert alig volt egyén, ki egyszerismind zálogot nem bírt, vagy zálogos birtokot ne keresett volna. A másik lehető mód lett volna kimondani azt, hogy a 830-tul kezdődő zálog örökös, 800-tul 30-ig a zálogos összeg kétszeresen, az 1700—1800-ig négyszeresen, a 17. századi 8-szorosan, a 16. századi 16-szorosan fizetendő, ezen felül a zálogjog megszűnik.

A kormány által vezetett országgyűlés azonban a megoldással nem gondolt, de az ősiséget egyszerűen eltörülte, a megoldást a jövő országgyűlésre hagyta, vagyis maradt a kérdés megoldása a német, a viszonyokkal ösmeretlen, a nemességet gyűlölő buroaucratákra.

Túlságosan szigorú volt sok tekintetben a XVIII, sajtótörvény. A 6. §.4 évi fogság- és 2000 forinttal bünteti a birodalmi kapcsolat ellen izgatót · a magyar törvény birodalmi kapcsolatot nem ismert, a magyar király iránt mindenki hűséggel tartozott, nem azért mert az örökös tartományok császárja, de mert Magyarország királya volt, az eddigi törvényelv szerint tehát az Ausztriátuli teljes elkülönítésre mindenki izgathatott, míg e törvény a személyes unión túlment, bár részben e törvényben ez is befnoglaltatik. A 8. §. 4 esztendei fogság- és 4000 forinttal sújtja a királyi család bármely tagjának megsértőjét; ez túlságos loyaltitás, mert az osztrák ház minden tagja már gyermekségétül fogva katona vagy hivatalnok, ezen cikk mellett, ha a főherczeg mint katona hibát követett is el, miután herczeg, megtámadható nem volt, pedig a katonatiszt bármily magas állású legyen is, a közbírálat alul ki nem vonható. Túlságos nagy volt a napi lapok biztosítéka, 10,000 forint, a mostani pénzviszonyokhoz mérve, mai 20,000 forintnak felelt meg, ez a szegényebb írókat az újság kiadásátul elzárta, egyes nyereszkező pénzemberek, társulatok hűbérsévé tette; különösen súlyos volt ez ezen korban, mert a magyar olvasó közönség csekély volt, maga

Kossuth is 48. előtt hetilapjával csak tengődött; a nagy biztosítási Összeg a szellem felett a hatalmat a pénzsákoknak adta; felesleges volt ez azért is, mert a legnagyobb pénzbüntetés 4000 forint volt, tehát már 5000 forint biztosíték is elég fedezetet nyújtott volna, annál is inkább, mert a sajtókihágások fogsággal is erősen sujtattak.

A vallás- és nevelésügyről rendelkező XX. törvény részben nem elégítette ki a kor kívánalmait, részben a felekezetek jogaiba vágott, részben a magyar államra elviselhetlen terhet akart róni.

Ezen kor fogalmai szerint, sem uralgó, sem bevett vallásfelekezetek nem léteztek, de mindenki egyenlő jogokkal birt; e törvény csakis a bevett vallásfelekezetek egyenlőségét mondja ki, vagyis csak a római kath., az egyesült görögöket, az ó-hitűeket, a reformátusokat, a lutheránusokat és unitáriusokat ösmeri el, ellenben a többi felekezetekről mélyen hallgat, pedig már ez időben az országban 500,000 zsidó lakott, kiknek vallása csak tűrt, de el nem fogadott vallás volt. A zsidók ez időben sem tündököltek sem hazafiságuk, sem jellemük által, mert bár saját nemzeti nyelvüket elfelejtették, vallási nyelvül nem a magyart de a németet vették fel, családjuk, üzletük, társadalmukban a német nyelvet használták, bár az ország leggazdagabb faja volt, magyar közcélokra ezen felekezet soha egy fillért sem adott, az uzorát ők hozták be, a gazdagot és szegényt egyiránt remekül pusztították, de ennek daczára emberek, az ország rendes lakosai voltak, az ország lakosságának $\frac{1}{4}$ részét tették, a szabad vallásgyakorlat,

az egyenjogúság őket épen úgy megillette, mint bármely más felekezetet és egyént, és a szabadelvű kormány mégis mellőzte.

E törvény 3. §-a a papok és iskolák költségeit általánosságban az állam által kívánta fedeztetni, ez az országra legalább is 50 millió évi terhet rótt volna, mit az állam ma sem volna képes fedezni, ez a francziák utánzása volt, Franciaország ezt tehette, mert a francia clerus hajdan Franciaországnak majdnem egyharmadát bírta, ezt a francia első forradalom elko-bozta, ez maga fedezte a francia egyházak és iskolák költségeit, ez tehát a francziákat nem terhelte; a magyar clerus bár nagyon gazdag, mindamellett is vagyona az egyházak fele szükségletét sem fedezte volna. Az állam kétségkívül köteles az iskolákat sőt egyházakat is segíteni, de úgy a paptartás, mind az iskolázás egyéni, családi teher, ennél fogva azt nem lehet követelni, hogy ehhez mindenki birtokaránylag járuljon, már pedig ha az állam viseli ezen költségeket, ezen teherhez mindenki birtokaránylag járul, mert a közadót mindenki birtokaránylag fizeti. Az állami fedezetnek természetes következménye a vallási, egyházi, iskolai ügyek kezelése, ez pedig ismét egyéni jog, melyhez minden önérzetes felekezet erősen ragaszkodik, ha tehát a kormány terve létesül, a birtokos osztály a nagy teher alatt összeroskad és a vallási beavatkozás miatt az ország nagy része elégedetlen lesz. Eszélytelen volt a görög nem egyesültek egyházi gyűlésének terve is, mert e tervek szerint az egyháziak csak 25 szavazattal bírtak volna 50 világi ellenében, ez a papság kezéből, mely

eddig a szerbek- és oláhoknál az értelmiséget képezte, az egész felekezetet uralta, a hatalmat kivette volna, a kormány tehát ezáltal a papságot maga ellen ingerelte és nyert helyette semmit, mert a kiket meg akart nyerni, a képzelt világi értelmiség is a papokhoz csatlakozott, a kormány tapintatlan elméleti ábrándos eljárása tehát e tekintetben is nagy mérvben növelte az ország bajait.

A nemzetőrség czélszerűtlen, ideális, viszonyainkhoz nem illő intézmény volt; Magyarországnak nem volt katonája, mert a magyar katonaság az osztrák császárnak esküdött hűséget, a király a magyar sereget az országbul kivihette, osztrák hadsereget hozhatott be, a kormánynak tehát a reactio ellenében véderőről kellett gondolkozni és felállította a nemzetőrséget, egy nemzeti színekkel szépen kifestett nagybajusza bábót, melytől csakis a gyermekek félhettek. Bármily hős és hazafi légyen valaki, kell hogy fegyvere legyen, kell hogy a fegyverrel bánni és mozogni tudjon, mert különben a legbutább cseh, a leggyávább macaronifaló katona is tönkre teszi. A fegyverrel! bánást, a katonai mozgó-képességet a harczosnak a gyakorlat adja meg. A törvény gondoskodott a számrul, meghatalmazta a kormányt a fegyver beszerzésére, a törvény elfelejtkezett a gyakorlaturul; a szónok-ministeretek pedig elfelejtkeztek idejében a fegyverről gondoskodni.

Első sorban tehát a nemzetőrség igen keveset ért, mert a magas politikával foglalkozó minister urak sem fegyvert nem hozattak be, sem fegyvergyárt nem

állítottak s midőn ők Pesten, Debreczenben mulattak, azt kívánták, hogy a szegény nemzetőr kaszával ágyút foglaljon, szuronyos puskát szerezzen, ezt azonban ők nem tették azon egyszerű oknál fogva, mert ha valaha csodák voltak is (mit már sok okos ember kétségbe vont), a csodák ideje már régen elmúlt.

De ha a ministerium kötelességét teljesíti is, ezen intézmény még úgy is igen keveset ért volna, mert a hosszas törvénynek egyetlen §-a nincs, mely a nemzetőrököt katonai gyakorlatokra kényszerítené; nem szól a tisztí iskolákrul, már pedig azt a félhelyes ember hazafiságátul követelni nem lehet, hogy ő, kinek családja, munkája nélkül éhen hal, a katonai gyakorlatokra önként heteket szenteljen.

Hibás ezen törvény 29. és 30. §-a, mert ez a nemzetőrségnek megyénkinti felfüggesztését, a törvényhatóságok ajánlatára, megengedi; ez kétélű fegyver volt, mert kétségkívül a lázadó vidékeken a nemzetőrség összpontosítását, szervezését nem lehetett megengedni, de ellenben ha esetleg reactionarius kormány alakul, ez a megyéket ármányai által megrohanva, a nemzetőrséget a leghazafiasabb megyékben felfüggeszthette, lefegyverezhette volna.

Hibás maga az eskü, mert a nemzetőrt főleg polgártársai és vagyona megoltalmazásával bízza meg, de különösen az ország és alkotmány megvédésére nem kötelezi.

Czélszerűtlen a közlekedési országos politikát szabályozó XXX. törvény, ez különösen a közlekedési minister gróf Széchenyi Istvánt gyenge színben tünteti fel, mert ezen törvény kizárólag az ő műve.

Ezen törvény az országos csatornák eszméjét eljti és az országos vasutakat karolja fel. Gróf Széchenynek, ki az anyagi szakismeretek tudását negélyezte, ki évek óta már az anyagi jólétet tűzte ki főczélul, tudni kellett volna, hogy a nyers termények eladásánál főtényező az olcsó fuvar; nyers, súlyos, kevés értékű terményt nagy árcsökkenés nélkül csak csatornán lehet szállítani, ennélfogva első sorban a Tiszát a Dunával és ezután a Dunát Fiumével kell összekötni, a bőbeszédű gróf azonban ezt teljesen elejtette és ez által bebizonyította, hogy ő és társai a közgazdaszat elemeit sem ösmerik. Ezen törvény a kisajátítási engedélyt visszavonja és az állam általi építést rendeli el, ez hasonlóan czégéres baklövés, mert a vasutaknál a főczél a gyors és olcsó, a nagymennyiségű építés, ez Magyarországon csak társaságok által érethetett volna el, mert az országnak pénze nem lévén, csakis 5—600 millió kölcsönrel építhette volna ki a fővonalakat; Magyarország még ekkor ösmeretlen, rágalmazott ország volt, a szükséges alapot be nem szerezhetette volna. A megszavazott alap nevetséges csekély, 8 milliókul 13 mértföldnél többet felépíteni nem lehetett volna, vagyis Széchenyi híres terve szerint a vasutak 61 év alatt, tehát 1909-ig épültek volna ki.

De már maga az államvasutak elve sem helyes, mert az állam, miután az állam pénzét közzsákmánynak tekintik, mindig drágábban épít a magán vállalkozónál, a fuvarbéreket az állam szabályozza magán társulatoknál is, garancia vagy kárpótlási biztosítás mellett olcsó fuvarbéreket biztosíthat. A vasút-jövedel-

mek, ha az ország szegény, mindenképen kivándorolnak, mert ha idegenek építik, egyszerűen kamatszelvevények alakjában, ha állam kölcsönpenzen építi, a kölcsönök kamatai fejében mennek ki, ez tehát hazánkban nem lett volna kikerülhető semmiképpen sem.

III. 48. ellentétes-e a monarchiával?

A kényuralom emberei a 48-iki törvényeket, mint a monarchiával összeférhetlen, a királyi méltósággal ellenkező intézményt tüntették fel. Ez nyílt rágalom; az alkotmányos monarchia alapelvét az országgali egyenjogú közös kormányzat képezi, vagyis a király rendelkezik, de rendeletéi csak akkor érvényesek, ha azt a felelős kormány ellenjegyzi, a király nevezi a minisztereket, a ministerek felelősek a király- és országnak, a király ministereit elmozdíthatja, de ministerek csak azok lehetnek, kik az alsóház többségével bírnak, ellenkező esetben az alsóház a költségvetést megtagadhatja; a hivatalnokokat, a hadsereg tisztjeit, a diplomatákat a ministerek előterjesztésére a király nevezi és bocsájtja el; a hadsereg fővezére a király, háborút indíthat, békét köthet, de mindezen cselekményekért a ministerek felelősek; kegyelmet, czimeket, méltóságokat osztogat, ministerei ellenjegyzése mellett. Az országos költségvetést a minísterium javasolja, az ország képvisellete elfogadja, módosítja, vagy elveti. A törvényjavaslatokat elveti vagy megerősíti. Az országgyűlés korlátozva eloszlathatja, de köteles újat összehívni. Az adót, ujonczot az országgyűlés szavazza meg, a király sem ujonczot, sem adót az országgyűlés nélkül nem

vetet ki. A király évi jövedelmét a király élethosszáig az országgyűlés szabályozta. Ezek voltak a királyság elismert jogai 1848-ban, a régi lengyel és a svéd királyok azonban ezen jogokkal nem bírtak; a 48-iki törvények a királyság mindezen jogait elismerték, sőt némely jogokat a királyságra nagyobb mértékben ruháztak, mint azt a nemzet és király közti hatalmi egyenlőség eszméje megengedte, ugyanis a 48. törvény az osztrák csapatoknak magyarországi elhelyezését el nem tiltva, a magyarnak austriai elhelyezését nem tiltva, ez által az osztrák császár Magyarország ura lett, mert az országban 200,000, az országiul nem függő zsoldost az ország ellen zúdíthatott. A magyar határvidék szerves katonai telep volt, katonasága 100,000 emberből állt; a katonai határvidék jogilag és történelmileg Magyarország részét képezte, de III. Károly király a magyar kancellária kormányzata alul kivette és az osztrák hadügyministerium alá rendelte, ezen függést 48. tényleg hallgatólag meghagyta, mert a 48-iki törvények szerint Magyarországnak hadügyministere nem volt, a törvény a határvidéket a honvédelmi minister alá nem rendelte. A külügy tényleg a király feltétlen rendelkezése alatt maradt, mert a különleges magyar követek és ügynökök kinevezését e törvény nem kívánta, csakis a Bécsben székelő minister bízott meg a hatáskör meghatározása nélkül arra, hogy az ország érdekeit a külügyekben képviselje. A magyar király 48. szerint is, az ország megkérdezése nélkül is békét köthetett, csakis a török békeküldözéseket és szerződéseket köteleztetek régi szó-

kás és törvény szerint az országgyűléssel közölni; a hadügy- és külügyekben tehát sokkal nagyobb, a monarchia eszméjét, a régi jogokat haladó hatalommal bírt. Csakis a helytartó herceg hatalma képezett látszólagos hatalmi megszorítást, de ez is csak látszat volt, mert a nádor főherceg csak helytartósága tartama alatt nyilatkoztatott sértetetlennek, a hely tartósággal nem ruháztatott fel élet-hossziglan, sőt még bizonyos időtartamra sem, de mihelyt a magyar király Budán helyét elfoglalta, megszűnt a helytartóság is. Ezen souverain helytartóságnak személyi és politikai oka volt. István főherceg apját és magát Istvánt is a nemzet szerette, István a 48. törvények kivívásánál erélyesen közreműködött, a nádorság a 48. törvények következtében csaknem üres czimmé olvadt, az ország első embere a minstorelnök lett, a helytartóságot tehát részben István főherceg kitüntetésére hozták be, de másrésről a politikai kényszerhelyzet is kívánta. A király becsületes, jószívű, de hülye egyéniség volt, nevében nem is a trónörökös, de a család uralkodott, Bécsben az eszmék mindég változtak, a fejedelem szavára támaszkodni nem lehetett, ennél fogva István főherceget a helytartói hatalommal felruházták, hogy az ország ügyei meg ne akadjanak, hogy István főhercegnek a családi tanácsban a helytartóság súlyt adjon. Kétségkívül hatalma nagy, de csak ideiglenes volt, ennél fogva a királlyságot nem támadta meg.

IV. Túlságos demokratikus, anarchikus-e?

48. az anarchiának egyetlen izével sem bírt, a király a nemzettel nemcsak egyenlő hatalommal bírt,

de sőt inkább sok tekintetben hatalmi túlsulylyal volt felruházva, mert a hadügyekről feltétlenül rendelkezett, a király személyének sérthetlensége szigorú törvényekkel biztosított. A kormány törvényes hatáskörét semmi sem akadályozta, a megyék hatásköre megmaradt, de a kormánynak szigorúan alárendeltettek. A sajtószabadság kimondatott, de a sajtó kihágásait szigorú törvények korlátozták, a gyülekezeti szabadság elvben volt csak kimondva, a hatóság azonban minden gyülekezését meggátolhatott, a birtokjog védelmére a régi törvények fenállottak.

A megye ideiglenes szabályozása a megyékre bízott, Kossuth elvét, a személyes részvétet kizárták, a megyénél a képviseleti rendszer volt behozandó, Pest-megye, bár a legtúlzóbb elveknek hódolt, 500,000 lakos után csak 800 képviselőt állapított meg, a nép a politikai jogok után nem kapkodott, még a megyei választásokra is alig jelent meg a választók fele, 500,000 lakos után ez egyáltalában igen mérsékelt képviseleti szám volt, mert egy községre 4-nél több alig jutott, az urak a bizottmányba majdnem mind beválasztattak, általában a megyegyülésekben a rend, az illem szabályai sokkal inkább megtartottak mint a jelenlegi országgyűléseken. A képviselő-választás széles, nagyon is demokratikus alapra fektettetett, mert a választók száma 800,000-et meghaladt, ennek azonban fő oka főleg a nemesség és székelyek korlátlan választási jogának meghagyása által emelkedett ily magasra, mert a nemesség, székelyek, papok, tanítók, jegyzők, gazdatisztek, írók szavazata maga 400,000-et

tett, esett tehát a népre magára 400,000 szavazat. Mindenesetre nagy volt az értelmetlen választók száma, de a képviselőválasztás! jog, a népfelség kiválólagos joga, a nagy választó tömeg a függetlenség egyik biztosítója, mert nagy tömeg sokkal nehezebben megvesztegethető, mint kicsiny; a vagyon, a birtok a függetlenségnek gyenge biztosítója, mutatják ezt a zsidók, kereskedők, ügyvédek, katolikus papok, gazdatisztek. A zsidóság az ország legvagyonosabb osztálya és minden időben kis kivétellel a kormányt támogatja, bármily elvű legyen is az, ~ a kereskedő, ha csak vevő közönsége nem ellenzéki, vagy közönyös, vagy nagy részben a fenálló hatalom hive, — a milliókkal rendelkező főpapság, ha a hatalom túl vallási ellentét nem választja el, mindig a kormány hive, a katolikus vagyonos alpapság a főpapságnak engedelmeskedik, — a gazdatiszt, ura ellenében nem mer önálló állást elfoglalni, — a jegyzők, a tisztviselők engedelmes hívei, — az ügyvéd csak akkor ellenzéki, ha képviselőnek csak ellenzéki minőségben választják meg, ha a közönség határozottan ellenzéki, — ezek pedig mind értelmes, vagyonos emberek. Ha ezen osztályok elvből támogatnák a kormányt, ezért megróhatók nem lennének, mert a hazafiság, a függetlenség nem az ellenzék kiváltsága, nem tekinthetők függetleneknek azomban azért, mert az elvek bírálata nélkül mindég a kormányt pártolják, a reactionariust, a conservativet épen úgy mint a szabadelvűt, a köztársaságít; ma a köztársaságít, holnap a kényuralmit és viszont. — 48-ban, sőt ma sem lehetne a választási jogot értelmiségi minősítvényhez

kötni, mert az oláh, szerb, tót fajok az értelmiség alacsony fokán állnak, az értelmiség rostáján a nagyobb rész kihullna, négy millió nép nagyrésze leggyökere-sebb alkotmányos jogátul elesnék. Általában az alkotmányos képviselőten inkább a képviselők minősége szabályozásával, mint a szavazatok megszorítása által lehetne és kellene segíteni, mert az egyszerű, a legtudatlanabb ember is bír és bírhat önértet- és hazafisággal, ellenben a buta, erkölcstelen, a hatalom szolgája, a törvény hozásra képtelen. A democratia Magyarországnban sem 48-ban, sem ma, nem veszedelmes, mert a magyar népben a romboló elem hiányzik, a népben erős a jogtisztelet, a birtoknak nem ellensége, mert a birtok 2.400,000 család kezében van, az urakat és értelmiséget tiszteli. A democratia tehát nálunk nem volt veszedelmes elem. A democratiát mellőzni azért sem lehetett, mert a magyar közjog alapját eredetileg az egyenlőség elve képezte, — a hódításkor egyenjoggal bírt minden magyar, a királyság győzelme után egyenlő volt minden nemes, a főrendiház becsempészett intézmény, a czim és rang német szokás, a választási képesség meghatározását tehát a nemzet hagyományos érzülete megsértése nélkül korlátozni nem lehetett. Szigorú minősítvényt azért sem lehetett behozni, mert a nemességet, mely minden nyomás nélkül a jogegyenlőséget kimondta, melynek hétnyolczada magyar, a magyar államiságnak kivétel nélkül támasza volt, minősítvény alá vetni nem lehetett, mert ez esetben fele szavazatjogátul elesik, viszont épen ezen indokbul a népnél sem lehetett szigorú minősítvényt

behozni, mert a nép közt elégedetlenséget támaszt az, ha a népből csak az Írástudó, a félhelyes bírt volna szavazati joggal, mert ez esetben a nép közül 200,000 szavazó is alig lesz; sértette volna a népet, hogy míg a legutolsó nemes vagy zsellér szavaz, a népnek csak kis része élvezi a polgári jogot. Általában a földműves nép maga sehol sem izgalmas elem, a magyar földműves általában a politikai ábrándokkal soha sem foglalkozott, miután maga is földjéből élt, másé után nem vágyott; a democratia vagyis a nép veszélyes elemét a tudákos korhely mesteremberek, tanítók, a műveletlen zsoldos papok, az erkölcstelen becsvágyó ügyvédek képezik, ezek az idegen fajú buta tömeget mesék-, hazugságokkal elhódítják, feltámasztják a birtok elleni gyűlöletet, a földosztás vágyát, idegen nagyságokat földi istenként állítanak fel, a vallás álczája alatt izgatnak, ezeket kell tehát szemmel tartani és fékezni, ezek nélkül a democratia nem veszélyes, ezek befolyása azonban nem a népies intézmények, de a nép butaságában gyökerezik, a jogfosztott népnél befolyásuk még erősebb, mert a joghiány még azt is sérti, ki ha joggal bírna, a joggal nem élne. Magyarországon a buta elem alig tehető többre 2.200,000 oláh, rusznyák és szerbnél, ezeknél tehát a született izgatók ellenőrzése, megfékezése könnyű. A 48. alkotmány kétségkívül az egyenjogúságon alapult, népies, de általában nem fejetlen alkotmány, sőt inkább a zavargó elemek ellenében törvényeink nagyon is szigorúak voltak; hogy 48. és 49-ben valóságos mézszárló zavargások állottak be, ezt részben a kormány vak-

sága, főleg a kétféjű sas szárnyai alatt előidézett com* muniticus és vallási mozgalmak idézték elő, az ily rendkívüli mozgalmaktól az államot a legtökéletesebb alkotmány sem képes megóvni, mert az intézmény hatalma az ország határain túl nem terjed, az intézményt a kormány vaksága-, gyakorlatlanságáért felelőssé tenni nem lehet.

V. A 48-iki alkotmány összeférhetlen-e a birodalmi szövetséggel?

A birodalmi szövetséget, illetőleg köteléket a reactionariusok a III. Károly *pragmatica sanctio* cím alatt ösmeretes családi rendelkezésére alapítják. Ezen jogcím alaptalan, mert III. Károly mint családfő a fiúág kihalása esetére az örökösödési rendet, az örökösödést azon országokban, melyek örökös tulajdonát képezték, mint örökös tulajdonos elrendelhetette, az örökösödési rendet azon feltételhez is köthette, hogy az örökös tartományok Magyarországot külmegettámadások ellen védjék, mert ez a magyarországi örökösödés megnyerésére indokul szolgált és szolgálhatott, Magyarországra azonban az örökösödési rendet reá nem parancsolhatta, sem a közös védelmet el nem rendelhetette, mert a magyar korona és általa széles értelemben véve Magyarország csakis feltételes tulajdona volt, és pedig a királyság nem az osztrák ház mindkét ágának, de csakis a férfiágnak biztosított, az ezt biztosító, a király által megerősített fiági örökösödési törvény, a fiág kihalásával az országot korlátlan király-választási joggal ruházta fel; nem kötelezhette III. Károly jogérvénye-

sen Magyarországot a közös védelemre sem, mert Magyarország önállását, alkotmányát elismerte, ezen elismerést ismételték: Mária Terézia, II. Lipót, Ferencz és Ferdinánd királyok. A fejedelmi közösségnek természetes következménye a kölcsönös béke, mert a háború joga az osztrák tartományokban Ferdinánd osztrák császárt, Magyarországon Ferdinánd magyar királyt illetvén, Ferdinánd maga magát nem támadhatta meg.

Magyarországot tehát mint önálló országot nem a *pragmatica sanctio* című családi szerződés, de az 1723-iki örökösödési törvény kötelezte. Ezen törvény két részből áll, az első rész vagyis bevezetés, mely előadja ő felségének azon nyilatkozatát, hogy a nőág örökösödés jótéteményében Magyarországot részesíteni óhajtja, Magyarországot kultámadások ellen az örökös tartományok segélyével is megvédi, az ország törvényeit, alkotmányát újólág megerősíti; a Rendekek a király ezen kegyességét és különösen azt, hogy az ország törvényeit kész újólág megerősíteni, alázatosan megköszönik, a nőág örökösödését elfogadják és ennek kijelentésére Bécsbe küldöttséget neveznek; ezen szakaszban a közös védelem-, az egyesülésről egy szó nincs, a Rendekek ezt óvatosan mellőzték; a király javaslata az országra, miután azt az országgyűlés válaszában el nem fogadta, nem kötelező, csakis a királyi javaslat mellőzhetlen, de nem kötelező felemlítése: „*A vis externa, es unio*^a tehát Magyarországot nem kötelezte.

Az első §-ban az egység kétszer említettik meg, az első határozottan az osztrák örökös tartományok

f eloszthatlanságáru szól; a második tétel Magyarország és részei feloszthatlanságát fejezi ki. Az ausztriávali közösség azonban a fejedelem személyének közösségén kívül sehoh sem emlittetik.

A II. törvény, mely az örökösödést ismétli, szól az osztrák tartományok eloszthatlanságáru és külön Magyarország és részei eloszthatlanságáru, kijelenti azt, hogy az eloszthatlan örökös tartományoknak, az eloszthatlan Magyarországnak, az elfogadott örökségi rend szerint egy fejedelme lesz, de azt, hogy az elválaszthatlan örökös tartományok az elválaszthatlan Magyarországgal közös birodalmat képviselnek, egymást közösen védeni tartoznak, vagy bármí közös terheik, közös viszonyuk van, egyetlen szóval sem említi.

A 48-iki törvények a fejedelem közösségét nem csak nem támadják meg, sőt mint már ezen intézmény hiányainál megemlítettém, a közös viszonyokat elvben határozottan elfogadták, tehát tovább mentek mint eddigi törvényeink; két önálló állam összhangu működése, önálló hadsereg, külön választott pénzügyek mellett sem lehetetlen, ha a fejedelem személye közös, ha a király a királyság minden jogaival bír, ha a szövetség örökös, ha pontjai szabatosan meg vannak határozva. Nem akadály az önálló hadsereg, mert ha a szövetségben határozottan megállapíttatik a sereg létszáma, a kölcsönös támogatás kötelezettsége, a vezényletnél a közös nyelv, két állam külön hadserege épen oly correcten működhetik mint a közös hadsereg. A nyelv látszik a legnagyobb nehézségnek, ez azonban közös hadseregnél is megvan, mert az osztrák tiszt vagy csak

osztrák ezrednél alkalmaztatok, ez esetben azomban a hadsereg már tényleg ketté szakad, vagy alkalmazzák a magyaroknál is, ez esetben kénytelen magyarul is tanulni, tehát a nyelv valósággal nem akadály. A 48-iki törvény azomban önálló hadsereget nem követelt, e törvény tehát a birodalmi szövetséget, a birodalom politikai egységét nem akadályozta; hogy 48-bul 49. lett, azt csakis a kölcsönös roszakarat, a németek kényuri hajlama, a magyarfalók gyűlölete, a magyar kormány tehetetlensége idézte elő. Az érdekek méltányolása mellett a valódi erkölcsi egység sikerülhetett volna; mindkét állam érdeke az alkotmányosságot követelte, mert a magyar absolutizmus Austria, az osztrák absolutizmus Magyarország szabadságát fenyegette; Magyarországon az idegen elem 8, a magyar 6 milliót, Austriában az idegen elem 16, az osztrák 8 milliót tett, a magyar és német elem fensőségének érdeke a magyar és német elem szövetségét ajánlotta. Ausztria gyáros ország volt, a nyerstermények szükségletét nem fedezték; Magyarország nyerstermény-felesleggel bírt, de gyárai nem voltak, — bizonyos tekintetben tehát egymásra voltak utalva. Mindkét állam érdekeit a pánszlávizmus fenyegette, önálló szerepet egyik sem volt képes vinni, mert Magyarország csekély népessége gyenge anyagi erejével a nagyhatalmi állás költségeit nem fedezhette; Austria erre már magában is képes lett volna, de erejét az elégedetlen elemek megbénították, Olaszországban a forradalom örökös volt, a lengyelek csak kedvező alkalomra vártak. Magyarország szegény, de adósság nélküli, Austria gazdag, de 1200

millió adóssággal terhelt állam volt. Magyarország elnyelésén a kenyuralom 300 évig működött, ez azonban teljesen soha sem sikerült; midőn már néha elnyelni vélte, torkában a vastömeg megakadt, és kényszerült jogaiba visszahelyezni. Mindezeknél fogva mindkét állam érdeke, a hatalom egyenlőségén alapuló szövetséget, de nem a birodalom egységét követelte, — ezt pedig a 48-iki alkotmány nem akadályozta, sőt az ország önállásából, mint hosszasan megvilágítottam, a korona iránti loyaltásból sokat feláldozott.

III. FEJEZET.

A 48-as kormány. — Gróf Batthyány Lajos, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Deák Ferencz, gr. Széchenyi István, herczeg Eszterházy Pál, báró Eötvös József, Mészáros Lázár, Klauzál Gábor. — A kormány politikája. — Az európai politikai helyzet. — A francia köztársaság. — Az osztrák, porosz, német, olasz, lengyel hangulat. — A ministerium gondatlansága. — A ministeriumbani szakadás, a grófok és nemesek közti ellentét. — A közös ügyek és nemzetiségek elhanyagolása. — Ábrándos bizalom és tétlenség.

Az 1848-iki kormány és politikája.

A 48-iki magyar kormány az ország kitűnőségei-
kül alakult: gróf Batthyány Lajos minisiterelnöksége
alatt, igazságügyminisiternek Deák Ferencz, belügyér-
nek Szemere Bertalan, pénzügyörnek Kossuth Lajos,
közlekedésinek gróf Széchenyi István, kereskedelminek
Klauzál Gábor, közoktatásinak báró Eötvös József,
honvédelminek Mészáros Lázár ezredes, ő felsége sze-
mélye mellé herczeg Eszterházy Pál neveztettek.

Gróf Batthyány Lajos gazdag four, tetőtül talpig
aristocrata, jelszava a becsület, a haza- és királynak
egyaránt hive, eszes, művelt egyén, tele önérzet- és
jóakarattal, ki a törvény előtt mindég, a hatalom
előtt soha sem hajlott meg; a népszerűséget kedvelte,
de nem kereste, a tüntetések után nem vágyott \ a nép
jogait védte, de vele csakis keztyüben érintkezett. A
királyság eszméjét tisztelte, meghajlott a király előtt,
kit első nemesembernek tartott, meghajlott, de soha
sem hajlongott, érezte, hogy egy szép országot kép-
visel és a túlságos hódolattal magát az országot, mel-
lyet képvisel, gyalázná meg. Az osztrák házhoz családi
hagyományainál és a királyi családnak benne helye-
zett bizalmánál fogva is ragaszkodott. A Batthyány
család ős nemes származású, főurakká azomban a Habs-
burg-ház tette, előnevöket a Németujvári család kihal-
tával nyerték, az első Batthyány-t horvát bánná habs-

burgi Mária kegye és reactionárius szolgálatai emelték, a számos családbul 300 esztendő óta az ellenzék soraiban először Batthyány Lajos szerepelt. A miniszterelnök szokásai, társadalmi helyzete, nevelésénél fogva, általában az egyenlőségért nem rajongott, de belátva a kizárólagos aristocrat uralom lehetlenségét, meggyőződve, hogy a főnemesség maga az ország önállóságát, függetlenségét meg nem védheti, miután a főurak valódi uraknak úgyis csak a czimzetes főnemességet, a közép és alsó nemességet czimeres népnek (plebs) tartották, a democratiával könnyen kialakult. A bécsi udvarnál még a régi szolgai szellem uralkodott, a császár és főhercegek előtt földig hajolt minden főúr, az osztrák-cseh nemesség hitelvét a kényuralom, Magyarország szolga tartományi állása képezte. Ezen urak előtt gróf Batthyány ellenzéki, sőt forradalmár színben tűnt fel, a legloyalisabb royalistát forradalmárnak tartották, ennél fogva a királyi család nem szerette és benne nem bízott. A miniszterelnök másik hiánya volt a magyar hangulat nem ösmerése. A miniszterelnök csakis 8 év óta lépett a politikai pályára, a katolikus főurak a nemességtől teljesen elkülönöztek magukat, a nemességből csak a gazdag fertálymágnások-, a nemesség majmaival érintkezett, midőn az ellenzék vezére lett, akkor lépett közelebbi viszonyba az ellenzék vezéréivel, a vezérekről azomban a tömeg hangulatát megítélni nem lehet, mert a megyei vezér sokszor az uralgó clique és nem a közönség véleményét képviseli, sokszor a saját véleményét mutatja be küldői véleménye helyett; de a hangulat

is gyakran változik, vannak esetek, midőn a gyors győzelem a túlzókat is megdöbbeníti, vagy a maradiákat is lelkesíti; a nemesség hangulata 48-ban sokat változott, de a miniserelnök a nemességet nem ismerve, a változást nem észlelte. A népet csakis Pest tüntetései után ítélte, Pest pedig a nép hangulatát nem képviselte, mert Pesten a heves vérű, könnyelmű, lelkes ifjúság és a csócselék tüntetett, az értelmes proletariátus szónokolt · Pest morgott, tűzköveket hányt, míg az egész ország pihent. A viszonyokkal! ösmeretlenség a miniserelnök politikáját megingatta, az ingatagság kétséges helyzetekben mindég veszedelmes válságot idéz elő.

Deák Ferencz a magyar táblabírák csillaga, míg gróf Batthyány telivér aristocrata, Deák Ferencz tetőtűi talpig táblabíró volt. Deák éles észszel nagy (ismereteket párosított, sokat tanult, sokat tudott, Európa bármely államában kitűnőségnek ismerték volna; a hatalom, kitüntetések, a királyi és népkegy után nem vágyott, mindenki szerette és tisztelte, mert mindenki iránt szívélyes volt, minden tehetséget elismert, a vezetést nem követelte, jelleme tisztább a kristálynál, erősebb a sziklánál, mert a világ minden kincse hazája iránti hűségét meg nem ingathatta volna. Szónoklata nem csillogott, nem varázsolt, de senki bármely tárgyat Deáknál jobban megvilágítani nem tudott, győzött érvek- és nem szavakkal. Deák szabadelvű, de a mérsékelt haladás elveit vallotta. A monarchiához, sőt az osztrák szövetséghez is ragaszkodott, kevés politikai bátorsággal bírt, a kockázó politikát nem kedvelte, a tisztos

egyezség barátjai közé tartozott, a középosztályt, a népet tökéletesen ösmerte, de ösmerte az osztrákház hatalmát és szívósságát is. Deák általában terjeszkedni nem akart, sőt már akkor is kész lett volna a 48-iki törvényekből engedni, illetőleg a homályosan hagyott pontokat megvilágítani, mert elvben a közös ügyeket 48. is elismerte. Általában Deák az izgalmakat nem szerette, kívánságai netovábbját a 48-iki eszmék képezték. Békés időkben a legjobb miniser, a válságok vezetésére azonban képtelen volt.

Gróf Széchenyi István gazdag, eszes, buzgó magyar főúr, szándoka a legjobb és legtisztább volt, pályáját évi jövedelmének a magyar akadémia megalapítására! felajánlásával kezdte. Széchenyinek hazafisága, tehetsége minden kritikán felül állt, Széchenyinek azonban számos hiányai voltak. Széchenyi az ország megszilárdítását az ország meggazdagodásául feltételezte, nála az anyag volt a fő, a szellemi kifejlődés csak eszköz, Széchenyi az anyagi kifejlődést az ország tartományi helyzetében is elérhetőnek képzelte, ez igen nagy tévedés volt, mert a mely ország kifejtését önálló anyagi intézkedések, a vám- és kereskedelmi viszonyok szabályozása, önálló országos hitel által nem emelheti, érdekeit nem védheti, soha meg nem gazdagodhatok; Magyarország kifejtését nem csak az uralkodóház vak, érvágó hagyományos politikája ellenezte, de akadályozta kéz alatt az osztrák aristocrazia, az osztrák bankárok és kereskedők érdeke; Magyarország érdekei csak az osztrák érdekek méltányos kívánalmi által biztosíthatattak, ez azonban csak úgy lehetett kivihető, ha

Magyarország politikailag Önálló lesz, az osztrák érdekek ellenében önállólag lép fel és ekkor a kölcsönös engedmények alapján ezen érdekekkel tisztesen kiegyezik. — Széchenyi 48-ban már a korkiválmak magaslatán nem állt, a középnemességet sem nem szerette, sem nem becsülte, a népet lenézte, ő szerette a szabadságot, de a hatalmat sem a nemesség- sem a néppel megosztani nem akarta, a megyékkel ellenszenvezett, Magyarországot a kormány túlságos hatalma meghagyásával angol mintára akarta szervezni; ez ellenkezett a nemzet történelmével, hagyományaival, intézményeivel és közérületével; téves, ferde fogalom volt a megyék elleni törekvés már azért is, mert a megyék és ezek ura a nemesség, a magyar államiságnak legerősebb vára volt, a megyék nélkül a magyar állam csak geográfiai fogalom, pusztán, a jeruzsálemi királysággal egyenlő üres czimmé sülyed. A magyar tudós társaság megtarthatta volna üléseit, de az írók magyar közönség hiányában, remekeikben csak maguk gyönyörködhetek volna. Széchenyi tiszta elméjét elhomályosította a Kossuth Lajos elleni gyűlölet; Széchenyi, mint minden tehetség, becsvágyó volt, szerette a népszerűség tömjénjét, az emberi méltóságot elméletben elösmerte, tényleg azonban az embert vagyona és születése után mérte, a czim, méltóság, családi összeköttetések nélküli egyén az ő mérlegén, ha az értelmiség, a genialitás bármely fokán állott is, igen keveset nyomott. 840-ig gróf Széchenyi a népszerűség legmagasb fokán állt, a harminczas években vele csakis báró Wesselényi Miklós versenyzett, de szellemileg István

gróf, Miklós báró felett állt, nagy vagyonú, fényes nevű rangtársa volt, ennél fogva mindvégig barátja maradt. Az ellenzék vezérletét azonban soha sem nyerhette el, mert politikája súlyát kizárólag az ország anyagi állása kifejtésére helyezte, Metternich és József főherceg kegyei után esengett, a magyar közjogra keveset gondolt, daczára azonban osztrák hajlamainak, népszerűsége 840-ig nem apadt, 840-ben azonban a sötétség homályából kiemelkedett egy szerény ügyvéd, kinek családfája sokkal messzebbre terjedt mint gróf Széchenyié, de ősei közt érsekek, püspökök nem voltak, a szegény nemes nélkülözött, de hazáját el nem árulta, tehetségét, önérzetét nem adta el, ezen szegény ügyvéd tudománya szellemével minden kortársai felett kimagaslott, a martírság dicsfénye körözte, bírt politikai bátorsággal, daczolt a kormányval, mely egy évig sanyargatta, megmondta az igazat az oligarcháknak, — ezen egyszerű nemes Kossuth Lajos volt; a szegény nemes, az igénytelen újságíró, a nemzet bálványa lett, az oligarcha Széchenyi csillaga elhomályosodott, a sértett gróf kardot, lándzsát emelt a szegény fiskális ellen, sansculottnak festette, epés, goromba, kicsinylő röpiratában ledorongolta, a szellem óriása azonban az epés támadás ellenében is a nemzet kedvence, vezércsillaga maradt. A Kossuth elleni irigység és gyűlölet végre az igazán nemes gróftól ellenségei táborába vitte, 48-ban ugyan Kossuth-tal egy ministeriumba lépett, ez azonban nem béke, csakis ideiglenes fegyvernyugvás volt. Gróf Széchenyinek igen nagy hibája volt a rémlátás; a nemes gróf az országot nem is-

merte, a pesti tüntetések, némely zajosabb megyegyűlés után Ítélte meg az országot, forradalmiak képzelte a szellemet és hangulatot, beteg képzelődése forradalmároknak, nem csak a királyság ellensége, de a birtok rablói, az oltár lerontó! gyanánt tüntette elő a békés szabadelvűeket, kik a forradalomról nem is álmodtak, gyűlölete és beteg képzelődő tehetsége a szelíd Kossuthot, kit csakis a reactio és végzet vitt a forradalom mezejére, Dózsa Györgynek, Robéspierrenak képzelte. Széchenyi ennél fogva 48-ért nem rajongott, 48-at nem tartotta sérthetlen szentségnek, rémlátásaitul gyötörtetve kész lett volna 48-bul bőven engedni.

Klauzál Gábor egyszerű, középtehetségű egyéniség, a szónoklat sérebni modorát elsajátította, hitte a szabadelvűség catechismusát, szelíd, jóakarata egyéniség volt, ezen tulajdonaiért miniszter lett, a ritka, megvetsztegethetlen politikusok közé tartozott, békés viszonyok közt korömszakadtig Kossuth dicsénekét zengi, a viharokat azonban békés kedélye el nem bírta, a nyugalom embere volt, ragaszkodott 48-hoz, de békés természetétül uralva, az engedményekre nagyon hajlott, midőn a vihar közelgett, tevékenyebb-, erősebbeknek engedve helyét, csendes magányba vonult.

Herczeg Eszterházy Pál királyi parancsra elfogadta az ő felsége melletti miniszterséget, miniszter lett, mert a szabadelvű magyar táborban hirtelen oly egyén, ki diplomatai, pénzügyi, katonai, igazság- és vallásügyi mίνősítvényekkel bír, ki az udvar csuszamlós parkettjén meg nem botlik, ki a császári ház előtt kedves egyéniség, nem akadt. A politikai egyéniségek még

akkor szégyenlősek voltak, nem mertek tehetségeiket felülmúló hivatalokra vállalkozni, az ezermesterek korszaka csak 24 év múlva nyílt meg, midőn mindenki egyetemleges tehetségeket érzett magában, és azon német közmondás: „kinek Isten hivatalt ad, észt is ad“, általánosan elfogadtatott. Herczeg Eszterházy a ministerséget elfogadta, mert egy diplomata mindenre képes, mert mint loyalis alattvaló, a király és császár parancsának ellen nem állhatott, angliábani hosszas tartózkodásai alatt az alkotmányosság eszméjével megbárátkozott. Az udvarnál uralgó bábeli zavarban még a vezető körök maguk sóm tudták, a magyar alkotmányt meddig tűrik meg, az európai viszonyok hova fejlődnek, meg lehet-e a németeket a reakciónak nyerni, ennél fogva mikor húzzák meg a magyar alkotmányosság lélekharangját. Az udvarra nagy előny volt egy oly magyar minister, ki az aulával nem czimborál, a magyar kormányra előnyös volt oly ministertárs, kinek loyalitásában a császári ház nem kételkedhetett, ennél fogva békés viszonyok közt előnyösen közvetíthetett, Magyarországot az udvarnál fényesen képviselte; a magyar ministerium orrát a kdlügynél Pulszky Ferencz képviselte, erősen szabadelvű, fecsegő, eszes, mozgékony, nagyzó egyéniség, a bankár-körökben otthonos, politikai orra nem volt kisebb természetes orránál, melyet a rendőrség egyszer álornak tekintve, le akart vétetni. Eszterházy herczeg és Pulszky kötelességöket teljesítették, Eszterházy tisztesen viselte hivatalát mindaddig, míg ezt a király iránti loyaljtással összeférhetőnek tartotta, Pulszky mindaddig helyt állt, míg aulista barátai a

zászlót fentartották, csakis akkor szökött meg, midőn ha marad, Magyarországot csak az akasztófán képviselhette volna, mire a magyar kormány nem bízta meg.

Mészáros Lázárt a balvégzet Magyarország honvédelmi miniszteréül szemelte ki. Mészáros Lázár a közös hadseregnél érdemei által ezred ességig emelkedett, azon ritka egyéniségek közé tartozott, kiknek magyar szivét, szabadságérzetét az osztrák egyenruha nem fásította el. Becsületes, egyénileg bátor magyar katoná volt, azomban sem hadvezért, sem szervező képességgel nem bírt; a ministerség, hadvezérség után nem vágyott, a kormánynak mindig és mindenben engedelmeskedett, 48. valódi hívei közé tartozott.

Báró Eötvös József új sütetü bukott bárócsalád ivadéka, Magyarország legműveltebb egyéneinek egyike, nem csak olvasott, de tudományosan művelt kitűnőség, jeles szónok volt, az emberiségért rajongott, a közép-nemességet, a megyéket nem szerette; a hatalom összpontosítása, a felelős kormány mindenhatósága mellett küzdött. Szelíd természete a viharokat nem bírta kiállni, az általános béke barátja volt, hazáját saját fogalmi szerint szerette, hazája ellenére sem kincs, sem rang, sem hivatal által megvehető nem volt; békés viszonyok közt 48-nak rendithetlen híve marad, politikai bátorsággal azomban nem bírt, a szerencsejátékot, az ágyudörgést gyűlölte, a forradalom hevélyeitől félt, magát és családját igen szerette, 48-ban míg a hazában volt, Széchenyi rémlátását osztva, hozzá csatlakozott, midőn az ellenség a hazát megtámadta, a csendes, biztos Schweizba vonult.

Szemere Bertalan ős nemes család ivadéka, éles eszű, vas szorgalmú, zárkózott, önző államférfin, családja kis vagyona az úri nevelést nem engedvén, saját szorgalmával tanulta meg a német, francia, angol nyelvet és művelte ki magát tudományosan, a közönség figyelmét angolországi utazásáról irt szabatos munkájával vonta magára, a börtönrendszer javítását tűzvén czélul, melyre eddig kevés figyelmet fordítottak, Magyarország összes börtöneit megvizsgálta, 41-ben főszolgabíróvá, majd másodalispánnyá választotta Borsodmegye. Irálya tömör, szabatos, világos, szónoklata érvelő, a czifrát, az ömlengőt kerülte, 30 éves korában már az ország nevezetességei közé tartozott. Szegény lévén, érezte a gazdagok kíméletlenségeit. Meggyéje törzs szabadelvű lévén, s mert a kormány ez időben főleg az ellenzék kitünőségeiből ujonezozott, pályája kezdetén mindjárt a szabadelvű párthoz csatlakozott, gazdag házasság által az anyagi gondoktól menekült. A belügyministerség a nagyravágyó férfiú igényeit nem elégítette ki, ha nem első, legalább is második akart az országban lenni, ezt csakis a democratia felkarolása, a Kossuth-hozi őszinte csatlakozással érhetette el, mert míg a békepártnál csak másodrangu szerepet vihetett volna, Kossuth hívei közt Kossuth után azonnal első szerepet foglalt el. Az éles elméjű, tudományos férfi az osztrákokkal békét csak úgy remélte elérhetni, ha a nemzet erejét, ellentállási képességét teljesen kifejti, ennél fogva őszintén Kossuth-hoz csatlakozott. Maga azonban nem mert semmit sem kockáztatni, sokszor sivár elméletek által uraltatta

magát, nevetséges, kivihetetlen intézkedéseket tett. Az európai politikát vagy nem ismerte, vagy elfogultan ítélte meg. Birt azonban politikai bátorsággal, folytonosan egy nyomon haladt, Kossuthot akkor is támogatta, midőn ministertársai Kossuthal nyíltan elszakadtak, külföldön megtagadta múltját és elveit, míg azonban a hazában volt, 48-hoz tántoríthatlanul ragaszkodott, nélküle 48-at Kossuth nem bírta volna feltartani. Szemere 48-at nem végcél-, de kiindulási pontnak tekintette.

Kossuth Lajos a szellem óriása, jeles kortársai felett egy fővel állott feljebb. Kossuth Lajos mint szónok, mint hírlapíró a múlt- és jelenben első helyet foglal el, mint hazafi II. Rákóczy Ferenczczel egyenlő. Elszegényedett ősi család ivadéka, a balsors viszontagságos iskolájában nőtt fel, az Isten lángésszel (genie) áldotta meg, saját szorgalma által tudományt szerzett, már érett korban, 36 éves korában tűnt fel, szülőföldjén, Zemplénmegyében eszes embernek tartották, de nagy szellemét nem Ösmerték fel, a nemzet először is mint 18^{32/36}. országgyűlési tudósítások szerkesztőjét ismerte meg, Pálffy kancellár elfogatóván, az egyszerű ügyvédre figyelmessé tette a nemzetet. Kossuth mint szónok utólérhetetlen, éles eszével, érveivel összetiporja ellenfeleit, csengő hangjával a közönséget leköti, lelkes előadásával mindenkit elbűvöl és lelkesít. Lángelmével csak hazaszeretete, becsületessége egyenlő. Kossuth soha sem mondta azt mit nem hitt, soha sem hallgatta el mit a hazára szükségesnek, czélszerűnek gondolt, soha sem ijedt meg a veszélytől, saját érdeke

soha sem vezette, a kísérteteknek mindezekig minden alakban ellentállt; Metternich a szegény ügyvédet csalogatta, előtte állt Grassalkovich példája, ki konyhafiskálisbul 10 milliós gróf lett, — a kecségtető ajánlatot visszautasította, mint kormányzó a mii lókra menő érczkészletet elvihette volna, üres táskával távozott, a száműzött hallgatását az osztrák kormány drágán megfizette volna, de a becsületes hazafi nem volt eladó, hazája mellett az önkény ellen folytonosan tiltakozott.

ország minden osztályát egyaránt ölelte nagy szívéhez, Kossuth az egyenlőséget nem negélyezte, ennél fogva egy osztályt sem gyűlölt, becsülte a középnemességet, mely a hazát fentartotta, melyhez családi hagyományai is kötötték, tisztelte a megyét, mint a szabadság várát, szerette a népet, mely hazafiul kötelességét minden időben teljesítette, megbocsájtott a főuraknak, kik hazájokat megtagadták és elárulták^ Kossuthot már 48-ban a reszketők túlzó- és forradalmárnak tartották; sem túlzó, sem forradalmár nem volt, ha túlzó lett volna, az úrbéri kárpótlást a nemzet becsületével nem biztosítja, a felsőházat, a majorátusokat eltörli, az általános nopszavazatot behozza, ha forradalmár, akkor a közös ügyeket nem ösmeri el, az uralkodó családot Bécsben nem védelmezi. Kossuth 48-at tökéletes műnek nem tartotta, csakis védelmi és kiindulási pontnak tekintette, az osztrák államszövetséget a király azonosságának alapján óhajtotta fentartani, kész volt ellenséges kultámadás ellen segíteni, hajlandó engedményért engedményt adni az anyagi téren, — ha őszinte, szívélyes fogadtatásra talál, valószínűleg a jog mellő-

zésével politikai szempontokból az államadósság egy részét is elvállalta volna. Kossuth erős önérzettel és becsvágygyal bírt, becsvágyát azonban a haza boldogítása képezte, a népszerűséget szerette és a nép szeretetét jogosan is követelhetette, mert a nép jogai kiküzdéséért senki sem tett annyit mint ő, a népszerűséget azonban nem vadászta, mert a népnek jogtalan ígéreteket soha sem tett, a népnek sem írásban, sem szóinklatában nem hízelt. A hatalmat elfogadta, mert az egész ország kínálta meg vele, társai közt egy sem volt, ki hazafiság, erély, tevékenység, lelkesedésben vele mérkőzhetett volna, ki a haza közbizalmát egyenlő mértékben bírja, a hatalom azonban nem ragadta el, hatalma súlyát még ellenségeivel sem érezte, a kegyelmes címet visszautasította és maradt a régi egyszerű honpolgár; kétségkívül majdnem minden fontosabb, a szakmájához nem tartozó ügyekben is Kossuth nyilatkozott, ezt azonban azért is tette, mert minisztertársai a felelősségtől féltek, ennél fogva minden kényes, válságos ügyet Kossuth-hoz utasítottak, midőn a hatalom legmagasabb polczán állott, megkérdezte barátjai, hivatalnokai tanácsát. Kossuth 48-, sőt 49-ben a királyság, de a magyar királyság embere volt, mert tekintve a különböző osztályokat, a különböző nemzetiségeket, a nép műveltségi fokát, az ország királyi hajlamát, Magyarországon a királyság a köztársaságnál czélszerűbb és népszerűbb intézmény volt, Kossuth tehát részben a közvéleményhez alkalmazkodott, részben mint békés jellemű polgár, izgalmakat előidézni nem akart, a mérsékelt monarchiával megelégedett.

Kossuth politikai bátorsággal is bírt, nem riadt vissza az akadályoktól, a csapások nem rémítették el, a csomó megoldásánál jobban kedvelte a csomó ketté vágását. A szellem óriásának azonban számos gyengéi is voltak. Kossuthot politikájában a becsület vezette, nem hirdette azt mit nem hitt, nem ígért kivihetlent, a politikai szerződéseket szentnek tartotta, azt hitte, hogy a külpolitikát is elvek vezérlik, készpénznek tartotta a közeledők nyilatkozatait, feltétlenül bízott környezete-, megbizottaiban. Ezen hit sokszor elhomályosította fényes elméjét, a szerződések szentségében bízva, az országot rögtön, midőn még az alkalom kedvezett, nem fegyverezte fel, pedig a történelemből tudhatta volna, hogy Austria ígéreteit csak az erősnek tartotta meg, a politikai szerződéseket ennél fogva nem a jog, de a hatalom biztosítja. Bécszet Austriának nézte, pedig a lelkesedés Bécs korlátainál megszűnt, a régi örökös tartományok lakosai a szabadságért nem csak nem rajongtak, de a szabadság iránt fogékonyak sem voltak. Galicziában a nemesség a szabadságért lelkesedett és Magyarországhoz ragaszkodott, de a buta nép a nemességet nem szerette, tehát Galicziára nem számíthatott, ennél fogva az osztrák állam alkotmányos támogatására alapult politika, ferde, téves politika volt. — Tévedt az orosz, a francia politikában, azt hitte, hogy a francia köztársaság, mint az első köztársaság, a királyoknak hadat üzen, a szabadság eszméit erővel terjeszti; a politikában a multrul a jelenre következtetni nem lehet, a legszabadabb népeket az érdek vezeti, az első francia köztársaságot Európa összes királyai

nyíltan vagy titokban megtámadták, a második forradalmat már elősmerték, belbajaikkal el lévén foglalva, a francia köztársaság háború nélkül is megszilárdulhatott; az első forradalom a zavargó elemek, az értelmes és gatyás proletariátus forradalma, a második a polgárság vagyis a conservatív, tehát a békés elem forradalma volt, ezen békés elemtől forradalmi propagandát okszerűleg várni nem lehetett. Tévedt Oroszország irányában; az orosz czár az osztrák császár szövetségese, a baromi kényuralom keresztes lovagja volt. Oroszországnak tehát Austria császáriját a szent szövetség értelmében támogatni kellett, támogatását ezenkívül saját érdeke is parancsolta, mert a szabad államok alakulása veszélyeztette Lengyelország birtoklását. Az orosz czár közbelépését belokok nem tartóztatták fel, mert a buta Oroszországban síri csend uralkodott, a nép a szabadságra nem gondolt; lengyel forradalomra számítani nem lehetett, mert az urak ugyan forradalmárok voltak, de az urakra csak a katolikus elem hallgatott, ellenben az ó-hitűek a czárizmust nem gyűlölték. Lengyelország katonasággal meg volt rakva, a lengyel forradalom tehát sikerre csak akkor számíthatott volna, ha Oroszország legyőzetik és a forradalom a győztes hadsereg védelme alatt szervezkedik. Kossuth a rajongós lengyel nemesektől félrevezetve bízott a lengyel forradalom lehetőségében, ennélfogva politikai számításaiba! az orosz czárt kihagyta, mi óriási tévedés volt. Kossuth szervezkedő képességgel nem bírt, a szabadság ügyéért valódi lélkesedvén, azt hitte, hogy a nagy izgató felszólítására a né-

pék milliói mind fegyvert ragadnak, óriási sulyokkal a kényuralom zsoldosait agyon nyomják. A magyar nép Kossuthot imádta, a parancsnak szívesen engedelmeskedett, a táborba azomban tömegesen a nép soha sem tódul, a gyakorlatlan, fegyvertelen tömeg rendes katonaság ellenében valóságos ágyutöltelék. Kossuthnak tehát, miután a horvátok, szerbek egyrésze fenyegetődött, legalább a nemzetőrséget azonnal szervezni kellett volna, Kossuth azomban a szervezést rögtön nem kezdte meg, a szervezés mindenütt lassan haladt, a reactio a kormányt mindenütt meglepte. Kossuthnak egyik hibáját képezte a túlságos szelídség és engedékenység, ez államférfinál nagy gyengeség, mert rendes viszonyok közt ugyan a dracói szigor nem alkalmazható, a törvény a polgárokat biztosítja, politikai mozgalmaknál azomban a szigor mellőzhetlen, mert az engedékenység a bűsz elemeket felbátorítja, a szelídséget gyengeségnek, tehetetlenségnek tekintik, különben is ki szabad állam ellen feltámad, a polgárok vagyónát pusztítja, személyét megtámadja, kegyelmet nem érdemlő gonosztevő, az ily vad csoportot ki kell addig irtani, míg a féktelenség el nem terjed. Ezen hiányokat tekintve, a szellem óriása, a szabadság vértanúja, a törpe államférfiak közé számítandó, erejét a válság felülmúlta, ennél fogva a válságot kellőleg megoldani nem tudta. Kossuthot ministertársai közül feltétlenül csakis Szemere támogatta és később Mészáros Lázár.

Európa és Magyarország helyzete.

Franciaországban a forradalom káros következmények nélkül zajlott le, a polgárság kezébe került a hatalom, a polgárság a szélsőségek felett diadalmaskodott, a polgárság azomban sem harczy babérok, sem a szabadság elvei európai diadala után nem vágyott, kebeléből erélyes, gcnialis kitűnőség nem emelkedett ki. Olaszországban a forradalom általában kiűtött, az osztrák hadsereg csak nagy erőmegfeszítéssel tarthatta fenn magát, bár Austria hadserege nagy részét Olaszországban összpontosította, Radetzky tábornok folytonosan segélyért csengett, Németországban az ifjúság a szabadság zászlója alatt egyesült, Berlinben a forradalom diadalmaskodott, a hadsereg és a falusi nép azomban Berlin lelkesedését nem osztotta, a hadsereg a királynak hive maradt, a porosz nép igen mérsékelt alkotmányyal megelégedett. Általában Németország majdnem minden nevezetesebb városában a szabad mozgalom kiűtött, a szabadság ügye diadalmaskodott, megpendült a német egység eszméje is, a sikert azomban nagy részt a fejedelmek készületlensége s a váratlan meglepetés vívta ki, a német egység, az alkotmányosság eszméje azomban nem szilárdulhatott meg, mert a feldarabolt Németországban egységes vezényletet a szabadság ügye nem nyerhetett. A német nép általában békés jellemű, a nyugalmat a szabadságnál többre becsüli, a hadsereg a fejedelmekhez hű maradt, a nemesség-, uraihoz ragaszkodott, a fejedelmek mellett síkra szállt a hivatalnoksereg, ezek száma felért más alkotmányos or-

szagok hadseregével, a fejedelmek végleges diadala tehát soká nem késhetett. Austria az ellentétek országa volt. Bécsben a lelkes fiatalsággal a proletariátus egyesülvén, a szabadság ügye győzött, a fiatalság uralta, a kisebb polgárság is csatlakozott az ifjúsághoz; a bécsiek Magyarországhoz ez időben őszintén ragaszkodtak, mert az osztrák szabadság csakis úgy volt fentartható, ha Magyarországon szabad felelős nemzeti kormány uralkodik és a király magyar katonaságát Austria ellen nem küldheti. Prága szabad Csehországot óhajtott. A szabadság területe azonban Bécs és Prága határainál végződött; a hadsereg a császári családhoz híven ragaszkodott, a nemesség feltétlen hive volt, a gyárosokat, bankárokat, nagykereskedőket a régi régiméhez az érdek kötötte, mert nagy jövedelmük Magyarország kiaknázásától függött. A papság a mozgalomul jövedelmét, befolyását féltette, a népnél tehát a mozgalom ellen minden rugót mozgásba hozott; az osztrák tartományok lakói, általában gyenge ítélő tehetségű, igénytelen, vakbuzgó férfiak, a szolgaságot nem érezték, a császári házat szerették, a papok, a beameterek nagy légiója az alkotmányt a pokol műveként tüntették fel előttük, az alkotmányiul tehát félték. A lengyel nemesség a szabadságért rajongott, gyűlölte az uralkodóházat, mert a 846. mozgalomban a kormány a meggyilkolt vagy elfogott nemesek fejéért a galicziai parasztnak 1, mondd egy aranyat fizetett, Galiczia egy részében a nemességre kannibali embervadászatot tartott, a galicziai nemesség azonban a népre igen kevés befolyással bírt, mert a né-

pesség egy része orosz hitu volt, ezek részben a bécsi kormány-, részben vallásuk feje- az orosz czártul függtek, a császári hivatalnokok a földosztás eszméjét a parasztnál meghonosították, s galicziai paraszt buta, részeges, a falusi zsidó korcsmárosok zsebében volt, ezek pedig a hivatalnokokat, a hatajmat imádták. Galicziára tehát az alkotmányos eszme nem számíthatott.

Hazánkban a 48-iki intézményeket a nemesség, polgárság és nép örömmel fogadták, Pozsonyból csakis az aristocratia és főpapság távozott hosszú orral, 48. nem tetszett sem a papságnak, sem a főuraknak, mert általa mindkettőnek befolyása apadt, mindkettő az úrbériséget gyengén látta biztosítva az ország becsületének kezessége által, a katolikus clerus ezenkívül fájlalta a tized elvesztését, haragudott a vallásegyenlőségért, mindkét osztály azomban nem bírt politikai bátorsággal, rendes viszonyok közt tehát támadásoktól tartani nem lehetett, nem különösen a katolikus előréstül, mert az alsó papság, mely a népet legjobban befolyásolja, jó magyar érzelmű volt, 48-at örömmel üdvözölte. Általában az egész értelmiség, a nemesség lelkesült 48-ért, a független felelős ministerium czime vakított, eltakarta a hiányokat. — A láthatár azomban nem volt teljesen tiszta, számos felhők mutatkoztak.

A magyar állameszméhez feltétlen hűséggel csakis a magyarok, a németek, a katolikus és lutheránus szlávok ragaszkodtak, mert az utolsók közt a néhány zsoldos pap és tanító nem számított, ellenben a horvá-

tok a forradalom, a szakadás zászlóját nyíltan kitűzték, a szerbek egy része nevében határozottan nyilatkozott Stratimirovics, a szerbek általában Pozsonyt elégtelenül hagyták el, az erdélyi szászok a reakcióhoz csatlakoztak, az oláhok az agrárius mozgalmakra minden időben nagy hajlamot mutattak, úrbéri illetőségük a magyarországinak felét tette, a Határőrvidéket a katonatisztek uralták, a haza ellenségei a határvidékről, az olasz harctéren levők levonása után is, 60,000 katonával Magyarországot megtámadhatták. A részben rajongó, a részben fellázítható tömeg területe egymással össze volt kötve, tehát egymással közvetlen érintkezve egymást támogathatták, a megbizhatlan nép 4 milliót tett. Ezen népség az ország azon szélén lakott, melyen át a magyar kormány, osztrák összeütközés esetére egyedül szerezhethetett fegyvert, a szerbek Szerbiából tettelessen segélyre számíthattak, vereség esetére ezen népség visszavonulhatott az Oroszország által befolyásolt Szerbia- és Romániába, ennek ellenében Magyarország számíthatott a magyar ezredekre, ezeknek nagy része azonban Olaszországba és Galicziába volt elhelyezve, támaszkodhatott a nemzetőrség- és határvidéki székelységre, a nemzetőrség 200,000-bül állt. A határőrök egész területe erdős, egy része hegyes, az oláhoké erdős és hegyes, a szerbek ingoványos védelmi helyiségekkel bírtak.

Az ország helyzete tehát már a pozsonyi országgyűlés berekesztésekor sem volt rózsás, de komoly, mert tartani lehetett az orosz támadásiul, szerb és oláh titkos izgatás- és segélyezésiül, a horvátok, szer-

bek, oláhok, szászok lázadásától. A megbízhatlan elem az ország lakosságának 28 százalékát tette, egymás mellett az ország határain lakott.

A kormány politikája.

A magyar kormány nehéz feladatoknak nézett elébe; mindenekelőtt először is kötelessége volt a belbékét biztosítani, másodsor, miután 48. a közös ügyeket elösmerte, ezen közös ügyeket elvileg megállapítani, és ez által Horvátországot Austriától elválasztani. A kormányzat szervezése nehézségekkel nem járt, mert a közigazgatást, adóügyet, közbiztonságot a megye, az adón kívül a kincstári ügyeket a kamara kezelte, az igazságügy kevés bajjal járt, a min istenek tehát a helytartósági, kamarai hivatalnokokat ministeriumokba beosztották, a közhangulatra! a megyék a kormányt híven tudósították, az úrbéri kárpótlással, a bankkal nem siettek, a ministerium a hatalom mézesheteit élte, az ország bajaival nem törődött.

A ministerium tengődött, valódi politikát nem állított fel, a nagy férfiak ázsiai nyugalommal pipáztak a puskaporos hordón. A ministerium valódi politikát nem alkothatott, mert ellenséges elemekből állt és elmentéses végcélokkal bírt. Széchenyi, Eötvös, Deák, Klauzál, sőt maga Batthyány is a nyugalom, a maradás emberei voltak, kik szívesen feláldozzák István főherceget, sokat engedtek volna 48-bul, sőt a nemzeti-ségekkel, Horvátországgal bőkezűleg kiegyeznek, a ki-

rálynak meghagyják a hadügyet, Austriátul készséggel sok adósságot elvállaltak volna. Ezek ellenében Kossuth és Sze-mere 48-at csakis kiindulási pontnak tekintették. Magyarország önállása-, függetlenségéhez mereven ragaszkodtak, Magyarország területéből egy talpalatnyit, a magyar nyelv diplomatikai fensőségébül egy betűt sem akartak engedni, Austria pénzkövetelései ellenében fukarkodtak. A szelíd tehetetlenek a ministeriumban többségben voltak, 5 kettő ellen, de az öt minister reszkető betegségben szenvedett, Pestet a 90-iki Páris-nak képzelte; a kisebbség mellett állott majdnem egész Magyarország, a reszketők a tevékenyeket visszatartot-ták, ennek következtében a ministerium tengődött, az ellenség fényes nappal trombitaszóval szervezkedett, a ministerium a hazát a nádor helytartó főherczeg ren-deletéivel és kiáltványaival védte.

Midőn a tehetségek kormánya az ország kormány-zatát átvette, négy nyílt kérdés volt: a közös ügyek, a horvát ügy, a szerb kérdés, a határőrvidék viszonyai rendezése. A közös ügyet képezték: a közös hadsereg, az államadósság, a diplomatia; az első és harmadik közössége-, illetőleg a királyi kézbeni megtartásához görcsösen ragaszkodott a császári család, az adósságok közösségéhez maga az osztrákok zöme és értelmisége; ha Magyarország a dinastiával és az osztrák tartomá-nyokkal kiegyezik, a nemzetiségi mozgalom magátul Összerogyik, Horvátország rövid küzdelem után meg-hódol, mert a fát a tűzre Bécsbül adták, a tüzet sárga-fekete szolgák szították. Az adósságokban! részvétet Austria jogosan nem követelhetette, mert Magyaror-

szág jogilag önálló, független ország volt, a magyar országgyűlés az államadósságokat soha sem szentesítette, ezen adósságok kamatai fedezetére alapot nem jelelt ki. A méltányosság és eszély azonban nagylelkűséget ajánlott, Austria adóssága a tartományi különleges adósságon kívül 1200 millió forintot tett, ezen adósság Austriára magára rendkívül súlyos teher lett volna, de ezen adósságokat főleg az erődítések és háborúk okozták, Magyarország katonai illetőségét minden időben kifizette, de a háború költségei sem a magyar, sem az osztrák adóbul nem fedeztettek, de kizárólag kölcsönökből, ezen háborúk egy részének terhe ^Magyarországra is nehezedett, a III. Károly által folytatott török háború Magyarországot is terhelte, mert mint magyar király háborút indíthatott a magyar korona tartományai visszahódítására.

Mária Teréziátul nem csak az örökös tartományokat akarták elfoglalni, de a bajor választó Magyarországot is igényelte, tehát ennek költségei Magyarországot is terhelték, Napoleon nem állott meg a magyar határoknál, Horvátország egy részét is elfoglalta, tehát az országot jogosan ez is terhelte, de különben miután Austriát ezen adósság rendkívül terhelte, arra Magyarország nem számíthatott, hogy Magyarországot a kötelezettség alul az osztrák országgyűlés felmenti, az adósságok alul tehát Magyarország csak háború által menekülhetett volna; háború egy király két országa közt csak forradalom esetében lehető, ezen háború Magyarországnak okvetlenül annyiba került

volna mint a méltányos békés kiegyezés, ha az ország legyőzetik, nemcsak a követelt illetéket köteles megfizetni, de a győző megveszi a háború költségeit is, tehát Magyarország előtt két lehetőség állt: vagy győz hosszas háborúban, de ez legalább kétszáz millióba kerül, tehát anyagi nyeresége legfeljebb öO millió, vagy elveszti a háborút, ekkor veszíti a háború költségeit is. Az anyagi kiegyezés ajánlatos volt azért is, mert Magyarországnak mint társállamnak érdekén állt az Austriávali szívélyes egyetértés, mert “ez biztosította arrul, hogy Austria Magyarországnban levő hadseregével a támadható reactiót nem pártolja; a mint ez Magyarországot biztosította, épen úgy biztosította Austriát, ennél fogva a méltányosság alapján az egyezkedés teljes valószínűséggel birt.

Az egy esség tárgyát képezte a hadügyek rendezése is, mert a fenálló törvények szerint a magyar király a Bécsben levő minister ellenjegyzésével a magyar hadsereget az országbul kivihette, idegen csapatokat akkor is a mennyi tetszett, az országba behozhatott, kétségkívül a III: 6. §. szerint, minden katonai és honvédelmi tárgyokban ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni, ebből ugyan határozottan azon következés vonható ki, hogy az országban szállásoló katonasághoz intézendő parancsok, a szállásolási, élelmezési ügyek is a magyar ministerium által intézendők, nincs azonban kimondva az, hogy az osztrák ktonaság az osztrák hadügyminister egyenes parancsainak engedelmeskedni nem tartozik, nincs kimondva az, hogy a

magyar miniszternek nem engedelmeskedő osztrák tiszt büntetendő, nincs kiszabva a büntetés módozata, nincs kimondva, hogy a nem engedelmeskedő tiszt felett micsoda bíróság ítél, ellenben a cselekmény természeténél fogva más bíróság osztrák katonatiszt felett mint osztrák hadi törvényszék nem ítéltethet, és ez az osztrák katonát csakis azon esetben maraszthatta volna el, ha az az osztrák császárnak, kinek hűséget esküdött, kinek alattvalója, nem engedelmeskedik, a fent említett szakasz tehát tisztán papiros biztosíték volt. A kiegyezés tehát e pontra nézve is szükséges volt, az egyességre legkedvezőbbek voltak a viszonyok addig, míg az udvar Bécsben lakott, míg Németországban a forrongás tartott, míg Olaszországban az osztrák hadsereget szorongatták. — A hadsereg teljes függetlenségébe és önállásába a király semmi esetre bele nem egyezett volna, azomban miután az udvar ekkor szorongatott helyzetben volt, ha a miniszterium a hadsereg számát 120,000-re felemeli, a sereg alkalmazásánál nehézségeket nem köt, de kimondja, hogy a magyar hadseregből bel- és külháboru esetében 80,000 katona ő felsége szabad rendelkezésére bocsájtatik, ezen sereg az ő felsége által kinevezendő hadparancsnokoknak engedelmeskedni tartozik, a király a magyar várakban idegen katonaságot tarthat, — ily feltételek alatt valószínűleg a sereg önállása is elfogadtatott volna, mert 80,000 magyar katona segélyével olasz birtokait, a várak őrségével Magyarország alkotmányos uralmát biztosítja. Kétségkívül a forradalom elleni segély nem lett volna philanthropicus po-

litika, a politika azonban nem is elvi értekezés, a politikát kizárólag a nemzet különleges érdeke vezérli, a német őrségnek a várakbani meghagyása kétségkívül ellenkezik a nemzeti önállással, de a várakban úgy is német őrség volt, a magyar sereg nagy része“ Olaszországban harczolt, tehát ily egyesség által csakis az olaszok rokonszenvét veszjtük el, ellenben a magyar hadsereget megalapíthattuk volna, a nemzetiségi izgatások megszűnnek, az ország tömörülhetett volna.

Az egyességen kívül szükséges lett volna a nemzet-őrség czólszcrü átalakítása. A 48-iki nemzetőrség csakis disz, a városokban! rend fentartására alkalmas erő volt, mert a létszám 350,000 körül tett papiroson, de ez begyakorolható nem volt, mert a félhelyes falusi parasztot, a városi kereskedőt, ügyvédet, orvost, szatócsot csakis vasárnap lehetett gyakorolni, miután kézi, szellemi munkájával egész héten el volt foglalva, használni hetekig, hónapokig pedig nem lehetett, mert a félhelyes ember gazdaságába helyettest gyenge pénzviszonyainál fogva nem fogadhatott, a többi pedig csak nagy kár és költséggel hagyhatta el napi foglalkozását, általában a begyakorlott is tehetetlen katona volt, mert a hadi fáradsághoz szükséges edzettséggel nem bírt. Elég lett volna 100,000, ki kellett volna a köteles megváltást mondani, ezen 100,000-et az ujonczokból kellett volna kiállítani és minden besorozott nemzetörnek 100 forintot adni, ily felpénz mellett a nagy rész önkéntesekből is megalakult volna, az alap következően alakulhatott volna, progress ív alapon és pedig:

1)	130,000 félhelyes	100 frt	13.000,000
2)	77,000 = 30— 50 h.	150 „	10,850
3)	42,000 = 50— 200 „	200 „	8,400
4)	13,000 = 200— 1,000 „	300 „	3.900,000
5)	3,800 = 1000— 3,000 „	400 „	1.400,000
6)	6,600 = 3000— 5,000 „	1,000 „	6.600,000
7)	490 = 5000—10,000 „	4,000 „	1.960,000
8)	231 legnagyobb	10,000 „	2.310,000
9)	60,000 kereskedő, orvos, hivatalnok, ügyvéd pr.	200 „	12.000,000
10).	10,000 koreszmáros	100 „	1.000,000
		Összeg	<u>61.420,000</u>
	ebből 100 forintot 100,000		<u>10.000,000</u>
		Fennmarad	51.420,000

10 év alatt, vagyis az újabb sorozásig, az 50 millió tőke kamatja, a kamatok kamatjaival együtt tett volna 90 milliót, tehát már 10 év múlva a felpénzt 300 írtra emelve, tőke maradt volna 60 millió és az egész lakosság a nemzetőri szolgálatiul menekül. Az első és 2. osztálynak lett volna legnehezebb a váltság előállítása, ezt azonban pénzügyi művelettel lehetett volna oly módon összekötni, hogy az állam részökre kölcsönt eszközöl és ezt 7 perczenttel 33 év alatt törleszti, ez esetben a félhelyes fizetett volna 7, az egészhelyes 10 forintot. Kétségkívül ezen katonaság nem állt volna nyalka szónokokba!, de az ellenség előtt megállja helyét, értelmes, lelkes tisztek alatt csak úgy lelkesedet! volna a hazáért, mint a czifra nemzetőrség, mert a hazaszeretet nem csak a tárczás szívében honol, mint azt 48-ban a Galiczia- és Olaszországbul haza szökött

magyar huszárok és a szegény hős honvédek bebizonyították.

A kormány politikájának egyik főfeladatát képezte volna a szerbek, a határvidék megnyerése, az oláh mozgalmak megakadályozása, vagy a kitört mozgalmak rögtöni elnyomása. A nemzetiségek súlypontját a határőrvidék képezte, mert a határvidéki fegyveres, edzett, fegyelmezett katona volt, a magyar kormány előtt elvághatta vagy kinyithatta a külfölddel! közlekedést, a határvidéki katona egyszersmind gazda is volt, a katona kisebb, a tiszt nagyobb területen gazdálkodott, a határvidéken az államnak nagy erdei voltak, a nép és tisztek a polgárosítás után vágytak, tiszt és közkatona sóvárogva néztek az államerdőkre és azokat legalább részben óhajtották elsajátítani. A bécsi forradalom után nem voltak tájékozva, Budára felmentek, a tisztek állásukat kívánták biztosítani, a határőrvidéki kérdés tehát csakis pénz kérdése volt, a határőr félt tisztjétől, a pópával nem gondolt, a tiszt volt mindene, birtoka sem a tisztnek, sem a katonának nem volt, a birtokot jogilag el lehetett volna perelni, de az ítélet alig lett volna végrehajtható, mert a terület százezer katonát kiállíthatott, ki földjéért halálig harczolt volna, tényleg tehát elveszett birtok volt, ha a magyar kormány a köznép és tisztek által használt birtokot nekik ajándékozta és a tiszteknek ezenkívül az államerdőkből illő jutalmat ad, a népet a kormány iránti hűségre felesketi, magával a határvidékkel meghódítja Horvátországot, a szerbek kukkanni se mernek, a móczok nyugodtan őrzik kecskéiket. A magyar kor-

mány azonban hidegen fogadta a tiszteket, visszautasította kívánságukat és ez által a reakció karjaiba kergette. Elméletileg tekintve, a kormány nem rendelkezhetett az állam vagyonáról, mert ez az ország joga, az életnek azonban a czélszerűség előtt meg kell hajolni, válságokban vagy válságok előestéjén nem szabad ütemre haladni, de gyorsan fel kell az alkalmat karolni; a kormány bírta a nemzet a bizalmát, ha Kossuth az országgyűlés előtt a kérdést utólagosan megvilágítja, az országgyűlés szívesen lemondott volna arról mi úgy sem volt birtokában, minek visszaliódítását alig reménylhetette.

A szerbeket hasonlólag a kormány vakása és ügyetlensége taszította el. A szerb ügyből nemzetiségi kérdést csináltak, mi ismét csakis vallási és pénzkérdés volt; a szerb nép általában műveletlen vakbuzgó tömeg, a török uralom alatt ezen területen a nemesség teljesen kipusztult, a bevándorlott tömeg rablók-, pásztorokból állt, a városokban néhány nagy szájú ügyvéd volt, a nép vezetői tehát papok és ügyvédek voltak, ezeknek érdekükben állt a vallási buzgóság, a nemzetiségi kérdés felelevenítése, mert ha nincs szerb nemzetiség, akkor nincs szerb apostol, kicsiségek elenyészik, — a papok buzgólkodtak felekezeti önkormányzatuk mellett és jogosan, mert ez minden vallásfelekezetet megilleti, de vágytak ez után azért is, mert a szerb egyháznak gazdag uradalmi voltak és ennek jövedelmén a fők osztozni akartak, hogy legyen mit lealkudni, a magyar nyelv diplomatikai fensősége mellett a szerbek nemzetiségét is a törvénybe akarták iktatni. A szerbek egy része Kossuth szavára hajlott,

Stratimirovics azonban fenyegetve távozott. Ezen poszonyi értekezlet a kormányt meggyőzhette árral, hogy egy rész megnyerhető, de az egyik, a szolgálba, okvetlenül fel fog támadni, ha szervezkedhet; az eszély, a kormánybölcse ség azt követelte, hogy a békülékenyeket, a befolyásosabb papokat a kormány magához csábítsa, Ígérekkel, hivatallal, pénzzel többséget szerezzen és a magyar-szerbek által a német-szerbek mozgalmát elfojtsa, a kormánynak azonban ezen műtétet azonnal e] kellett volna kezdeni, felhívni és megnyerni kellett volna a főbket, leküldeni a két hű magyar szerbet, a lovagias Csernovics Pétert, kinek nagyapja, az ippeki patriarcha, vezette be az országba a szerbeket, és Vukovics Szabbást, az erélyes, művelt követet, ki később minster is lett, a magyar kormány azonban mindezzelnem gondolt, azt hitte, hogy jeles kiáltványai-, hatalmas rendeletéivel a hitvány mozgalmat elfujja.

A harmadik megbizhatlan elem volt az oláh. — Eszszel és pénzzel azonban itt is a mozgalmat helyhez lehetett volna kötni, a lomha, kedélyes oláh nép közt az írás és olvasás tudománya is igen el van maradvá, uraik nincsenek, a vezető a pap, ki nagy részben tudatlan és szegény, az oláh papságot pedig olcsó áron meg lehetett volna szerezni; ha az oláh pap híveinek a rablást mint a pokol kínjai által megtorlandó cselekedetet tünteti fel, ha a császári hatalom dicsőítése helyett a magyarok győzhetlenségét zengi, a mozgalom csakis a naszódi katonatisztek től uralt kis területen tört volna ki és a körültekintő szász urak a kétfejű sas diadalmáért csak titokban imádkoztak volna. A magyar kor-

Hiány azonban nem gondolt az erdélyi magyar urak figyelemzetéseivel és a mennydörgő Jupiter szerepét játszotta.

Ha a kormány az uralkodóházzal, Austriával egyezkedni nem kívánt, a nemzetiségeket szépen és okosan megnyerni nem akarta, akkor gondoskodni kellett volna a védelemről, vagyis mindenekelőtt fegyvert és pedig nagy mennyiségű fegyvert kellett volna szerezni, és a szerbek megerősödését a gyakorlottabb városi nemzetőrök leküldése által kellett volna meggátolni, a kormány azonban kezdetben semmit sem tett. Mindez azt mutatja, hogy a magyar kormánynak általában semmi politikája nem volt és ezért egyenlően megrovandó a kormány többsége mint kisebbsége, mert ha ezen álmos tétlenséget Kossuth és Szemere rosszalták, akkor a reszketőkre hatni kellett volna Pest és a közvélemény által, Szemere, mint belügyministernek kötelessége lett volna a szerb területtel szomszédos megyéket szervezni és a római sánczoknak, Sz.-Tamásnak megerősítését meg nem engedni.

A magyar kormány sem a helyzet válságát, sem politikai feladatát, sem erkölcsi kötelességét nem fogta fel, a kormány nem gondolkozott sem a helyzet, sem az eshetőségek, sem a megoldás, sem a védelmi eszközökről. A közös viszonyokra az Összes ministeriumot egyenlő vakság lepte meg, az összministerium kizárólag a törvényes álláspontra helyezkedett, a méltányosság- és célszerűségre egyik sem gondolt. A nemzetiségi mozgalmat kicsinylették, Batthyány és társai bíztak a királyi eskü- és ígéretekben, Kossuth a nép millióiban, Batthyány a magyar ministerelnökséggel megegyező-

nek tartotta a dörgő királyi leiratok és parancsok kol-
dulását, Batthyány, Eötvös, Klauzál, Széchenyi gyerme-
kes együgyűséggel bíztak a császár- király leirataiban.
Kossuth vezérczikke és újsága nyilait halálosnak vélte,
gr. Batthyány Lajos családi hagyományai szerint az
uralkodóházhoz híven ragaszkodott, megvédte volna
a *pragmatica sanctio*ban bent nem foglalt Velenczét és
Galicziát is, de mert Kossuth a szabadság rovására
nem alkudott és a lenézett táblabírói faj, a gyűlölt ér-
telmes proletárok és a gatyásoktól remegtek, az ut
közepén megállották, a királynak tett segélyigéreteket
nem teljesítették. A kormányban az egység, a szívé-
lyes összetartás hiányzott, Batthyány, Széchenyi, Eöt-
vös a valódi nép uralmát, a nép imádotját Kossuth
Lajost utálták, a három mágnást majmolta a félénk
Klauzál, Deák Ferencz a született táblabíró hajlott a
deinocrata táblabíró Kossuth Lajoshoz, Deák azonban
az izgalmakat nem kedvelte, de a szabadságot szerette,
a nemzetjogokat tisztelte, ezek védelmében tehát Kos-
suthot mindég támogatta, viszont a harcziás Kossuth-
kezdemények ellen a grófokat támogatta, a nem-
zet felfegyverzése tehát elmaradt, mert a grófok a
fegyveres nemzetiül féltek, Kossuth a nép hatalmában
bárgyún bízott, a lelkesült tömeg kaszáit az önkény
ágyúi ellen elégséges fegyvernek tartotta. A ministe-
riumban titkos ellenségeskedés uralgott, a grófok Kos-
suthot gyűlölték, de nem merték kutasztítani, mert a nép
imádta, a képviselőket elvarázsolta, nagyszerű szónok-
latával sokszor még ellenségeit is magával ragadta.
Kossuth a grófokat nem buktatta meg, mert az ország-

gyűlésben zavart és szakadást nem akart előidézni, tudta, hogy ha a ministerium megbukik, sem a király, sem István főherceg őt a ministeriumba be nem fogadja, de hazafias grófi társai helyett, kormányt Széchenyi megtartásával a régi udvari pártbul alkotand a buktatás tehát Kossuth egyéni érdekeit nem segíti' elő, a haza ügyének pedig ártott volna. A grófok, midőn már a királyi forradalom zajlott, a királyi szóban még az ágyú moraja közt is bíztak, István főherceg megszökéséig a forradalom közvetett okozójának Kossuth Lajost tartották. István főhercegben a ministerium mindkét árnyalata bízott. István atyja, József főherceg a magyarok, sőt az alkotmány iránt is őszinte vonzalommal viseltetett; Dorottya hercegnő, István főherceg mostohája, szelíd, jóságos, emberszerető, példás erkölcsű, igazságszerető, jogtisztelő, jeles hercegasszony volt, ki a magyarokhoz őszintén vonzódott; István főherceg tehát emberséges magyar légkörben növekedett, az alkotmányosságot bűnnek, a magyarokat forradalmároknak nem tartotta, sőt a magyarokat, kik őt gyermekségétől kezdve kitüntették, valószínűleg kedvelte is. A 48. alkotmány szentesítését Pozsonyban István eszközölte ki; Batthyány tehát Istvánban bízott, hogy az ünnepelt főherceg 48-at, melyhez állását kötötte, elhagyni nem fogja. Kossuth Lajos, ki 48-at az önálló magyar királysághoz csakis kiindulási pontnak tekintette, az önálló Magyarország királyának István főherceget szemelte ki. István főherceg kezdetben 48-hoz híven ragaszkodott, az eredeti, betű szerinti 48. nem állt ellentétben sem a király és

uralkodó család, sőt még az egységes politikai birodalom eszméjével sem. Kossuth azonban saját művét elmagyarázta, a grófok a valódi álláspontot nem tudták és nem merték megvilágítani, az uralkodó család nem csak 48-at kárhoztatta el, de általában a magyar alkotmányosságot akarta kiirtani, István a pesti népmozgalmaktól megrémült, Ferdinánd királynak tehát Innsbruckbuli visszajövele után csúf kétszínű szerepet játszott, az együgyű kormány a nádor hitszegését hónapokig még nem is sejtette. A gyors cselekvést a kormány egyik árnyalata sem tartá szükségesnek, a grófok bíztak első sorban a hülye Ferdinánd király esküjében és Ígéreteiben, bíztak a kétszínű István főherceg szavában. A boldogok a Jellasich-és a nemzetiségi mozgalmat csakis száraz villámnak tartották, azt hívók, a védelemre elég ideje van a nemzetnek. Kossuth, ki egész életében eszményi politikát követett, az olasz forradalmat győzhetlennel tartotta, azt hívé, hogy az osztrák sereg Olaszországban megsemmisül, a küzdelem évekig eltartand; Kossuth bízott a forradalom egyetemlegességében, nem hitte, hogy a francia köztársaság a német királyellenes küzdelmet nem támogatja, sőt a római köztársaságot nyíltan megtámadja, nem hitte, hogy a német mozgalom csak városi és nem nemzeti forradalom, ennél fogva azt hitte, hogy a fegyverkezéshez elég időnk van. A kormány tehát önértetes, öntudatos politikát nem követett, a puszkaporos aknák felett nyugodtan, eléggülten szendergett; a veszélyt nem is gyanította, midőn felismerte megijedt és szétfoslott,

IV. FEJEZET

A bureaucraták alkalmazása. — A régi hívek a ministeriumot előzönik, a kormány a mozgalmak^{TM!}, István főherceg árulására! későn értesül. — A rendi országgyűlés feloszlatása. — A bécsi kormány a magyart 10 millió kamat fizetésére hívja fel. — A szerbek májusban fellázadnak. — Bajasich patriarcha. — Az erdélyi kormányzóság és az oláhok. — Az oláhok Magyarországot Balázsfalván megtámadják. — A császár Innsbruckba vonul. — A reactio szövetsége, a magyar kormány vaksága és döresége. — A kormány kard és ágyú helyett kiáltványokkal barczol, a reactióval alkudozik. — Pest és Bécs tüntetnek. — A hírlapok izgatnak. — Kossuth a szélsőkkel szövetkezik. — Júniusban Batthyány Jellasich bán ellen V. Ferdinándtul roszaló nyilatkozatot hoz. — A kormány a szerbek ellen nemzetőrséget mozgósít, júniusban honvédtiszteket nevez. — A szerbek Karloviczon, a horvátok Zágrábban lázadó határozatokat hoznak, — Az idegen fajok nyílt szövetsége a kamarillával. — A reactio helyzete. — János főherczeget német kormányzónak választják. — A magyar kormány Olaszország ellen 200,000 katonát ígér. — János főherczeget a horvátok irányában közvetítőnek kéri fel. — A király a horvátokat és szerbeket elutasítja. — Az új országgyűlés. —

Petényit Majlátért elejtik. — István főherczeget a király nagy jogokkal ruházza fel. — Az európai hangulat Magyarországrul. — István főherczeg hatalmának következménye. — Pázmándy Dénes elnökké választása. — A közhangulat, az országgyűlési pártok. — Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Mór. — Urbéri, kárpótlási törvényjavaslat.

A magyar kormány tehát az országgyűlés elosztása után az elégedettség, tunyaság, tehetetlenség mézesheteit élte, szervezte a kormányt, és pedig ezt is könnyelműen, mert kicsinyes gazdasági szempontból indulva, a ministeriumokba átvitte a hosszas szolgaság alatt elsatnyult dicasterialis hivatalnok-elemet, mely a bölcsesség világító-tornyául Metternichet és a többi kontár-ministereket tekintette, a koreszméket nem ismerték, a szolgaságot megszokva, az alkotmányosságért nem rajongtak, a ministeriumokba áthozták a dicasteriumok jellegét, mely általában a megvesztegethetést képezte, a hely tartóságnál eh ez járult az urak elleni köteles ellenszenv, a kamaránál a legpiszkosabb megvesztegetési rendszer, a magyarsággal! ellenszenv, az osztrák czopf, az osztrák ministerek iránti határtalan vonzalom. Általában a sok írka-firkát, a szőrszálhasogatást, a kényelmes, léha munkát, illetőleg henyélést mindenik dicasterium kedvelte. Kétségkívül az ország ügyeit nem a tanácsosok, titkárok és fogalmazók, de a ministerek intézik, de azért valósággal az ügyeket a hivatalnokok nagyban befolyásolják, mert minden ügy először is a fogalmazó elé kerül, a titkár, az osztálytanácsos foglalkoznak vele, a minister-tanácsos már csak akkor nézi át, ha az ügyet hatalmasan ajánlják; az államtitkár, a minister, ha ellenkező oldalról nem ostromoltatnak, a magánügyeket vakon írják alá. Or-

szágos ügyekben a rendeleteket a ministeriumok hajtadják végre, a siker gyakran napok-, sőt válságokban óráktul is függ; a legerélyesebb minister eltörpül, ha alárendelt közegei lélhák, roszakaratuak. Magyarországon ez időben a hivatalok czélszerű betöltése fontos volt azért is, mert az államnak igen nagy uradalmi voltak és ez uradalmak, főleg a szlávok, szerbek, oláhok közt, a határvidéken voltak elhelyezve; ha a magyar kormány az állami uradalmak, a só- és érczbányák kezelését hű és alkotmányos magyarokra bizza, ezek által közvetlen befolyást nyer az idegen nemzetiségekre, a hivatalos alkalmazás által sokat lekenyerezhetett volna az olcsó nemzetiségi hősök közül. A magyar hivatalnokokat általában sem honárulás-, sem nagyobbsszerű ragadozásal vádolni nem lehet, de urfaló érzelmok szüleménye volt az úrbéri válság rász módozata, hosszal elkészítése; a kormány közegeinek tehetetlensége, roszakarata, ostobasága miatt sok helyt meggyökerezett a nemzetiségi mozgalom, a katonaság felszerelését, élelmezését lassan hajtották végre, többen a kény uralom hi vei vei érintkeztek és valódi kémekül szolgáltak.

Rendes viszonyok közt, midőn a kormányzat alakja nem változik, hivatalos ok nélkül, az emberiség, a jog fogalmi szerint, az államhivatalnok el nem bocsátható, de még ez esetben is csak egész fizetési nyugdíj mellett ereszhető el, mert a régi hivatalnok megjutalmazandó hosszú szolgálatáért, a fiatal azért, mert a hivatal pályát képezve, az elbocsájtás által jövendője megsemmisül. Magyarországot állammá nem 48. tette, de a kormányzat alakját teljesen teljesen átváltoztatta,

tehát az állam jogosan alkalmazhatta volna az új kormányrendszerért lelkesülő híveket, de viszont erkölcsileg köteles lett volna a büntelenül elbocsájtottakat nyugdíjjal kárpótolni, mert az elbocsájtottak széles értelemben Magyarországot szolgálták. Az egész hivatalnoki kar elmozdítása nem volt szükséges, mert a ministeriumoknál a szolgálati szellemet a főbék, a minister! tanácsosok alkotják, az alsóbb rendű hivatalnok mindég ellenzéki, gyenge fizetése-, fiatalságánál fogva; a változás által eszközölt előléptetés az új rendszernek mindig megnyeri. Tehát a hely tartóság, kincstár és kancellária hivatalnokai közül csakis a tanácsnokokat kellett volna, és pedig a divó nyugdíj-szabályzat szerint elmozdítani, s főleg a nemzetiségekkel érintező hivatalokat kellett volna erősen kirosztálni. A magyar kormány azomban ezzel nem gondolt, gróf Széchenyit nem fészélyezték a kényuralmi hívek, mert naplója szerint 48. megerősítése előtt néhány nappal a nemes gróf önmaga kínálkozott az országgyűlés szétrobbantására; a becsületes gróf Batthyány Lajos és Deák Ferencz az embert magukrul mérve, a történelem keserű tanúsága daczára árulást senkirül sem feltételeztek, a többség többi tagjai a hazát szerették, de magukat imádták, a dinastiát rendkívül szerették, a haza érdekeivel ennélfogva nem gondoltak. A kormány közegei megtsisztításának elmulasztása balvégzetes lett, mert a nemzetiségi mozgalmakrul a kormány csak későn és csak akkor értesült, midőn ez már megerősödött; a nádor főherczegnek régi kancelláriája meghagyatván, István főherczeg a reactióval az ár-

mány szálait háborítatlanul fonta, nyíltan a várparancsnokok-, a seregvezérek-, a forradalmárokhöz loyális, a hazafiságtul duzzadó felszólítások, rendeletek, kiáltványok küldettek, titokban azonban a királyi helytartó nádor István főherczeg által ellenállásra buzdíthattak; a kormány, az ország, ezen árulásrul csakis István főherczeg megszökése után értesült. Mindez nem történhetik, ha a kormány István főherczeg mellé bizalmi férfiai helyezi, mert ez esetben okvetlenül akad egy, ki a kormányt a titkos üzemekre figyelmezteti. A kormány pedig a nádori kancellária megtisztását követelhetne volna, mert István főherczeg nem csak nádor, de valóságos királyi helytartó lévén, kancelláriája országos közeg volt, az alkotmányos fogalmak szerint pedig országos közhivatalnokot csak a felelős kormány nevezhet; Angliában udvarhölgy, udvari hivatalnok is csak a ministerium bizalmát bíró egyén lehet Ezen hanyagság a kormány részéről annyival inkább menthetlen hiba volt, mert 100 hivatalnok nyugdíjazásával a kormány a salakot kiséperheti és ezen hasznos művelet alig kerül évi háromszázezer forintba, parányi összeg az állam biztosítására.

Ápril hóban az országgyűlés elosztatása után a bécsi kormány István főherczeg által a magyar kormányt felszólította 10 millió, adóssági kamatnak évi fizetése elvállalásának eszközlésére. Kétségkívül jogilag Magyarországot a közös adósság nem terhelte, mert Magyarország törvénykönyvében egyetlen czikk nincs, mely a magyar királyt adósságcsinálásra feljogosította volna; a magyar királyok időnkinta korona javadalmait, birto-

kait elzálogosították; az elzálogosítást törvényeink adósági műveletnek tekintették ugyan, az ország azonban ezen műveleteket érvényeseknek soha sem ösmerte el, csakis egy eset volt Zsigmond alatt, midőn a 13 szepesi városnak elzálogosítását a nemzet hallgatag és tényleg elösmerte. A nemzetközi politikában azonban mereven a törvényes joghoz ragaszkodni nem lehet, de tekinteni kell a méltányosság- és czélszerűségre is. Miután Magyarország az 1848-iki törvényekben az előbbi törvényeken túlterjeszkedve, nemcsak a fejedelem személye közösségét, de az osztrák tartományokkal! szövetséget elösmerte, Magyarország érdeke azt parancsolta, hogy az osztrák szövetség papiros-szövetségből érdek-, alkotmány-szövetséggé váljon. Érdekszövetség pedig csak azok közt létesülhet, kik egymást áldozattal is segítik. Austria helyzete ez időben válságos volt, mert Magyarország tartománybul állammá alakulva, ez által nemcsak legjobb fejős tehenét, gazdagságának főforrását elvesztette, de attul is tarthatott, hogy az Önálló Magyarország megizmosulva, vele az ipar terén sikeresen fog versenyezni. Az osztrákok aggodalmát növelték az olaszországi viszonyok; a francia kormány politikája ez időben bizonytalan volt, ha Franciaország közbe lép, Lombardia elszakad, Velence csak nagy áldozatokkal lett volna megtartható, sőt még francia közbenjárás nélkül, Magyarország segélyével is Olaszország megvédeése kétséges volt. Austriára tehát majdnem életkérdésnek látszott, az államadóságnak, habár kis részben is, Magyarországra! átruházása. A czélszerűség tehát a magyar kormánynak azt parancsolta, hogy

Austria szorultságát felhasználva, a 200 millió áldozat által az osztrák nemzet őszinte barátságát Magyarországnak megszerezze.

A méltányosság is némileg a pénzügyi kiegyezés mellett szólt, mert igaz ugyan, hogy a magyar király nagyszerű jövedelmekkel bírt, de ezt a rendes hadsereg felállítása után nem volt köteles az ország védelmére fordítani s a korona-uradalmakat és a királyi javadalmakat csakis a jelentéktelen királyi és királynői zászlóaljoknak megfelelő csekély csapat tartása kötelezte. Napoleon császár nemcsak Austriát, de Magyarországot is megtámadta, a Magyarország által felajánlott összeg a hadjárat aránylagos költségét nem fedezte, az adósságok nagy részét a francia háború okozta, sokba került Komárom, Pétervárad, Arad, Temesvár, Gyula-Fehérvár, Eszék megerősítése és felszerelése. Austriának alkotmánya II. Ferdinánd alatt megszűnt, az adósságokat néhány millió kivételével a császári család csinálta és nem az osztrák örökös tartományok, nem a meghódított Galiczia és Olaszország. A méltányosság tehát azt tanácsolta, hogy Magyarország az adósság azon részét, melyet Magyarországra ruháztak be, melybe a francia háborúk aránylagosan kerültek, az osztrákok iránti tekintetből vállalja el. A kormány határozottan az adósságok elvállalásául, a nemzet nevében nem nyilatkozhatott, mert az adósság jogilag Magyarországot nem terhelte, mert más adósságának elvállalása minden egyén és nemzet előtt népszerűtlen, ha azonban a kormány eszélyes lett volna, a nemzeteket biztosítja méltányossági hajlama- és jóakarátául

az országgyűlés összehívásáig, ez az osztrákokat megnyugtatta volna, e helyett a németek ajánlatát beható tárgyalás alá sem véve, hallgatott és az osztrák érdekekbereket a császári reactio táborába lökte.

A magyar kormányt, a mézeshetek élvezésében, a reactióval szövethetett nemzetiségek már május hónapban megzavarták. Az árulás zászlóját május 5-én a szerbek bonták ki legelőször; Karloviczon Kajasich érsek vezénylete alatt gyűlést tartottak, a szerbek a magyarországtuli elszakadást elhatározták, szerb vajdaságot állítottak fel, nem elégedve meg a termékeny Bánát, az erdős szerb-határvidékkel, az új Szerbiához előlegesen a nagy Bácsot, a bortermő Baranyát is kívánták csatolni; a felkelésre az oláhokat is felszólították, a horvátokkali szövetséget elhatározták; tették ezt a szerbek akkor, midőn Magyarország a szerbeket, kik közt nemes alig volt, szolgálkbul Magyarország egyenjogú polgáraivá tette. A szerbek Magyarországon a legkisebb fajt képezték, a szerbek nagy része nem tartozott Magyarország törzslakosai közé, a töröktől nyomatva, főleg a Habsburgok uralma alatt települtek Magyarországba, az ország legtermékenyebb részét bírták, a magyar korona földjeit bitangolták, vallásügyeik-, az ország beleegyezésével ajándékozott gazdag egyházi uradalmaikrul szabadon rendelkeztek. A szerbek magukban nem voltak veszélyesek, mert a szerb tömeg Magyarország 4 százalékát képezi, a szerbek, ha minden fegyverképes szerb fegyvert ragad is, nem bírtak volna 60,000-nél több lázadót harcztérre küldeni, a szerb lázadás tehát az országot komolyan csak

azért fenyegette, mert a szerbek Szerbiával határosak voltak, a kis Szerbia fölött tényleg Oroszország, a királyi ház szövetségese rendelkezett, a lázadók ennél fogva Szerbiából fegyvert, tiszteket, pénzt szerezhetek, vereség esetére biztos visszavonulási ponttal bírtak. A szerbek gonosz példáját követték az erdélyi oláhok, május 14-ére Balászfalvára gyűlést tűztek ki, a gyűlést titkos rendszeres izgatás előzte meg. Az izgatás kedvező talajra talált, mert az izgatók nemcsak a császár mellett és Magyarország ellen izgattak, de a buta népnek a magyar urak birtokait, a kincstár Összes uradalmait oda ígérték, az oláh nép általában butasága által tündöklött, vagyonos földbirtokos az oláhok közt alig volt 10, az értelmiséget kizárólag a papok képviselték, mert a kereskedelem kizárólag az örmények, szászok kezében volt, az oláh iskolák gyenge mécsként pislogtak, az ügyvédségre is tehát csak a kevés vagyonos oláh papok fiai művelhettek ki magukat, az oláh papok nagyrészt a műveltség alsó fokán tengődtek, mert a kormány a tudatlanságot az iskolákban mesterségesen ápolta, a népnél vallás és erkölcsiség helyett a vakbuzgóság uralkodott, a rosszul fizetett papok anyagi előnyök után vágytak és ezt a kétfejű sas szárnyai alatt reményltek elérni; az oláhok legfőbb embere Shaguna érsek szeptemberben az erdélyi kormánybiztosnak négy szemközt kijelenté, hogy ő a többet adót fogja támogatni. A mozgalmak kezdetekor a kormányzóság még uralkodott, a kormányzóság nagy része az absolutismushoz hajlott, az oláh határőri ezredekben a sárgafekete tisztek parán-

csoltak. A balázsfalvi gyűlés terét sárgafekete és orosz zászlók díszítették, a magyar eszmét, Magyarországot senki sem képviselte, Leményi püspök ildomosán elnökölt, a gyűlést Barnucz, Baritz, Laureani megvett proletárok vezették és következő díszes határozatokat hoztak:

1. Az oláhok a magyarországgali egyesülést el nem fogadják.

2. Az oláhok Erdély 4-ik nemzetének nyilatkoznak.

2. Λζ oláhok külön politikai területet képeznek.

4. Erdély tanácskozási nyelve magyar-német-oláh legyen.

5. Szabad föld, az uraknak az urbériségekért kárpótlás nem adatik.

Az 5 pont kieszközlésére az oláh gyűlés Erdély fejedelmét feliratilag felkéri.

Jellasich horvát bán az engedelmességet a magyar kormánynak megtagadta, június 5-ére Zágrábba országgyűlést tűzött ki. Austria császára Bécsset május 14-én elhagyta és székhelyét Innsbruckba helyezte át.

Mindezek nagyszerű, szorosán egybefüggő események voltak, a csatározást a horvát bán kezdte, a szerbek folytatták, az oláhok befejezték; az udvart Bécsben az ifjúság, a szabadelvű bécsi lakosság feszélyezte, elvonult a magyar-rokonszenves, a szabadszellemű nagy városbul a kis Tirol kis fővárosába, hogy az ellenforradalmat kényelmesen vezethesse, elvonult Innsbruckba, hogy az olaszországi hadseregről a közelből szabadon intézkedhessék:, és azt a hadi szerencse kedvező fordú-

latával a körülmények szerint Becs vagy Pest ellen küldhesse. A nemzetiségi forradalom eszélyes kormányt nem lephetett meg, mert a horvátok Magyarország ellen már áprilban felzendültek, a szerbek nyíltan fenyegetődztek Pozsonyban; a horvátok és szerbek az oláhok nélkül sikerre nem számíhattak, érdekük az oláhok fellázítását parancsolta; az udvari reactió ármányaira! Bécsben már hetek óta nyíltan beszéltek. A horvátok, a szerbek, az oláhok nem csak a magyar kormány, de Magyarország ellen nyíltan fellázadtak, Magyarország felosztását nyíltan kikiáltották, csak vak nem láthatta a veszélyt, siket nem hallhatta a forradalmi dörgést, csak buta nem fedezhette fel az Innsbruck és a nemzetiségek közti összeköttetést. A fenyegető vész nagyságát józan észszel kicsinyleninem lehetett, mert a lázadók az ország lakosságának majd egy harmadát tették. Magyarországnak ez időben sem hadserege, sem elegendő pénze nem volt. A veszélyt két módon lehetett volna elnyomni. A nemzetiségekkel! békés kiegyezés, vagy a zendülők gyors leverése által. Mindkét módot sikeresen lehetett volna alkalmazni. Sikerülhetett volna a kiegyezés, mert az oláhok, szerbek, sőt horvátok tömege nem lelkesedett a nemzeti önállás eszméjéért, a vezetők a lázadást csakis szennyos önérdkek kielégítésére óhajtották felhasználni, első sorban eladták magukat az udvarnak, mert a magyar kormány kérelmököt Pozsonyban visszautasította, de ha a magyar kormány egyéni igényeiket kielégíti, eladják magukat a magyar kormánynak és pedig a magyar kormánynak még szívesebben, mert a vezetők nagyon jól tudták azt, hogy az abso-

lutismus Austriában csak egy nemzetiséget, a németet ösmer és végcélja a germanisatio valósítása, ezt eddig csak a magyar tudta megakadályozni, a magyar nemzet bukása tehát a többi nemzetiségek vesztét is eredményezte volna, ellenben a magyar a nemzetiségeket nem emészthette fel, mert a magyar elem az ország lakosainak csak felét tette; a német absolutismust támogatta Oroszország, Magyarország ellenben egyedül állt. Austria bőkezűen osztogatta a kötelet és bilincseket, de szűk marokkal jutalmazott, fényes Ígéreteit csak kivételes esetekben tartotta meg, a magyar nemzet azonban híveit minden időben pazarul jutalmazta. A közvélemény ez időben Austriát hanyatló napnak tartotta; Austria adósságokkal volt terhelve, Lombardia elvesztét hetek kérdésének tekintették, az osztrák-német tartományoknak Németországhoz csatlakozását valószínűnek hitték, mi a császárság bukását eredményezte volna, ellenben Magyarországot adósság nem terhelte, anyagilag szegény volt, de gazdag segélyforrásokkal birt; ez időben egész Európában a szabadság napja tündöklött, a tudatlan tömeg a művelt Európát Magyarország szövetségesének tekintette, Magyarországnak gazdag uradalmi, bányái voltak, a hivatalok még szervezetlenek, a faj főnökeit tehát azonnal, rögtön megjutalmazhatta, míg az ellenforradalom csak ígéretet tehetett; a magyarországgali kiegyezés a főnököket rögtöni békés élvezettel kecsegtette, míg a reactio vér- és pénzáldozatokat kívánt, csakis a kivívott siker után jutalmazott. A nemzetiségekkel egyesség nem jog, csak pénzkérdés volt, mert az önálló szerb vajdaság-, Erdélyország- és Horvátországért a nép-

fajok egyáltalában nem rajongtak, a nép meg volt elégedve helyzetével, a buta népfajok azonban a tulajdonra! tiszta erkölcsi fogalommal nem bírtak, főleg csakis az urak a kincstári földek eligérésével voltak megszerezhetők, a XIX. században azonban már a világ hahotája és megvetése nélkül ezt a zászlóra tűzni nem lehetett, a valódi jelszót tehát a hangzatos nemzetiségi jelszóval helyettesítették. Miután a nép a nemzetiségi eszmékért nem rajongott, a földosztás valósíthatlan, erkölcstelen gazság volt, az egész nemzetiségi kiegyezés csakis a vezetőkkel! alku kérdése volt, és pedig az alkutul félni nem lehetett, mert a nemzetiségi vezetők, műveletlen negyedrendű szegény éhes legények voltak, kiket a magyar kormány a pozsonyi visszautasítás után is csekély áron megvehetett volna.

A lázadók fegyverrel leverése sem volt kezdetben nehéz vállalat, mert a nemzetiségek nem voltak felfegyverezve, az oláh, szerb a magyar fajnál bátoralanabb, Magyarországon a németek és szlávok a magyarokhoz őszintén és hévvel csatlakoztak; ha a magyar kormány Erdélyben a székelyek- és magyarokat szervezi, lelkesíti, ha az országban tanyázó néhány ezer katonát, a nemzetőrség felét a szerbek ellen küldi, májusban Pest, Csongrád, Borsod, Heves, Csanád, Békés, Szabolcs, Jászkun megyékben népfelkelést rendez, 180,000 embert kiállíthatott volna két hét alatt, a szerbek, a Bánáttal határos oláhok ellen és két hét alatt a fegyvertelen szerbeket és oláhokat leverhette volna; ha a szerb és oláh mozgalmat csirájában elfojtják, a lovagias bán a szép Zágrábbul nem indult

volna ki, már azért sem, mert a horvát nép zöme a báni hitegetések, hazugságok daczára Magyarországgal nem ellenszenvezett, a magyarok vitézségétül félt. A bölcs, a gondos, az eszélyes magyar ministerium a veszélyt kicsinylette, megvetette a két alkalmas és gyakorlati módot, kitalált egy harmadikat, mely ugyan józan combinatio mellett teljesen lehetetlen volt, ha azonban a ministerek remeköket kiviszik, a világ volt és leendő diplomatái közt első helyet foglaltak volna el; a magyar ministerium a lázadók ellen pénz és katona helyett nagyhangú rendeleteket és kiáltványokat bocsájtott ki, Magyarország királyát tervezte síkra állítani Austria császára ellen. Ezen magas politika kivitelére gróf Batthyány Lajos magyar ministorelnök vállalkozott, a nemes gróf a futárságban teljesen kiművelte magát; az innsbrucki udvart ezen politikai bohózat igen mulattatta és valóban az udvarnak ezért, ha nem megrögzött gonosz, hálásnak kellett volna lenni, mert a bécsi népszínház személyzete Bécsben maradt, a kedélyes bohózatok az aggódó, komor udvart nem szórakoztathatták; Olasz-, Német-, Franciaországból kedvezőtlen hírek érkeztek, csakis a magyar ministerium gyenge politikája, a gögös Batthyány komoly elbizakodottsága, a ministereknök és társai gyermekies hiszékenysége okozott Innsbruckban időnként némi derűtséget. — Május 29-én V. Ferdinánd a magyar ministeriumot, mely Bécsbüli elutazása után Budára tiszteletteljesen meghívta, Magyarország rövid időni meglátogatásául biztosította, sőt azt is megígérte, hogy kedvelt és hű Magyarorszáგában hosszabb ideig fog

mulatni. V. Ferdinánd Jellasic horvát bánt, ki az engedelmességet a magyar kormánynak megtagadta és június 5-re önhatalmúlag Zágrábba országgyűlést hitt össze, Innsbruckba rendelte. Batthyány a balázsfalvi gyűlés után az erdélyi határőrökhöz május 19-én szigorú rendeletet küldött, melyben a mozgalmakat rosszalta és okét a további politikai tüntetésektől szigorúan eltiltotta, király ő felsége gróf Batthyány ezen rendeletét helyeselte, és az erdélyi hadparancsnokokat rendkívüli esetekben egyenesen István főherceg nádor-helytartó alá rendelte. V. Ferdinánd magyar király megtette királyi kötelességét; I. Ferdinánd osztrák császár azonban a király rendeletét megvetette, a lázadást szerveztette. A papiroson minden nagyon jól állt, a ministerium nem ösmerte az udvari viszonyokat, az ő felsége oldalánál levő minister társait a helyzetről nem világosította fel, gróf Batthyányinak az udvarnál nem voltak barátai, a büszke gróf a király körül forgott, de nem igyekezett magát az udvar belviszonyairul felvilágosíttatni, mellőzte Ferencz Károlyt a király testvérét, a tevékeny Zsófia főhercegasszonyt, az eszes, művelt, erélyes fiatal Ferencz József főherceget, pedig ha kissé komolyan gondolkozik, tudhatta volna, hogy V. Ferdinánd testi gyengeségénél fogva semmi, és csak azon rendeletek értékesek, melyek Ferencz Károly, Ferencz József főhercegek és Zsófia főhercegasszony jóváhagyása mellett adatnak ki, gróf Batthyány azonban Innsbruckban vak és siket volt, aranytakarékot vette a fagarast, a fősülyt a király és István helytartó-főhercegre fektette, kik az osztrák császári politikába tényleges befolyással nem bírtak.

Budán a papiros rendeleteket valóságos vívmányoknak tekintették, a ministerium a rendeletek által a lázadást megszüntnek hitte, a hatalom kéjmámorában nyugodtan elszenderedett. Bécsben a mozgalmak folytonosan tartottak, a bécsi forradalmárok ösmerték a reactio szándokát, a nyugalom tehát az udvar eltávózása után sem állott helyre. Pest némileg Bécset majmolta, ápril 9-én Lederer tábornoknak macskazenét adtak. Lederer azonban eszélyesen viselvén magát, a tüntetés következmények nélkül múlt el. Ápril 15-én a pestvárosi tisztviselőket Rottenbiller, Szász, Kacskovics kivételével letették. Pesten a mozgalmak egy ideig szüneteltek, a karloviczi gyűlés, az udvar Innsbruckba vonulása a hangulatot felelevenítették, a szélsők mindenütt ármányt s ellenforradalmat szimatoltak, a balázsfalvi oláh gyűlés, Jellasich lázadó cselekményei, gyűlöletet támasztottak Pesten, az újságokban, a köztereken kíméletlenül nyilatkoztak a camarillának nevezett udvari kör ellen, a bizalmatlanság a kormány ellen Pesten meggyökeresedett, a szélsők bizalma csak Kossuth iránt maradt érintetlen; a közönség tudta, hogy Kossuth ministertársai vak bizalmát nem osztja, 48-at csakis kiindulási pontnak tekinti; a kormány Kossuthot nem szerette, de Pestiül félt. Kossuth ösmerve a hangulatot, a szélsőkkel szövetkezett; az ország hangulata általában nyugodt volt, a 48-iki vívmányok az ország kívánalmait teljesen kielégítették, a közönség azt hitte, hogy a honvédelmi minister valóságos hadügyér is, a szakadár Rákóczy-féle hagyományokat a nemzet elfeledte, az osztrákház elleni gyűlölet megszünt, az alkot-

mányos Austriávali szövetséget kedvesebbnek tartották az absolut Austriávali kényszerkötelnél, a középrend, a papság, a főurak nagy része természetesnek, politikai szükségnek tartotta az urbériség megszüntetését, bízott az ország becsületszavában, csak a főrendek kis töredéke duzzogott az urbériség megszüntetése-, az ösiség eltörléséért, a szabadsajtéért; a magyar, német, szláv nép hálásan fogadta a szabad birtokot és polgári jogokat, az oláhok- és szerbeket csakis a bérencz papok és proletárok bujtogatták fel földosztás! Ígéretekkkel. A hangulat tehát az ország nagy részében higgadt és lelkes volt. A megyék szervezésénél a hatalom a középosztálynál maradt, a pecsovicz megyékben a sárga-fekete szolgák helyett az alkotmány, a haladás hívei választották meg. A nemzet bízott a király szavában, a reactiót nem hitte, a nemzetiségi mozgalomban Hora-féle agrar-mozgalmat látott, bízott a népszerű ministerium erélye-, hazafisága- és eszében. Általában a nemzetet 48. teljesen kielégítette, a nyugalom után vágyott mindenki, sőt még talán a többség a béke kedvéért 48-bul még keveset engedett volna is, ha erre a király az országgyűlést őszintén, az ország területi épséget, az alapjogok fentartását biztosítva, felszólítja. A zavargó elem csakis Pesten csoportosult, ezen csoport azonban nem volt számos, zömét a lelkes, értelmes pesti tanulósg képezte, mely független és magyar akart maradni, a királyság megbuktatása-, az osztrák egyenjogú szövetség szétszakítására azonban nem törekedett.

Jellasic 29-én Batthyáynak találkat ígért, ígé-

rétét azonban nem váltotta be, a nemzetiségek az V. Ferdinánd által aláírt ministerialis sárkányoktul nem ijedtek meg, sőt inkább a bérencz izgatók a mozgalmat különösen a szerbeknél fényes nappal teljes szemtelenséggel szervezték, a tehetetlen ministerium elnöke a papiroságyukért ismét Innsbruckba utazott; a nemes grófot teljes tisztelet-, bájos szívességgel fogadták. Junius 10-én V. Ferdinánd ő felsége legkegyelmesebb leiratában Jellasich eljárását rosszalta, a horvátok- és szerbeket engedelmességre hívta fel, Hrabovszki tábornokot Jellasich ellen biztosnak nevezte; — a reactio a legnagyobb óvatossággal működött ugyannyira, hogy a becsületes tábornok királya megbízatását komolynak tartva, távolrul sem gyanítá, hogy a lázadók, kiknek megbüntetésére kiküldő, épen oly császári megbízottak, mint a becsületes tábornok. A szerbek folytonos készülődésére a magyar ministerium végre eszmélni kezdett, junius 11-én Arad, Csanád, Csongrád, Krassó, Bács, Temes, Torontál, Baranya, Tolna, Somogy, Vas megyékből és a Jászkunságból 33,000 nemzetőr mozgósítását elrendelte. 15-én honvédtiszteket nevezett, 17-én a római sánczokban összesereglett szerbeket a kormány a hazavonulásra felszólította. Ha a kormány 2 hónapig nem késik, a szerbek a római sánczokat nem erősíthették volna meg és 30,000 nemzetőrrel a mozgalmat még csirájában eltiporhatta volna. Junius végén azonban már a mozgalmat 30,000 nemzetőrrel gyorsan elfojtani nem lehetett. Jellasich a királyi eltiltás daczára a horvát országgyűlést megtartotta és következő végzéseket hozott:

1. A király a magyar ministerium Horvátország elleni rendeleteit semmisítse meg.

2. A bán elnöklete alatt önálló, független, egyedül Horvátországnak felelős horvát ministerium alakíttassék.

3. A pénz-, had- és kereskedelmi ügyek az osztrák birodalmi ministeriumnak adatnak át, ezen ministeriumok mindegyikébe egy a horvát országgyűlésnek felelős államtanácsos neveztessek.

4. A határőrvidék Horvátországhoz csatoltatik, a hadügyekről azonban kizárólag az osztrák hadügy-ministerium rendelkezik.

5. A hivatalos nyelv a horvát.

6. A belügyekről kizárólag a horvát ministerium rendelkezik.

7. Dalmácia, Szlavónia, Horvátországgal egyesítetnek.

8. A magyarországi nemzetekkel a baráti viszony fentartatik.

9. A tisztviselőket a bán nevezi.

10. A király mellé az országgyűlés br. Kulmert választja.

11. A perek Magyarországbai felebbezése beszüntetetik.

A szerbek a karlovczi gyűlésen következő határozatokat hoztak:

1. Suplikácز vajda és Rajasich érsek hivatalaikban erősíttessenek meg.

2. Szerb vajdaság alakíttassák a Bánát, a kikindai, ó-becsei kerületekből, Szerém és Baranya megyékből.

3. A vajdaság Horvátországgal egyesíttessék.

A horvát tartománygyűlés, a karlovczi és balázsfalvi határozatok a kényuralom szándokát határozottan körvonalozták. Céljuk Magyarország felosztása volt. Magyarországot meg akarták fosztani első sorban területe és lakossága egy harmadától. Ha Magyarország gyáván enged, az erdélyiek követelték volna még valószínűleg oláh jogon Marmarost, a visszakapcsolt megyéket, Bihar és Arad oláh részeit. A három követelés közül mindenesetre legszemtelenebb volt a szerbeké, mert Erdély három századon át önálló fejedelemséget képezett, Horvátország szent László királyságának kezdetén önálló ország volt, tehát némi állami múlttal bírt; a szerbek által követelt terület azomban mindig Magyarországhoz tartozott, a szerbek csak a magyar királyok alatt vándoroltak be, Baranyának szerb lakossága som volt. Ezen szemtelen kívánalmakon az ország minden polgára megbotránkozott, az engedékeny, gyenge kormány szemérül leesett a vastag hályog, a szerbek nemcsak tüntettek, de szemtelenül raboltak, páratlan kegyetlenséggel gyilkolták a magyar polgárokat. Erdélyből figyelmeztető vész hírek érkeztek. A szerbek Magyarország túl Zimonyt követelték; a sajtó a megaláztatásért elégtételt követelt; a megtámadott, fenyegetett megyék gyors segítséget kértek a rablógyilkos szerbek ellen, a kormány tehát többé Budavárban nem merenghetett. A mozgalom a kormányt készületlenül találta; ember volt elég, de hiányzott a fegyver; a népnek semmi, a polgárságnak kevés fegyvere volt, mert a nép sehol, a polgárság csak saját kis területén

vadászhatott, a szegényebb nemesség kézi munkájával tartotta fenn családját, a vadászatra ideje, a puskára pénze nem volt, puskával tehát leginkább a középrend és a főurak bírtak, a középrend is kevésel, mert a síkságon mindenki agarászott. Pest még ez időben nagyvárosi jelleggel nem bírt, a kereskedelem keresetlen czikkekben nagy készleteket nem tartott. A nemzetőrséget a 48-iki törvény megalapítva, a kormánynak a felfegyverzést lehetővé kellett volna tenni, a tehetetlen, gondatlan kormány azonban erre nem gondolt. A kormány ismét a kétes innsbrucki gyógyszertárba szaladt mentő szerért. A reactio ügye ez időben még nem állott fényesen; az osztrákház hatalma súlypontját minden időben Németországba helyezte, Olaszországot virágos kertjének nézte. A Waterlooi csata óta a forradalom kitöréséig az egész Olaszország az osztrákház vaspálezája alatt nyögött, az osztrákház tehát görcsösen ragaszkodott olaszországi birtokai-, egész Olaszország politikai uralmához. A német fejedelmek Austriához híven ragaszkodtak, a szabadelvűek, a fiatalság azonban nagy szabad Németországrul álmodott, Austriát mint a barbár kényuralom védnökét, gyűlölte, a magyarokkal rokonszenvezett; a forradalmi mozgalom Németországban még sehol sem aludt el, e mozgalom nemcsak nagy Németországot akart, de a fejedelmeket is el akarta kergetni; a német kormányzó junius végén volt választandó, az osztrákház németországi uralmára a német kormányzáság megnyerése életkérdés volt. — Olaszország Austria bilincseit lerázta, a római pápa is elhagyta Austriát, a nápolyi vazall reszketett, az olasz-

országi osztrák hadsereg ez időben még a Sardinia által vezetett olasz forradalmárokkal sikeresen nem mérkőzhetett, a velencei tartományokba vonult, tetemes segílyt kért, Lombardia Piemonttal egyesült. Az innsbrucki hatalom az alkotmányosság álcáját el nem dobhatta, mert ha roactionarius arczát a németeknek bemutatja, Frankfurtban a szabadelvű bőrze öltöztetett János főherceget kormányzóvá nem választják. Lombardia visszahódítása magyar segíly nélkül lehetetlen volt, sőt Velence sem lett volna megtartható, ha a magyar kormány az olaszországi magyar csapatokat engedetlenségre csábítja. Az innsbrucki kormány kész volt tehát a magyar kormányval politikai okokból kiegyezni, a magyar kormány kiegyezett a védelmi jogalap megnyeéseért.

A horvátok és a szerbek követelményeiket kérelem alakjában terjesztették a trón elébe. A magyar kormány azomban a magyar királynak az olaszok ellen 200,000 katonát ígérve, a nemzetiségek kérvénye látszólag hidegen fogadtatott. A szerbek kérvényét V. Ferdinánd egyszerűen megtagadta, kérelmüket egyenesen a magyar kormányhoz utasította, hasonlóan nyilatkozott Ferencz Károly főherceg is. A horvát ügyben a magyar kormány előzetesen János főherceget, a német birodalmi kormányzó-jelöltet hívta fel. János főherceg a közbenjárást elfogadta. A magyar király június 17-én a magyar minister herceg Eszterházy jelenlétében a horvátok kérelmét előterjesztő Jellasích bánt és társait polgári és nem országküldöttségi minőségben fogadta, a király kérelmüket határozottan meg-

tagadta és a horvát kérelmet a közbenjáró János főherceghez utasította. A magyar képviselőválasztások az országban egész csendben folytak, a kormány a választásokat nem befolyásolta, sőt még jelöltek sem állított fel, az új választók bor- és pénzigényekkel nem álltak elő, a conservatívek a politikai küzdtérről önként visszavonultak, a kormány új szabadelvű főispányokat nevezett, a nép az úri rend iránt, mely szabaddá tette, korlátlan bizalommal viseltetett, a megyékből tehát kevés kivétellel nemes követek választottak, a városok régi politikai nevezetességeket vagy szásjas ügyvédekét választottak, a polgárság politikai képességgel nem bírt, ennél fogva szerényen visszavonult, némely túlzók két egyszerű parasztgazdát is beválasztottak, kik az országházban igen kényelmetlenül érezték magukat. A választásoknál elvi különbség nem tűnt fel, a régi udvarpártiak, a reszketők, hogy multjokat, 48. iránti bizalmatlanságukat, félénkségüket elfedjék, lekiabálták a legvérmesebb hazafiakat, a 49-esek, kik a pesti téren, az újságokban pattogtak, politikai párttá még nem alakultak. A nép általában a proletárokat, demagógokat nem kedvelte, a csábos izgatásokat megvetette, az írók-, újságírókra nem sokat, a hangzatos szónoklatokra keveset adott, a híres Petőfi költő a Kunságban, tehát teljesen népies kerületben megbukott. A népnek sőt általában a nemes birtokos osztálynak egy bálványa volt: Kossuth Lajos, kit feltétlenül tisztelt és szeretett. Junius 25-én a felsőház elnökének Majláth Györgyöt, alelnöknek báró Petényi Zsigmondot nevezte. Ezen kinevezés némileg jelezte a ministerium jellemét. Máj-

láth György becsületes ember, kitűnő ítélő tehetség, jó szónok, de engedelmes osztrákpárti, Apponyi és az administrator! rendszer bajnoka volt, — báró Perényi Zsigmond szilárd hazafiságát, becsületes, független jellemét fényesen bebizonyította a szólásszabadsági perekben, midőn másodmagával állt szembe a kormány kényuralmi vádjai-, szolgálalkü társaival. Pozsonyban, midőn még a siker bizonytalan volt, feltétlenül csatlakozott a 48-iki alaphoz; eszes, művelt egyéniség volt. A Perényi család a magyar történelemben századok óta kitűnően szerepelt; egyik őse, a köszvényes Perényi nádor tiltakozott királyválasztást megsemmisítő szerződés ellen. Alkotmányos fogalmak szerint a házelnöke a kormányt, a többséget képviseli, az elnökség tehát inkább megillette volna Perényi Zsigmondot, a szilárd magyart, a jeles hazafit, a kormány többsége azonban már ekkor úgy látszik a jogengedélyekre hajlott, mellőzte tehát Perényit, mert Kossuth barátjának tartotta. A 26-án kelt királyi leirat István főherceget a hozandó törvények jogérvényes megerősítésére felhatalmazza, a 48. és előbbeni törvényekben gyökerező jogkörét megerősíti. 29-én Frankfurtban az az osztrák fejedelmek pártja János főherceget német birodalmi kormányzónak nagy többséggel megválasztotta, a képviselőknek csak egy negyede szavazott ellene.

János főherceg megválasztása Magyarország sorsára nagy befolyást gyakorolt, mert Magyarországgal csakis a német szabadelvűek rokonszenveztek őszintén, Magyarország önállása- és jogairul némi fogalommal

csak a németek bírtak, a francziák 48-ban azt sem tudták, a magyar nemzet micsoda faj. A francziák Oroszország ellenében az osztrák hatalom fennállását szükségesnek tartották, az angolok hasonlóan nem ismerték Magyarországot, Austriát az európai politika szükséges nehezékének tekintették. Magyarország függetlensége által ezen nehezék megkönnyült, az angol kormány tehát Magyarországot nem lelkesedett, mert a reactionarius lapokból értesülve Magyarország belviszonyairól, az alkotmányos küzdelmet elszakadási harcznak vélték; az István főherceg helytartóságáról szóló törvény a magyarországi viszonyokat nem ismerő előtt Magyarországot az önállás színében tüntette fel. A német szabadelvűek főczélját ellenben a német egység, a német fejedelmek elkergetése képezte. A német egység csak azon esetben volt kivihető, ha a 40 millióbú álló osztrák birodalom teljes erejét a német egység ellen nem fordíthatja, ellenesetben, miután a német kis fejedelmek tartományaikban erős pártot bírtak, miután az egység mellett csak a városok, a fiatalság lelkesültek, a német egység csakis ábránd, délibáb volt. Ellenben ha Magyarország az osztrák politika egyenjogú tényezője, Austria Németország ellen az olaszokat fékező sereg levonása után tényleg seregének felét is alig küldhette volna. Magyarország érdeke a német egységet ajánlotta, mert ha a német fejedelmek Austria árnyékában megerősödnek, Austria német gondjaitul menekülve, összes erejét Magyarország leigázására és beolvasztására fordíthatta volna, Németország egysége tehát magyar érdek is volt. János főher-

czeg megválasztása az osztrákház diadalát s a német egység gyengeségét jelezte.

Az István főhercegnek adott törvénymegegerősítési meghatalmazás, a királyi hatalomnak István főhercegrei átruházása Magyarországot nagyban megszilárdította, védelmi erője kifejtését igen megkönnyítette. Az osztrák katona-szellem a tisztikarnál a haza iránti ragaszkodást elnyomta, a királyt a haza fölé helyezte, a tisztek nem tudták magukat a császári tisztek által vezetett lázadással szemben tájékozni, ezen meghatalmazásig fejknek az osztrák hadügyministert tekintették, a 48-iki törvényeket forradalmi vívmányoknak nézték. Innsbruckban a király István főherceget minden képzelhető nyomás és erőszak nélkül hatalmazta fel királyi jogaival, miután a király jogait István főhercegre ruházta, az osztrák hadügyminister hatalma megszűnt, az eddig ingadozó tisztikar az eskü alul feloldozottnak hitte magát, aggálytalanul lépett az István főherceg által alapított tisztikarba, a katonatisztekre pedig az országnak nagy szüksége volt, mert a magyar ezredek nagy részt Olaszországban harcoltak, a felállítandó sereg nagy tisztikart igényelt, ez csakis az országban időző tartalékos és nyugdíjas tisztek-, a magyar testőrségből alakulhatott; ezek a 29-iki rendelethez tartózkodó állást foglaltak el, mi, a király hatalmát korlátlanul Istvánra ruházva, megszűnt. Ezen rendelet a czopfos tisztek gondolkozását a zendülő seregekkel szemben is megváltoztatta, eddig tisztársaikat nem merték lázadóknak tekinteni, mert a hadügyminister parancsának engedelmeskedtek, a 29-iki rende-

let azonban minden sereget, minden tisztet Magyarorszában István főhercegnek rendelt alá, ki tehát a király képviselője István főherceg parancsának ellenszegült, az a katonai fogalmak szerint is lázadó volt, ezen rendelet tehát a magyar tisztikar alapját vetette meg.

Az országgyűlés képviselőháza főleg a régi birtokos nemesi osztályból alakult. Az országgyűlés elnökének ifj. Pázmándy Dénest választották, Pázmándy tekintélyes vagyonú, éles eszű, higgadt, szép ismeretekkel bíró erélyes nemes úr volt; a 32—36. országgyűlésen ő volt egyik alapítója az udvarpárttul üldözött ifjúsági körnek, nagy és bátor hazafi volt mindaddig, míg hazafiségével becses személye veszélyeztetése nélkül tüntethetett, míg a haza szolgálata nem csak díszes, de hasznos is volt; elbújt, midőn a haza ügye kétes, az elnökség egyéni veszélylyel járt, kezét csókolt a haza ellenségeinek, kiket, midőn a nemzet még erősnek látszott, nagy szavakkal ostorozott. Alelnököknek Pálfy Jánost és Almásy Pált választották, az első alelnök lett, mert Erdélyben született, erősen negélyezte a lángoló hazafiságot, a ministereket hajlongással megnyerte, jeles szájhős volt. Almásy Pál szép gazdag fiatal szoknyahős, a miniszerelnöknek rokona, a főurak kedvence volt; tudomány, szilárdság nélkül, hiú, szépséyes, kellemes, hajlékony úr. A képviselőház, a pártok még szervezve nem lévén, a szemtelenség, hírvágy a rövid három hónap alatt ki nem fejlődhetvén, az ország értelmisége a vagyonosabbakba megalakult, a műveltebb idősb politikusok közül senki sem maradt

ki, kétségkívül az aranyhoz salak is ragadt, mert az ország nagyságát és értelmiségét tekintve a képviselők számát túlságos számra emelte, némely kerületekből, hol a vagyon és értelmiség gyengén képviseltetett, betolakodtak a szájhősök, az érdekhajhászok, kik, az egyéni érdek náluk a haza érdekét lenyomva, mindég a hatalom, a konczmesterhez csatlakoztak, ezen országgyűlés a kitűnőségek, a becsületesek országgyűlése volt. 48-ban még a nemes urak az állam megcsalását, az idegenekkel! osztozást, az arany bornyu imádását bűnnek, a hatalom előtt való térdeplést szégyennek tárták, — a polgári osztály szégyen lett hazafiság- és becsületességben elmaradni, a hivatal haj hászok kis csoportja, a hatalom magyarok kezében lévén, hazafiságot színlett, osztrákgyűlöletet negélyzett. Az aristocrazia a democratia ellen a csatát 48-ban Anglia kivételével egész Európában elvesztette. Magyarországon a fő aristocraták nemcsak a korlátlan, de az idegen uralmat is támogatták. Ennélfogva az aristocrazia minden tekintélyét, vonzerejét elvesztette, a képviselőházban mindenki democratának mondta magát. Magyarországon a teljes Önérzet, a szakadár forradalmi szellem Rákóczyval kiveszett, a forradalom, az önállás, a Habsburg-ház elkergetése után vágyók a képviselőházban csak kis töredéket képeztek, Pestet kivéve ezen eszmék általában visszhangra nem találtak. A 48-iki alkotmányhoz híven ragaszkodott mindenki. Az Austriávali szoros kötelék, a nemzeti hadsereg és az e feletti rendelkezés hiányát még politikusaink sem vették észre, maga a képviselőház többsége a honvédelmi ministert had-

ügyminiszternek hitte, a hibásan értelmezett 48-iki alkotmány a szabadelvű párt reményeit túlszárnyalta, ennél fogva az országgyűlés a béke kedvéért, ha Magyarország léteit meg nem támadják, kétségkívül engedményeket is adott volna, mert a béke hívei, a reszketők az országgyűlésben még akkor is többségben voltak, midőn a kényuralom fővezére az alkudozókat visszautasította. Az egyéni jogok körében a pozsonyi országgyűlés azon határig ment el, melyen túl már a fejtelenség kezdődik. E téren tehát a felsőház eltörlése, az esküdtszéki rendszer, a vallásegyenlőség behozatala kivételével terjeszkedni nem lehetett, a nemzetiségi mozgalmakat mindenki rablólázadásnak, a vezetőket a kényuralom szemtelen zsoldosainak nézte, a gyávákat politikai szempontból mindenki megvetette s mert szemtelenül raboltak, kegyetlenül, vadul gyilkoltak és ebben a gyilkosság fő mestereit, a kannibál feketéket, a spanyol inquisitiót is meghaladták. A nyomorultakat minden képviselő utálta és gyűlölte. Általában a 48-iki képviselőházba bejutott néhány ostoba, de az egész ház tiszta kezű hű hazafi volt; a kormány a szabadelvű párt nagyságaiból alakult, az események még törpeségüket nem leplezték le, újabb tehetségek nem tűntek fel, az első nemzeti felelős kormány volt, a ministeriumot tehát mindenki támogatta, az egészet megbuktatni senki sem akarta, mert még ekkor a későbbi forradalmárok a függetlenségről nem is álmodtak. Az egész képviselőházban tehát elvi politikai különbség nem létezett, az emberi természetnek azonban az ellenmondás, a mások tetteinek rosszálása, a hiúság, az uralomvágy egyik fő vonását képe-

zik. Megalakult tehát az ellenzék részben azért, mert Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Móricz ministerek nem lettek és azok akartak lenni, de megalakult azért is, mert az erélyesbek a ministerium tántorgó, alázatos, lomha politikáját rosszalták. Kossuthot társai meg akarták buktatni, az ellenzék tehát titokban a Kossuth pártja volt, habár Kossuth Lajos kezdetben ezen pártot a külszín megmentése végett ledorongolta, az ellenzék a reszketők, forradalmárok, túlzó demokraták-, a birtok ellenségeinek tartották; forradalmiságuk a veres tollban állott. A veres toll azonban csak disz, tüntetés, de nem fegyver, túlzott democratiájok a guillotinnal fenyegetésben állt, erőszakos rendszabályokat azonban soha sem alkalmaztak; a guillotin emlegetése azonban csakis éretlen negélyezés volt, emlegették, mert a gyávák még nevéből is féltek és némely nyers jellemeket a gyengék remegése mulattat. Az ellenzék demokratának mondta magát, köztársasági hajlamokat sejtettek, az egész pártban azonban csak két valódi demokrata volt: Madarász József és Irányi Dániel, egyik sem fejtette ki azonban sem a szószéken, sem a hírlapokban a köztársaság szükségét, a demokratia főlényét, nem támadták a felsőháza, a hierarchiát, melyek a valódi democratiával ellentétesek, — nem küzdöttek a czimek, felesleges méltóságok ellen, még Debreczenben sem tüntették fel a democratia, a köztársaság főlényét, csak Madarász József tört lándzsát egyszer az általános szavazat mellett, pártja azonban ekkor sem támogatta. Az ellenzék Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Mór körül tömörült; Nyáry Pál eszes, tanult, erélyes egyéniség, de-

mocratikus színezetű, becsvágyó, bőbeszédű táblabíró volt, a márcziusi napokban a szabadelvű pártnak nagy szolgálatokat tett, szolgálatai alapján igényeket tartott a belügyérségre, mellőztetvén, az ellenzékhez csapott, később azomban heveskedését megbánva, folytonosan a békepártot támogatta. Madarász Lászlót barátai jó szónoknak tartották, érvelése és indokolása azomban gyenge, pártszervezési képességgel, államférfiul belátással nem bírt, szónoklata az értelmes közönségre nem hatott, inkább a szavak, mint a tett embere volt, midőn Kossuth elhagyta, teljesen eltörpült, az érzelmi politika embere volt, az eseményeket mindég saját szefii-pontjából ítélte meg, hazája- és elveinek az utolsóig híve maradt. Perczel féktelen természetű, dühös egyéniség, meggyőződését minden időben, mindenki ellen kimondta, magát a legjobb hazafi- és hadvezérnek tartotta, soha senkinek sem engedelmeskedett, senki politikai vagy hadászati főlényét el nem Ősmerte, «— ha diktátor lesz, saját maga ellen ellenzékét csinált volna, hevességével ellenségeit és barátjait megsértette. Madarász és Perczel a Rákóczy szakadár hagyományok hívei voltak, minden kormányformát szívesen elfogadnak a dinastia megbuktatására, az ellenpártot folytonosan a guillotinnal fenyegették, lényegileg azomban mindkettő olvadékony szívű volt, ennél fogva, ha a végzet a helyzet urává tette volna is őket, a rémuralmat nem alkalmazták volna; Perczel gyakori mellőztetésén felindulva gyakran visszavonult, hazája- és elveinek mindig híve maradt, a legrosszabb viszonyok közt sem ijedt meg, hazája ügye- és elveitől

a legnagyobb áron som volt elcsábítható. Az ellenzék alig 40 tagból állt, a kormánypárttal először a felirat olasz pontjában állt szemben.

A kormány 27₂ hónapi pihenése alatt, az úrbéri váltságot figyelmére méltatva, a kárpótlás eszközlését következő alapra fektette:

1. Alapul csak a valósággal kiszolgált robot veendő.
2. A téli és nyári munka különbözőleg becsülendő.
3. A 9-ednél az ugar kilenczede nem kárpóttatok.
4. A földesúr a kilenczed mennyiségét köteles 1840. óta rendes számadás és hiteles adatokkal igazolni.

5. Az urbérisóg kárpótlásául a húszszoros évi jövedelem fizettetik. Az úrbéri jövedelem az úrbéri birtokos valódi tulajdonát képezte, a pozsonyi országgyűlés valódi kárpótlását biztosította, az urbériség megszüntetése által sok birtokos a tönk szélére jutott, a felmentés által támadt munkahiány pótlására az országban sem pénz, sem valódi hitel nem lévén, a birtokosok kényszerültek drága adósságba merülni, az úrbéresek általi kárpótlás politikai lehetetlenség volt, mert ez esetben az úr és paraszt közti ingerült viszony továbbra is fennmarad, ez tehát okszerűleg csakis állami kölcsön által volt fedezhető s mert az ország területének kétharmada a nemesség kezében volt, gyenge észszel is be lehetett látni, hogy a kétharmadot a birtokos osztály maga magának fogja visszafizetni. Tekintve tehát az igazságot, a czélszerűséget és méltányosságot, igazságos bees alapot és könnyen végrehajtható becslési rendszert kellett volna megállapítani, — ezen becsalap igazságtalan, az eljárás szövevényes és hosszadab

mas volt. Igazságtalan volt az első pont, mert törvény szerint meg volt állapítva a robotmennység, és azt ha a földesúr hanyagság- vagy kegyelemből az úrbéres által nem teljesítette is, ez által jogáru le nem mondott, ezt tehát az állam tőle el nem vehette, a tulajdonjogot támadta meg a 3-ik pont, mert a földesurat minden haszonvételért kárpótlás illette, az urbér az ugar termelvényeit a 9-ed alul nem vette ki, ezen pont tehát a birtokos megrablását tervezte. A 4-ik pont lehetetlenné tette a becslést, mert miután ez időben még a szántóföld kevesebb volt, a kisebb, sőt közép-birtokosok is csak paraszt-gazdákat tartottak, ezek írni és olvasni nem tudván, rovással számoltak az egész termésről; a birtokos maga külön számadást nem vitt az úrbéri dézsmáru, mert ezt mindenki tulajdonának tartva, nem gondolhatott arra, hogy még valaha oly kormány akadna, mely a föld lehető termése megbecslése helyett tőle különleges kimutatást fog követelni, ezt csakis az uradalmak lettek volna képesek kimutatni, hol a birtok terjedelme miatt nagy számú tisztséget tartottak. Ha a ministerium hivatását helyesen fogja fel, a megyénkenti úrbéri osztályok szerint megállapíttatja a termés- és értékátlagot és e szerint határozza meg az értéket, — ugyan ily nemű becslet kellett volna a napszámokra is megállapíttatni, mert ezeknél is csekély volt a különbség, általában a napszám-becs alapjáru nem a múltat kellett volna felvenni, mert akkor mindenki földjét jobbágyai megművelvén, a munka becses nem volt, de a jelent, midőru földjét mindenki pénzes napszámmal műveltette meg.

V. FEJEZET

A honvédség felfegyverzése rákmódra halad. — Az államtitkár és hadvezérek árulása. — Az osztrák kormány a horvátokkali kiegyezést sürgeti. — A kormány az olaszok ellen 200,000 katonát és 42 milliót ajánl. — Kossuth védi a javaslatot, a kormány politikáját, beszél a lázadásról. — Az országgyűlés egyhangúlag elfogadja. — A két szélső ellenzék. — Madarász, Nyáry, Teleky, Széchenyi, Eötvös. — A felirati vita. — Nyílt szakadás a ministriumban. — A kormány jegyzőkönyve. — Az olasz beavatkozás értelmezése. — Az ellenzék a királyi háztartás leszállítását, a dicasterialisok nyugdíja megszüntetését indítványozza. — A lázadás megerősödik. — A kormány hanyagságai és tehetetlensége. — A magyarok beszélnek, a lázadók szervezkednek. — A magyar kormány látni kezd. — Br. Vay Miklóst Erdélybe kormánybiztosnak küldik, hatalom és pénz nélkül. — A lázadók az alvidéken győznek. — A császári tábornokok árulása. — Badetzky olasz-győzelme. — János főherceg a magyarokat elutasítja. — Közoktatási törvényjavaslat. — A magyar nyelv fenségének elvetése. — 12¹/₂ millió magyar bankjegy kibocsájtása. — A németbirodalommal platonikus szövetség. — Batthyány Kossuthal válni akar, de nem mer, Széchenyihez közeledik. — Éjjeli tanács-

kozás. — Az összeesküvők saját árnyékoktól megijedve szétfutnak. — Perczel akasztófa-igéretei. — Az udvar Bécsbe visszatér. — Az osztrák országgyűlést megnyeri. — Jellasicznak a lázadás szervezésére 600,000 forintot adnak. — Batthyány a dunántúli nemzetőrséget felhívja. — A 200,000 katonáról szóló törvényjavaslatot Mészáros az országgyűlés elé terjeszti. — A Mészáros által javasolt közöshadsereg ellen a központ magyar hadsereget indítványoz. — Kossuth hallgat. — A grófok 32 szavazattal győznek. — Szent-tamási vereség. — Bakonyi árulása. — Perczel Móricz Bakonyit és a főbb tiszteteket árulással vádolja. — Mészáros az árulást tagadja. — Kossuth Bakonyit dicséri, vizsgáló-bizottságot indítványoz. — Batthyány Perczel megrovatását kéri. — Batthyány Perczel rosszalásához állását köti. — A többség Perczel rosszalását kimondja, de a bizottságot mellőzi. — Szerb lázadás. — A király az Olaszországban levő magyar katonaság hazatérését elrendeli. — 24-én Kossuth 60 millió bankjegy kibocsájtását indítványozza. — A kormányhoz interpellációk intéztek. — Kossuth válasza. — Kossuth István főherceget a magyar királysággal augusztus végén megkínálja. — István visszautasítja. — István 4 nemzetőri parancsnokot nevez.

A kormány a honvédsapátok felállítását megkezdte, ez azonban lassan haladt, a ministerium tétlensége, a hadi államtitkárok árulása és a pénzhiánya miatt. Júliusban még az országban levő rendes hatóság csak 12,000 volt, ennek egy része Pesten és a várakban hevert, 3000 Szeged körül pihent, a nemzetőrséget teljes számmal nem állították ki, a nemzetőröket és katonaságot a császári tábornokok vezényelték, kik a lázadókkal egyetértettek. Julius 5-én az először leküldött nemzetőrök felváltása elrendeltetett.

A magyar kormány az olaszok ellen segílyt ígért, ezen segílyért Ferdinánd király István herceget a hozandó törvények megerősítésére felhatalmazta, másrésről a kormány belátta, hogy a felkelő nappal, a fegyelmeden nemzetőrséggel a lázadást le nem győzheti, ezen gyalázatos lázadás elnyomását tovább már nejn halogathatja, mert az osztrák ministerium is a horvátok pártjára lépett és a ministeriumot felszólítá, hogy a horvátokkal egyezték ki, mit ha röviden megtenni nem fog, Magyarországot meg fogja támadni. A kormány ígérete beváltására, a képviselőházat 200,000 katona és 42 millió megszavazására hívta fel. A képviselők értesültek, hogy a katona főleg az olaszok elnyomására kéretik; és mert a lázadók letiprására 100,000 ujoncz is elegendő lett volna, sokan azt hitték, hogy Kossuth Lajos a ministeriummal nem ért egyet,

a kormány a képviselőházat nem ösmerte, nem tudta azt, hogy a ház igen nagy többsége a béke kormányának feltétlen híve, a kormány félt a pesti néphangulattal, mely a kormány iránt bizalmatlankodot. Batthyány nem tudott beszélni, Széchenyi népszerűségét, Apponyival szövetkezvén, teljesen elvesztette, Deák Ferencz és br. Eötvös szónoki vonzerejében nem bíztak, a ministerium tehát Kossuthra bízta a fontos törvényjavaslat előterjesztését, Kossuth ugyan ez időben betegeskedett, gyengesége daczára a szószékre lépett és az indítványt következő hatalmas beszéddel terjeszté a ház elé:

Uraim! Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, mentsék meg a hazát! e pereznek irtóztos nagyszerősége szorítva hat le keblemre. Úgy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót mely felkiáltsa a halottakat, hogy ha vétkesek vagy gyengék, Örök halálba süllyedjenek; ha pedig van bennük életerő, örök életre ébredjenek. Uraim! így áll e perezben a nemzet önök kezében. És isten kezükbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezükbe adta a nemzet halálát is. Önök határozni fognak. De épen, mert e perez ily nagyszerű, feltettem magamban uraim! nem folyamodni az ékesszólás fegyveréhez. Lehetetlen nem hinnem, lehetetlen meggyőződve nem lennem, hogy bármiben különbözzenek a vélemények e házban, a haza szent szeretető, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának oly érzete, hogy azért utolsó csepp vérért is kész a ház feladni: ez mindnyájunkkal közös. (Éljen!) Es ahol ez az érzés

közös, ott nőm kell buzdítani, ott a hideg észnek kell az eszközök közt választani csak. — Uraim! a haza veszélyben van. E szót elég volna tán szárazridegen kimondanom, mert hiszen a homály a szabadság napjának felviradtával lehullott a nemzetről, és önök látják, miként áll a hon. Önök tudják, hogy az országban dispositiójukra levő sorkatonaságon kívül közel 12 ezer Önkéntes honvédsereg állítatott. Önök tudják, hogy a törvényhatóságok fel voltak szólítva a nemzetőrségi sereg mobilisatiójára, miszerint legyen erő, mely képes legyen megvédeni a hont és megtorolni a bűnt odalenn a széleken. Es e felhívás a nemzetben visszhangra talált. Ha a nemzet nem érezte volna, hogy veszély van, nem talált volna nála visszhangra. Ez maga elég mutatványa annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vagyok önöknek, uraim, nagyobb szerű vonásokban csak — és ezúttal nem minden apróbb részleteiben — a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni.

A mint a múlt országgyűlés szétoszlott és az első felelős magyar ministerium hivatalába lépett, üres pénztárral, fegyver nélkül, honvéderő nélkül volt, lehetetlen volt mély fájdalommal nem éreznie a nemzet állapotának irtózatossá elhanyagolását. En egyike voltam azon számosoknak, kik éveken keresztül figyelmeztették a hatalmat és figyelmeztettek a nemzetet: legyen igazságos a nép iránt, mert majd késő lesz. Most ez egyszer talán még a hazafiuságnak közös érzete és a közös lelkesedés elháríthatja a késő szót s annak egész súlyát. Annyi bizonyos, hogy elkésett a nemzet és a

hatalom az igazságosságban és mivel ezen perez elkésett, azon perez, melyben először volt igazságos a nép iránt, bomlásnak indította a nép viszony okát. Ezen viszonyok közt vettük át a kormányt, megtámadtatva árulás, pártütés, reactionális mozgalmak és mindazon szenvedélyek által, melyeket átkos örökségül hagyott reánk Metternich politikája. Alig voltunk a kormányban, sőt még csak össze sem jöhettünk mindnyájan, már a leghitelesebb tudósításokat vettük arról, hogy a pánszláv mozgalmak a felvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak, nem csak, hanem a napot is kitűzték már, mikor törjön az ki Sclmecczen. — Nagyobb-szerű vonásokban akarok csak szólani; azért itt megállapodom s egyedül annyit mondok, hogy a felföld nyugodtan van. De ez nem a biztosságnak nyugalma és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, mely a hamu alatt lappang. Az ország közepén, maga azon magyar faj közt is, — mely életrevalóságát amott a Dráva-vonal s az ókéri tábor táján mindennap mutatja, — nehéz volt a népnek a hosszas szolgaság után megbarátkozni a szabadság eszméjével s magát tájékozni annak első viszonyai között; mert nem hiányoztak bujtogatók, kik a népben aggodalmat költöttek még azon, nem mondom, adományok, hanem igazságok iránt, melyeket nekik a múlt országgyűlés megadott. Kilencz hét múlt el azóta, az ország belje nyugodt s a magyar faj áldozatra kész, Önként s nem kényszerítve viszi vért, életét oda, hova felszólíttatik.

Horvátország nyílt pártütésben van. Sok évek folytak le azóta, uraim, mióta e hazában nem egy,

nem két ember figyelmeztető a hatalmat, hogy midőn az illyr búj irogatásokat szítogatja, — szítogatja mondom, nemcsak elnézi, — oly kígyót táplál keblében, mely az uralkodóháznak vesztét fogja maga után következtetni. Azt gondolták azon urak ott lenn, hogy mivel a lázas állapot, melyben Európa van, megingatta az országnak minden oszlopait a fennlevő viszonyokra nézve, már most nyílt pártütésben törhetnek ki büntetlenül. Én, uraim, ha e pártütésre a magyar valamely alapos okot szolgáltatott volna, e perczben is, nem tekintve azt, hogy pártütés van, arra szólítanám fel önöket: legyenek Horvátország iránt igazságosak és így igazságosak lévén, nem fegyverrel, hanem az igazság szent szavával és annak megadásával csillapítsák le a lázadást.

Így lévén lelkesítve, kötelesnek érzem magamat egy futó pillanatot vetni Horvátországnak Magyarországra irányában! viszonyaira. Önök előtt tudva van, uraim, hogy e nemzet még azon időben is, mikor a különösen kegyelt kiváltságosoknak osztotta csak a maga jogait, Horvátországot minden jogokban részesítette. Nem volt e nemzetnek Árpád korától egy joga sem, melyet, mióta Horvátország velünk kapcsolatban van, vele a nemzet testvériesen meg ne osztott volna (igaz!), és nem csak, de midőn megosztott vele minden jogot, adott még azonkívül e nemzetnek, maguknak terhére, különös kiváltságokat. Azt látom a históriában, uraim, hogy egy nagy birodalomnak egyes része nem részesül a közös jogokban, mint Irland nem mindenben, mivel Anglia bír; de hogy egy nemzet tö-

mege, a nemzetnek nagyobb része önmagát tagadja ki jogokból egy bizonyos kevesebbségnek kedvéért, ezen nagylelkűsége példát csak Magyarhon adott a horvátok irányában. (Igaz!) Tehát hol az ok a múltban, minél fogva, habár a haza megmentésére fegyvert is fogunk kezünkbe, szívünkben érezni lennénk kénytelenek, hogy a pártütést mi provokáltuk! A múltban erre ok nincs. Vagy talán a közelebbi országgyűlés, mely új aerát nyitott e nemzet életében, tett változtatást a régi viszonyokban? Azt mondom: nem. Amely jogokat kivittünk magunknak, nekik is kivittük; amely szabadságot a népnek megadott a hatalom s az országgyűlés, Horvátország népének is megadta; a mely kármentesítést az itteni nemességnek resolvált Magyarország, a maga erszényének rovására resolváltatta Horvátországnak is, mert a parányi ország nem bírja kármentesítését elvállalni; és a hol nemzetiség tekintetében, nem jól felfogva bár és hibásan képzelve, de mégis aggodalom volt, annak megnyugtatóására hatott, midőn kimondotta a múlt országgyűlés, hogy a horvátoknak közéletükben, saját hazájukban, saját törvényhatóságaikban, saját nyelvükkel, saját szabályaik következtében is élni tökéletes joguk van s így a törvényhozás municipiális jogait nemcsak nem csorbította, sőt gyarapította. Van-e magasztosb jog, mint a képviselők választásáról rendelkezni, a mely képviselők hivatta vannak törvényt szabni, szabadságot adni, védeni az országot? És az országgyűlés azt mondotta: Ti horvátbarátaink! magatok oszszátok fel, miképen válaszzatok képviselőket. Ez által állását és azon municipiális körben nemzeti önállását

Horvátországnak a múlt országgyűlés elismerte. Tehát, ha a múltban nem volt ok, mely ezen pártütésnek a természeti jognál fogva valamely szint adhasson, a múlt országgyűlésnek cselekvényei okot bizonyosan nem szolgáltattak. Avagy talán a ministerium? Mi egy lépést tettünk uraim l a miért önöknek felelősek vagyunk. Ha sikerült volna e lépéssel lecsillapítani a fellázadt kedélyeket, örömmre szolgált volna azt megemlíteni; így csak azon érzéssel említem meg, hogy a ministerium némi részben túlmént a törvényen; hanem túlmént azért, mert lehetetlennek látta el nem fogadni a törvény természetes következményeit; — ha az országgyűlés elismerte azt, hogy a horvátoknak beldolgaikat saját nyelvükön folytatniok joguk van; a ministerium a körülmények szerint hivatva érezte magát arra, hogy nemzetiségüknek elismerését a kormányhali érintkezésbe is vegye be és ismerje el, midőn azt határozta, hogy velük magyar nyelven és a magyar nyelv mellé egyszersmind az ő nyelvükre! fordításban levelez és intézkedéseit úgy küldi hozzájuk. — A horvátok a báni hatalomba igen nagy súlyt helyeznek. A múlt országgyűlés ezen hatalmat nem csak sértetlenül hagyá, hanem annak egyszersmind az ország Összes kormányzatába! befolyását biztosította, midőn törvény által meghívta a bánt, hogy vegyen részt az álladalmi tanácsban, mely a királyi helytartó körül a nemzet sorsa fölött intézkedik. Es a ministerium ennek következtében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint meghallgatni azon bánt, ki az igazságnak és szabadságnak ostora alatt leszállóit hatalom lé-

telének utolsó perczében átok gyanánt tolt nyakunkra, hogy megkísértse, váljon nem lehetne-e a kárhozatos reactio ördögét visszaidézni? — A ministerium egyáltalában nem vonakodott a bánt első perczben is felszólítani, foglalja el székét István királyi helytartó álladalmi tanácsában s értekezzék a ministerekkel arról, miképen lehetne Horvátországnak nyugalmit, békéjét és csendjét biztosítani s mik Horvátországnak igazságos kívánatai? melyeknek teljesítésére, ha ez a ministerium kezében van, késznek nyilatkozott, ha pedig nincs, késznek nyilatkozott arra, hogy Önök előtt indítványt tegyen és annak elfogadása tekintetében állását is kérdésbe tegye. A bán nem jelent meg, macacsul visszautasította a felszólítást, pártütésre támaszkodván s annak élére vetvén magát, a magyar koronától! pronunciált elszakadásnak terén áll. Nem tagadom, hogy Horvátországnak vannak sok részletes sérelmei, melyek mai napig sincsenek orvosolva; de azokat nem a ministerium, nem a nemzet okozta: ezen sérelmek hagyomány gyanánt maradtak reánk a múlt kormánytól; a nemzet pedig azon sérelmeket magáévá tette minden időben és mindent elkövetett orvoslásukért, épen úgy, mint saját sérelmeinek tárgyában. És az bizonyosan egyike volt a felszólítás okának, miért-hogy Jellasichot, mint ő felsége által akkoriban ki-nevezve volt bánt felszólítottuk, hogy érintkezésbe tegye magát a minísteriummal, hogy rögtön intézkedhessünk a sérelmek megszüntetése iránt; mert a ministerium felhatalmazva, de kötelesnek is érezte magát arra, hogy a hol a törvény sértve van, azt a maga ép-

ségébe visszahelyezze; de a bán annak, hogy a horvátoknak az 1845-iki tartományi gyűlésből ő felségéhez felterjesztett kívánataira nézve a ministerium határozata velük közölhető lett volna, még csak lehetőségét is pártütéssel vágta el. Es mégis mindezen viszonyok közt, midőn a ministerium nem tájékozhatta magát a körülményekben, nem mulasztott el semmit, mit Horvátország és a határszéleknek megnyugtatósára czélszerűnek vélt. A határőrvidékek képviseleti joggal ruháztattak fel a múlt országgyűlés által; nyertek tehát egy oly jogot, melylyel nem bírtak soha, mióta a határőrvidék áll. A ministerium annak valóstítására nemcsak megtette az intézkedéseket, melyek hatalmában álltak, hanem egyszersmind kercsvc-kerestc az alkalmat, mit tehessen azon népségnek megnyugtatósára és b. Hrabovszky főhadiparancsnokot, mint k. biztost megbízta és felhatalmazta arra, hogy a határőrvidékeknek a föld tulajdonát adja meg, mint meg van adva a magyar földön lakó úrbéri jobbágyoknak; felhatalmazta arra, hogy a robotokat, melyek ott az álladalom irányában fenállottak, törölje el; felhatalmazta arra, hogy az iparnak, kereskedésnek, művészetnek üzésére szabadságot adjon, melylyel eddig nem bírtak; felhatalmazta arra, hogy a szabad költözködést mindenkép könnyítse s egyszersmind felhívta arra, hogy a nép maga községenként vagy kerületenként önköréből válaszszon embereket, kik ide feljövén, tájékozzák a ministeriumot s tolmácsolják előtte a nép ottani kívánságait, arra a czélra, hogyha volna még valami, mit ezenkívül még számukra jogszerűen adni

lehet, azt a miniszterium nyomban megadhassa. S ezen elcsábított szerencsétlen emberek pártütéssel, lázadással feleltek, úgy hogy azon jótéteményeknek valószínűsítésére sem lehetett alkalom, melyeket a miniszterium hetek előtt megadni elhatározott. A nemzetiségről már szólottam. A többek közt egyike volt azon vidékek sérelmeinek, hogy a tengeri sóval élő szávai rászorítva a drága istriai sót kénytelen vásárolni s a sicíliai sónak behozatala meg nem engedtetik. Fiúmának ez régi kívánsága volt s az országgyűlés előtt gyakran ismételte. Megengedtük a sicíliai sónak behozatalát s annak árát tetemesen leszállítottuk. Szóval: egyáltalában el semmit sem mulasztottunk, mit a kedélyek megnyugtására tennünk lehetett, tennünk a nemzet szabadsága és jogainak hátráig lehetett. Mi tehát, uraim, a horvát pártütést sem a miniszterium, sem a nemzet részéről legkevesebb ok által is provokálnak el nem is ismerjük. Hogy egy nép kevesli a szabadságot, melylyel bír és többnek kivívására ragad fegyvert, kétes játékot üz bár, — mert az ily fegyvernek két éle van — de tettét meg tudom fogni; ám mikor azt mondja valamely nép: nekem sok a te szabadságod, nekem nem kell, a mit adsz, hanem megyek görbülni a régi absolutismus járma alá — ezt megfogni nem tudom. Pedig a dolog körülbelül így áll; mert úgynevezett petitiójukban, melyet a zágrábi conventiculumból ő felségéhez felküldöttek, egyenesen azt kérik, hogy el akarnak Magyarországtól szakadni, nem a végett, hogy önálló és egészen független nemzet legyenek, hanem hogy magukat az austriai miniszterium alá vessék. Ez uraim, a hajdani Vendée szerepe,

melyet részünkről a terrorizmus sem provokált, hanem a mely megszületett, mert a fejedelem iránti affektált hűség leple alatt reactionális ármány létezik. Kérem én: hűség jele-e? nem akarni tartozni a magyar koronához, mely, mint symboluma ez ország népeinek, ő felségének és dynastiájának e perczben nemcsak legerősebb támasza, de mondhatom, egyedüli biztos támasza. (Helyeslés.) Avagy a hűség jele-e, nem akarni engedelmeskedni a magyar ministeriumnak? hanem akarni engedelmeskedni az austriai ministeriumnak, mely erőtlenségében az aulától veszi parancsait, mely annyi erővel sem bírt, hogy urát, királyát ősi várában meg tudta volna védeni, hogy földönfutóvá ne legyen. (Kitörő helyeslés.) Kérem én: nem nagyobb hűség-e a magyar koronától függni, azon koronától, mely mint symboluma ezen országnak, azon perczben, midőn a bécsi ministerium gyáva gyengesége miatt fejedelmünk ősi várát elhagyja, nem élt vissza e perczczel arra, hogy elszakítsa a kapsot, mely közte és az ősi várából kiűzött fejedelem közt van, hanem egy szívvel, lélekkel felkérte a királyt: Jöjj ide közünkbe, támaszkodjál személyesen hűségünkre, mi megvédünk a pokol ellen is*. (Zajos „éljen*.) Vagy nagyobb hűség talán azon bécsi ministeriumtól akarni függni, mely ha volna — mert most nincs — és megkérdetnék: ki hát tulajdonképen a te urad, kitől veszed a parancsot, a császártól-e, az aulától-e, a bécsi birodalmi országgyűléstől e, vagy pedig a frankfurti Reichsverwesertől? e kérdésre nem tudna felelni; ki azt sem tudja, hogy fejedelme alá lesz-e vetve a frankfurti gyűlésnek és be

fog-e Austria olvadni a nagy Németországba, vagy a kis Bécs fogja absorbeálni a nagy Németországot? — És ők azt mondják, hogy a hűség érzeténél fogva rebellálnak V. Ferdinand ellen. (Kaczaj.) Azonban őszintén megvallom, miként én a szabadság érzetének a tömegekre nézve oly erős hatását hiszem, miszerint lehetetlen meg nem győződnöm, hogy maga ezen affectált hűség még affectatióban is csak pusztá ürügy, melylyel más czélok fedeztetnek a vezérek részéről; fedeztetik a reactionalis mozgalom; másrészt pedig kapcsolatban van ezen eszme az austriai birodalomnak szláv alaprai állításával. Azt mondják: Bécsbe fogunk követeket küldeni, csinálni fogunk a szláv elemnek többséget, Austria megszűnik nemet birodalom lenni s majd a csehek alól a szláv déli birodalom fogja felütni fejét. Ez kétes játék; majd határoz felette alkalmasint Európa, mert ha mi nem bírunk vele, európai kérdéssé válik; — de annyi bizonyos, hogy ezen combinatio, ha húz valamit maga után, az austriai háznak vesztét huzza maga után. Erről nincs kétség.

Elmondottam uraim! önök előtt, mit tettünk a horvát nemzet irányában, a megnyugtatasra. Még egy lépés van, melyet említenem kell. Azt láttuk minden jelekből, hogy ha István főherczeg nádor és királyi helytartó parancsol és a magyar ministerium rendelkezik, ezen parancsok és rendeletek ellenében pártot ütnek és azt mondják: mi a fejedelem nevében nem engedelmeskedünk; és mivel ezt tapasztalók, kötelességünknek tartottuk megkérni a királyt nyíltan, őszintén — hiszen nincs terrorismus alatt, mert Innsbruckban

van hű tiroljai között, — adja tudtára a népeknek, mi hát az ő királyi akaratja? ő felsége nyíltan, őszintén tudtára adta népeinek, amit vallásosságától úgy, mint a törvény iránt tartozó kötelességétől várni lehetett. Es midőn ő felségének ezen parancsai hozzájuk érkeztek, mit mondtak? ez sem a király akaratja, a terroristicus magyar ministerium kényszerítette a királyt oly szavak mondására, melyeket ő nem értett. Ezt mi tapasztalva azt gondolók, hogy meg kell kísértetni, miként ezen ürügy minden alapja elvágassék; ugyanezért kéreással járultunk ő felségéhez, hogy miután Jellasich és párthívei nemcsak a hajdan hatalomban volt, most pedig a megbukott kamarilla körébe tartozóknak titkos szitogatására hivatkoznak, hanem még a dynastia némely tagjairól is azt mondják, mintha kedves volna előttük a pártütés, méltóztassék a dynastia egyik tagját, — kit nem gyanúsíthatnak úgy mint István főherczeget, kire azt fogják, hogy a király hatalmát segítette megtörni, — Zágrábba küldeni, hogy mondja meg a népeknek élőszóval, miként az, mit a fejedelemre és dynastiára mondanak, rágalom, és hogy ő felségének az az akarata, mit a junius 10-iki manifestumában proklamált, melyben Jellasichot minden hivatalától felfüggeszté, a horvátországi pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta és báró Hrabovszkyt megbízta arra, hogy törvényes intézkedéseit ellenökben, ha kell, fegyverrel is vigye keresztül. Ő felsége János főherczeget méltóztatott e tekintetben intermediatoria megkérni. János főherczeg, mint tudva van a ház előtt, időközben austriai birodalombeli császári képviselővé lévén kine-

vezve, erre támaszkodva midón kijelentő, hogy a kiegyenlítésnek megkísértését szívesen elvállalja, azt, hogy jelen körülmények közt Horvátországba menjen, lehetetlenségnek nyilatkozta. Mi ő fenségének nem késtünk kijelenteni, miképen vélekedésünk szerint ő fensége sikeres eljárásának hasisa és indulópontja épen az, hogy Horvátországban a dynastiának oly tagja, minő ő, élőszóval világosítsa föl, hogy a dynastia és a fejedelem valósággal pártütésnek nyilatkozta a horvátországi mozgalmakat. Es kinyilatkoztattuk, miszerint kételkedünk, hogy a kiegyenlítési eljárásnak sikere lehessen, ha ezen első alapot elmellőzi, de kinyilatkoztattuk másodszor azt is, miképen mi Horvátországnak, legyen az bár pártütésben, oly állását, mintha önálló ország, önálló hatalommal alkudnék, el nem ismerjük. Mi Horvátország irányában minden méltányos és igazságos kívánalmakra hajolni készek vagyunk; de Jellasic nem áll al-pari a magyar királyival. A magyar király megbocsáthat, de Jellasic szerepe az engedelmesség. (Helyeslés.) Azért kinyilatkoztattuk, miként mi a horvátországi viszonyok kiegyenlítésében azon utat látjuk legcélszerűbbnek és legsikeresebbnek, ha ő fensége a maga részéről is közbenjárni méltóztatnék, Horvátországban a tartományi gyűlést megtartván; hogy véleményük tökéletes szabadságával nyilatkozhasanak a horvátok, rendezzék el a követválasztást, küldjenek ide képviselőket és azok által terjeszszék elő kívánataikat, melyeket — s ehhez állásunkat is kötjük, — ha kívánságaik méltányossak és igazságosak lesznek, a magyar nemzet nem

fog késni teljesíteni; ha pedig nem teljesítené, mi készek vagyunk lelépni. Es ha más kívánságai lesznek a törvényesen tartott tartományi gyűlésnek, melyeknek törvény, jog és igazság szerinti teljesítésére maga a kormány is hatalommal bír; azokat terjeszszék fel a kormánynak, és a kormány irántok nyilatkozni fog. Ő fensége János főherczeg a német birodalom Reichsverweserévé neveztetvén, talán épen tegnapelőtt, — ha jól tudom a napot, — Frankfurtba utazott; néhány nap múlva visszajő s akkor meg fogjuk látni, váljon az ezen alaponi kiegyenlítésnek sikere lehet-e vagy nem? De a horvátoknak azon kívánságát, hogy ha kiegyenlítésről van szó, Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, indigno pectore vetettük vissza magunktól s kötelességünknek tartottuk kijelenteni, hogy jöjjön bár, mi jöni akar, a magyar készülni fog, a kormány is készül minden erejével és azért hívta Össze az országgyűlést, hogy annál nagyobb erővel készüljön. Nem volna tanácsos, de önök sem fogják kívánni, hogy tábláját mutassam elő számszerint azon erőnek, mely az erélyes és a ház hálájára érdemes Csányi biztos intézkedése alatt a Dráva partjánál annyit mutathat, hogy valóban tekintélyes erő, és a horvát lázadók, kik régóta szeretnének spekulálni a szép magyar föld kenyerére és borára, éperczig Magyarország földjét megtámadni nem merték, nem is merhették a nélkül, hogy visszaverettek volna, mind a mellett szerkezetöknél fogva a múltból, fegyveresen készen voltak, nekünk pedig még csak készülnünk kell.

A másik dolog ott lenn a szerb lázadás.

Mi az okokat illeti: erről uraim! nincs mit mondani; mert itt a dialecticára nem nyílik többé tér. Magyarországon különböző népek laknak, de aki Magyarország belsejében külön országot akar alkotni, az oly lázító, az oly pártütő, kinek statáriummal kell felelni. (Tetszés, helyeslés.) Hanem, uraim! a polgár-
 vér ontása még a bűnösöknél is nagy dolog s azért a kormány tekintetbe vévén azt, hogy ily izgalmas és lázas korban, mint a melyben most vagyunk, az elcsábított tömegeket a polgárháború minden szerencsétlen iszonyaiba borítani, néhány nagyravágyó bűnösnek vétke miatt, oly cselekvés, melyet ha a hazáról elháríthatunk, megérdemeltük Istennek és embernek helyeslését. E tekintetben sem akartunk semmit kísértetlenül hagyni. Azért, ami kívánságok itt fenforoghattak, ezen kívánságok teljesítésére nézve intézkedtünk. De hiszen az ország integritásának sérelme nélkül nem lehetett már másként intézkedni, mint hogy azon vallásnak számára, kikhez a szerbek Magyarországon tartoznak, hívjuk össze azon congressust, melyet a múlt kormány sok esztendőkön keresztül számukra Össze nem hívott. — E részben megtörtént a rendelkezés s Rajasich érsek jónak látta Karloviczon egy gyűlést tartani s azt a szerb nemzet gyűlésének proklamálni. Es itt a szomszéd Szerbiából rablási vágyból betört csoportok segítségével mondták ki, hogy ők nemzet s hoznak törvényeket s állítanak patriarchát, állítanak vajvodát. Bonyolódván odalenn a viszonyok, királyi biztosok küldettek ki. A szeréin! szláv vidékre b. Hrabovszky,

mint péterváradai főparancsnok, kit épen ezen állásánál fogva e célra legalkalmasabbnak kellett ítélnünk, mert parancsnoka azon határőrvidéki ezredeknek, melyeknek felbujtogatására leginkább remélt támaszkodhatni a pártütés. A dunáninnei vidékekre kiküldöttük a temesi grófot s főispánt Csernovics Pétert, egyrészt azért, mert személyessége és érzése iránt a múlt időben is bizalommal viseltettünk s másrésztől azért, mert unokája azon Csernovics Arsénnek, kihez, úgy hisszük, a szerbek pietással szítnak. A bánáti vidéken Vukovics Szabbas temesi alispán működik mint biztos. Míg ezeknek működésük tartana, mi iparkodtunk seregeinket egybegyűjteni; de seregeket — erről itt többet nem szólhatok — de biztos seregeket, mondom, Magyarországon a mostani körülmények közt hirtelen összeteremteni nem könnyű dolog. Azért úgy gondolom, hogy az országra nézve igen nagy nyereség lesz már az is, hogy ezen pártütő lázadás, míg minden viszonyaival elvonulna, csak az országot el ne borítsa addig, míg elegendő erők leszünk, mint a sas, reájok ütni s őket semmivé tenni.

Azon időközben, míg a seregek összevonathatnak, Csernovics Péter kir. biztos úr jónak látta a békéltetés eszközeit megkísérteni s érintkezésbe bocsátkozván a pártütés főnökeivel, oly egyezkedést kötött, mely a hírlapokból önök előtt tudva van és melynek tartalma az, hogy tíz napi fegyvernyugvás adatik, hogy azon idő alatt a főnök szétoszlatván a pártütő seregeket, őket a törvény iránti engedelmességre visszahozza. Ezen fegyvernyugvás kötésének ideje július 4-én járt le s ezen

kötést a kir. biztos úr önfelelősségére tette, ő ki volt küldve kir. biztosul, felhatalmazva arra, hogy minden szükséges eszközökkel a megzavart csendet állítsa helyre s úgy vélte, hogy azon eszköz a csend helyreállítására alkalmas lesz. (Csendzavarás a karzaton.) E lépés olyan, mely talán azon lépések sorába tartozik, melyeknek helyeslése vagy kárhoztatása a sikerhez van kötve. Most e perczben tekintélyes erő van ott, egy ügyes, tapasztalt, bátor s vitéz hadvezérnek parancsnoksága alatt. Az eljárási terv megállapítottát általa a helyszínen, közöltetett a hadminister úrral, ki azt végkép megállapította. Hogy mikép fog és miként kell egy tábornoknak a harcz mezején eljárni? úgy gondolom, az ily strategicus terv nem a nyilvánosság elé való, (számonsán: igaz!) mert nem akarjuk, nem akarhatjuk visszaidézni azon kort, midőn Magyarország aljáni török táborozás harczai menetelét a bécsi Hofkriegsrath aluszékony pamlagon intézte s midőn elintézte, már megverettek odalenn és ha meg nem verettek, ez csak azért történt, mert volt egy hires hadvezér, aki a nyert parancsot zsebre tette és a törököt megverte. (Tetszés.)

Egyet akarok még mondani. Azon hír kezd tegnapelőtt óta rebegni, mintha újabb fegyvernyugvás köttetett volna a lázadó szerbekkel; én és az egész ministerium erről általában semmit sem tudunk s nem lehet hinnünk, hogy ha az való volna, róla tudósítva nem volnánk; de még sem mondhatom azt, hogy nincsen; de csak azt, hogy semmit sem tudunk róla s utolsó leveleink, melyek julius 6-ról szólnak, egyáltalában a fegyvernyugvásról még csak említést sem tesznek.

Hanem van egy, uraim, mi a kebelnek fáj. Fáj az, hogy a pártütés szerte a vidékeken el lévén terjedve, imitt-amott egyes specziális szerencsétlenség történik, mint ez történt Torontálmege szélén, Sz.-Mihályon. Erre csak annyit akarok megjegyezni, hogy ha egyszer egy vidék valahol lázadásban van, én a lázadás elnyomására megbízott emberek részéről a legnagyobb hibának venném, ha minden helységnek szalmafedelét, minden embernek biztosságát külön intézkedés tárgyává tevén, ezáltal megoszlatná az erőt s az egész lázadás elnyomását bizonytalanná tenné. Minden lázadásnak megvan ezen szerencsétlensége. Az elvesztett életet isten sem adja vissza, a kárt kipótolja azoknak vagyona, kik azt okozták; hanem azért, mert itt-ott egyes helyek felgyújtattak, nem lehet kívánni, hogy a tábor strategicus tervéből kimozduljon s ide-oda is vigyen századot s hagyja a római sánezokat észrevétlenül és a körül seregeit mindenünnen össze ne gyűjtse. Én sajnálom, hogy ily szerencsétlenségek történtek, de azt nem lehet kívánni a ministeriumtól, hogy a sereget oszlassa fel, hogy minden falut külön őrizzen meg. (Helyes 1) Itt sem szólok arról, mennyi erőnk, mennyi katonánk van, hanem örömmel csak azt mondom, hogy reményemen és bizodalmámon túl fel tudott a magyar lelkesülni. Néhány évek előtt azt mondám: „csak egy pontot adjon az isten, melyre támaszkodva mondhassam, hogy a nemzet fel fog lelkesülni és nem desperálók jövődjé felett^a. Most meg hagyta Isten érnem e perczet s im 1 nem esem kétségbe a nemzet jövődjé felett. (Zajos tetszés és tapsvihar.)

A harmadik, uraim! azon viszonyok közt, melyek fenforognak, az alduai tartományok állapota. A mint minden nemzettől e világon megkövetelem a magyar irányában azt, hogy beldolgaiba ne avatkozzék, úgy a magyar is kétségen kívül azon tartományok beldolgaiba avatkozni nem akar. Erről tehát szólani nem is szándékom, csak annyit mondok, hogy Pruth szélén egy hatalmas orosz sereg áll, mely fordulhat jobbra, fordulhat balra, lehet irányunkban barátságos, lehet ellenséges; de mivel lehet ez, lehet amaz, a nemzetnek készülnie kell. (Úgy van!) Eddig még nem léptek be Oláhországba. Azonban a ministerium részéről az orosz követség interpelláltatván, azt felelte: „hogy korántsem a török hatalom elleni barátságtalan indulatból indította oda seregeit, hanem saját tartományai nyugalmanak oltalmára⁴⁴. Egyébiránt kinyilatkoztatja, hogy ha Oláh- és Moldvaország kormánya által bejövetelre felszólítatnék, meg fogja tenni azt, mert arra az adrianopoli békekötés által kötelezve van, — kinyilatkoztatván azt is, hogy a magyar nemzettel szomszédságos jó egyetértésben lenni kíván és Magyarország irányában semmi ellenséges lépest nem fog tenni, mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely oly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fogna látni, melyek által ő magát fenyegetve érezné.

Ez meglehet, uraim! arra vonatkozott, hogy a moldva- és oláhországi viszontagságok s események következtében némely odavaló egyének átmenekültek Erdélybe. Mi kötelességünknek tartottuk kijelenteni, hogy a magyar nemzet vendégszerető készséggel tárja

ki karjait minden üldözöttnek, minden menekvőnek; hanem azt nem fogja tűrni, hogy ezek visszaéljenek a vendégszeretettel az ország békéjének háborítására. (Tetszés, helyeslés.) Ez tehát a 'harmadik tényező. — A negyedik: a bosnyákországi szélek, hol a legújabb tudósítások szerint a bosnyákországi vezér 40—50,000-ból álló táborot gyűjtött össze, a mint állítatik a végett, hogy Szerbia ellenében felállítatván, ennek nyugtalanságait figyelemmel kísérje s legyen elég erős a porta érdekében akként fellépni, amint kötelessége. Az egyik tábor Banyalukánál, a másik — nem jut eszembe a hely neve, hol felállítva van — a harmadik a montenegróiak felé vonult. Történt, hogy a bosnyákországi ráják nagyobb számmal fegyveresen költöztek át Horvátországba, adván okul azt, hogy a török hatalom által nyomattalak és üldözttettek, tehát mint menekvők jöttek át. Nem lehet tagadni, hogy a török adminisztrációnak régi természete szerint némi zsarolások s elnyomások fordulnak elő; de annyit mondhatok, hogy a porta részéről a keresztény ráják irányában ellenséges lépés nem határozottak s így azok átjövételét annak kell tulajdonítani, miként csak ürügyül hozták fel állítólagos elnyomatásukat, csakhogy átjöhessenek a zavarban s rablásban osztozhatni. S e perczig nincs semmi okunk arról kétkedni, miként a bosnyákországi seraskiernek a kordonon általi fellépése barátságos indulatból történt» — Végre uraim! meg kell említenem Austria irányában! viszonyainkat. Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a bécsi falakban létező hatalomnak fáj

Magyarország felett nem rendelkezhetni többé. De azért mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és még kevésbé következik, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogait inegnyirbáltatni hajlandó legyen. Igenis, uraim! megvannak, kétségtelenül megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi ministerium számára visszaszerezni sikerüljön; mert hiszen a többi majd elkövetkezik. A kinek keze egy nemzet zsebében és kinek kezében egy nemzet fegyvere: az ezzel a nemzettel rendelkezik. Összeköttetésben látszik nekem ezzel lenni a horvát mozgalom is; mert Jellasic az nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak az kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi ministeriumra bizassék. És a legutóbbi percekben, junius utolsó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol s a bécsi ministerium jónak látta az austriai császár nevében mozgizenni a magyar király ministeriumának, hogyha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenükben a neutralitást. Ezzel az austriai császár a magyar királynak hadat izent. Lehetnek önök, uraim l a ministerium iránt ilyen vagy olyan véleménynyel; hanem azt hiszem, hogy annyi honfiúi szives becsületükre még számíthatunk, hogy ne kelljen még hosszasan mutogatnunk, miként az ily intentiókra úgy feleltünk, mint a nemzet becsülete megkívánta. Hanem épen midőn ezen nóta jött s miénk ment: ismét jött egy másik, hogy mily rettenetes ember a magyar pénzügy minister, hogy Jellasicnak

nem akar pénzt adni. Mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártútásra lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszűntem s nem érdemelném, hogy szívjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szembe pökjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. Hanem azt mondták: hogy micsoda szörnyű gondolat ez s a monarchia felforgatásairai törekvés; küldünk tehát mi 150,000 irtot s küldtek is. Ezen tett, uraim! nagyszerű boszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e hazát; de ne ébredjenek haragra, uraim! mert azon ministerium, mely ily politikában kereste állását, nincs többé. Az aula elfujta! Es én reményiem azt, hogy akármily tagokból álljon is össze az új ministerium, mely utána következik, az érezni fogja, hogy hacsak az austriai császár iránt, ki egyszersmind magyar király is, a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártútók részére álljon ő is császára ellen, ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja, odadobni az austriai szövetséget s másokat keresni, hivebbeket.

Nincsen semmi okom, uraim! neheztelést vagy subsumtiót legkevésbé érezni az austriai nemzet iránt; neki csak erőt és kalauzt kívánok. Mind a kettőnek eddig híjával volt, a mit mondék, az austriai ministeriumot érdeklette s reményiem, hogy e szó meg fog hallatni Becsben is s nem maradand nyom nélkül. Tehat az austriai viszonyok, imitt-amott az orosz hadsereg — mely még most békességes, — ott állanak a szerb lázadók, a horvátországi pártútás, a panslavisticus ági-

tátorok s imitt-amott reactionalis mozgalmacskák is? mikre nézve Pestmegyének érdemes alispánja s követe — ha specialitásokra ereszkedni kellene — hivatalos adatokat előterjeszthetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy a nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha a nemzet el nem határozta magát élni. E szerint, uraim! hol és kiben keresik az ország biztosítékát, külszövetségesekben talán? nem kicsinylem a külszövetségek fontosságát, sőt azt vélem, hogy kötelességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, amit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perezében mindjárt a ministerium az angol hatalommal érintkezésbe bocsájtkozott, felvilágosítván őt arról, minnek ellenkezőjét szerették sokan terjeszteni: mintha t. i. Magyarország valamely pártütés vagy revolutio utján csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait; mondom, hogy őt felvilágosítván arról, hogy urunk-, királyunkkal tökéletesen egy téren állunk s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, melyek közte s köztünk, ha lefelé tekintünk a Dunán, közösek. Es az angol hatalom részéről oly választ nyerőnk erre, a minőt ezen nemzetnek liberális gondolkozásától s egyszersmind a maga érdekeit józanon felfogó politikájáról reménylheténk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, amennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkívánni. — Franciaország — én a francia nemzet iránt, mint a szabadság személyesítője iránt az ó világban, legnagyobb rokonszenvvel viseltettem, de él-

temet az ő oltalmazásától vagy szövetségétől feltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczen egy második 18-iki Brumaire-t ér, Franciaország a dictaturának küszöbén áll; meglehet, hogy ebből a világ egy más Washington, de az is meglehet, hogy egy más Napóleont lát, — de annyi mindenesetre igaz, hogy tanulság Franciaország nekünk arra, mikép nem minden láz szabadság érdekében történik, s hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivívására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába az által, ha túlhág a korlátokon. Szomorú esemény oly nemzet körében, mint Franciaország, hogy Párisban polgárok keze által 12,000 polgároknak vére ömlött,ilyentől Isten őrizzen. Egyébként akárminak alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiból, kit az isteni gondviselés most ezen nagy s dicső nemzetnek élére állított, egy Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, — annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van és a francia sympathiákra támaszkodni nem lehet. Lengyelország is csak sympathiákra támaszkodott, a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé,⁷

A harmadik a német birodalom. Uraim! kimondom, miként érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őrt a nyugoti civilisatio fölött. Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé

számítottuk, hogy ámint Németország az egyesség feh a frankfurti gyűlés Összehívása által lépést tett, azor érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt, Frankfurtba küldöttük, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által meg is érdemlett tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajúdásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, melylyel eredményyel lehetett volna vinni az érintést, ez csak a Reichsverwesei megválasztása után az általa kinevezett minísteriumma] történhetik meg; egyik küldöttünk visszatért, a másik most is ott van, hogy azon perczben, melyben Németországon lesz kivel értekezni, azonnal hivatalos értekezésbe bocsátkozzék, szorosabb összetűzése iránt azon barátságna, melyet köztünk és Némethon közt fennállani óhajtunk, de úgy, hogy jogaink-, önállásunk-, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságáért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszályit is engedjünk.

Tehát mert a veszély nagy, vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember sem, kit nem saját életereje tart fel, hanem csak másoknak gyámolítása:

én, tisztelt uraim, egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, — felhívom önöket azon határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkívülileg is összehivatott, méltó tekintetbe vevék; a nemzet el van határozva, koronájának, szabadságának, Önállásának

védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni és hogy e tekintetben oly alkut, mely a nemzetnek önállóságát s szabadságát legkevésbé is sérthetné, egyáltalában el nem fogad, hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet — vagy visszaszerezze a harezot, ha kell!! — felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverest állíthasson, vagyis a jelen disponíbilis haderőt 200,000-re emelhesse, s ezen első perezben 40,000 embert mindjárt kiállíthasson és a többit a szerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni. — 200,000 embernek kiállítása, fegyverrel! ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, — 40,000 embernek kiállítása pedig 8—10 millióba kerül. En, uraim! elő fogom majd e háznak a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finanziaális tervemet, most előre kijelentvén, miszerint eszem ágában sincs a nemzetől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen, hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbír a nemzet. S e részben előlegesen is örömmre válik kijelenteni, miként tervem, melyet előterjesztendő]; oly adókulcsot foglal magában, mely azon erdélyi adókulcsossal kombináltatván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb. S ha elfogadtatik s teszen a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyészszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége: a nemzet meg fogja azt bírni nagy megterheltetések nélkül is, s meg fogja menteni az országot. De a mennyi-

ben a hadierő kiállítására, mely a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elegendők nem lennének, felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassák a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabandanak, s azon határig vagy kölcsön, vagy papírpénz kibocsátása, vagy más finanziaális munkálat által segítsen az ország szükségein. Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól, melyet a ház most indítványomra hozand, e nemzetnek jövődjé függ nemcsak, hanem egy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozni fogja. Es ez az egyik ok uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba idomítva látni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggeszteni. Ha ma mi vagyunk e nemzet minísteri, holnap mások lehetnek, ez mind egy, a nemzet ezzel a ministeriummal vagy másikkal kell, hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a ministerium, akár a másik megmenthesse, a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázatok kikerülése végett egyenesen, ünnepélyesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését. — Uraim! mit mondani akartam az, hogy ne vegyék e kérést a ministerium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat akarna szavaztatni, — nem! a hazának megmentését akarjuk meg-

szavaztatni, — meg akartam kérni önöket, uraim, hogy ha van valahol e hazában egy sajtó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kívánság, mely kielégítésre vár, szenvedjen egy kissé még e sajtó kebel s várjon még kissé e kívánság, ne függeszszük ezektől fel azt, hogy megmentsük a hazát. Ezt akartam kérni, de önök felállottak s én leborulok a nemzet nagysága előtt. Csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint amennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban — s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni! —

Mielőtt Kossuth a szószéken beszédét megkezdte volna, a képviselők látva gyengeségét, leülésre hívták fel, mire Kossuth engedelmet kérve kijelenté, hogy ezt csak akkor veendi igénybe, ha el lesz fáradva. Midőn a haza veszélyét jelezve, 200,000 katonát és 42 milliót kórt, Nyáry Pál és utánna az egész ház felállt és elkiálták: elfogadjuk! Ezen nagyszerű jelenet kétségkívül megmutatá a magyar nemzet életképességét és Kossuth minden hatóságát.

Kossuth beszéde egyszersmind bizalmi nyilatkozati felhívás volt a ministerium részéről, mert Kossuth a kormány politikáját is a ház elé terjesztette és a ház bírálatát kikérte. Kossuth lángoló szónoklata a hideg mérsékelt szellemeket is megnyerte, e pillanattul fogva a ház, a nemzet ura lett, az óriási szónok magával ragadta a békés többséget, mely engedményekkel is kész lett volna a békét megvásárolni. Az országgyűlés kezdetén Madarász László és társai egyenlőségi clubb címen az ellenzékot megalapították, előlegesen a megye-

házánál tanácskoztak, programmal a márczius 15-iki alapot tűzték ki, az újság-óvadék megszüntetését, a korlátlan választást, a census és categoriák eltörlését követelték, e párthoz csatlakozott gr. Teleky László, tudományos eszes fő, lovagias jellem, megvesztegethetlen merész hazafi, az emberi jogok őszinte híve, e párt Kossuthnak őszinte híve volt, ragaszkodását leginkább bebizonyítá az olasz kérdésben, midőn a Kossuth általi nyílt kemény leszidást duzzogás nélkül eltűrte és ezáltal a közönséggel elhitette, hogy Kossuth az olasz beavatkozás barátja, a dinastiának híve. E párt azonban a pesti forradalmi szellem daczára 40-nél többre nem szaporodott, ha Kossuth beszéde után a párt élére áll, százakat vitt volna magával, mert még ekkor Kossuthot a képviselők a béke emberének hitték, a kormányban! szakadást nem ösmerték. A félénk dinasticus Széchenyi az országgyűlés elején pártot akart alapítani, az Ullmann-házban szállást vett és az országgyűlés tagjait a kibérelt helyiségbe meghívta, a párt-szervezésben segédkeztek Kovács Lajos és báró Kemény Zsigmond, a kíváncsiság, a minister! nimbus sokat az Ullmann-házba csalt, Széchenyi azonban már népszerűségét Pozsonyban teljesen elvesztette, gróf Széchenyi aristocraticus modora nem vonzott, Kovács Lajost, a reformeszmék renegátját a felelős kormány hívei megvetették, br. Kemény doctrinair modora nem vonzott, a szellem, a program a hevesebb vérű politikusoknak nem tetszett, a clubb tehát 36-ra leolvadt. Széchenyit a csekély szám lehangolta, Széchenyi benső barátja báró Eötvös rosszalva Széchenyi pártműködését, a clubbot elha-

nyagolta, a nagyreményű pártkört lassankint a kis csapat is elhagyta, a forradalomtul reszkető búsmagyarok Szűnyog képviselő szállásán álmództak a boldog mult-, a rideg jellemül, meséltek a szemtelen forradalmárokrul és tervezték a bálvány Kossuth Lajos megbuktatását. A felsőház a politika mérlegében igen kevesett nyomott, mert a főbb családok tagjai a forradalomtul rettegve, nagy részt külföldre vagy falusi kastélyaikba vonultak, a magyar érzelmű grófokat és bárókat főispányoknak nevezték, a felsőház üressége által tündöklött, az új főispányok az új kormánynak épen oly könnyen megszavaztak mindent, mint a hajdaniak a bécsi minisztereknek, csak a modor változott, a szellem maradt a régi.

A 200,000 katona és 42 millió megszavazása után megkezdődött a felirati vita, — a ministerium és István főherczeg, a királynak az olaszok ellen adandó segélyt megígérték. Kossuth a segélyezésbe beleegyezett, Batthyány és társai azomban Kossuthban nem bíztak, ennél fogva Kossuth biztosítására a ministertanácsban az olasz ügybeni álláspontjukat a jegyzőkönyvben szabatosan körvonalzták, ezt Kossuth is elfogadta és a kormány a gyűlöletes intézkedés védelmét Kossuthra bízta. A ministerium jegyzőkönyve következően hangzott:

A ministerium egyhangúlag kijelenti, miként a felirati nyilatkozatot koránt sem kívánja oly értelemben vétetni, mintha a *pragmatica sanctió*bul, melynek alapján a birodalom kapcsolatának épségben tartását az 1848: III. 2. is kikötötte, —Magyarországra háramló

azon kötelezettséget, miszerint ő felségét külmegettámadás ellen védeni tartozik, kétségbe vonni akarná.

A ministerium az ő felségének a *pragmatica sanctio* értelmében adandó segílyt úgy érti, hogy ez nem az olaszok elnyomására alkalmaztassék, de oly béke megkötését eszközölje, mely ő felsége méltóságának, az olaszok jogai- és szabadságának megfelel.

A ministerium összesen és egyenkint az országgyűlés irányában is kész állását ahoz kötni, hogy az országban! hadseregnek azon része, mely az országban a rendnek, békének s a nemzet jogainak és szabadságának védelmére nem szükséges, ő felségének külmegettámadása ellen dispositiojára bocsájtassék.

Az olasz beavatkozást a feliratban következő tétel jelezte: Sajnálattal értesült a nemzet, hogy a lombard-velencei királyságban, hol ő felsége az olasz hatalmasságok által harczzal támadtatott meg, a háborút bevégezni nem sikerült, óhajtja, hogy e kérdés a trón méltósága, a viszonyos jogos igényekhez képest oldassák meg. Az érzelmi politika embereinek az olasz beavatkozás, a támadás kedvező alkalmat nyújtott az ellenszenves ministerek megettáadására, szerintük mert a köznapi politika fogalma szerint szabad nemzetnek, szabad nemzetet megettáadni nem szabad, az olaszok iránt az osztrákok zsarnokilag jártak el, az olaszokat a politikai jogok épen úgy megillették, mint Magyarországot, az olaszok legyőzése után a *reactio* fegyvereit Magyarország ellen fordíthatja, midőn tehát a magyar nemzet az olaszok lenyűgözését eszközli, saját sírját ássa, a *pragmatica sanctio* szerint Magyarország

Austriát csakis kultámadás ellen köteles megvédeni, az olaszharcz nem külháboru, de beljogvédelem, — a *pragmatica sanctio* alapján kikötött közös védelem csak az uralkodóház által a *pragmatica sanctio* idejében bírt tartományokra terjed, Velence még ez időben önálló ország volt, a birodalom részét nem képezte. Kossuth, a szabadság valódi hive, a kormány nézeteit nem osztja. — Gr. Teleky László, Perczel, Nyáry Pál, Madarász az elősorolt indokokbul megtagadták az Olaszország elleni segélyt, felemlítik a haza veszélyes helyzetét, mely a seregeknek az országon kívüli alkalmazását tiltja. Az ellenzék főleg érzelmi ideális politikát hangoztatott, a kormányt, a miniszerelnököt nem támadta meg, csak a beavatkozás elvét ostorozta. Kossuth a beavatkozást hevesen pártolta, és pedig főleg következő indokokbul: „Ha önök pártolnák az olasz felkelést, mert az szabadságháboru, helyeselni kellene a horvát lázadást, mert ők ezt annak tartják, roszalni kellene Windischgrátzet ki a cseh svornostot összelövette. A kormányzatot privát simpathiák nem vezethetik, Jellasich az olaszok ellen segélyt ígér, Carlo Alberto beavatkozása jogtalan.“ —Gróf Batthyány afeliratot röviden pártolta és kijelentette, hogy a magyar kormány is meg akarja Austriának Olaszországot tartani, Károly Albert Sardinia királyának Olaszországhoz semmi joga nincs, a kormány közbe fog jární, hogy Olaszország alkotmányos jogokban részesíttessék. — Nyáry Pál: Az ország önállása, függetlensége, aministerium beavatkozási ajánlata által compromittálva van, mert a *sanctio pragmatica* helytelenül magyarázza, Magyarországot Aus-

triához csakis a király személyének egysége köti; többen hangsúlyozták, hogy az olasz beavatkozást az összes ministerium nem kívánja, erősen elítélte a beavatkozást gróf Teleky László is, Madarász László hasonlóan ki-méletlenül ostorozta a szabadságellenes beavatkozást, módosítást nyújtott be, melyben az olaszok ellenében a be nem avatkozás elvét akarta kimondatni, a ministerium türelmét veszve, a ministerium egysége és alkotmányos célzatai igazolására a minister! tanács jegyzőkönyvét bemutattatta, az ellenzék a minister! jegyzőkönyvet kinyomtatni, kiosztatni és a tárgyalást a jegyzőkönyv kiosztásáig elhalasztatni indítványozta. Kossuthot az ellenzék erős támadása haragra lobbantotta, másodszor felszólalva, az ellenzékot erősen lehordva, ezen szavakkal zárta be: törpüljön az ily minoritás, mely a dolgokat így akarja violentálni. A fontos vita alatt a házból 83 tag hiányzott, valószínűleg azok, kik Kossuth ellen szavazni nem akartak, az ellenzék a szavazásnál 40 tagra olvadt és, maradt 40 az egész évben.

Az ellenzék álláspontja a törvényekkel ellenkezett, mert a 48-iki törvények Austria és Magyarország közt a kölcsönös védelmi kötelezettséget határozottan megállapították. Austria császára Olaszországban két ellenséggel küzdött: olasz alatvalóivalóval, kik nemcsak alkotmányt követeltek, de Austriátul el akartak szakadni. Károly Albert, Szardínia királyával, ki V. Ferdinándot haddal támadta, Lombardiát és Velenczét királyságával egyesíteni akarta, jogos alapon álló országgyűlés tehát, habár az olaszok ügye igazságos volt is, V. Ferdinándnak a segélyt meg nem tagadhatta.

A segély megajánlását a viszonyok is ajánlották, mert Magyarország hadiereje ez időben még igen gyengén állt, a valóságos hadsereg nem tett többet 14,000 fegyveresnél, ha e csekély erővel a lázadást sem lehetett megfékezni, a köteles segély megtagadása konstatálta volna az elszakadási szándékot, ez esetben a királyhoz ragaszkodó tisztek a magyar hadsereget azonnal elhagyák, tisztek hiányában a sereget nem lehetett volna szervezni, ha Magyarország a szakadás zászlóját kitűzi, a végletekre szorított Austria Lombardiát feláldozza és seregét a tehetetlen Magyarország ellen küldhette volna. A kormány István főherceg souverain meghatalmazását az olasz segélyért kapta, ha a kormány szavát meg nem tartja, V. Ferdinánd is visszavonja a meghatalmazást; a vita nem ártott, mert az ellenzék az olaszok iránti rokonszenvét nyíltan kifejezte. Kossuth heve által elragadtatva a czélon túllőtt, midőn Jellasichot az olaszokhoz hasonlította, — mert Horvátország Magyarországhoz önként csatlakozott, az országgyűlések-, a királyok választásában századok óta folytosan részt vett, ellenben olaszországi birtokait az osztrákház fegyverrel szerezte, államjogairul soha sem mondott le, Olaszország jogokért, Horvátország jogok ellen harczolt, Olaszországban Austriát az utolsó kintornástul kezdve a herczegig mindenki gyűlölte. Horvátországban Jellasich bán a megelégedett népre a lázadást ráerőszakolta.

Az alvidéken és Erdélyben Magyarország ügye nagyban hanyatlott, az alvidéken a katonaparancsnokok a szerb lázadókkal egyetértettek, a szerbek hadi-

állomásaikat megerősítették, a magyar, német lakosságot szemtelenül rabolták, kegyetlenül legyilkolták, a lázadókat tiszt-, fegyver-, eleség-, löporral Szerbiába! szerelték fel, a tisztek a lázadóknak szabad rablást engedve, a lázadás népszerű lett, a rosszul vezetett magyarokat gúnyolták, a magyar kormány nevetség tárgyává vált. A kormány a tábornokok, a mozgalom ellenőrzésére ugyan Szentkirályi Móriczot, a 44-iki országgyűlés vezérét, a jászkunok kapitányát leküldte; Szentkirályi azonban sem erély-, sem éles elmével nem birt, déltől éjfélig mulatott, a rövid délelőtti négy óra alatt az ügyek állásáról biztos tudomást nem szerezhetett, a jó czimborák kedvelték, az osztrák tisztek azonban kevésre becsülték, a fő kormánybiztos úr a megyei alispánynál kevesebb tekintéllyel birt, a magyar ministerium homályos szemei után ítélte, ennél fogva a helyzetet nem ösmerte fel. Erdélyben a helyzet naponta romlott, Erdély egyesülését június végéig elhúzták, — ez időben ezen országrész magára volt hagyva, mert az erdélyi kormányzóság elvileg megszűnt, a magyar kormány az ostoba egyesítési rendszabályok miatt nem parancsolt, a haldokló gubernium minden ügyet elodázott, részben tunyaságbul, részben mert némely roszakaratú tagjai a reactio zsoldjába léptek. István főherczegnek és gróf Batthyány Lajosnak V. Ferdinánd magyar király az erdélyi hadparancsnokot nyíltan alá rendelte, Ferdinánd osztrák császár azonban az engedelmisséget eltiltotta, a lázadás szervezését elrendelte; az oláh tisztek kalapot emeltek V. Ferdinándnak és hatalmas miniszerelnökének,

de a császárnak engedelmeskedtek. Az oláh papokat és korhely proletárokat kevés pénzzel és az urak kastélyai-, uradalmaival! kecségtetés által megnyerték, az erdélyiek a gögös miniserelnököt a veszélyre figyelmeztették. Batthyány bízott a király szavában, nem hitt a magyaroknak. A reactio általában ügyesen és óvatosan működött, a becsületes Kis Ernő ezredes és gazdag magyar birtokost a kamarilla nem nyerhette meg, emberei tehát a puskaport ellopták, a gavallér ezredes nem nézett a lökészet után, Periasznál bátran neki rontott a lázadóknak, meg is verte, de a csata közepén puskapora elfogyott, ennél fogva vissza kellett vonulnia. A magyar katonaság hazahozatalát gr. Batthyány Innsbruckban folytonosan szorgalmazta, mindég megígérték, de soha sem teljesítették. Kossuth Lajos a veszedelmet belátva, a Galicziában szállásoló magyar katonasághoz ügynököket, kiáltványokat küldve, a katonaságot hazajövetelre csalogatta. Kossuth sógora született lengyel nemes volt, a lengyelek általában Kossuthban a forradalmárt, a szabadság- és lengyelbarátot felismerték, ügynököket, újságokat, kiáltványokat csempészték be, a szerb gyilkosságok, a szemtelen horvát kívánalmak, az altiszteket és közlegénységet haragra gyújtották, az összes magyar csapatok közt erős forrongás mutatkozott, a gyalogságot a kaszárnyákba zárták, a lovasság útjába idegen katonaságot rendeltek, a gyanús tisztekkel becsületszó alatt ígértették meg a galicziábani maradást. -- A derék Würtemberg-huszárok két százada a jeles Lenkey kapitány és Fiáth főhadnagy vezérlete alatt lóra ültek és a gúnyolt, szó-

rongatott hazába nyargaltak. A nemzet minden tagja örömmel és hálával fogadta a jeles harcosokat, csak a becsületes hadügyminister, Mészáros Lázár, ki még ekkor az osztrák fegyelmi hagyományokat nem bírta magáruul lerázni, fogadta ridegen a bősöket. A “Württemberg-huszárok július 18-án érkeztek haza. Kossuth Lajosnak a katonaság hazahozatalában! részvéte bebizonyítva nincs, más azonban ezt nem eszközölhette, mert az ügynökök alkalmazása pénzt igényelt, ezen összeg csakis a pénzügyministertül kerülhetett ki, mert Magyarországon sem titkos, sem nyílt forradalmi szövetkezetek nem léteztek, az ellenzék csak júliusban alakult, semminemű pénzforrásul nem rendelkezett. A Würtembergek szökése után több ezredek Magyarországra bocsájtattak, az osztrák kormány a magyar ezredeket nem a jog és alkotmány iránti tiszteletből küldte hazájukba, de elbocsátotta, mert féltek, hogy a lengyel forradalmárokkal szövetkeznek. Visszatartásuk nagy számú osztrák katonaságot tétlenségre kárhozott, az udvarpárt Magyarországnak rövid időni bukását biztosnak hitte; a magyar ezredek hazabocsájtása által a nemzetet el akarta altatni, mi sikerül is, ha Kossuth nem örködik.

Bácsban a rögtönítelő bíróságok már régen fel voltak állítva, a lázadók kegyetlen boszuállása azokban a bácsi urakat és polgárságot teljesen elrémitette, a bíróságot nem lehetett megalakítani, e helyett tehát haditörvényszékek állítottak fel. Az ellenzék a ministerium előterjesztéseit folytonosan támadta, Madarász József a királyi háztartást 3 milliórul 1 millióra ajánlta

leszállíttatni. Madarász és Nyáry a nem alkalmazott dicasteriális hivatalnokok nyugdíját kívánták leszállíttatni, mindkettő kisszerű akadémikuskodás volt. Nem lehetett az elsőt elfogadni, mert a királyi méltóság egyik főkelléke a külfény; — fényt 1 millióval kifejetni nem lehet. A magyar király századok óta nagy jövedelemmel bírt, a fukar indítvány tehát visszhangra nem talált; a hivatalnoki nyugdíjakat leszállítani nem lehetett, mert a pozsonyi országgyűlés ezt elfogadta s megváltoztatása szószegés lett volna. A miniszerelnök fizetését 40,000 forint évi fizetés és országgyűlés alatt 2,000 forint havi pótlékban állapították meg. Ez túlságos fizetés volt Magyarország részéről, ez a mai élelmi viszonyokhoz hasonlítva, a havi pótlékokon kívül 100,000 forintnak felel meg, vagyis 48-ban a miniszerelnök fizetése annyit tett, mint ma 8 miniszeré. Az állam összes bevétele tett 10.120,000 frtot; a szeszgyárak megadóztatása terveztetett. Julius 28-án az osztrák seregek az olaszokat megszalasztották.

Az olasz segély Ígérete az uralkodóházat a magyar kormány alázatos engedelmességéről, mit Innsbruckban kívántak, nem győzte meg; ezen segélynek valóban nagyobb volt a füstje, mint a pecsenyéje, mert az ujoncz-vitánál a pénzügyminiszer csakis 42,000 katona felszerelése- és zsoldját kérte megállapíttatni, tehát még ekkor nagy segélyről a kormány nem gondolkozott. A kormány jegyzőkönyvében határozottan kimondta, hogy Olaszország ellen csakis akkor küld, ha az ország közbiztonsági viszonyai megengedik, ez oly ruganyos kifejezés volt, melynek orvé alatt teljesen

vissza lehetett a segélyt tartani, mert a kormány, még ha Jellasich teljesen meghódol, a szerbek a fegyvert lerakják, az oláhok csak kecskelopásra szorítkoznak, a szerbeknél, kik a nemzetiség zászlója alatt a lopást megszokták, a fejetlenséget rögtönözve két sasos pecséttel sem lehetett volna beszüntetni, ezen ürügy alatt tehát a segély évekig megtagadható lett volna. A megszavazott segély értékét megsemmisítették az országgyűlési viták, a pesti népgyűlések, a Kossuth-Madarász-sajtó nyilatkozatai. Az udvar nemcsak az olaszoknak nem akart alkotmányt adni, de az osztrákok is a semmire akarta leszállítani. Bécs leigázására éppen úgy vágyott, mint Majlandéra, az országgyűlés pedig nyíltan kimondá, hogy a magyar hadsereget kényuralmi czélokra felhasználni nem engedi. A magyar-kormány a diplomacia terén is túllépett 48-iki hatáskörén, mert Frankfurtba az országgyűlés- és kormányhoz követeket küldött. A külképviselet, a szövetség, a békekötés felől még az osztrákház uralma előtt, a választott királyok alatt is kizárólag a király rendelkezett, — a frankfurti követküldés tehát már forradalmi cselekmény volt, és pedig erősebb a papirospénz kibocsátása, a honvédelem szervezésénél, mert ezeket a törvények szentesítésével megbízott István főherceg megerősítette. Midőn gróf Batthyány a kényuralommal kiegyezett, mindkét egyezkedő fél ámitá egymást; gróf Batthyány a ministeriummal közlés nélkül feltétlen segélyt ígért, ezt azonban Kossuth szabadságérzete, Deák Ferencz alkotmányos gondolkozása meggátolták, — Batthyány tehát öntudatlanul ámitott, — a király ámi-

tott, mert a lázadás, melynek szálai a császári ház kezeiben összpontosultak, pillanatig sem szüntette be működését. A magyar sereg felállítását azért engedélyezte, mert azt hitte, hogy ha a kormány és országgyűlés az ujonczokat Olaszországba küldi, a fegyelem vasvesszejével az ujonczokat sárgafeketévé fogja varázsolni, a magyar segélylyel az olaszokat legyőzi, a magyarokat az olaszok fékezésére Olaszországban hagyja, Bécset és a magyarokat az osztrák hadsereg a nemzetiségek segélyével leveri. A magyar kormány magát mindeddig nem csak ügyetlenül, de bárgyún viselte, nem hitte, hogy az István főherczegnek adott hatalmat gyorsan hadserege megalkotására fogja felhasználni, nem gondolta, hogy gróf Batthyány és társai valaha a királyi szóban kértelkedjenek. A magyar ministerek azonban nem voltak ostobák, csak rövidlátók és kissé süketek, a rablók lángoszlopait azonban a gyöngé szeműek is meglátták, az áldozatok, a fenyegetettek jajkiáltásait a budai országos süketek is megértették. Gróf Batthyány és társai végre a császári ház szövetségét a nemzetiségekkel gyanítani kezdték és el hitték, hogy a Horaklók hazájában baj is lehet. Julius végén tehát elküldték kormánybiztosnak báró Vay Miklóst. Erdély helyzete igen veszedelmes veit, a lakosok 60 százaléka oláh, 10 százaléka szász volt, 30 százalék magyar, csak a székelyek laktak egy területen, a többi magyarok azonban az oláhok közt voltak elszórva. Erdély Magyarországgal szomszédos területén oláhok, oroszok, szerbek laktak. A lázadók Oláhország, Bukovinán által háborítlanul érintkeztek császári szövetségeseikkel. Az

oláhok határvidéke katonai gyarmat volt, a szebeni hadparancsnok, Puchner tábornok 14,000 katonaság felett rendelkezett. A buta, vakbuzgó oláh nép papjait igen szerette, a lopást, rablást kedvelte, az erdélyi urakat nem kedvelte, mert az 1817-iki úrbéri szabályozásnál a telki állományt nagyon megnyirták, — a papokat, iskolákat nem támogatta, a papokat megvetette, a népet lenézte. Az oláhok közt urak nem voltak, az oláh eredetű b. Nopcsa, b. Jósika Samu utolsó kancellár a reakcióval szöveteztek, az oláhokat az ellenszegülésre tüzelték, szították. Az oláhoknál a lázadás hagyományos, a rablással egyértelmű időtöltés volt, a jogegyenlőség alatt a gazdagabbak kirablását értették, eddig ez még nagy mérvben nem sikerülhetett, mert a lázadást régebben a fegyveres nemesség, később a katonaság elnyomta, 48-ban azonban a katonaság és tábornoka a császár nevében az új rómaiakat szövetséggel, fegyverrel, ágyúval, két fejjű sasokkal, pénzzel, keresztek-, hivatalokkal csalogatta, jutalmul feligérte a magyar urak összes birtokát. A szászok Erdélyben másodrendű szerepet játszottak, a magyar országgyűlésen tekintélyük elmerül, ellenben az urak legyilkolása után az erdélyi nagyfejedelemségben a hatalom önként kezeikbe hull, mert az oláhok közt még az írástudás is tudománynak tekintett. A szászok gyenge oldalát a bátorság képezte, az óvatos szász nem szerette vagyonszerzését veszélyeztetni, a császári főparancsnok, a főszereg Szeben-és Brassóban volt, az oláh határőrök az oláhok, a szlávok szomszédjában voltak, a magyarok iránti hűség az óvatos szászok vagyonszerzését veszélyeztethette volna. Erdély kereskedelmét

a szászok kezelték, az oláhok korhelyek, pazarak; a szászok az oláhokkal szövetkezve, biztosan számíthattak rá, hogy az oláh rablók a magyar zsákmányt csekély áron a szászoknak fogják eladni, a pénz- és hatalomvágy tehát a szászokat a reactio táborába kergette, a szentszövetség a reactio, a románok és szászok közt, midőn báró Vay a szép Erdély határait átlépte, már meg vala pecsételve. A magyarság 200,000-et számolt, de az oláhokkal vegyesen lakott, ennél fogva sem a nemzetőrséget, sem a magyarok felkelését rendezni nem lehetett, mert az oláhok többségben lévén, a magyarokat elnyomták volna, csakis önkéntes állandó, mozgó lovas nemzetőrök által lehetett volna az oláh mozgalmat ellensúlyozni, mert a lovastul az oláh irtózott; a szereplők közt voltak művelt, tudományos egyéniségek, gr. Telcky Domokos, br. Kemény Dénes a tanácsteremben helytálltak, de sem harcias hajlammal, sem szervezési képességgel nem bírtak, sem az úri rendet lelkesíteni nem tudták, Erdély szerencsétlenségére a népszerű vas ember br. Wesselényi Miklós tökéletesen megvakult, ennél fogva a vezényletre alkalmatlanná vált. A legerősebb, leglelkesebb elemet a székely képezte, a tüzes lelkű székelynél a hazaszeretet apárul fiúra szállt, a székelyek együtt laktak, 400,000 lélekből álltak, a Rákóczy függetlenségi eszméket a székelyek megőrizték, egy részök határőri szolgálatot teljesített, erős, kitartó faj volt, a székelységből 60,000 katonát ki lehetett volna állítani, ez jól szervezve nemcsak az oláhot és szászot megfékezi, de még 10,000 embert a magyar harcztérre is küldhetett volna, de a székely szegény,

nagy része kézi munkájából él, a kormánynak tehát a székelyek felszerelésére mindenekelőtt; pénzt és fegyvert kellett volna küldeni, a kormánybiztosnak a teendőket meg kellett volna parancsolni. Báró Vay Miklós a politikai egyéniségek kitűnőségeihez tartozott, szép, eszes, tudományosan művelt, gazdag főúr, kellemes társalgó, jeles szónok, a conservatív politikus, a válságok közt hű magyar maradt ugyan, de a függetlenségi eszméért nem rajongott, a békés keztyü-politika embere volt, az erdélyi viszonyokat nem ösmerte, a kormánybiztos lehetett benne, hogy rendeleteit teljesíti, azt azonban nem várhatta, hogy a conservatív Vay erőszakos szervező politikát fog kezdeményezni akkor, midőn a felelős kormányban is hiányzott az összhangzás. Baththyány és társai 48-bul áldozni is készek voltak, Kossuth és Szemere a teljes 48-at is keveslették, báró Vayt Szemere belügyminister utasítás nélkül, ezen szavakkal küldte el: sapienti nihil, a bölcsset nem kell utasítani; ez mindenestre hízeleggetett a kormánybiztosnak, de valódi működését már kezdetben megbénította, mert korlátlan felelősséggel terhelte, báró Vay tehát a fontosabb intézkedéseket csak saját felelőssége alatt tehette meg, és abban sem lehetett biztos, hogy rendeleteit a kormány magára vállalja, ily viszonyok közt nagyszabású politikát csak hős hazafi vihet, báró Vay a sima, szerves intézkedések híve volt, ennél fogva csakis a magyar kormányt képviselte, rendeleteit teljesítette, az önálló gyors cselekvés terére nem lépett, ennél fogva a síkos talajon siker nélkül működött. Br. Vay sikert nem vívhatott ki azért sem, mert nemcsak utasítás, de

pénz nélkül küldték el, és ez igen nagy hiba volt, mert Erdélyben ez időben pénzzel nagy eredményeket lehetett volna kivívni, Shaguna püspök báró Vaynak bizalmasan kijelenté, hogy a többet adóhoz fog csatlakozni, a másod- és harmadrendű aljas izgatókat kevés pénzzel meg lehetett volna venni, a székelyek szervezése sok pénzt igényelt, a nihil tehát Erdélyt teljesen megrontotta.

Az aldunai kormánybiztos haszontalanul működött, a lázadók serege naponta növekedett, Hrabovszky tábornok június 12-én a római sánczok ellen 5000, Karlovicz ellen 1100 katonát küldött, mindkét helyről siker nélkül vonultak vissza, a szerb lázadók serege júniusban 15,000-bül állt, ezen sereg júliusban már a Bánátban 9000, Bácsban, Szent-Tamáson 11,000, Karloviczon 8000 emberbül állt, és pedig egy része határvidéki rendes katona, a nagyobb rész azonban ujonczok- és népfelkelőkbül állt, ezzel szemben állt a magyar hadsereg 15,000 rendes katonából, Bechtold, Volnhoffer, Eder, Kis Ernő, Blomberg alatt és nagyszámú nemzetőrök- és f felkelőkből; ezen sereggel a lázadás megsemmisítése nem lett volna nehéz feladat, az áruló fővezérek azonban nyugodtan nézték Szent-Tamás megerősítését, mozdul ataikrúl gondosan tudósították az ellenséget, a főhelyeket körző helyeken a lázadóknak biztos menhelyül szolgáló magas és sűrű kukoricza-ültetményeket a tulajdon iránti lelkiismeretes tiszteletből hűségesen megőrizték, Radetzky július végén Custozzánál az olaszokat leverte, augusztus 4-én Majlandba vonult.

János főherczeg a horvát ügyben! közbenjárást idő

hiánya miatt megtagadta. Jellasich nyíltan készült, a támadás csak azért maradt el, mert az osztrák állam pénzforrásait az olasz háború egészen igénybe vette, a határőri ezredeket Eadetzky a custozzai diadal után sem nélkülözhetette mindaddig, míg Károly Albertét hosszas fegyvernyugvás- vagy békére nem kényszerítették. Az országgyűlés 12 és fél millió erejéig 1 és 2 forintos bankjegyek kibocsátását elrendelte, alapul ezüstben a banknál 5 millió forintot elhelyezett. István főherczeg meghatalmazás alapján augusztus 5-én megerősítette. Ezen pénzjegy tehát kifogástalan jogalappal bírt. Augusztus 3-án a kormány az elemi iskolákrul törvényjavaslatot terjesztett be; e törvényjavaslat alapelveit a következők képezik:

1. A nevelés ingyenes.
2. Az iskolai községi adó az országosnak csak 5 perzentjét teheti.
3. A népiskola közoktatási nyelve a lakosok többségének nyelve.
4. A vallást a lelkészek tanítják.
5. Ha az oktatási nyelv nem magyar, a magyar nyelv is tanítandó.
6. Hol 50 tanköteles gyermeke nincs a felekezetenek, közös iskola állítandó.
7. Az iskolákat a községi tanács igazgatja.

Ezen javaslat a fajigényeket teljesen kielégíthette, mert a többségnek saját nyelve használatát megengedte, Magyarországon más diplomaticai nyelv mint a magyar nem lehetvén, a nemzetiségek érdeke is azt kívánta, hogy a más fajok a magyar nyelvet elsajátíthassák; az ingye-

nes oktatás túlságos democraticus intézkedés volt, mert ennek alapján a nevelés majdnem kizárólag a birtokot terhelte volna, már pedig az oktatás egyéni előny lévén, az igazság elvei szerint a terhet annak kell viselni, ki az előnyt élvezzi, méltánytalanság tehát azt követelni, hogyha egy községben egy egyénnek 3000 holdja van és 200 családnak 2000 holdja, a 3000 holdas a terhet 60 százalékát, a 200 család csak 40 százalékát fizesse, és a 3000 holdas háromezerszer annyit fizessen, mint az 1 holdas, különösen igazságtalan volt ez Magyarországon azért is, mert a nemesek adtak minden községben földet a tanítóknak, tehát már ez által is aránytalanul járultak a nevelésüghöz, a minister és törvényhozás a túlságos emberiségi érzelmektől elragadtatva, meg nem gondolta azt, hogy ha ezen törvény létesül, ez a közép- és nagybirtokra a mostani viszonyok szerint évi 6 millió terhet rótt volna. Irányi e javaslat ellenében a közös iskolák behozatalát és ezek fedezetére az alapítványi javak elfoglalását indítványozta; a közös iskolák gyakorlatilag czélszerűbbek, mert az ellenőrzés könnyebb, nagyobb közönség jobban jutalmazhatja a tanítót, czélszerűtlen azonban, mert a felekezetek vallási érzelmeit sérti, tápot adott volna az oláhok, szerbek ellenszenve növelésére. Az alapítványi javak elvétele jogtalan volt, mert az 1791-iki törvény minden felekezeti tulajdonát biztosította, az alapítványi javak a József által eltörölt katolikusok vagyonából alakultak, ez tehát kizárólag katolikus czélokra fordítható; különben kiindulási pontja a kormányéval azonos volt, mert a kormány is felekezeti különbség nél-

kül akarta a birtokost megfizettetni és a nevelés ter-
hét a gyermektelenre is birtoka után akarta kivettetni. A
ház Irányi indítványát elvetette és a kormányjavaslatát rö-
vid vita után elfogadta. Az országgyűlésen felmerült Ma-
gyarországnak Németországhoz! viszonya. A kormány
a frankfurti parlamenttel már régen érintkezett, Frank-
furtban Szalay László, a jeles történész képviselte, —
a magyar országgyűlés a birodalmi szövetség mellett
nyilatkozott és kijelenté, hogy /Vustriát Németország
ellen támogatni nem fogja, a német parlament viszont
egyhangúlag a magyar szövetség mellett nyilatkozott;
ez volt a német szabadelvűek utolsó diadala, midőn
Magyarország a Németbirodalom közbenjárását igénybe
vehette volna, már akkor a német egység hívei meg-
buktak, ezen nyilatkozat tehát csakis megvalósíthatlan
reményeket támasztott. Kossuth ez alkalommal Austria
helyzetét következőleg jellemezte: Becsben ma négy
elem küzd: 1. mely a birodalom egységéhez szít, 2. a
reactio, 3. az osztrák ministerium, 4. a szláv elem. A
ministerium a magyar had- és pénzügy visszaszerzése
után sóvárog, ezen vágytul elvakítva nem látja, hogy
a reactionak vak eszköze. A reactio és ministerium
együtt működnek, a reactio célja a hatalom vissza-
állítás, a ministeriumé a magyar pénz- és hadügy, a
szlávoké a szláv monarchia megalakítása.

Kossuth hatalmát a németbirodalmi gyűlés nyilat-
kozata nagyban megszilárdította, a magyar képviselők
erősen bíztak a németek szövetségében, ezen remény-
ben az uralkodóházzali szakadás megért, Kossuth és
hívei titokban István főherceget jelölték ki magyar ki-

rálynak, e párthoz tartozott Szemere Bertalan belügy-minister is. Batthyány és társai a király- és az osztrák szövetséghez erősen ragaszkodtak, Kossuthot Deák Ferencz kivételével a Batthyány-párt gyűlölte, Kossuthot azonban Pest imádta, az ország tisztelte és szerette, az országházban a kormánynak valóságos pártja nem volt. Batthyány tudta, hogy a bécsi udvarnál Kossuth elbocsájtását örömmel veszik, de nem hitte, hogy Kossuth nélkül a ministerium magát fentarthassa, az országgyűlés felosztatására, mint becsületes hazafi nem vetemedhetett, mert az új választás a nemzetiségi izgalmak miatt nem volt megejthető, nem lehetett felosztatni főleg azért sem, mert a magyar katonaság szervezve nem volt, a kényuralom támadását csak az országgyűlés erkölcsi tekintélye tartotta vissza, országgyűlés nélkül Jöllasich 10,000 emberrel a Batthyány-kormányt elkergetheti és a kényuralmat visszaállíthatta volna. Batthyány gyűlölte Kossuthot, kedvelte a hatalmat, de a hatalomnál hazáját jobban szerette, az alkotmány- és hazájához őszintén ragaszkodott. Batthyány tehát a Széchenyi híveihez közeledett és Kossuth megbuktatására kormánypártot óhajtott alakítani. A Széchenyi hívei már nyíltan nem mertek az Ullmann-házban összejönni, a búsvitézek Szúnyog és Kovács Lajos képviselőnél szomorkodtak a haza sorsa és saját mellőztetésük felett, e körbe minden hír nagyítva került; — Kossuth, Madarász, Perczel felismerve Széchenyi és hívei forradalmi félelmét, a guillotin-lázt, mely a béke nagy férfiai gyötörte, a béke hallgatag apostolaival gyakran keserűen enyeleg-

tek. Kossuthnál ministertanácsot tartottak, Kossuth a belépő Széchenyire egy vontcsövű puskát irányzott e szavakkal: „Nemde, derék puska ez? van egy sógorom, ki vele bármikor lelő egy hazaárulót!⁴⁴ Ha Széchenyiben ez időben már az elmezavar magva megnincs, a két titkos ellenség közt ezen tréfa okvetlenül párbajjal végződik, Széchenyinek azomban már ez időben ítélőtehetsége borongott, minden zörrenés halálra ijesztette. Perczel a kioszkban Kemény Zsigmondot félrehíva, kedélyesen mondá: „Te és Kovács Lajos nem akartok nyugodni; mihelyt hatalomra jutok, felakasztatlak, valamint te is, ha hatalomra jutsz fel fogsz akasztatni⁴⁴; a Madarászok a guillotint társalgás közben gyakran emlegették, az ellenzék a köztereken, a klubokban, az újságokban kíméletlenül elítélték a haza ellenségeit és azok titkos barátait; a gyávaság mindent nagyít, a félénk politikus csizmadiák és a főúri ministerek a kis Pestet Párisnak képzelték. Batthyány teljesen megrémült, éjjeli 11 órára tűzte ki a békepárttal! értekezletet. Batthyány kijelentette, hogy a nádornak a ministerium leköszönését bejelenti, ha Kossuth ezentúl beszédeiben a ministerium határozataihoz nem alkalmazkodik; br. Kemény Dénes államtitkár Deák Ferenczet ajánlja szónokministernek, midőn azomban a hős hazafiak bátorodni kezdtek, a bátrak egyike az előszobában, melyet a főteremtől függönyös üvegfal választott el, árnyat látott, Kovács Lajos háznagyot a kémre figyelmeztetik, a hős Kovács gyalog, ágyú és revolver nélkül kiment az előszobába, ott azomban senkit sem talált, valószínűleg a hős hazafi saját árnyékátul ijedt

meg. A felfedezéstüli félelem nyullá tette a tigriseket, a tanácskozás megakadt. A minister és hívei egyenkint határozat nélkül kullogtak haza. A hős hazafiakat egészen elrémitette a szélsők azon meséje, hogy 11 képviselőt a házbul kilöknek, mindenika 11 egyikének képzelte magát, féltek a néptül, az ifjuságtul, a kis számú verestollas, de békés ellenzékétől.

A dynastia ügyei Olaszország- és Frankfurtban jó fordulatot vévén, az udvar augusztus 12-én Bécsbe visszajött. Az udvar személyesen kívánt az országgyűlésre hatni, a dynastia Bécs és Magyarország, a német egység ellen az osztrák képviselőházat óhajtotta megnyerni, mi sikerült is, de a hódolók Bécs lenyügözéseig az ifjúságtól félve, nyilatkozni nem mertek. Jellaichnak Szerbia 100,000 aranyat, a modenai herczeg 100,000 forintot adtak. Jellasich támadása csakis idő kérdése volt. Gróf Batthyány Lajos a dunántúli részekben a nemzetörséget hívta fel; a nép a hordás- és nyomtatással lóvén elfoglalva, lassan gyülekezett. A Dráván túl azonban még lassabban mozogtak, a katonaság még Olaszországban volt, Magyarországra csak is a megvett írók, a megfizetett ügyvédek, a hivatalnokok haragudtak pénzért; a nép sem hódítani nem vágyott, sem nem gyűlölte Magyarországot, ezeket tehát csakis a katonai kényszer által lehetett katonává avatni, az önkénteseket a táborba szurony közt vitték, szuronynyal őrizték, különben mindenik haza szalad. A szerbeket a rablási vágy lelkesítette ellenünk; a horvátok ez után sem áhítóztak, a horvát támadás rendezése tehát a vitéz bánnak hősi munkájába került, azért is hosszasan húzódott. A

júniusban egyhangúlag megszavazott 200,000 ujoncz-ruli törvényjavaslatot Mészáros Lázár, a becsületes, de tehetetlen hadügyminister a ház elé terjesztette. A 17-én beterjesztett javaslat következően hangzott:

1. A törvény szentesítése után 88,600 besoroztad k, fele azonban tartalékban marad.

2. Ha ez nem elegendő, a ministerium a sorozást 200,000-ig folytathatja.

3. Szolgálati idő 6 év, az első fiú nem katonaköteles.

A központ különböző javaslatot adott be:

1. A ministerium a sereg 200,000-re emelésére meghatalmaztatik.

2. A katonaság a béke helyreálltáig csak a lázadók ellen használható.

3. Az országban lévő ezredek előleg esen egészítenek ki, a maradékból új magyar ezredek alakíttassanak.

4. Az új ezrekben a zászló, a nyelv, a ruha magyar lesz.

5. A katonák esküsznek: „Esküszöm az élő Istenre, királyom-, V. Ferdinándnak és a magyar alkotmány-nak hűséget, zászlómat el nem hagyom, előjáróimnak engedelmeskedni fogok, kötelességemet pontosan teljesítem.“

A benyújtott javaslat a Batthyány és minister barátai, a központé ellenben a Kossuth, Szemere és az ellenzéké volt; — Kossuth még hallgatott, a veres zászlót nem tűzte ki, az ellenzékkel azonban folytonosan érintkezett. A ház előtt Kossuth iránya nyílt titok volt.

Az önálló nemzeti alkotmányos hadsereg az ország Önállása-, függetlenségének egyik főfeltétele, a magyar ruha, a magyar vezénylet a hadsereget nem szakítja ketté, mert a magyar ruha csakis a politikai nemzet jelvénye. Az osztrák hadseregben a huszár magyar ruhát, a gyalogság magyar nadrágot hordott, a lengyel lovasok lengyel öltönyt viseltek. A vezényleti nyelvnek pedig a legénység nyelvének kell lenni, mert az altiszt, a közlegény csak azt érti; a sereget tényleg a nyelv kérdése csak akkor szakította volna ketté, ha a törvény a főbb tisztek-, hadparancsnokoknak háború esetében az osztrák hadparancsnokokkal német érintkezést eltiltja. A törvény ezt nem zárta ki. A vita zajos- és izgalmassá vált, Batthyány gögösen nyilatkozott, a becsületes Mészáros, akinél jobb magyar az országházban nem volt, a 30 esztendő sárga-fekete port nem bírta még lerázni, képzelt pillanatnyi hátrányokért az Önállás elvét akarta lerázni. Deák Ferencz meghajolt az elv előtt, a szakítás idejét még korainak tartotta, a képviselők ingadoztak a jog és czélszerűségi politika közt, Kossuth hallgatott, az ellenzék lelkesedést nem tudott előidézni, a Kossuthul távolállók, Kossuth hallgatván, nem tudták magukat tájékoztatni.

Gróf Batthyány: A seregtől várjuk mentségünket, oly törvényt hozunk, melyet ő felsége is megerősít, különben nem lesz törvény.

Nyáry Pál: Ha a király a nemzet akaratát nem teljesíti, az történik vele, mi más királyokkal is történt.

Batthyány Nyárynak közbe kiált: A nép a király mellé fog állni. — Nyáry és Batthyány nyilatkozata

egyenlően inparlamentaris volt, mert alkotmányos minster nem mondhatja azt, hogy a király a nemzet jogos kívánalmait visszautasítja, viszont a parlamentben a királyt ok nélkül trón vesztessel fenyegetni nem lehet, mert ez már forradalmi nyilatkozat.

Deák Ferencz óhajtja, hogy a hadsereg mihamarabb magyar legyen, azt azonban a ministeriumra kell bízni.

Mészáros tisztesen és mérsékelten küzdött a sárga-fekete eszmék mellett, a régi vezényleti nyelvet azért kívánta meghagyatni, mert tiszt kevés, a tisztek egy része idegen volt, ha tehát az idegen tisztek eltávoznak, a sereget tisztek hiányában czélszerűen szervezni nem lehet, a kardbojtot és jelvényeket azért kívánta megtartani, mert ehez a tiszteket a dicsteljes múlt hagyományai kötik, végre, a kormány győzelme kétes lóvén, Mészáros módosítást adott be: először is a sorszerek egészítettnek ki, a feleslegből honvédzászlóaljok alakíttatnak, melyek nyelve, ruhája, zászlója, jelvénye magyar lesz, mihelyt a körülmények megengedik, a sorszerek is magyar lábra állíttatnak. Ez által a kormány a külszint megmentette, lényegileg azonban a magyar hadsereg eszméje győzött, mert a Magyarországon állomásozó ezredek kiegészítése 5 perczentet alig vett igénybe, 190,000 magyarsága kimondatott. Mészáros indítványát 216 képviselő 116 ellen elfogadta, 84 képviselő pedig az országban csavargót!

A római sánczok bevétele a kormány elrendelte, a parancsnokok nyílt árulás nélkül tovább nem hever-

hettek, engedelmeskedtek, de szándékosan ügyetlenül rendezték. Augusztus 19-én néhány száz Szent-Tamásba benyomult, a fővezér, Bakonyi azonban a győzteseket nem támogatta; a vitéz csoport a tömeg ellen nem tarthatta magát, kényszerült visszavonulni, az est bekövetkezett, a sereg eredmény nélkül a táborba visszavonult. Ezen eset kétségtelenül bebizonyította a vezér és vezéri-kar árulását és Szent-Tamás gyengeségét; a közlegénység és tisztek kötelességüket megtették, a vezér azonban szándékosan behunyta szemét, a győzőknek erősítést nem adva, erejét a már bevett pontra nem küldve, az ellenségnek alkalmat nyújtott erejének a fenyegetett helyeni összpontosítására; az árulást minden közlegény tudta, csak a tehetetlen hadügyminister, az élheterlen fő kormánybiztos nem ösmerte fel.

23-án Perczel Móricz hevesen kikelt a vezénylet ellen, a vezéreket árulóknak nyilvánította: a sereget árulók vezénylik; Mészáros, ki a támadást hónapokig halogatta, becsületes hazafi, de a vezényletre alkalmatlan, a rendes hadsereg 24,000, ezzel már a római sánczokat rég be kellett volna venni. Jellasichot az osztrákok nyíltan segítik, késlekedni nem lehet, ennél fogva Szentkirályi királyi biztos hallgattassák ki, és az ügyállás kinyomozására biztosok küldessenek ki.

Mészáros: Szentkirályi kormánybiztost a kormány küldte ki, ennél fogva a kormánynak köteles felelni. Árulást nemcsak nem tapasztaltam, de a legjobb akaratot, hazafiságot, a vezérek- és katonaságban.

Kossuth: Nem tudunk hallgatni midőn kell; bi-

zottságot indítványoz, mely előtt Perczel árulási vádját bizonyítsa be, Bakonyi tábornokot dicséri.

Batthyány: Kossuth bizottsági indítványát elfogadja, követeli, hogy vagy Perczel rovassák meg, vagy a ház a ministeriumnak bizalmatlanságot szavazzon. Mészáros Batthyányihoz csatlakozik.

Madarász László Perczelt védi: Mi Magyarorszában azon különös helyzetben vagyunk, hogy egyik rész lármáz és a hazát ezzel véli megmenteni, mindamellet a haza védelmére egyetlen lépést sem tett. Önöknek, minster urak, kötelességük volna kitűzni a zászlót és azt mondani: mentsük meg a hazát! de e lépést nem teszik, sőt valahányszor lépéseiket eltévesztik, melyek a hazát megmenthették volna, egyedül a vezényletre háramlik azon hiba, mely az országot átok gyanánt nyomja. Ha a ministerium kijelenti, hogy segítség kell, a nemzet több tagja hozzá fog seregleni, de midőn látjuk, hogy a ministerium a hazát csak okoskodással akarja megmenteni, midőn a katonaadás törvénye épen a ministerium által huzatik, akkor a késedelem, nem tevés, önöket terheli. Adjunk katonát, pénzt, ha kell, minden hozzászólás nélkül, de midőn a cselekvés terére lépünk, önök ne disputáljanak velünk, váljon a magyar a törvényhozás a hadsereget német, vagy magyar lábra állítsa-e.

Gróf Széchenyi: Peneczilussal nem lehet az ellenséget legyőzni, a ministerium az ellenzék inpetusai miatt nem végezhet, hagyjon az ellenzék egy kis szabad tért, meg fogjuk talán a hazát menteni, ha pedig nem, barátságosan veszünk egymás mellett.

Nyáry Perczelt védi; 24 órai halasztást kér.

Batthyány: Ha Perczelt nem rosszalják, azonnal leköszön.

A ház hosszas vita után Perczel vádját rosszalja, bizottság elé ázom ban nem állítja. Ezen vita és határozat sajátságos világot vet az akkori politikai helyzet-, a magyar kormány- és ellenzékre. Midőn Perczel felszólalt, a Szent-Tamás előtti magyar sereg 24,000 rendes katoná- és 24,000 nemzetőrből állt; az összes alvidéki lázadó sereg állt 14,000 határvidéki és szerb katonából. Ezeknek alig fele tanyázott Szent-Tamáson, a többi Bánátban rabolt, tehát a magyar haderő a lázadókat háromszorosan meghaladta, az árulást az utolsó közlegény is tudta, a vád tehát igaz volt, bár bizonyítani nem lehetett. A ministerium mindezek daczára kardot húzott az árulók védelmére, a ház a kormány iránti túlságos tiszteletből megtisztította az árulókat és elítélte a becsületes hazafit, ki a házat az árulókra figyelmeztette.

Kétségkívül Perczel, a ház fenegyereke, hibázott a parlamenti szokás ellen, mert bizonyíték nélkül vádolt, míg ugyanazt interpellate alakjában elmondhatta volna, tehát a háznak nem Perczel előadását, de annak modorát kellett volna rosszalni és miután az árulást mindenki tudta, a háznak fel kellett volna a ministeriumot szólítani, hogy a hadjárat és ostrom eredménytelensége okait terjeszsze a ház bizottsága elé és a vezénylet ellen titkos, szigorú vizsgálatot rendeljen, mert a kedves henyélés az országot máris veszélyeztette. Hibázott gróf Batthyány azért is, mert Perczel

szavait elmagyarázva, a sereget akarta az országgyűléssel ellentétbe hozni, melyet Perczel nem vádolt, a kellemetlen ellenzéki erkölcsi vereségéért bizalmat szavaztatott az árulóknak. Batthyány támadásának éle azonban kéz alatt Kossuth ellen volt intézve. Batthyány azt hitte, hogy Kossuth titkos hívét, Perczelt nem fogja cserben hagyni, Kossuth erélyes nyilatkozatával a hadsereget maga ellen zúdítja és a bekövetkező válságban ezáltal lehetetlenné lesz. Kossuth azonban a kelepczét észrevette és a helyzet megtartásáért saját maga ellen nyilatkozott.

A király 20-iki rendeletében az Olaszországban levő magyar ezredek hazajövetelét elrendelte. 24-én Kossuth 61 millió pénzjegy kibocsátását indítványozta, 2 hónap költségeit csakis 10 millióra előirányozta. Az országgyűlés azon óvadékkal fogadta el, hogy a bankjegyek csakis a rendes bevételek által nem fedett költségek fedezetére és csakis a fedezetnek megfelelő összeg erejéig bocsáttassanak ki. A lázadás moraja már nagyban hallatszott, a kormány és többség mégis tisztának látta a politikai eget. Krassóban az oláhok külön kapitányt választottak, mit a ministerium megtagadott. Néhány nemzetiségi képviselő ezen ürügy alatt a nemzetiségi kérdést a ház elé hozta, Vay kormánybiztos megbízatására! a kormányhoz kérdéseket intézett; Szemere válasza a kérdőket ki nem elégítve, a ministerium nevében Kossuth röviden következőleg válaszolt:

Uraim! Én mint ember Krisztus vallásának követője vagyok, ki arra tanított: szeressük felebarátunkat, mint önmagunkat, s az egész emberi nemzetet,

amennyire az emberi gyarlóságtól kitelik, szeretettel szorítanám szívéhez; — mint polgár az egyenlőség embere vagyok, ki nem kérdeném e honban, melyik templomban imádja valaki istenét, hanem azt szeretném, hogy e honnak minden polgára közösen élvezze valamint a jogot, úgy a szabadságot is. Ezen érzettől lelkesítve megmondom, hogy a Magyarországot lakó különféle népfajok közt olyan szellemű és irányzatú agitációk történtek, melyek a közös jog- és szabadság- és a haza egységével ellenkeznek. A z erdélyi aristocratiáról bűnök mondattak az oláhság irányában. Én Erdélynek jelen viszonyait és férfiait eléggé nem ismerem, hanem hogy a múlt bűnökkel terhes az igaz, csak azon csodálkozom, hogy azon bűnök alapján most kell a hont veszélyeztető agitációknak történni, midőn letétetett az első szó és talap a sérelmek orvoslására; s azért, mert 24 óra alatt nem lehetett ezredévének bűneit megorvosolni annyi bajok között, tehát a múlt aristocratiának bűnei melegítették fel, hogy a nép most se legyen bizodalommal. Másodszor: könnyű azt mondani, „a nép”, de a nép nevével sok ember visszaél. Krassómegyének 30 ezer embere, hol Murgu népgyűlést tartott, Magyar- és Erdélyországot nem képviseli s ha azt arrogálja magának, hogy ő fog szabni törvényt, akkor magának oly hatalmat arrogáb melyet túrni nem fogunk; egy embernek szava nem a nép szava, és aki néhány embernek szavára hivatkozik, ne vegye szájára a nép szavát. — Mi az egyházat illeti, mert a múlt időkből az úgynevezett rác z hierarchiának járma alatt nyögött az oláh nép, az a jelen kor-

nak bílne-e? Nem mondotta-e egy követ úr, hogy e kérdésnek kibonyolítása praktikus rendelkezéseket kíván, melyeket nem lehet 24 óra alatt megtenni. En kijelentem, hogy az oláh egyház függetlenítését, elválasztását a rácztól a körülményeknél fogva szükségesnek tartom s azon véleményben vagyok, hogy ennek meg kell történni, ámbár ezt illogikusnak tartom, mert illogikus gondolat nyelv szerint mérni a választ és nem hit szerint, mert hogy valaki zsidó, római katolikus, keleti egyházbeli vagy református, ezt értem, hanem, hogy van német-vallás, oláh-vallás, rácsvallás — ezt nem értem. Tehát meg kell történni az elválasztásnak, mert a körülmények kényszerültsége kívánja, de ebben nincsen logica. Azonban a logicát kevesebbre kell becsülnünk, mint a megnyugtatót és a kénytelonséget. De az más, mit egy követ úr mondott, hogy mindjárt nyugalom lesz, ha teljesítetik a nép kívánsága, — ezt azért említem oly nyomatékkai ezen szót „nép“, mert nem minden nép, a mi népnek mondatik, ha t. i. az általa választott kapitányt a ministerium helyben hagyja, — de hát micsoda a szerb lázadás odalent, van-e jog, szabadság, törvény, mit a szerbekkel meg nem osztottunk? Nincs. Az egyházra nézve nem történt-e mindjárt az új kormány első perczeiben intézkedés, mely hogy előbb nem teljesíthetett, panasznak volt oka; nem hívatott-e össze mindjárt a zsinat, de meg nem tartatott, hanem a lázadók gyűlést tartottak Karlovíczon s ottan a Szerbiából bejött emberek azt mondják: mi, a nép! Tehát ha a rácok, vagy minek neveztetnek, mert a nevek ellen annyi különféle anti-

pathia van, minden jogban és szabadságban közösek voltak: mi az, mit kérnek maguknak s mi tulajdonképen azon természetellenes lázadó háborúnak ürügye? az, hogy nekik vajda kell, mit tesz ez? Azt ismét értem, hogy bizonyos területnek, melyet megyének hívnak, fő tisztviselője, vajdának, főispánnak vagy akárminek neveztessek, liánéin egy országban, mely egy, az, hogy hivatal méressék népfajoknak, hogy Krassó megyében az oláhoknak kapitányuk legyen, ez az ország egységének felforgatására vezető gondolat s a mely egyenesen a szerb lázadásnak egyedül ürügye. Következésképen én Magyarországon a vélemények külömbiségére, a kedélyek lecsillapítására, Magyarország minden népfajainak boldogságára csak egy utat ismerek és ez az, hogy senki ne gondolkozzék oly lépésről és ne tegyen valósítására semmit, mely azt foglalja magában, hogy Magyarország nem egy státus, hanem külön népfajok, külön státust követelnek maguknak. Ezen alapon vagy szerte bomlik Magyarország, vagy kardcsapás határoz. Hanem, ha azt vesszük, hogy Magyarország egységének alapján, minden ember jogban, szabadságban, törvényben, kötelességben egyenlő legyen s ne tegyen különbséget az, minő templomban imádkozik valaki s minő nyelven szól szomszédjához, ezen alapon van egység. De, ha külön státusexistenciát követel magának rácz, tót, oláh, nem lehet egység s én megvallom, miszerint véleményem szerint volt, hogy a krassói népgyűlésen elválasztott érdemes úr, nem jelentetett ki a ministerium által az ottani oláh nép kapitányának, mert azon eszmét nem ismerhetem el, hogy

Krassóban lehessen oláh kapitány, német kapitány és magyar kapitány; hanem azon eszmét ismerem, hogy amint kerületenkint van elosztva a hatóság és a népesség arányához képest a nemzetőrség bizonyos számú csapatban összevegyül, úgy, hogy annak egy vezér szükséges, annak legyen vezére; de ne kérjen az oláh népfaj magának külön kapitányt, mert az nem egyéb vajdánál. Ez tökéletes egyenlőségben áll. En tehát nem a népfajok egymás irányában! balanczirozásában, hanem a közös jogban és szabadságban találok a haza megmentését, nem pedig ott, mert a szerbek vajdát követelnek maguknak, tehát az oláhoknak is adjunk kapitányt, hogy azok a magyarok mellett szólaljanak fel a szerbek ellen, mert ez ma úgy van, holnap pedig a magyar ellen fordulhat és ha tévedés van egy irányban, mely Magyarország dismembratiójára van intézve, ne vigyük által a többi népfajok közé. Ezen szempontokból indulva ki, megvallom, hogy már mi az oláh-kérdést illeti, e részbeni gondolkodásom a ház előtt van. A mi körömhöz tartozó panasz hozzám beadatott, sohasem vártam 24 óráig, hogy azt orvosoljam, és orvosoltam olyanokat is, melyek magukban véve igazságosak, de törvény szerint mérve megérve nem lettek volna, és hasonló szellemben fogok mindig eljárni. Ha valaki azt mondja, nem mindegyik bujtogató, aki annak kereszteltetek, az igaz — e részben szoros vizsgálatnak kell történni és pártatlan igazságszeretetek, mely nem kérdi a nyelvet, hanem jutalmaz és sújt mindegyikre nézve egyiránt. — Hanem kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy az oláhság körében

összeesküvésí bújtotgatások vannak; ezt nem az erdélyi aristoeratiának ellenséges indulatából merítve mondom, hogy ennek súlyát érezzék legtávolabbról is oláh ajkú polgártársaink, hanem azt mondom, érezni fogják azok, a kik bűnösök. Csak arra kérem a követ urakat, midőn arról van szó, hogy vannak bújtotgatók és törtétek elfogatások, azokra nézve szerezenek maguknak tudomást s elfogatásuk eszméjét ne úgy állítsák elő, mintha az az oláh népfaj ellen irányzott ellenséges törekvés volna, — mert röviden szólva, — a bújtotgatások, melyekre célzok, a külföldről jönnek s ugyanazok, melyek a magyar elem ellen dolgoznak s melyeknek szálai kezünkben vannak. Ennyit akartam megjegyezni s kinyilatkoztatom, hogy minden lépésre, mely a múltak bűneinek orvoslására vezet, hozzájárulok szívesen, de kérem a követ urakat, kik épen közelebbi viszonyoknál fogva jobban ismerik a körülményeket, legyenek szívesek minket tájékoztatni, hogy mit tegyünk, de ne álljanak elő oly kívánsággal, a mely dismembratióra vezethet. — A magyarnak az oláhval, az oláhnak a magyarral testvéries egyesülésében van mindegyiknek boldog jövője, nem pedig, ha az egyik el hagyja magát ámtatni, a másiknak elnyomására, mert akkor oly fegyverhez nyúl, melylyel magát is sújtja. Báró Vay Miklóstra nézve, aki teljhatalommal van ellátva, azon követ urak részéről is, kikkal gyakrabban találkoztam azért, hogy megértsem tőlük a nép kívánságát, az ő eljárása ellen nem hallottam semmit. Az olyan részletes esetek, hogy egy magyar agyonlőtt egy papot, hisz ezekben fekszik egy olyan színezet,

melyre nézve azon kérést terjesztem elő, hogy ne méltóztassék az ilyen eseteket nemzetiségi szempontból venni; ezen eset egy criminalitás, egy gyilkosság, melyet egy ember a másik ellen elkövetett; de ne állítassák úgy fel, hogy magyar elnyomás Erdélyben az oláhok ellen 1 Hasonlóképen, ha nekem szabad még egy kérdést intézni a követ urakhoz, akik szólották, mert megjegyzésre van még észrevételem, t. i. hogy a belügyminister úr nézeteim szerint egy szót sem mondott olyat, mely szemrehányást foglal magában, mintha a követ urak nem teljesítették volna polgári kötelességeiket. Ők iparkodtak békét eszközölni, mert van tudomásom, hogy mikor Murgu Krassómegyében volt, sokat tett ottan a kedélyek megnyugtására. Nem vád volt tehát, hanem kérés, mely positióját a követ uraknak fontosabbá tette, mint volt azelőtt és az nem szemrehányás volt, hanem kimutatása azon térnek, melyet a követ uraknak elfoglalni kell. De meg kell vallanom, hogy radikális hibát látok — talán meg a múltakból — oláhajku polgártársaink között, az, hogy nyelvüket és vallásukat elannyira identifikálják, hogy midőn méltán szólalnak fel a rácz hierarchia ellen, melyet meg kell szüntetni, akkor saját köblökben a hierarchia nyomását nem veszik észre, pedig mondhatom, az annyira terjedt, hogy a keblökbeni papság egy része egyszersmind politikai kormány is. Nem lehet politikai dolog, a melynek elintézésébe valamely püspök vagy lelkész be ne folyjon. Ha ezen urak felfognák, hogy nem az a hivatásuk, hogy politikai kormányt képezzenek, hanem hogy a népet erkölcsössé és

műveltebbé neveljék, akkor sok dolog másképen állana, mert minden népnek állapota rossz karban van, hol a pap több, mint pap, ha az egyszersmind politikai hatalmat is gyakorol. A vallási és oktatási minister úr felszólította már az érdeemes követ urakat, hogy méltóztassanak neki segédkezeket nyújtani a vallási és egyházi dolgoknak mihamarább! kiegyenlítésére, hogy kellő megnyugvás legyen általa eszközölve; én kijelenttem és kijelentem: részemről minden egyes és általános panaszt a legnagyobb készséggel fogadok, e részben én soha 24 órát nem fogok pihenni, hogy annak orvoslására a kellő lépést megtegyem; mi az általánosságot illeti, mit tenni kell, méltóztassanak törvényjavaslatot initiálni mint Murgu tett; talán elég volna eddig a discussio. Én azt hiszem, egyéb tárgy nincs, mint hogy egy követ úr interpellációt tett a királyi biztos hatalmára nézve, mi iránt a felelet megadatott, az egyesekre nézve ha történt ott valami baj, az nem nemzetiségi szempontból tekintendő, a vétkeseknek kétségkívül büntettetniök kell. A befogatásokra nézve mondám, kezeim közt vannak positiv adatok, melyek szerint Magyarországon nagy részt külföldről jövő agitatók vannak, oly célok eszközlésére számítva, mely célokra a segedelmet némelyek Bécsben is keresik. A dolog így áll, ennél több felvilágosítást most adni nem lehet, de nem is tanácsos, mert dobbal bajos verebet fogni. Én nem látom a discussio további szükségét, annyival inkább nem, mert Murgu beadta indítványát, kérem tehát térjünk a napirendre! —

A kormány nyílt ülésen többet alig mondhatott,

hiba volt azonban az oláh papságot megtámadni, mert az oláhok felett a papság rendelkezvén, a czélszerű politika az oláh papság megnyerését ajánlotta; ez csakis úgy volt elérhető, ha a kormány 60,000 székelyt felfegyverezve, az oláhok vezetőit megijeszti, a papság vezetőit nagyobb szerű pénzajándék által megnyeri, a szegény papokat és iskolatanítókat országos évi pótlékok, gyermekeiknek adandó ösztöndíjak által lekötelezi. A kormány és Kossuth nem fogta fel a helyzetet; Erdélyben is elvi és fajkérdést láttak, pedig valódilag pénzkérdés volt, mert a tömeg nemzetiségi előnyök után nem vágyott, a román eszmét a nép nem ismerte, a lázadást csakis a kevés vezető szította, szennyes önérdékül; 1 millióval és 60,000 székelylyel még augusztus-, sőt szeptemberben is el lehetett volna temetni a fajkérdést, a kormány azonban mindég az elvek eszményi paripáján lovagolt, az emberi gyöngeség szótárából hiányzott, nem tanult a reactiótul, mely a nemzetiségeket anyagi ígérek által saját érdekeik ellen megnyerte.

Kossuthban az önállás eszméje megért, független Magyarországot akart alkotni István főherczeg alatt, a királlyal a főherczeg megkínálta; István főherczeg a korona fénye nem csábította el, Kossuth ajánlatát visszautasította, mert családjához őszintén ragaszkodott, mert a független magyar királlyal ez időben még agyaglában állt. István főherczeg ismerte a reactio szálait, a császári titkos rendeletek általa küldettek a csapatvezérekhez. A magyar hadsereg a 30,000-et alig haladta, a nemzetörség tehetetlensége már akkor kétségbe vonhatlanul bizonyult, az oláhok még nem tűn-

tettek, de már a császáriak zsoldjában álltak. Jellasich, Puchner, a szerb vezérek alatti sorkatonaság a 30,000-et haladta, a bácsi magyar tábor vezérei, a főbb tisztek osztrák érzelmitek voltak, az olaszok hadseregét a Custozzai csata megbontotta, a dynastia tehát 100,000 katonát Magyarország ellen küldhetett volna. Az oroszok czárja a szabadságot gyűlölte, a magyar királyságot mint az alkotmányosság képviselőjét egész erejével megtámadta volna, Németországban már a fejedelmek pártja a szabadelvűeken diadalmaskodott, vagyis VI. István csakis a bécsiek s a magyar nemzet lelkesedésére számíthatott, a lelkesedés azonban fegyver és ágyú ellen, puska, szurony és golyó nélkül, mely puffog, vakít, de nem öl. Kossuth politikai látköre Pesten túl nem terjedt, ábrándos érzelmei ítélő tehetségét elvakították, szerencse, hogy István mindennapi józan eszét a nagy izgató kecsegtető ajánlata el nem bővölte. István főherczeg Batthyány ellenjegyzésével Máriássy János, Ivánka Imre, Görgey Arthur, Kosztolányi Móricz számszeletti őrnagyokat, az önkéntes nemzetőrség parancsnokaivá nevezte. A nemzetőrség mozgósítása nehezen ment, az alvidéki nemzetőrök a szolgálatot megunták, a veszélytől távollevők a megye határán kívüli szolgálattal ellenszenveztek, a négy főkerületben tehát önkéntes nemzetőrök czime alatt rendes nemzetőröket alakítottak, ez is azonban lassan haladt. Szolnokba a Tisza mellékének 5000-et kellett volna küldeni, egy hónap alatt azonban 700 nemzetőr gyűlt össze.

VI. FEJEZET.

Kossuth jelentése a pénzügyekről.

Augusztus 28.

Záborszky József olvassa Kossuth pénzügyi jelentését:

Ministeri jelentés, az országos pénzügy iránt.

Az 1848. VIII. tcz. által el lévén határozva, hogy Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai minden közterheket külömbég nélkül egyenlően és aránylagosan viselendik, a ministeriumnak meghagyott, hogy ideiglenesen adózási kulcsot dolgozzon ki, mely szerint a kivetés folyó évi november első napjától veendő kezdetét s ezen kulcsot a legközelebbi országgyűlésnek mindenestre bemutassa.

Ha tekintetbe vétetik: hogy a minísterium alig harmadfél hónap óta hivataloskodik s tekintetbe vétetnek az emberi erőt fclülhaladó nehézségek, melyek a ministeriumot környezik; a veszély, mely minden perczen új meg új oldalról, új meg új alakban tornyosult felénk, s mi a hazának ezernyi bajaival szemközt üres kincstárral, segédkutfők nélkül, üres kézzel, fegyver nélkül, az átalakítást kívánó régi organismus bonyodalmaitól környezve; a királyi felség messze távolléte miatt erőnkben elbénítva; a pragmatica sanctió következtében külföldön alkalmazott hadseregünkkel nem rendelkezhetve; a belföldi, nagy részt idegen katonaság, soraiban idegen szellemmel; a régi viszo-

nyok megszokásának hajlamával s a dolgok új rendjével megbarátkozni nemtudással, sőt nemakarással találkozó, ármány, forrongás, lázadás, pártütés, nemzeti-ségi s vallási fanatizmus és ezernemű összeesküvések által zaklattatva állottunk három hónapon át a kormányon; — a nemzet képviselői méltányolni fogják a roppant akadályok nagyságát s lehetetlenséget sem várva, sem kívánva, nem követelendik, hogy a ministerium által az előkészületek teljes hiányában oly adórendszer terjesztessék elő, mely a legbékésebb viszonyok közt is tökéletesen még soha és sehol meg nem oldott kérdést, ily körülmények s ennyi idő alatt csak félig-meddig is megoldaná.

Fedezni a jelen vészes idő szükségait s oly adórendszernek alapját letenni, melynek élet és tapasztalás szerinti javításai mellett, időjártával az adókivetési igazságot lehetőleg megközelíteni, az ország épségét, szabadságát, önállását és felvirágzását eszközölni lehessen; — csak ez s nem több jelen előterjesztésem alapja.

És e tekintetben ministeri tárczám felelőssége a múltra nézve, s hivatása a jövőre nézve, három kötelességet szab előmbbe:

1- ször. Hogy kimutassam az ország pénzügyi kezelését, úgy a bevételekre, mint kiadásokra nézve, a múlt országgyűlés berekesztése napjától a mai napig.

2- ször. Hogy kimutassam a folyó évben még reménylhető közjövödelmeket és fedezendő költségeket; s amennyiben ezek a reménylhető jövödelmek által

fedeztetnének, fedezésükről — tekintettel az előre nem látható rendkívüli költségekre is — javaslatot mondjak s a nemzet képviselőit segédkutfőkről gondoskodásra kérem fel, nehogy pénzhiány miatt az ország veszélyeztetve legyen s a közálladalmi gépezet fennakadjon.

3-szor. Hogy pénzügyvetést (budgetot) készítsek a jövő évre s azzal egybekötve egyszersmind a közös teherviselés alapján rendszertervet terjeszsek elé.

E három fejezetre oszlik hivatalos előterjesztésem:

*A) Országos pénzügykezelési kimutatás
ápril 11-től június utoljáig.*

Ezen kimutatást A) betű alatt ide rekesztve, azon megjegyzéssel mutatom be, hogy ez nem részletes számadás, mert ezt egyidőközben, mostani félig organizált állapotunkban, a pénzkezelő személyzettől — mindennapi tömérdek elfoglaltsága mellett — annál kevésbé lehetett megkívánnom, mivel a számadások a kincstár vidéki pénzkezelő hivatalainál rendszeren csak a közigazgatási év végével rekeszthetők be; tökéletes számadást tehát a fő fizető hivatal is csak akkor adhat s gondolom, az országgyűlés jövendőre is elvül fogadandja el azt, hogy a pénzügyi számadás a múlt évi költségvetés alapján évről-évre terjesztessék az országgyűlés elébe.

Ezen kimutatás tehát nem egyéb, mint a fő fizető hivatalnál ápril 11-től előfordult bevételeknek s kiadásoknak rovatokba sorozott előterjesztése; melyre nézve azonban az e tárgyban kirendelendő országos

bizottmánynak, mindennemű részletes kimutatásokra és felvilágosításokra ajánlkozom.

Látni fogják e kimutatásból a nemzet képviselői, miként tárczám átvételekor 506,015 frt $24\frac{2}{4}$ kr. találattott az ország kincstárában; s hogy ily üres kincstárral az ország tömérdek szükségeit fedezni annál több gondba került, mivel egy részből az adóból, mind a tavaszi aratáselőtti időszak természeténél, mind a mostani lázas állapotnál s a kereset fennakadásánál és a múlt két év sanyaruságának hatásánál fogva igen csekély rész folyt be; a kereskedelmi forgalom európai csökkenése mellett a vámjövedelmek tetemesen megapadtak; a királyi fekvőjavak, úgy az úrbéri javadalmak eltörlése következtében (ami némely helyütt a jövedelemnek $\frac{4}{5}$ részét megszüntette), mint az évszak természeténél fogva is alig jövedelmeztek valamit; a nyílt pártütésben levő Horvátországban pedig azok, kiket a volt kormányrendszer vezérei, lételük utolsó perezésben átok gyanánt hagytak reánk, hogy az új viszonyok megszilárdítását, az ország békéjét s vele a királyi szék jövendőjét is kompromittálják, a kincstár jövedelmeinek nyílt, erőszakos megrablásával a zavart és nehézségeket növelték, más részről pedig a mellett, hogy törvény következtében minden volt álladalmi tisztviselőt fizetni kellett; a ministeri kormány felállításával — s ebben több, egészen új közigazgatási osztályok, minők a had-, az igazság-, a külügyi-, a közlekedési-, földmívelési-, ipar- s kereskedelmi-ministeriumok egészen; a pénzügyi-, vallás- és nevelési-ministeriumoknak pedig több, egészen új osztályai rendsze-

resítésével — a közigazgatási költségek tetemesen szaporodtak; azonkívül a nemzetőrség rendezése, közel 12 ezer főnyi honvédsereg kiállítása; a nemzetőrség egy részének mobilisatiója; az országban a lázadások elfojtására fáradságosan használt rendes katonaság zsoldjának nélkülözhetlen emelése, fegyverszerzés, fegyvergyár-állítás; ágyutelepek felszerelése, hadi gőzhajók vásárlása s építtetése, a lázadások elfojtása, várak élelmezése, a szegedtáji s drávavonali táborok összevonása, rendőri, diplomatiái költségek, országos termek felkészítése, némi közmunkák, bányászati dotatiók, segélyezések, kölcsönök, előlegezések, ezüstpénztári rohamok s a rendkívüli kiadásoknak ezer egyéb nemei előre nem látott fedezést igényeltek.

Örömmel jelenthetem mégis a nemzet képviselőinek, hogy pénzhiány miatt a már temérdek, de nélkülözhetlen költségek fedezésében még fel nem akadánk: s június végéig minden előfordult költséget fedezni képesek voltunk s még pedig fedezők a rendes jövedelmekből a nélkül, hogy egy filléryi kölcsönhöz vagy előlegezéshez nyúltunk volna.

Mert habár az előrelátás kötelességénél fogva a honpolgárait ajánlatokra felszólítottuk is s e felszólítás az országban hő áldozatkészséggel találkozott; mindazonáltal a részint ajándokul, részint kölcsönkép ekkorig begyűlt Összeg még illetlenül épségben van, miszerint a folyó s jövő hónap rendkívüli s a mint a viszonyok állanak, alkalmasint napról napra inkább növekedendő, mint fogyandó költségei fedezésében segítségünkre legyen.

Ezen gondoskodás annál szükségesebb volt, mivel az aprill 11-től június végéig csak magánál a budai főpénztárnál (a vidéken tett utalványozásokat ide nem értve) 2.491,272 írtra és 5874 krra emelkedett kiadást a rendes jövedelmekből csak az által valánk képesek fedezni, hogy a vidéki pénztárnak beszolgáltatásait nem hagyók a szokott beszállítási határnapokig künn heverni, hanem a folytonos beszolgáltatást szigorúan eszközöltük, némely költségeket pedig a vidéki pénztárak apródonként befolydogáló jövedelmeiből fedeztettünk. Minek azon kedvező eredménye Ion, hogy az álladalom szükségének fedezésében a balkörülmények özöne közt sem akadtunk meg, azonban lehetetlen a nemzet képviselői előtt elhallgatnom, hogy ezen sürgetett behajtás a legközelebbi három hónap jövedelmére annyira csökkentőig hatand, amennyiben a vidéki pénztárak semmi gyűjteléssel nem bírnak s így csak a folyó bevételeket fogják beszolgáltathatni, ezekben pedig, a fennforgó körülményeknél fogva, inkább csökkenésre, mint növekedésre van kilátás.

Egyébiránt kötelességem a nemzetgyűlésnek jelenteni, miként én a lefolyt idő alatt ő fensége, a királyi helytartó jóváhagyásával s az összes minisztérium megegyezésével ez idő alatt kétrendbeli pénzügy munkálatot létesítettem.

Egyik kamatos kincstárutalványoknak, másik magyar kamatlan papírpénzek kibocsátása.

Kossuth a bankjegyekre jelenti, hogy a német kormány a bankjegy-ügyet közösnek tartva, meg akarta akadályozni.

*B) Jövedelmi kimutatás s költségvetés
folyó évi julius első napjától december utoljáig.*

A félévi költség az illető ministeriumok által összesen 28.845,507 írtra számíttatott.

Ebből 16.480,000 frt a hadi tárczára esik. Bennfoglaltatik ebben az országban! rendes katonaság minden költsége, az ekkorig természetben kiszolgáltatót élelmezést is ideértve, annak hadiszolgálat esetére s idejére felemelt zsoldja (a 14 zászlóalj önkéntes honvédsereg ellátása a nemzetőrség! rovatban foglaltatván), továbbá várellátás és várerősítés s ezeken kívül a julius 11-iki határozat következtében nyomban kiállítandó 40,000 gyalog s ha a szükség úgy kívánná, még 10,000 lovas költségei.

Ha azonban az ország körülményei a magyar aktív hadseregnek 200,000 főre emelése végett még a folyó félévben többnek is kiállítását tennék szükségessé, ennek költsége e számításban nem foglaltatik. Mire nézve csak annyit jegyzek meg, hogy minden új 40,000 gyalognak s 10,000 lovasnak kiállítása s félévi ellátása 6.200,000 írta kerül.

Ezen tételen felül a nemzetőrség felfegyverzésére félköltségül 1.000,000 frt, a mozgó nemzetőrségre (14 zászlóalj honvédsereg) 900,000 frt, a királyi udvartartásra — a múlt országgyűlés határozata alapján — 2.166,667 frt, országos közmunkákra a közlekedési minister által igénybe vett 4.412,475 frt s a hitelintézet (hypotheca-bank) tartaléktökéjéül a törvény határozata szerint 500,000 frt. Ezen 5 tételen kívül az Összes

egyéb mindennemű költség nem teszen többet, mint 3.386,365 frtot.

C) Jövedelmi kimutatás.

Az erdélyi adót a mi illeti, ennek tartozása 2 millió p. forintot halad meg.

1. A hadi adó összes tartozásából s folyó járandóságából 3.900,000 frt vétetett fel, ámbár az összes tartozás 7.827,155 frtot, ¹⁴/₃₂ krt teszen.

2. A sz. kir. városok királyi díját illetőleg: ezen királyi díj összesen 18,006 írtra megyen évenként. óhajtottam volna ezen díjnak s a szepesi 16 városok 18,231 frtra menő hasonló díjának öttől százzal számított tőkáját a hitelintézet törvény által félmillió frtra kiszabott tartaléktőkéjének előteremtésére fordítani s azért a királyi városokat s a 16 szepesi városkerületet ezen tőkének letételére — nem kötelezőleg azonban, hanem hazafiul indulatukra hivatkozólag, felszólítottam. Esztergom városa teljes készséggel felelt meg felszólításomnak s a tőkét valósággal le is tette; de példáját az ajánlkozásban csupán egy-két város követte, némelyek a díjfizetés törvényességét ugyan kétségbe nem veték, hanem a tőke le nem fizethetését szorgos körülményeik által mentgették; némelyek azonban, különösen Győr városa, magát a királyi díj fizetésének törvényességét is kétségbevonta.

3. A rendes jövedelmek legfőbb s legkényesebb ágát a só teszi, melynek tiszta jövedelme a folyó fél-évben is közel 3.000,000 p. forintra számítható Erdélyen kívül.

Ezek szerint a folyó félevi költségvetés 26 millió p. forintra, a jövedelem pedig kerek számmal 10 millió pengő forintra számítatván, 16 millió p. frtról szükség gondoskodni.

A bécsi bank, miként alázatos előterjesztésem első részében említöm, 12 és fél millió kölcsönnek kamat nélkül bankjegyekben megadására önként, de oly feltétel alatt ajánlkozott, hogy kámatlan papírpénz kibocsátásának jogáról 1866. végéig, mint a bank szabaddalmának határidejéig, lemondjunk.

Itt mindenekelőtt azon kérdés fordul elő, hogy a

múlt törvényhozás a közös teherviselést csak a jövő november elsejével parancsolván életbeléptetni, — nem látja-e a törvényhozás szükségesnek, hogy az ország rendkívüli körülményeinél fogva, az ekkorig adómentes osztályok, a közköltségek pótlásához nyomban és nagyobb mértékben járuljanak, mint ez évben járulnának, ha a közös teherviselés alapján csak november elsejével kezdenének adózni.

1. A honnak azon polgárait s azon tárgyrovatoktul, kik és melyektől adót eddig is fizettek, folyó évi november és december hónapokra 1.098,811 frt, vagyis a mostani hadiadó egy évi összegének negyedrészt kivettetni indítványozom.

2. Azokra nézve, kik s a mitől ekkorig adót nem fizettek, két mód közt látom a választhatást:

a) egy bizonyos összegnek a törvényhatóságok közti felosztását,

b) mérsékelt jövedelmi adót.

Jövedelmi alapul 3 százalékot vettem fel.

A központi bizottmány a jövedelmi adókra nézve a következő fokozatot állapított meg:

1 frtos tiszta jövedelemtől 50 frtig $\frac{1}{2}$ százalék.

1 frtos tiszta jövedelemtől				50 frtig	$\frac{1}{2}$ százalék
51	"	"	"	100	" 1 "
101	"	"	"	500	" 1 $\frac{1}{2}$ "
501	"	"	"	1,000	" 2 "
1,001	"	"	"	2,000	" 2 $\frac{1}{2}$ "
2,001	"	"	"	5,000	" 3 "
5,001	"	"	"	10,000	" 3 $\frac{1}{2}$ "
10,001	"	"	"	20,000	" 4 "
20,001	"	"	"	50,000	" 4 $\frac{1}{2}$ "
50,000	felüli	"	"		5 "

A Kossuth Lajos által beterjesztett költségvetés nem egyéb egyszerű kincstári kimutatásnál, melyben számol a bevételről, kimutatja a hiányt és fedezetül reámutat a pénzjegyekre; igen gyenge mű ez, mely pénzügyi értékkel általában nem bír. A pénzügyi kormányzatnak első és főfeladata az ország vagyoni értékének kimutatása, a költségeknek ezen értékhez! arányítása, a különböző adóalap, vagyis magánérték közti arány megállapítása, a kezelési, védelmi, művelődési, kereskedelmi, földművelési érdekek előmozdítására szükségelt segély kimutatása. Az adó teher, de egyszerűsmind az ország jólétének eszköze is, a pénzügyminis-ternek nem csak meríteni kell a forrásokból, de egyszerűsmind igyekezni kell, hogy egyik vagy másik forrás a túlságos merítés által ki ne merüljön, meríteni kell általánosan minden forrásból, mert ha mindég egyből meritgetünk, a túlságosan igénybe vett forrás tulaj-

donosai tönkre mennek. Minden költségvetésnél első és fő kellék az adózási-rendszer megállapítása, a pénzügyi tudomány már 48-ban sem volt titok. Az adó terén két rendszer állott szemben egymással: a közvetett és a közvetlen adó-rendszer; a közvetett adó igazságosabb, mert az adózót valóságos jövedelmétől fizetteti meg, a közvetlen vagyis egyenesadó képzelt jövedelmet állapít meg és a tulajdonost önkényesen ettől fizetteti. A pénzügyministernek tehát első és fő feladata lett volna kimutatni egyik vagy másik rendszer előnyét és ezt ajánlani a képviselőháznak. A második pénzügyminis-
tore feladat az adóalap kimutatása, mert egyes képviselő hozzávetőleg sem tudhatja ezen kimutatás nélkül a föld, a pénztőke, a kereskedelem, a gyár-, a föld-, a kézipar jövedelmeit, a tisztesbnek nevezett osztály tiszta bevételeit, a kézi munka bevételeit; a vámok, országos uradalmak, bányák jövedelméről az ország csak is a pénzügyminister részletes kimutatásai után értesülhet. Mindez kétségkívül időt és személyzetet igényel, Kossuthnak volt ideje, volt személyzete, mert a kezelést áprilisban vette át, az adatok megszerzésére tehát egész 4 hónappal rendelkezett, átvette az egész számos kincstári személyzetet, ez a kezelésen kívül az előmunkálatokat is elvégezhette volna. A megyék támogatására számíthatott, mert a megyék érintetlenül maradtak. A megyék az új kormányrendszert szerették, Kossuthot a nagy urak, főpapok, nemzetiségek kivételével mindenki tisztelte és szerette. Kossuth azonban mindezzel nem gondolt, beadott egy táblabíró-zamatu számlát, a mely takarékosan volt össze-

állítva, számadás eszme nélkül, s mert a híres izgató pénzügyi Ösmeretekkel általában nem bírt, mellőzve a gondolkodás nehézségeit, a hiányt egyszerűen önkéntes adósság-, vagyis pénzjegyekkel fedezte. Kossuth azzal is védte gyenge költségvetését, hogy a nemesség adóéve novemberben kezdődik, tehát addig a rendes költségvetés felesleges, a védelem azonban maga magát megczáfolta, mert az adót nem az adóév elején, de legalább két hónappal előbb kell előirányozni, különben a képviselőház midőn még elvi különbségek is lehetnek, a bírálatra elegendő idővel nem bír; az országos viszonyok ziláltsága Kossuth tétlenségét nem menti, mert Horvátország, a határőrvidék kivételével a kormány a közegekkel szabadon érintkezhetett, a kezelés maga igen egyszerű volt, a jövedelem főágának a sóbányáknak sem tárta elé hű képét, nem mutatta ki a korona-uradalmak állományát, a jövedelem hiányát; a közlekedési, kereskedelmi ministerek hivatalaikat sinecuráknak, fizetésüket nyugdíjnak tekintették. Általában a 48-iki költségelőirányzat Kossuth és társainak szegénységi bizonyítványa; a 48-iki kormány erős volt a szónoklat-, gyenge a tettekben, a kormányzathoz nem értettek, a henyélést imádták, szónoklatok-, kölcsönös czivakodás-, hírlapi czikke-, népgyűlésekkel vélték a hazát megmenteni. A pesti viszonyok sokban hasonlítottak a régi konstantinápolyi viszonyokhoz, Magyarország csakis azért maradt meg, mert Jellasics és V. Ferdinánd Mohamedhez nem hasonlítottak, a magyar nemzet a görögnél különb volt. A költségvetés érdemleges vitát nem idézett elő, mert Kos-

suth előtt minden képviselő meghajolt, a Batthyány hívei: br. Kemény, Kazinczy Gábor, Kovács Lajos, Pesten még a Batthyány fedezete alatt sem mertek Kossuth ellen felszólalni, nem teheték ezt azért sem, mert védnökeik, Széchenyi, Klauzál, Kossuthtal a hanyagságban versenyeztek, tehát a többi ministerek gondatlansága, kötelesség hiánya is nyilvánult volna. Kossuth szónoklatával a képviselőházat uralta, ha nyíltan fellép, a ministerek ingadozását, bárgyú politikáját, tétlenségét felfedi, a kormány magát hetekig sem tarthatta volna, mélyen hallgatott tehát; az országgyűlés előtt a deficitnek pénzjeggyeli fedezete igen is tetszett, mert a magyar az adót általában utálta, a nagymérvű papirospénz kibocsájtását a fenyegető veszedelem, a védelem szüksége igazolta; sőt még Kossuthot ezen elcsépelet eszméért a közönség pénzügyi lángelmének tartotta. Az országos költségvetésben új eszmét a fokozatos jövedelmi-adó képezett; a progressiv jövedelmi-adó, a democratia kedvencz pénzügyi vesszőparipája, kedves a szegény előtt, de elvileg igazságtalan, mert az államadót a polgár az állam túl nyert személyi és vagyoni védelemért fizeti, igazságtalan tehát, hogy Péter 1 forinttul fél krajezárt, míg Pál négyet fizet, mert Pál is minden forinttul adózik; humanitás szempontjából csak az kívánható, hogy az élet szegényes fenntartására szükségelt összegben felüli jövedelmi többlet adóztassék csak meg. Megpendült a szesadó is, mindenki azomban óvakodott a jövedelmi progressiv adón kívül mást indítványozni, mert a többség sajátlag minden adónemet gyűlölt és azt hívék,

hogy papirospénzzel a végtelenig fedezhetjük szükségletünket. A pénzügyek becsületes kezelését fényesen igazolja az 50,000 katona egy évi ellátására, felszerelésére előírányzott 10.400,000 frt, mibe a fegyverzetten kívül 10,000 ló ára is száinittatik, a ló árát leszámítva, marad egy emberre átlagban 220 forint, a puska-, kard-, öltözettel együtt. Míg ez a becsületes pénzügyi politikát igazolta, másrészt szomorú bizonyítéka Kossuth államférfiul törpeségének, ki 70,000 magyarral 300,000 osztrák császári katonát reményit legyőzni.

VII. FEJEZET.

Szemere kiáltványa. — Újonczozási bizottságokat rendel. — Szentkirályit visszahívják. — Frankfurtban magyar szövetséget indítványoznak. — Szept. 2-án Kis Ernő győz. — A ministerium szept. 5-én a haza veszedelmét nyilvánítja. — Országos bizottság. — Nyilatkozvány Európához. — A királyhoz az ország kívánalmaival bizottság küldessék. — A király alkotmányellenes leirata István főherceghez. — A király a küldöttséget visszautasítja, Írásbeli válaszában Magyarországot feldarabolását elrendeli. — Herceg Eszterházy leköszön. — Jellasichot a király visszahelyezi. — A kormány a válságtól megrémül, Szemere és Mészáros kivételével leköszönnek. — Szeptember 11-én István levelet intéz az országgyűléshez. — Az országgyűlés Madarász László indítványára a hercegi leiratot törvénytelennek nyilatkoztatja. — A ministerium kineveztéig a kormányzással Kossuth, Szemere, Mészáros bízatnak meg. — István ezt bizalmatlanságnak jelenti. — A ház bizalmi nyilatkozata átadásával Kossuthot bízza meg. — A nép a nádor szökését gyanítja, általános izgatottság. — Népgyűlés. — Budai küldöttség. — A főherceg és reszketők rémülete. — A főherceg Batthyányi kormány alkotással bízza meg. — Batthyány folytonos vaksága. — Nyáry az országgyűlés feloszthatlanságát indítványozza. — Deák czáfolata. — Jellasich a Drávához közeledik. — A kormány ellenében gr. Teleky Ádám tábornokot állítja föl 2400 katonával és 32 ágyúval. — Csányi kormánybiztos. — Teleky

áruoló nyilatkozata. — A tisztek hazafisága. — Frankfurti küldöttség. — István főherceg a fővezényletet elfogadja. — Perczel Móricz és Bónis Samu küldetése. — Batthyány Komáromot és Péter váradozt biztosítja. — A sorkatonaság a honvédséghez csapatosan tódul. — Nyáry, Perczel a szállódézsma eltörlését indítványozzák. — Kossuth elodázza. — Szept. 16-án honvédelmi bizottságot alakítanak. — Batthyány kormánya. — A király német rideg kényuri levele István főherceghez. — Nyáry Pál ujoncz-javaslat. — Igazságtalan úrbéri kárpótlási módozat. — A reszketők szüretelni mennek. — Hurbán támadása. — Kossuth az alföldre megy izgatni. — István főherceg szökése. — Br. Vaytkanczellárnak, gróf Lamberg főhadparancsnoknak nevezik. — Lamberg az országgyűlés feloszlatására indul 28-án, a hidon a nép megöli. — A kormányt a honvédelmi bizottságra bízzák. — Jellasich ellen 16,000 embert állítanak. — Jellasichot Moga tábornok Sukorónál megveri. — Fegyvernyugvás és szökés. — Görgey Arthur gróf Zichy Ödönt felakasztatja. — Az osztrák kormány az álezát leveti. — Október 3-án a felsőház a honvédelmi bizottmányba tagokat választ. — Zichyvagyon kérdés. — Bécs Magyarország mellett állást foglal. — Okt. 6-án kiüt a bécsi forradalom. — Latourt felakasztják. — Kossuth sereget állít. — A király Bécsből megszökik. — Récseyt miniszterelnöknek nevezi. — Az alkotmány elleni merénylet. — Récsey lemondása. — Kossuth Lajos beszéde és határozati javaslata.

Szeptember.

Augusztus utolsó napjaiban Szemere buzdító kiáltványt bocsájtott ki, melyben a haza veszedelmét jelezte, az ujonczozást elrendelte, a bizottságok Összehívását megparancsolta, a bizottságokat nyilatkozatra szólította fel: hány embert és mennyi idő alatt képesek a táborba küldeni; mindezt a tevékeny kormány akkor rendelte el, midőn Jellasich kiindulása naponként várható volt. Végre belátták Szentkirályi Móricz tehetetlenségét és helyébe Beöthy Ödönt nevezték. 1-én az 5 forintos papírpénz forgalomba bocsájtatott. Frankfurtban Eisoman képviselő Magyarország mellett felszólalt, Pestre követküldést indítványozott; a németek rokonszenvének utolsó felcsillamlása volt ez, a megváltozott többség már ezentúl Magyarországnak hátat fordított. 2-án Kis Ernő a reaction ári us ármányok daczára Perlasznál a ráczokat szétverte. János főherczeg horvát közbenjáróhoz, a kormány emlékiratot intézett, mi ő fensége által derültséggel fogadtatott, mert miután a főherczeg ez ügyben még egy lépést sem tett, józanon a főherczeg jóakarátában bízni nem lehetett, ez tehát a ministerium bölcseséghlányát jelezte. Kossuth szeptember 5-én a képviselőházat a ministerium részéről beadott indítványával kedvesen lepte meg, ebben a ministerium a haza veszélyét kijelenti, a haza meg-

mentésére a ministerium elég erőt nem érezve, támogatására országos bizottságot kér kineveztetni; Európához nyilatkozvány szerkesztessék. A királyhoz a következő kívánalmak- és nyilatkozattal bizottság menesztessék:

1. A király azonnal Magyarországra jöjjön.
2. A magyar seregeket a forradalom legyőzésére küldje haza.
3. Az ország a horvát-kérdést az egyenlőség, testvériség, alkotmány alapján fogja megoldani.
4. A szlavón-megyék s Fiume és adassanak vissza.
5. A reactio büntettessek.
6. Az országban levő minden hadsereg az országot védje.
7. Ő felsége a törvényjavaslatokat erősítse meg.

Kossuth ez alkalommal a sereg megbízhatlanságát is jelezte. Ezen határozatot megelőzőleg a király aug. 31-én István főherceghez egy reactionarius emlékiratot is küldött, mely az osztrák-magyar viszonyt fejtegeti, e szerint a *pragmatica sanctio* nem csak a király és császár személye azonosságát, de Austria és Magyarország birodalmi egységét állapította meg, mivel a császár jogosan le nem mondhatott; a király ezen emlékiratot a ministerium figyelmébe ajánlotta, és a horvát ügybeni értekezletre Bécsbe hívta.

Az István főherceghez intézett leirat világosan jelezte a helyzetet, Austria császára nyíltan beszélt, ezen leirat után az ország többé jogai tiszteletben tartására nem számíthatott, valóságos hadüzenet volt ez, a küldöttség sikertelenül járt, a király maga elé sem

bocsájtotta; a koncsorgó ministerek- és küldöttségnek következő válasz adatott a horvát-ügyben:

1. A tanácskozásban Jellasich is jelen legyen.

2. Magyarország részéről Horvátország ellen a háborúskodás szüntettessék be.

3. A Jellasich és Rajasich elleni intézkedések szüntessenek meg.

4. A határőrvidék ideiglenesen az osztrák ministerium alá rendeltessék.

Midőn a küldöttség Bécsbe érkezett, herczeg Eszterházy Pál ő felségénél levő magyar minister leköszönt; 10-én Ferdinánd Jellasichot hivatalába vissza helyezi, minden eddigi, a horvát-ügyben tett rendeleteit visszavonja, az ös^zbirodalom- és császári házért tett szolgálatait megdicséri és reményét fejezi ki, hogy eddigi működését folytatni fogja. Csak vak nem láthatta a helyzetet. Magyarországiul nem kevesebbet követelt az osztrák császár, mint Horvátország-, a Határőrvidék-, a Bánát-, Bács- és Baran yarn egyék-, Erdélyrüli lemondást, a pénz-, had- és kereskedelmi ügyeknek az osztrák ministeriumrai átruházását, az államadósságok részbeni elvállalását.

A ministerium élőt két ut állt: vagy gyáván meghódolni, beleegyezni az ország feldarabolásába, Austria uralmát elismerni, az országgyűlést feloszlatni, vagy a nemzet élére állni, nyíltan szakítani a zsarnok királylyal, kitűzni a szabadság zászlóját, a nemzetet föllekesíteni, a végveszélyben egyesülni és harcolni az utolsó emberig. Az elsőt csak gyáva, hazaáruló bítangok tehették volna. A 48-iki kormány nem tün-

döklött államférfiul bölcseség által, az erélyt, eszélyt és ildomot nem ismerte, de nem volt köztük egy hazáruló sem, hivatal-, nagy vagyon-, kitüntetésekért nem akarta magát egyik sem eladni, mert hazáját mindenik szerette, becsülete nem volt árucikk. A második erélyt, bátorságot követelt, a ministereknek le kellett volna a személyes becsvágyrul mondani és alá kellett volna magukat rendelni a legerélyesebb-, a legnépszerűbbnek, el kellett volna feledni a személyes sérelmeket, szakítani az uralkodó magyar királylyal. Erre a ministerek nem voltak képesek, mert Batthyány-, Eötvös-, Deák-, Klauzál-, Mészárosnál hiányzott az erély, mindentül, mi forradalmi színnel bírt, irtóztak. Magyarország ügyeit pedig már tentával és papirossal nem lehetett elintézni, a fegyvernek kellett határozni, a fegyveres megoldás pedig, bárminek bérnájuk is, forradalmi jellegű. Nem léphettek a második útra azért sem, mert Batthyány, Eötvös, Széchenyi, Deák, Klauzál a dynastia és feje V. Ferdínandhoz erősen ragaszkodtak. — Batthyány, Széchenyi, Eötvös, Kossuthot gyűlölték. Kossuth nélkül a nemzet nem lelkesedett, választották tehát a harmadikat, mely tántorgó kedélyes jellemüknek leginkább megfelelt. A ministerium azt hitte még szeptemberben is, hogy a császárrali egyenetlenségnek, a nemzetiségi lázadásnak egyedüli oka Kossuth Lajos. Ha Kossuthot a kormánybul törvényes utón kisemmi-zik, a magyar királylyal az osztrák császár kibékül, Jellasich ágyúit beszegezi, Rajasich Batthyánynak kezét csókol, Knicsanin Szerbiába megy disznót őrizni,

a szerb rablók Krisztus sírjához vándorolnak fedetlen fővel, mezitlen lábbal vezekelni. Ezen boldog hitben tehát Szem ere kivételével mindnyájan leköszöntek, és pedig Szemere konoksága nagy szerencse volt, mert ha Szemere is résztvesz ezen politikai farsangi tréfában, sem István főherceg, sem V. Ferdinánd nem neveznek ki többé magyar ministert; midőn Batthyány és társai leköszöntek, Mészáros nem volt Pesten, maradt tehát két minister. A leköszönés a reactióra nem volt előnyös, mert Kossuth a ministerkollegialitás nyügétül megszabadulva, a házban parancsolt. A két minister Kossuthhoz hajlott.

Szeptember 11-én István főherceg Batthyány lemondását elfogadva, a házat erről levélben tudósította. Ezen levélben egyszersmind a képviselőházat tudósítja, hogy a kormányzatot ideiglenesen vezetni fogja. István főherceg kettős hibát követett el: a két minister léteiét nem akarta tudni, az országgyűléshez minister! ellenjegyzés nélkül irt levelet. Ezen levél, miután István főherceg nemcsak nádor, de királyi helyettes is volt, a megboldogult absolut királyi kéziratok (Handbillet) színével bírt, mit a gonosz Madarász László azonnal meglátott. Kijelenté, hogy Magyarorszában csak a felelős minister által ellenjegyzett rendeletek lévén érvényesek, ezen rendelet törvénytelen. A képviselőház nézetét elfogadta.

Kossuth Madarász nézetét osztja. Kijelenti, hogy míg törvényes utódja nem lesz, a pénzügyeket át nem adja és mint minister fog intézkedni. Az ország kormányzatára indítványozta:

1. Az országgyűlés a magyar pénzjegyek kibocsátását és kényszerfolyamát elrendeli.

2. A királyi helytartó nádor főherczeg, Mátyás törvénye szerint kormányozzon a beteg király helyett.

3. A megyék újonczilletéköket addig is, míg a törvény ő felsége által megerősítették, állítsák ki.

4. Mészáros Lázár ministersége folytatására felhivatik.

Az országgyűlés elfogadja.

Szemere Bertalan: A ministeriumban a haza megmentése módjáról a nézetek különböznek, kormányozzon Kossuth Lajos.

Határozat: István főherczeg leiratát a ház törvénytelennek nyilatkoztatja, mert felelős minister által ellenjegyezve nincs. István főherczeg nevezzen ministeriumot. A ministerium kineveztéig a haza kormányával Kossuth Lajos és Szemere Bertalan bízatnak meg. A határozat a nádorral küldöttségileg azonnal közöl tutik, a válasz megérkeztéig a ház együtt marad. A nádor már ekkor titokban csomagolt, szerepét lejátszotta; az eszköz feleslegessé vált, rögtön választott: levele sem nem rendelet, sem nem törvény, tehát az ellenjegyzés felesleges volt, sajnálja, hogy Kossuth és Szemere az ő mellözésével bíztak meg a kormányval, azt bizalmatlanságnak tekinti; ha a ház iránta bizalmatlan, kész kedves magyar hazáját is elhagyni. A ház Kossuthot megbízta, hogy bizalmát a főherczegnek jelentse ki.

Az izgalom Pesten ezen válságban a legmagasb fokra hágott, a karzat élénk közönséggel telt meg, a

nép az országház előtt, a téreken csoportosult, a veresek az izgalmat szították, a közönségnél a nádor szökési szándéka elterjedt. 12-én népgyűlést tartottak, mely a nádort küldöttségileg felhívta, hogy az országgyűlésen személyesen jelentse ki, hogy a pártütést elfojtja és a hazábul nem távozik. A küldöttség Budára felment, a nádort a váratlan vendégek kellemetlenül lepték meg, mind őt, mind Széchenyit és társait elremitették, a békés Pestet, melyben a fejtelenség fő eleme: a munkásosztály és kézművesek nagy csoportja hiányzott, kis Párisnak képzelték. Széchenyi már hetek óta folytonosan remegett, házát szuronyos fegyverekkel rakta meg, a Dunáig alagutat készíttetett, hogy néptámadás esetére családjával a Dunához meneküljön és magát és családját a Dunába ölje. A házban a tanácskozás, a köztereken a zajongás folyt; István főherceg Jellasichnak az országba betöréséig Pestet nem akarta elhagyni. A Madarászok, Perczel által felizgatott tömegtől félt, mert megbízható katonaság Pesten nem volt; ha magát idő előtt leálcázza, el nem szökhetik, hűségesen adta tehát az alkotmányos hazafi szerepét. István főherceg gróf Batthyány Lajost megbízta a ministerium megalakításával, a lovagias Batthyány, ki soha sem játszott szavával, a játékot komolynak hitte és bízva István főhercegeben, azt reményiette, hogy Kossuth által többé nem akadályoztatván, a becsületes, alkotmányos békét István főherceg segélyével ki fogja vívni, pedig a bécsi palotában Batthyányt épen úgy nem szerették mint Kossuthot, az alkotmányos békére a bizalmas udvari körben senki sem gondolt,

a béke szó alatt csakis korlátlan engedelmességet és hódolatot értettek, Magyarország eldarabolását is elhatározták. Kossuth a főhercegről kedvező jelentést tesz és kijelenti, hogy a haza megmentésének valószínűsége megnehézítettnek, ha a főherceg és az országgyűlés közt idegenség maradna fel, Kossuth bízik Batthyányban. A közép tehetségű főherceg Kossuthot is elámítottá, a törpe és könnyelmű politikus ministerek egyike sem gyanította a kétszínű szerepet, melyet a főherceg az ország közepén évek óta játszott.

Sembery Imre és Nyáry Pál, a régi francia országgyűléseket majmolva, az országgyűlés feloszlatatlanságát indítványozzák.

Gr. Batthyány Lajos: A törvényesség elhagyása nevetséges bukásunkat fogja maga után vonni; a törvényesség legbiztosabb táborhely, én e sánczbul csak akkor lépek ki, midőn a haza ellenségeivel győzelmesen megvívhatok, ma a helyzet nem olyan, a nádoriul nem követelhetjük, hogy a forradalmi nemzet élén megmaradjon.

Az indítványozók névszerinti szavazást kérnek.

Deák: Az indítványozók aggodalma a ház feloszlatása iránt felesleges, mert a ház az 1848. VI. 6. szerint jelenleg fel nem oszlatható.

Sembery tudatlanságát bevallva, indítványát visszavonta, — és pedig Sembery gazdag földbirtokos volt, az ország kormánya egyik tagjának választatott. Szomorú bizonyítéka ez a képviselőház tömege tudatlanságának, a 48-iki törvényt féléve hozták, a törvény közjogi része nyílt és rövid, a feloszlatást eltiltó törvény

az alkotmány egyik sarkponját képezte és a becsvágyó úr még ezt sem tudta. A drávai táborbul szomorú hírek érkeztek, Jellasich nagy nehezen katonai erővel az önkéntes lázadókat összekergette és a Dráva hidján magyar földre lépett; a magyar háború még a katonáknak sem tetszett; midőn a sereg magyar földre volt lépendő, egy őrmester megkérdezte, miért támadják meg a magyarokat, kiket ők szeretnek, kik velük az olaszok ellen hűségesen harczoltak? A költő bán azzal nyugtatá meg, hogy nem a magyar nemzetet támadják, de egy ministert, ki a király ellensége, kit letéve, azonnal hazavonulnak. Jellasich ellen a kormány 2400 rendes katonát, 32 ágyút, nemzetőrséget és népfelkelőket állított fel, a gyenge sereget gr. Teleky Ádám tábornok, a nemzetőröket Csányi kormánybiztos vezette. Telekyt a kormány családjánál fogva magyarnak tartotta, testvére volt a megtörhetlen hazafi, a lovagias jellemű gr. Teleky Lászlónak. Midőn Lászlót Ádám iránt megkérdezték, bátyjárul ezt mondá: tudom, hogy tehetetlen, de hiszem, hogy becsületes leend; a testvér is csalódott. A nemes gróf tábornok már Pesten, a kinevezési diszebéden, daczára a szokásos felköszöntéseknek, elaludt, az álomkór a seregnél a kétmázsás vitézt folytonosan üldözte, kis seregével ugyan Jellasichot nem verheti meg, de fel tartóztathatta volna, a vitéz tábornok úr azonban utálta a felhevülést, félt a csatában nyerhető náthátul, elfelejté, hogy magyar és a haza védelmére magát becsületiszavával kötelezte, lassankint tehát Kanizsáig visszavonult, az ellenség támadása helyett folytonosan Csá-

nyit korholta és fenyegette, az ellenséggel kedélyesen levelezett. 14-én Kanizsán Csányinak kinyilatkoztatta:

1. Jellasics ellen nem harczol.

2. Batthyányi törvényes miniszternek nem ösmeri el.

3. Semleges állást foglal el.

4. Ha Csányi a sereget élelemmel jól el nem látja, az ellenséghez megy át.

Ezen aljas nyilatkozathoz nem kell kommentár. Erre minden önérzetes miniszter felelete kötél; Batthyány a grófnak még elfogatását sem rendelte el, szerencsére Csányi erélyesebb, okosabb, a tiszték jobb hazafiak voltak a két grófnál. 16-án a Csányi által föllelkesített Sándor- és Miklós-huszárok tisztjei Báruczay kapitány által kijelentették, hogy többé nem szaladnak, de Jellasics-csal harczolni akarnak. Csányi ébersége, a tiszték becsületessége megmentette az országgyűlést és országot, különben a hős bán a hű nádort drága szülőhelyén, az éles eszű miniszterelnököt az alkotmány sánczaiban fogja el, mert a népfelkelés Jellasics szervezett seregét nem bírta volna feltartóztatni.

Az országgyűlés folytatta kapkodását, az alkotmány sánczait a miniszter pálczával védte és kapaszkodott István főherczeg köntösébe. 15-én az országgyűlés Frankfurtba menendő küldöttséget választott a kamarilla elleni szövetség megkötésére, ez felesleges időpazarlás volt, mert Frankfurtban a szabadelvű magyarbarát többség már megbukott. Batthyány a nádort a sereg vezérletének átvételére indítványozta felhívatni;

elfogadtatott, a nádornak ez a szökésre legkedvezőbb alkalmat nyújtott, ennél fogva kijelenté, hogy ha az országgyűlés a törvény útján marad, a fővezérsóget elvállalja. Kossuth, ki a nádor főherczeg aljas játékát már kezdé gyanítani, a drávai táborba biztosok küldését indítványozza, Perczel Móriczot, Bónis Samut, Asztalos Pált ajánlotta, a ház elfogadta. Batthyány, a katona nélküli királyi sereg zászlósa, az illetőket arra kérte utasíttatni, hogy a nádorral ellentétes állást a küldöttek ne foglaljanak el. Batthyányi a várak iránt interpelláltak, Batthyány kijelenté, hogy a komáromi és péterváradai parancsnokokat már előbb felhíván, a parancsnokok az ország iránti törhetlen hűségükről biztosították. Pest tarthatatlan lévén, az ágyukat és golyókat a budai várba vitette és a honvédtüzéreknek adatta át, a budai várat a nemzetőrségre bízta, politikája: az országnak a támadásiul a nádor közbenjárása általi megmentése. A várakat Batthyány mentette meg és ezáltal a hazának nagy szolgálatokat tett, mert ha Komárom és Pétervárad osztrák kézre jut, az alkotmányos védelem hetekig is alig állhatott volna fenn. Az országgyűlés a sorkatonaságnak a honvédséghez! át lépését már régebben elhatározta, a magyar vezénylet, a magyar öltözet büvösen hatott; a közlegények csapatosan léptek át, a tisztek legénység nélkül maradtak. A tisztek a ministerekhez folyamodtak, az államtitkár a tiszteket támogatta, a mende-monda ezt Batthyányra kente, az ellenzék kérdést intézett Batthyányhoz, a gróf igazolta magát.

15. Némelyek a népet a folytonos ajándékozás ál-

tál akarták megnyerni, féltek bármi áldozattal terhelni. Nyáry, Perczel, a szöllődézsma eltörlését indítványozzák, Kossuth, ki jogérzettel bírt, az árverelési politikát nem kedvelte, a javaslatot az osztályokhoz utasította, ezáltal a javaslat eltemetett, — és ez igen helyes is volt, mert a népet az urbériség megszüntetése úgy is teljesen kielégítette, a magyar nép földosztási vágyakat soha sem táplált, midőn a kényuralom és Magyarország közt kellett választani, mindig a szabadság pártjához csatlakozott. A szöllődézsma eltörlése csak az ország lakosai egy részére lett volna előnyös, ellenben sok kisbirtokost, kiket már az urbériség elvesztése keményen sújtott, a szöllődézsma megingatott volna; általában a kényuralom ellen a tulajdonrablás soha sem előny, mert a kényuralom, miután a kényuralom nem a magáéból ad, mindig többet ajándékozhat; a kényuralomra az ajándékozás sohasem veszélyes, mert minden tárgyat kénye szerint adóztatva, reá mindegy, akárki fizesse az adót, ellenben az országnak érdekében áll, hogy minden osztály jólléttel bírjon, mert egy osztály bukása sérti a többi osztályok jóllétét is. A tulajdon szentsége az állam erkölcsi ereje egyik alapját képezi; hol ezen alapot kilöki, a telhetetlenség, a vad szenvedélyek uralma áll be, ezt pedig még győzelem esetére is csak nehezen lehet fékezni. A féktelenség az önkényt teremti, mert a birtokos osztály, az értelmiség, hogy a szenvedélyek, a söpredék vad nyomásatul meneküljön, egyes hatalmasokhoz csatlakozik, mutatja ezt Franciaország példája. A nagy forradalomban a francia nemesség

és papság önként, kárpótlás nélkül lemondott urberiségéről, az ellenséget az országbul kiverték, a nép uralkodott, hatalma daczára először is elvette a papság birtokát, megtámadta a nemeseket, majd a polgárokat; a szabadsági nagy orgia végre is önkénnyel végződött, mert a söpredék uralma kiállhatlanabb lett a kény ural ómnál.

Az országgyűlés 15-én estéli ülésében Madarász László — ministerium nem lévén — a honvédelmi bizottság, illetőleg kormány felállítását indítványozta. Kossuth Lajos Madarász indítványát pártolta, — Batthyány állása tarthatlanságát sejtve, az eszmét elfogadta, a kormányzatot azomban magának fentartotta; a képviselőház ily alakban az indítványt elfogadta. Szeptember 16-án a honvédelmi bizottságba bevásztattak: Kossuth Lajos, Madarász László, Pálffy János, Patay József, Sembery Imre, Nyáry Pál. A leendő kormány Pálffy kivételével a szélső pártbul alakult-, a dinasztikus töredékbül csakis Pálffy választatott be, ő is azomban akkor Kossuthnak udvarolt, csakis midőn a koczka fordult, lett a békepárt híve; Batthyány kijelentette, hogy miután a ministerium alakítását csak azon feltétel alatt fogadja el, ha a ház bizalmát bírja és a király feltételeit elfogadja, miután sem a király el nem fogadta feltételeit, sem a ház bizalmát nem bírja, a kormányrul lemond; a büszke grófit a honvédelmi bizottmány alakítása sértette, és méltán, mert ez bársonyba burkolt bizalmatlansági nyilatkozat volt, másrészt kezdé belátni, hogy az udvarnál még a loyális grófit is forradalmárnak tartják, a miniszerelnökségtül

tehát díszesen akart megválni. Kossuth azonban az országnak be akarta bizonyítani, hogy a hatalom után nem vágyik, a béke a dinastiával lehetetlen, ennél fogva tudva a kísérlet sikertelenségét, az utolsó bizonyítékot Batthyány által akarta kiszereztetni, ennél fogva Kossuth, Madarász, Nyáry és az egész ház Batthyáynak bizalmat nyilatkoztatott és a kormányzatra felhívták. A hízelgés a büszke grófot elhódította, rövid vonakodás után engedett; ismét miniszternek képzelte magát, pedig hatalma napjai a bécsi várban és Pesten egyiránt meg valának számolva; a jövő reményében kijelenti, hogy miniszter-társakul Ghiczy Kálmánt, br. Vay Miklóst, Szentkirályi Móriczot, br. Kemény Dénest, báró Eötvös Józsefet, Mészáros Lázárt, gr. Erdődy Sándort fogja ajánlani, ezen ministeriummal gróf Batthyány még békés időben sem tarthatta volna fenn magát, mert egyetlen népszerű tagja sem volt. A király Batthyány miniszteri névsorát megelőzőleg ellenjegyzés nélkül következőleg irt István főhercegnek: „Midőn a magyar ministerium leköszönését elfogadom, Batthyáynak a ministerium ideiglenes vezetésére tett ajánlatát helyeslem, Batthyány gróf feltételeire ma határozottan nem válaszolhatok, mert a múlt ministerium tagjai a törvényeket oly értelemben kezelték, melyet helyben nem hagyhatok, e bajok ismétlése elleni biztosíték az ajánlandó egyéniségekben található. Nagybátyám, János főherceg siker nélkül kísérletté meg a horvát kiegyenlítést, az országgyűlés e tárgyban egy lépést sem tett, oly határozatokat hozott, melyek sem Magyarország érdekének, sem az Austria

és Magyarország közt törvényesen fenálló összekötés fentartásának meg nem felelnek, sőt a képviselőbáz elhagyta a törvényes tért, midőn a ministeriumot szentesítesem mellőzésével az 5 forintos bankjegyek kibocsájtására megbízta, hasonlóan elrendelte a toborzást és ujonczozást, nem elégedve meg a törvények világos felforgatásával, a képyiselőház katonáimat zászlóm hűtlen elhagyására és a honvédekhez átmeneiteire szólította fel. Mindezek legélénkebb aggodalommal töltenek el, ennél fogva a horvát viszály kiegyenlítését csak az országgyűlésre bízhatom. Batthyány ministeriumárul a kedvező választ elvárom.^a Ezen leirat németül vőt írva, ha Batthyány Lajost a Kossuth elleni gyűlölet el nem vakítja, ha bir némi államférfiul érzékkel, ha magát nem imádja, beláthatta volna, hogy az osztrák császár a magyar királylyal békülni nem akar, a 48-as Batthyány nem sokkal kedvesebb a 49-es Kossuthnál, békésen ma az ügy ki nem egyenlíthető, mert a szerb gyilkosságok, a Jellasich szemtelenségei által elkeseredett országgyűlés nem csak 48-rul nem mond le, de a hadsereget sem áldozza fel, és nem fog a közből egy fillér adósságot elvállalni, tehát a békés kiegyezés az osztrák császárral lehetetlen, Batthyány beláthatta volna, hogy István főherczeg kétszínű játékot üz; a királyi leirat, mely a kormány cselekményeit kivétel nélkül kárhóztatta, Batthyányi a kormány tagjai- és az országgyűléstől azért választotta el, Batthyány feltételeire azért nem válaszolt, hogy elméjét megzavarja, a benyomuló vitéz bánt fel ne tartóztassa, ha Pest a fejetlenségben magátul össze nem rogyik, István főherczegnek a csen-

des és biztos elvonulásra ideje legyen; a konok kimélytelen háborút jelezte a német irály, a minister! ellenjegyzés hiánya, ez által a király az alkotmányt durván megsértette és a magyar ministernek, miután a király önként nem alkalmazott oldalához ministert, miután a képviselőház cselekményeit, melyet a ministerium indítványozott rosszalta, miután a támadó Jellasichot az országbul ki nem tiltotta, miután a magyar ministerelnöknek idegen nyelven válaszolt, azonnal tétova nélkül le kellett volna köszönni. Batthyány azonban magát bölcs államférfinak, a herceget jó hazafinak, a horvát és szerb mozgalmat enyelgésnek, Kossuth elleni személyes támadásnak tartotta.

A békés kiegyenlítés lehetetlenségét jelezte Deák Ferencznek az új ministeriumbuli kimaradása; Deák első fellépésétül kezdve az ellenzék soraiban küzdött, két országgyűlésen az ellenzékot vezette, vezérsége alatt is azomban a bécsi körökkel higgadtan érintkezett, ennél fogva a dinastia nem gyűlölte; a 48-iki mozgalmakban tetteles részt nem vett, ministersége alatt higgadtan nyilatkozott, tehát nem azért maradt ki, mert egyéni leg gyűlölték, de kimaradt, mert egyrészt az akkori viszonyok közt a 48-iki törvényekből engedni nem akart, másrészt belátta azt, hogy a dinastia nem a Kossuth és a veres töredék megbuktatását, de Magyarország függetlensége eltörlését és Austriábai beolvasztását tűzte ki célul. Kétségkívül Deák a békekeserletekben mindég részt vett, ez azonban csak azt bizonyítja, hogy habár a béke sikerében nem bízott, kötelességének tartotta a béke kieszközlésében még akkor

is részt venni, midőn az lehetetlen- és hihetetlennek látszott. — Az országgyűlés végre 16-án az ujonczosás módozata tárgyalását megkezdte. Nyáry Pál 127 lélek után két honvédet indítványozott; azt kellett volna hinni, hogy midőn a király már Magyarország feldarabolását Jellasich tetteinek helyeslése által kimondta, midőn az al vidéki magyar hadsereg 24,000 emberből állt, Jellasich Kanizsán táborozott, az országgyűlés még az indítványozott számot is keveselni fogja, az ellenkező történt, a legmagyarabb Heves-megye két képviselője: P. és liecsky sokallották az ajánlott ujonczok számát; mire Kossuth következőleg válaszolt: „Nem ismerem ezen szót: s o k, midőn a hazát kell megmenteni; nem német, francia háborúról van szó, de a haza megmentéséről; adja meg magát a szolgaság járma alá az, ki ezen szót ismeri akkor, midőn a hazát kell megmenteni/⁴⁴ Ezzel Kossuth felkelve, távozni indult, K. utánna kiáltott: „Ne tessék kimenni! Könnyű azt mondani: az áldozatot kímélni nem kell; de midőn mi haza megyünk, a népnél ki fog bennünket azon rettentőségektől megkímélni, mely ránk a népnél vár?⁴⁴ Kossuth: „Elmegyek képviselő úr helyett kerületébe!⁴⁴ És ezt bátran mondhatta, mert különösen a magyar nép, az ujonczokat nemcsak meg nem tagadta, de még nem is zúgolódott; szerencse, hogy az egész képviselőházban csak két ily szűkkeblű hazafi akadt, kik egész életükben ugyan az ország függetlenségéért zajongtak, midőn azomban azt a végzet megadta, ezen kis védelmet is sokallották, mert ha ezen két úr nézete győz és a tótok, németek, oláhok, oroszok képvis-

selőit is hasonló rémület és szükkeblűség lepi meg, négy hét alatt Magyarországnak csak foszlányai maradtak volna meg. A tisztelt urak azonban csak maguk maradtak és választóik legkevesbé sem sokalták az ujonczokat.

16-án tárgyalták az úrbéri váltságot is, elhatározták: az úrbéri váltságot az állam fizeti, az állam - uradalmak ára-, vagy állam-kölcsönbül; a birtokot terhelő adósságokat a kárpótlás erejéig az állam fizeti, erre az állam fizetési bizonyítványokat ad, mit a felállítandó bank készpénzzel vált be. Kiknek adósságuk nincs, 5-ös status-kötvényekkel elégítettnek ki. A közalapítványi birtokok is eladatnak, ha a kárpótlás a kincsári uradalmakból ki nem telik. 5000 forintig a kárpótlandók készpénzzel is fizettetnek. Az úrbéri adósság 1 százalékkal törlesztetik. A hitelező az úrbéri kötvényeket az adósság és kárpótlás erejéig köteles elfogadni. Az állam általi kárpótlás elve nem volt igazságos, mert ha az állam az uradalmakat eladja, a jövedelmi hiányt az ország lakosainak kellett volna pótolni, úgyszintén, ha az állam kölcsönt vesz, ennek terhe is az Összes birtokos osztályra háramlik, vagyis miután a földbirtokosok az ország földterülete kétharmadát bírták, valódiilag az urbériséget vesztett 34 év alatt $\frac{2}{3}$ részben maga maga törlesztette volna, ez pedig a legnagyobb igazságtalanság, a kárpótlás eszméjének kijátszása; miután az úrbéri tartozmány az urakelvitázhatlan tulajdonát képezte, miután megszüntetésével a volt úrbéresek értéke nevededett, az igazság és méltányosság azt követelte, hogy a kárpótlást az úrbére-

sek fizessék, illetőleg, miután ily nagy összeget az úrbéresek fizetni képtelenek lettek volna, a kárpótlási összeget az állam közvetítse a volt úrbéreseknek és az úrbéresek 34 év alatt törleszszék. A szeptemberi idők kétségkívül a vitára alkalmasok nem voltak, a kormány tehát hibázott először azért, hogy a kárpótlási kérdést, mely a birtokos osztály jóllétével szorosán össze volt kötve, melynek kifizetését az országgyűlés becsületszavával biztosította, négy hónapig húzta, a szükséges előmunkálatokat mellőzte, hibázott másodszer azért, mert olyan időben hozta az országgyűlés elé, midőn az ország érdeke, a tömeg érzékenysége megtámadását tiltotta, a jog védelmét elnémította. Az országgyűlés csak elvi határozatot hozott ugyan e tárgyban, de ez a kényuralomnak Útmutatóul szolgált és később, az általunk megállapított elv szerint hajtotta végre a kárpótlást. Ezen czélszerűtlen tárgyalás azért is helytelen volt, mert a népet, miután az úrbériség megszűnt, az urbériség tárgyalása nem érdekelte, a birtokos osztály minden időben híven támogatta az alkotmányt, ezen viharos időben az ország sem az állambirtokokat el nem adhatta, sem kölcsönt nem vehetett, a kárpótlás tehát a távol jövő zenéje volt, mely senkit sem lelkesített.

A kormány és országgyűlés nagy szorultságában mindenfelé kapkodott, az osztrák országgyűléshez küldöttséget menesztettek, következő utasítással: Magyarország a kölcsönös érdekeket kész az igazság és méltányosság alapján kiegyenlíteni, kívánja a két ország alkotmányát kölcsönösen biztosítani. Az osztrák ház

elnöke a küldöttségnek kijelenté: az osztrák országgyűlés szabályaival a küldöttségek fogadása ellenkezvén, a küldöttség elfogadásával a magyarért kivételt nem tehet; az országgyűlés elnöke hívja fel a magyar küldöttséget, hogy közleményeit a ház elnöke által terjeszse a ház elé, mire az elnök a küldöttséget felkéri; erre a küldöttség felhatalmazva nem lévén, siker nélkül hazajött és Deák a háznak jelentést tett. Ezen megaláztatás felesleges volt, mert az eredményt előre lehetett látni, miután a képviselőházat már a dynastia megszerezte. Több szász követ lemondván, Kossuth az árulás és az úrbéri kárpótlás tárgyában beszédet tartott, melyet a ház köztetszéssel fogadott:

Tisztelt képviselőház! Ha az örökkévaló Istentől kezdve az utolsó emberig, kit a természet egy kissé ép ítélettel s becsületes szívvel megáldott, akárkinek is ítéletére bocsájtjuk azt, hogy Magyarhonnak jelen helyzetében ki van a törvénytelen lábón, azt hiszem, sem a jelenben, sem jövőben a história soha nem fogja azt mondhatni a magyar országgyűlésről, „hogy ők .. sőt azt fogja mondhatni, hogy nagyobb mértékben tűrte a törvénytelenségnek minden nemeit, mint a mennyit önérzettel bíró nemzetnek tűrnie szabad. Már kérem, mikor egy király megesküszik a törvényre, mely Magyarországnak önállását biztosítja, és nem új adomány gyanánt biztosítja, hanem mint teljesítését azon feltételnek, mely mellett az austriai ház a magyar nemzetnek szabad akaratából kapta a koronát s melyre 14 király esküdött meg s mind a 14 hitszegő volt. Ha visszaállítja a király ezen törvényes jogot

Magyarországnak és akkor pártot ütnek ellene, a törvény és a király esküje ellen s Magyarország a hűség ösvényén van s emberek akadnak, kik azt merik mondani, hogy ezen törvénytelen irány politikai meggyőződésükkel nem egyező irány; kérem uraim, hát melyik ösvényen van a magyar országgyűlés? A magyar országgyűlés van a törvény megtartásának, az ország védelmének a pártütés elleni Ösvényén. Ki tehát azt mondja, hogy ezen irány nem az övé, annak tehát az ellenkező irány az övé, a pártütés iránya. Mert hát támadók mi voltunk-e? nem vagyunk-e mi a védelem terén, lételünknek, nemzeti szabadságunknak és törvényeinknek védelmi terén? A kinek ez nem iránya, annak Jellasich iránya az övé, a ki szintúgy pártütő mint az, ki az országgyűlés irányát magáénak nem vallja. En, uraim! tehát azt hiszem, hogy a magyar nemzet türelmének végének kell lenni s minden embernek, körében vagy körén kívül legyen, ki ezen iránynyal ellenkezik, azzal úgy kell bánni mint pártütővel. Meglehet, hogy veszni, de esküszöm az Istenre, hogy nem leszünk az utolsók, kik veszni fogunk, hanem holttesteiken az árulóknak fogunk keresztül a sírba bukni. Ezt írja fel magának mindenki. Ezt előre-bocsátva, a mi szorosán a formát illeti: a ki itt a képviselői kötelességet elvállalta, annak helyén kell állani addig, míg küldői mást választanak helyette, küldői jogával nem játszhatik hűtelenül. En, uraim! azt mondom, hogy tegnapelőtt este nem volt szerencsém a házban jelen lenni, hanem mint hallom biztosok küldettek ki a ház részéről, a toborzás előremozdítására

vagy pedig a kormány utján; nem tudom úgy van-e. Akár kormány utján, akár más utón küldettek ki az egyes követek, azoknak oly cél végetti eltávazása olyan helyes ok, melyet a háznak köszönettel kell fogadnia, de épen azért nem szabad ily helyes ok nélkül senkit elvesztetni, mert olyan távozók, a kik szeretnének köpönyeg alá bújni, nem fognak bennünket odavezetni, hogy kiszámláljuk a házat mindennap. Indítványozom tehát: nyilatkoztassa ki a ház, hogy azon uraknak, kik beadták lemondásukat, nem szabad eltávazni helyekről addig, valameddig küldők által nem fog ide más követ küldetni és nyilatkoztassa ki a ház, hogy aki engedelem nélkül székét elhagyja, azzal úgy fog bánni, mintha pártütővel szövetkeznék, mint árulóval. Ebből áll indítványom. Különbén azt is indítványozom, hagyja meg a ház Pálffy János követ urnák, menjen el Erdélybe, mondja meg a székely népnek, hogy nézze magát körül és a hol árulást vesz észre, bármely oldalon, tegye semmivé. Csak azt akartam mondani, hogy a camarilla az árulás mindenféle cselszövényeivel mindenfelé körülvette a hazát, még csak e ház maradott nyílt jelensége nélkül működésének, de ha be akarja magát fészkelni, nem fogjuk tűrni, majd szász uraimékkal megpróbálkozunk Erdélyben.

Én őszintén megvallom: attól tartok, miként, ha a tisztelt képviselőház tagjai, amint örömet meg vagyok győződve mindenki iránt gyakorolni óhajtott igazságszeretetről, részletességben arra méltóztatnak intézni gondoskodásukat, hogy valamikép az úrbériség

eltörlése egy kicsinyt senkinek se fájjon, az lesz következése, hogy igen sok embernek fog fájni. A mit most hallottam indítványba tétetni, más szóval annyit tesz: nem határozunk most semmit, majd határoz a jövő országgyűlés s azt gondolják a követ urak, hogy ezzel megnyerik a haza védelmének lelkesült előmozdítására azon nemességet, melyben legtöbb nemzeti erő van? Nem, mert sok ember lesz, ki arra kalkulál, hogy talán azon a másik úton könnyebben kaphat valamit. Ne resquirozzuk a dolgot. Mások azt mondják: így meg a kapitalisták szenvednek. En azt mondom, nem szenvednek, sőt egyedül ez az ut arra, hogy azon kapitalisták, kik urbériséget vesztett birtokosoknak pénzt adnak, tőkéjüket el ne veszítsék.

A törvény azt mondja: nem szabad a tőkét felmondani. Azt gondolják, a törvényhozás meg fogja ezt szüntetni addig, míg az urbériséget véstőknek nem ad eszközt adósságuk kifizetésére?! Nem. Tehát mit vesz, ha most a törvényhozás azt mondja: neked nem volna szabad felmondani tőkédet; kamatot sem kapsz, itt a státus fog neked kamatot adni s megfizeti a tőkét is azon időre, mely előtt nem mondhatod fel tőkédet, azaz, akkor, mikor módot nyújtok az adósnak, hogy fizethessen. Tehát a capitalista semmit sem vesz, sőt ez az egyedüli mód, hogy kapjon valamit, mert ne gondolják a kapitalisták, de józanon lehetetlen is gondolniuk, hogy ha most az urbériségi veszteséget szenvedettek kármentesítését ajournirozzuk, pénzt fognak kapni; egy garast sem kapnak. Már most az a kérdés, váljon valamely részletes amortisationalis terv ki dől-

gozásától fel kelbe függeszteni? miért? hiszen a törvényhozás elfogadja azt, mi ott mondva van, hogy t. i. azokra nézve, kik fizetési bizonyítványokat fogadnak el, akkor fogja a státus a tőkét kifizetni, mikor és mihelyt kölcsönt csinálhat, vagy az ily kölcsön és az ország arany és ezüst bányatermelésének összegyűjtése által egy zettelbankot alapíthat s ennek segítségével megfizethet, vagyis akkor, a midőn, ha most ezen bizonyítványokat nem adhatná, kitörlni a törvényből azt, hogy nem szabad felmondani a tőkét, ez tökéletesen coincidál. A második az, hogy az öt perczentes kamatot kell fizetni a státus-kötelezvényektől s egy perczonttel törleszteni; itt készen van a terv, mit akar többet a törvényhozás. Mi fordul elő? az csak és nem több, hogy a budgetben fel kell venni ezen költséget is, épen úgy, mint felvétellett a ministeri fizetés, a katonaság zsoldja stb., ez felvételtevén, a financz-minister azt kalkulálja: van sóaknai jövedelem ennyi, a harminczad behoz ennyit stb., a hiány ennyi, tehát gondoskodni kell egy bankjegyek kiadása, vagy adókivevés vagy más utón költségekről. Soha sem láttam, hogy ez mondatnék az egyes költségekre nézve, melyet e státusnak tenni kell, meglátjuk intézkedünk-e arról, hogy ha előbb nekünk, előbb részletesen kidolgozott tervünk lesz; nem azt mondjuk, hanem azt, hogy alkotmányos nemzet vagyunk s befoglaltatik e budgetben és ez az, amit a törvényhozásnak tenni kell, a többi a minister dolga; mihelyt e részben a minister keze meg van kötve, hogy t. i. 1 %-el törleszt, vélekedésem szerint többet szükségesnek nem tartok; ha

azonban akár kölcsön-, akár törlesztésnek egész részletes tervét a törvényhozás magának be akarja mulattatni, hogy azt ismerje, kétségtelenül teheti, hanem meg vagyok győződve, hogy ha a törvényhozás ily részletektől függeszti fel a dolgok végrehajtását, úgy bajosan lesz belőle valami, valamint a hitelbankra nézve is azt mondom, ha most a törvényhozás hitelbank-szabályokat fog revideálni, soha se lesz belőle semmi. En tehát, mert akarom, hogy a nemesség kármentesítve legyen s ezen kármentesítés következtében biztosítva legyen a népnek is szabadsága, még a reakció esetében is, azt akarom, ha minden elveszne is Magyarországon, legalább az ne vesszen el, hogy a nép nyakát a robot ne nyomja; ezt akarom mondom elérni, mert azon reactio, melyben sok aristocraticus nevek dolgoznak, ha győzne, nem az volna következése, hogy a nemes ember, a birtokos elveszítse egészen ingyen az urbériségeket, de nem is az volna következése, hogy a státus adjon neki kárpótlást, mert az absolutismus, a mely alkuba bocsátkozott az oligarchiának camarillaris részével, ha győzne, az volna következése, hogy marad ugyan szabadság, de azon ember egészen maga fizesse a megváltás terhét. Ezek valószínű eventualítások, ezeknek akarom útját vágni. En biztosítani akarom a nép szabadságát s egyszersmind azt is, hogy a nemesség a maga kármentesítését kapja meg; mert a nemességben honfentartó elem van s ki akarom az érdekeket egyenlíteni s azokban, ha mindenki szenved, a tőkepénzes is, azért az ország nem vesz el, de teljességgel nem is vesz, sőt kamatot kap, mit különben

nem kapott volna és kapja a státus-kötelezvényekkel tőkéjének lerovását, melyet különben nem kapna, míg a felfüggesztett felmondás meg nem szüntetik; azt pedig lehetetlen előbb megszüntetni, míg a kármentesítendő nemesség módot nem kap a fizetésre. Azt lehet mondani, nem tudom későn nem jövök-e ezen eszmémmel; jaj, de vannak az országban középbirtokú capitalisták, kik ez által szenvedni fognak. Erre ismét az a feleletem, hogy ha ily középvagyónu vagy szegény legyen is, ha egyszer urbériséget vesztett földesurnák adott ki pénzt, azt nem mondhatja fel; mert a törvényhozás s épen az aristocraticus törvényhozás hozta meg ez iránt a törvényt, tehát mi nem veszünk el tőle semmit, de ha tetszik azon 2 ezer forintos maximumot 3000-re emelni, nekem ellene észrevételelem nincs; és ha azt mondják: osztozzunk többen a felfüggesztett fizetés terhóban, ekkor lehet azt mondani: minthogy van oly capitalista, ki urbériséget vesztett birtokosnak kölcsönzött, ez nem mondhatja fel tőkéjét, ellenben egy másik capitalista, a ki ennek a tőkepénzesnek kölcsönzött, tőkéjét felmondhatja; méltóztassanak kimondani, hogy ezen státus-kötelezvényeket minden adósság fizetésére tartozik mindenki elfogadni; így osztva van a teher a többi capitalisták között is s ha a státus kimondotta, hogy azt törleszteni kell s e végett a pénzügyministert felhatalmazta: tehát ipso facto betette a budgetbe. Tehát ne mondjuk, hogy a tőkepénzes nem kaphatja meg pénzét, ki földesurnak kölcsönzött, ő tőle pedig más kérheti a pénzt, hanem mondjuk ki, hogy státus-kötelezvényeket minden em-

bér tartozik elfogadni: ekkor oszolva van a teher és mindenki viseli. —

A felhők naponta sűrűdtek, Pest biztonsága folytonosan apadt, sok nagy férfiúban feltámadt a honvágy, a családi érzelem, óhajtoztak a szüret, a cséplés után, nagy férfiakként tartva magukat, félték Jellasich kötéleiül, sokan tehát a fenyegetett Pestről haza párolgottak.

22-én Kossuth a kormányt a honvédelmi bizottmány kezeibe óhajtván átjátszani, a ministeriumot megkérdeztetni indítványozá, nincs-e szüksége a bizottmány támogatására. Deák, a törvényesség embere, rosszalta az indítványt; Batthyány, István főherceget Budán látva, bizott nagy hatalmában, nem vágyott Kossuth támogatására, kitül csak néhány napja bírt megszabadulni. 24-én Hurbán lutheránus pap 400 lázadóval Nyitrába beütött. Az áruló a tótokat akarta a sárgafekete zászló alá téríteni. Jellasich mindinkább közeledett, az önkéntesek lassan gyülekeztek, a főtisztek nagy részében bízni nem lehetett, a nemzetnek, ha gyáván el nem akart veszni, fegyvert kellett ragadni. Kossuth ezen szorult helyzetben az alföldre veté szemét. 24-én kijelenté, hogy megy a népfölkelést rendezni az alföldre. Az eszme tetszett a háznak, a legbutább képviselő urakban is feltámadt az apostolkodási vágy, ugyannyira, hogy ha minden nagy férfiút útra bocsájtanak, a Pesten maradt kis emberek nem lettek volna határozatképesek. A gögös minister erre a házat és apostolokat gúnyosan figyelmeztette, a ház megszégyenülve, elmeneteli engedélyt csak az elismert

népszónokoknak adott. István főherczeg szerepe Pest-Budán már lejárt, kitűnő, ügyesen játszott szereplését a magyar tengeren fejezte be. Budáról egyszerűen, bajosan menekülhetett, a miniserelnök naponta többször tudakozódott egészségéről, a veresek a budai nemzet-országbe is betolakodtak és valóságos sansculotti éberséggel őrködtek a kedves főherczeg felett; a pesti népgyűlések majmolták Páriát, a főherczegnek nem voltak sem Lajos-lovagjai, sem svájcz-i testőrei, a vértanuságra nem vágyott, a kedves Budapestről nyíltan nem távozhatott, felhasználta tehát Jellasichot, az országgyűléstől a felajánlott fővezérséget, melynek orvát alatt díszesen távozhatott.

A helytartó főherczeg nádor, gróf Batthyány, a loyális miniserelnök vakítására, a Balatonon végső találkára hívta fel a lázadó hős bánt. — Jellasich félelmet színlelt, árulást sejtetett vitéz tisztikarával. Bár István főherczeg érzelmeit tökéletesen ismerte, a lovagok az osztrák hadseregnek leendő nagy hadvezéret, ki később a visszavonulásnak nagymestere lön, nem engedték az áruló magyar hajóra lépni. A találkozás meghiúsult, István főherczeg Pest helyett Németországba vonult. István főherczeg eltávazása a béke reménye utolsó hajszálát is elszakította, elannyira, hogy a konok egyedüli béke-lovag, gróf Batthyány Lajos is kiábrándulva eltűnt. Az ellenség naponta előre nyomult, az ország törvényes kormány nélkül maradt. Kossuth Pesten és az országgyűlésen a helyzet ura lett. Az országgyűlésen már leplezetlenül támadta meg a dynastiát a főherczeg távozásának hírére, mondván: „A Habsburg-

házból 14 király esküdött az alkotmányra, mind a 14 megszegte esküjét. Sajnos, hogy egy nagyravágyó asszony uralja a birodalmat, ki nagyravágyó céljai pillanatnyi eléréséért mindent feláldoz.⁴⁴ Az országgyűlés megtudta, hogy báró Vay Miklóst kancellárnak, gróf Lamberg tábornokot fő hadsereg-parancsnoknak nevezte, és pedig Vayt e díszes hivatalra megkérdése nélkül nevezték ki. 27-én Kossuth indítványára az országgyűlés mind báró Vay, mind gróf Lamberg kinevezését, miután a ministeri ellenjegyzés hiányzott, érvénytelennek nyilatkoztatta. Kossuth indítványát Madarász támogatta, a viták ideje lejárt, a ház sokáig egyhangúlag határozott. De mindkét kinevezés merő törvénytelenység volt, mellette tisztos ember nem szólhatott fel. V. Ferdinánd az országgyűlés felosztatását elrendelte és ezen tény végrehajtásával gróf Lambergre bízta meg. A gróf a rendeletet 28-án akarta végrehajtani; az országgyűlést a király jogosan nem oszlathatta fel, mert az 1848. IV: 6. szerint elosztható nem volt, mert az országgyűlés a 48. számadás, a 49-iki költségvetés felett nem határozott. Az országgyűlés felosztatása veszedelmes csapás lett volna, mert csak két miniszter volt: Szemere és Mészáros, a honvédelmi bizottságnak a kormányzási megbízást még az országgyűlés nem adta át. A főváros a fölösztatási szándékról értesülve, a közönség dühös lett, a forrongó elemek a hidat elfoglalták és midőn 28-án reggel gróf Lamberg Pestre akart jönni, kocsiját feltartóztatták és a gróft meggyilkolták. A rémuralom alatt a Lamberg gyilkosait sokáig nyomozták, a valódi gyilkost azom-

ban felfedezni nem tudták; ha ez előkészítve nincs és rendszeresen nem intézik, a gyilkos titokban nem maradhat, mert a nép fiai dicsekedtek volna a hazafias cselekménynyel. Az országgyűlés 28-án az eseményről értesülvén, Pázmándy Dénes elnök indítványára, miután a miniszerelnök Pesten nem volt és a fejtelenségtől tartani lehetett, az ország kormányát a honvédelmi bizottságra bízta. Pest Lamberg halála után elcsendesedett, a rend többé pillanatig sem zavartatott meg.

Független nemzeti kormány.

A helytartó nádor eltávozása, gróf Batthyány leköszöntével a király és nemzet közti kötelék szétszakadt. Az osztrák császár Magyarország ellen nyílt háborút vitt; a magyar országgyűlés a királyt ugyan elismerte, de törvényjavaslatait, rendeleteit sem az országgyűlés, sem a honvédelmi bizottság a királylyal nem közölte. A külszín megmaradt még, mert a király az országgyűlés tagjait még hazaárulóknak nem nevezte. Jellasich még nem akasztatott, az országgyűlés még a királyt és a dynastiát a trónrul nem taszította le, de valósággal csak a külszín maradt fenn, bár sokan az alkotmányos békérül álmództak, midőn a dynastia és az osztrák ministerium Magyarország beolvasztását követelte, Kossuth és társai ellenben Magyarország teljes önállását, sőt függetlenségét követelték. 27-én Hurbánt Nyitrában megverték. Jellasich veszélyesebb ellenség lévén az alvidéki lázadóknál, Batthyány az alvidéki

sereg egy részét Jellasich ellen összpontosította, tizenhatezer magyar állt szembe Jellasich-al, Jellasich seregének zömét a határőri ezredek képezték. A dynastia Magyarországgal egyidejűleg Bécsset, a szabadelvű fővárost is le akarta igázni, a rendelkezhető főerőt Bécs leverésére Bécs közelébe vonta Össze. Magyarország leverését a hős bánnak kellett volna végrehajtani és ezt könnyű munkának tartották, mert a tisztek árulásában bíztak. Jellasich seregével Fehérvárt is elhagyta, Sukorónál azomban Moga fővezér Jellasichot megtámadta és megverte. Jellasich a veszített csata után 3 napi fegyvernyugvást kért és ezalatt Austriába szökött. A bécsi kormány Bécs legyőzésére valószínűleg a rendelkezésre álló hadsereget elegendőnek nem tartotta és ezért rendelte magához Jellasichot. Jellasich legyőzése a kedélyeket Pesten felvillanyozta. A győzelmet a valóságnál nagyobbak hitték, a tisztek becsületesen harcoltak, a tisztek hazafisága konstatáltatván, a reménytelenség, a győzelem kételye megszűnt; a csatát megelőzőleg csak egy magyar áruló szökött át, Ottinger tábornok és gr. Teleky Adám, ki azomban nem Jellasichhoz, de Bécsbe ment. Az ügyek vezetésében az időben Pázmándy Dénes, a ház elnöke nagy részt vett, midőn István nádor megszökött, tüntetőleg kinyilatkoztatta, hogy ő hazáját soha sem hagyja el, kiment a Moga táborába és a tiszteket lelkesítette. 29-én a Lamberg-gyilkosság kinyomozására a ház bizottságot nevezett; Madarász indítványára a ház, tekintve a válságot, a mindennapi gyűlést elhatározta, ezen indítványt Deák Ferencz is pártolta. Kossuth vendégszereplése nagy zaj-, de csekély

eredménynyel végződött, rengeteg tapssal fogadták, felígérték a hazának életüket és vérüket, Jellasich ellenében azomban önkénteseket nem küldtek.

Jellasich hadserege két elemből állott: a rendes határőrökből, némely osztrák századokból és a korbácsal összekergetett népfelkelésből; az első csoport a hírek szerint 7 —10,000 emberből állt, a másik számosabb az elsónél, de sem jól fegyverezve, sem szervezve nem volt, a magyarokra nem haragudott, miután az ígért föld és zsákmány kimaradt, a szerves katonaság elhagyta, a horvát ágyu-toltelék nagyon rosszul érezte magát és igen vágyott malacjai után. Jellasich főserégét Moga lassan üldözte, ez tehát Windischgrätz főserégével egyesült; a zagyvalék megsemmisítését a kormány Perczel Béla- és Görgeyre bízta. A két csapat alig számlált többet 4000 katonánál, Görgey Arthur hadi babérok előtt népszerűsége vágyott, lángoló hazaszeretetét véráldozatokkal is be akarta mutatni. A szerencse kedvezett, az első politikai áldozatnak ő lett törvényes hóhéra. Gróf Zichy Ödön, az Apponyi kormány leghívebb eszköze, Jellasich bán pajtását Fehérváron meglátogatta, innen egy csomó Jellasich-kiáltvánnyal megbélelve, kálozdi uradalmába utazott, hova Hót es Filippovics tábornokokat várták, a gróf Jellasichtul biztonsági levelet hozott, a balsors a magyar táborba és pedig a minden áron emelkedni akaró nagy-ravágyó fiatal őrnagy táborába vitte. Gr. Zichy Kálozdon lakott Fehérmegyében, jogosan utazhatott tűzhelyéhez, rokona Pál gróf társaságában utazott; a magyar tábor nem kereste fel, de nem is kerülte. Zichy

Ödönt, Zichy Pált az előőrsök parancsnoka fogatta el mint múltjánál fogva gyanúsát és a talált iratokkal együtt a magyar kormányhoz akarta Pestre küldeni, és ez mindenesetre, ha a megtalált kiáltványok miatt elfogták, a leghelyesebb eljárás lett volna, mert Zichy nem izgatott, nem kémkedett, a sereget mozgásaiban nem gátolta, az élelmezést nem akadályozta, kiáltványokat nem terjesztett, jogosan tehát a hadbíróóság elé idézhető nem volt. A nagyravágyó őrnagy azonban emelkedési lépcsőre vágyott, erre legalkalmasabbnak tartotta a gazdag gróf fejét, a két gróft tehát alparancsnokátul elvette és főhadi-szállásán, a Csepel szigetén hadi-törvényszék elé állította. Zichyt a hadbíró következőleg vádolta:

1. Gr. Zichy kálozdi birtokára utazott, mely Rót tábornok hatalmában volt.

2. Zichynél kétnemű császári kiáltványt találtak 43 példányban, mely az országot a törvényes magyar kormány ellen hívta fel.

3. Gróf Zichy Jellasichnak Fehérváron hódolt.

4. Gróf Zichy árulását kétségkívül helyezi a Jellasichnak Rót tábornokhoz intézett, gróf Zichy Ödön iratai közt talált nyílt levele: „Tábornok úr! Gróf Zichy kérelmére elhatároztam magamat gróf Zichynek biztosító levelet adni és őt általában oltalmam-
 ról biztosítani. Fehérvár, 1848. szeptember 27.“

Az első pont lényegtelen vád volt, mert saját lakóhelyére, ha valaki nem tisztviselő, nem hivatalnok, nem katona, minden körülmények közt utazhat, miután azt semminemű törvény sem parancsolja, hogy bárki

az ellenség által elfoglalt területen házáat elhagyja, esetleg ha máshol lakik, vissza ne térjen; az ellenség kiáltványainak terjesztése bűn, de ez büntetendő cselekménynyé csak az esetben válik, ha az illető ezt tényleg terjeszti, gróf Zichy meg tagadta azt, hogy kocsijába ő tétette be, rá azt nem lehetett bizonyítani, sem hogy a kiáltványt bárkivel közölte; a harmadik előmert tény volt, gróf Zichy azonban azt állította, hogy ő Fehérváron a fehérvári polgárság felszólítására és megbízásából érintkezett Jellasichsal, ez esetre tehát a fehérvári polgárság kihallgatandó lett volna, — a biztosító levelet még Zichy nem adta át, cselekménnye nem vált, ezen biztosító levél nem tett, vagy teendő szolgálatok fejében adatott. Kétségkívül gróf Zichy reactionarius érzelmeket táplált, de így érzett az arisztocrátiának tekintélyes része, ezen az alapon mindazokat el kellett volna ítélni, kik Austriában, az ellenség földjén tartózkodtak. A haza érdeke, a hazaárulók kíméletlen megbüntetését követeli, de az árulás csak akkor tény, ha az áruló valósággal a haza ellen cselekszik, a gondolatot, az érzeményt büntetni nem lehet, mert ez sajátlag semmi, a gondolat a tettül megszire áll, az utolsó perczen is megváltoztatható, — Zichy felakasztását még politikai szükség sem parancsolta, mert Zichy a politikában másodrendű szerepet vitt, halála a hazának nem ártott és nem használt. A magyar nemzet még az árulók iránt is túlságos kegyelemmel viseltetett. Eszék feladása menthetlen árulás volt, és a forradalmi Magyarország a hatalmában lézengő árulónak mégis megkegyelmezett; ha

tehát polgári bíróságnak adatik át, okvetlenül megmenekül. A hadi bíróság egyhangúlag halálra ítélte és a nagyravágyó Görgey felakasztatta, ezen tény által Görgey látszólag az osztrák hidat elégette háta megett, figyelmessé tette magára a forradalmárokat, erőszakos cselekménye politikai óvadéku szolgált.

Október.

Az osztrák ministerium a reactióval titokban határozott szövetségre lépett, az álczát mindenütt eldobták; Latour hadügyminister Puchnerhez határozott támadási parancsot küldött Nagyváradnak 1 üteg ágyú és 3 zászlóaljjal! megtámadására, a magyar ministerium rendeletét érvénytelennek nyilvánította és a nemzetőrség lefegyverezését megparancsolta. Október 3-án a kormány hiányarúl, az új nemzeti kormány megalakításáról a felsőház tudósítatván, a honvédelmi bizottságba beválasztotta br. Perényi Zsigmondot, gróf Eszterházy Mihályt, Jósika Miklóst, id. Pázmándy Dénest, gr. Somsics Pongráczot. A két utolsó az ülésekben soha sem vett részt, a három minden időben Kossuthot támogatta. A háború az ország majdnem minden részén dühöngött, hol még ki nem ütött, perczenként várható volt. A nemzetőrség néha a szomszéd, sőt távolabbi megyékbe rendeltetett ki, ily viszonyok közt a rendes perlekedés lehetlenné vált, mert sem a felek, sem az ügyvéd, sem a tanuk a kitűzött időre gyakran meg nem jelenhettek volna, tekintve tehát a háborús viszonyokat, az országgyűlés a perlekedést, a hol népfelkelés rendeltetett el, az egész felkelő területre, hol

a nemzetőrség mozgósított, a nemzetőrökre beszüntette. 5-én előkerült a Zichy-vagyon kérdése, Kállay Ödön és Pázmándy, a kérdést elodázandók, kijelenték, hogy a honvédelmi bizottságot még kormánynak nem tartják és ez ügyet Fehérmegyéhez ajánlották áttétetni, a ház többsége nem táplált birtokkobzási vágyakat, ennél fogva elfogadta.

Bécs folytonosan forrongott. A helyzetet a fiatalság uralta, a szabadelvűek belátták, hogy a dynastia Magyarországot kényuralmi célokból akarja megsemmisíteni és Magyarország bukása az osztrák alkotmányosság megszüntetését, az álczás kényuralom helyreállítását fogja eszközölni, nyílt titok volt a kormány, a képviselőház többségének a dynastiávali titkos szövetsége. Az osztrák hadsereg összevonását, Jellasich Bécs felé közeledését semmi sem indokolta, mert Austriában nyugalom uralkodott. Jellasichnak visszavonulási pontját nem Bécs, de Horvátország képezte, a bécsi nép tehát, a lelkes ifjúságtul vezetve, elhatározta az abszolút irány megváltoztatását, β-án a magyarok ellen csapatokat indítottak útra, a nép a csapatok elé állt, kivonulásukat megakadályozta. Latour a kivonulást erőszakolni akarta, rohamot rendelt, a katonaság egy része a nép- és nemzetőrséghez csatlakozott, a fegyvertárt elfoglalták, gróf Latour hadügyministert felakasztották. Az országgyűlés Doblhoff és Hornbostelt megtartva, szabadelvű ministeriumot, közbocsánatot, Jellasich letételét kérte. 7-én már az összes katonaság a néphez csatlakozott, az udvar szerencsésen Linczbe szökött, a császár népeit a forradalom ellen zászlója alá hívta. A

bécsi forradalom Magyarország ügyének sokat használt, mert a forradalmárok a fegyvertárt elfoglalván, a nép egészben felfegyverkezett, Bécs meghódítása ennél fogva nagyobb erőt vett igénybe. Bécset magára hagyni nem lehetett, mert félni kellett, hogy ha a császári hadsereg Bécset mellőzve, egész erővel Magyarországra tör, a bécsiek az uralt országgyűlés segítségével a forradalmat az osztrák birodalomban szervezik, a dynastia Frankfurtban és Németországban a János főherceg által nyert előnyöket elveszti. A bécsi forradalom a dynastiát elkeserítette, mindenekelőtt Bécset akarták visszahódítani és megbüntetni. A bécsi forradalom előtt és alatt gróf Batthyány Lajos és az Eszterházy ministeriuma tagjai: Pulszky Ferencz és Szontágh Pál Bécsben voltak, a csapatok Magyarország elleni küldése ellen szerény körökben valószínűleg izgattak, azon elterjedt vélemény azomban, hogy a bécsi forradalmat gróf Batthyány csinálta, mese, mert Batthyány minden forradalom túl iszonyodott, a néppel érintkezni nem szeretett, a magyar kormánynak csakis magyar bankjegye volt és ez sem nagy mennyiségben.

A magyar honvédelmi bizottság, illetőleg feje, Kossuth, az ország felfegyverzéséhez erősen hozzájárított. Budán maradt 20,000 puska, Kossuth érintkezésbe tette magát az európai fegyvergyárak- és kereskedőkkel, mit eddig nem tehetett, mert ministertársai a békés kiegyenlítés barátjai voltak, a pénz a bankjegyek kibocsájtásáig hiányzott, mit nyilatkozata is bizonyít, melylyel magát következőleg igyekezett iga-

zolni: „Kínos helyzetein volt, 5 hónap alatt magammal mindég elégtelen voltam. A császár Bécsből megszökött, Pestnek nyugodtnak kellett lenni, különben a király el nem jön, Jellasicot Bécsben tüntetve fogadták, seregét felszerelték; a főtisztek és seregek kijelenték, hogy a határőrök ellen nem harcolnak; lemondani nem engedtek; hónapokig kellett oly politikát követnem, mely vagy nézetemmel nem egyezett, vagy későn fogadtatott el, vagy a foganosításnál megtört. (Madarász emlékiratai.)

Október első napjaiban V. Perdinánd Kécsey tábornokot miniserelnöknek nevezte és ellenjegyzésével következő rendeletet bocsájtott ki:

„A magyar országgyűlés Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenésekre hagyta magát rávenni, gróf Lamberg ellen végzést hozott, melynek folytán királyi biztosunk a dühöngő néptől meggyilkoltatott, melyek folytán rendeljük:

1. Az országgyűlés feloszlattatik.
2. Az országgyűlés végzései érvénytelenek.
3. Jellasic főparancsnoksága alá rendeltetnek a magyar, erdélyi, horvát seregek, netzetőrök, önkéntesek.
4. A rend és béke helyreálltáig az ország haditörvények alá rendeltetik; a gyűlések betiltatnak.
5. Biztosul báró Jellasicot küldöm ki.
6. Lamberg gyilkosait nyomozza.
7. A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai, a ministeriumok tisztviselői által a törvények szerint fognak vezetetni.

Récsey ezen gyászos rendeletet a Wiener Zeitungban nyomatta ki és a várparancsnokokhoz elküldte, a becsületes Hrabovszky péterváradai parancsnok megküldte a kormánynak, de miután vasutak hiánya miatt a közlekedés lassan ment, országgyűlési tárgyalás alá csak 8-án került, e közben Récsey Ádám tábornokot 6-án Bécsben elfogták, leköszönt és ő felségét rendelet© visszavételére kérte.

Ezen rendelet nem szorul magyarázatra, ebben a király arczul köpte a magyar nemzetet, ezentúl csakis a fegyver dönthetett; könnyű volt a nagy szónoknak az országgyűlést föllelkesíteni fényes beszédével:

„Tisztelt képviselőház! Mielőtt ezen ocsmány dologhoz szóllanék, engedje meg a ház, hogy saját tapasztalásom alapján kimondhassam, miként én hazám szabadságának és igaz ügyének oltalmára, az összes magyar népnek, ha kell, egy túl egyig felkeléséről és azon készségről, hogy halni kész inkább mind a mennyi van, mintsem hogy ezen országot eltipratni engedné, — biztosítom a képviselőket. Ha látták volna önök, uraim! miként fogadta a Tisza partján lakó magyar nép csekély felhívásomat, ha látták volna, hogy nem én öntöttem lelkesedést a népbe, hanem én vettem tőlük erőt és lelkesedést, ha látták volna, hogy 20—30,000-kint megesküdött az Örökkévaló Istenre megboszulni minden áruást és rasirozni a honnak ellenségeit: önkénytelenül egy véleményben lennének velem, hogy t. i. a nemzet el nem veszhet; a tapasztalat nyomán, úgy hiszem, hogy megnyugtathatom önöket uraim, ha azt mondom, hogy „szó a nemzet képviselőitől, s nem kerül bele három

hét és 300,000 ember fegyverben áll. Jöhet szerb, tót, oláh-lázadás, Jellasich a maga irtózatosságával, s mind-
 ezt legyőzendjük. — A magyar megérezte erejét, a magyar látja, hogy mi erő van benne s ez őtet egy meggyőződésre vezette, miként t. i. csalatkoztak azok, kik hitték, hogy a 300 esztendő nyomás által elszenderített oroszán meghalt; az oroszán csak aludt, a vész felébresztő és a hosszas alvás után nem csak hogy nem gyengített erővel, sőt pihenten áll, ha kell megvívni a poklokkal is.

Ezen gyalázatos komédiát illetőleg én még arról a hajdani híres rablóról, Sobriról is oly véleménynyel vagyok, hogy Isten és az emberek szemérmessége érzete előtt még ő is szégyenelne ily valamit tenni. Nincs az a bandita Olaszországban, ki el nem pirulna önmaga előtt, ha ilyet cselekednék; mindemellett, midőn a nemzet határozva van, magát semmi áron fel nem adni, maradjunk nyugodtan s azért nekem igen tetszett, hogy a ház oly jóizüeket nevetett e história fölött. Őszintén megvallom, hogy sok dolgot látok a tapasztalás szerint lehetségesnek, de arról mégis kételkedem, hogy erre a dologra az a beteg király igazán oda írta volna, hogy: „Ferdinánd“, s ezen azért kételkedem, mert ha el akarta az országgyűlést oszlatni, azt gondolom, hogy ezt mégis csak nekünk is megírták volna a postán. Ennélfogva kétségbe veszem ezen documentumnak valódiságát s gyanítom, hogy alatta bizonyos csel fekszik, miszerint t. i. a király nevének búbájával majd megállíttassanak seregeink elhatározott győzelmi lépéseikben s ez által időt nyerhessen

Jellasich magát — nem tudom innen vagy amonnan — megerősíteni s végrehajtani azt, mit megmondott volt, mit a hírlapokból is s az elfogott levelekből tudunk, hogy ő t. i. a király akarátának ellenére is majd csak cselekedni fog.

Ezen szempontból indulva azt mondom, miként a háznak ez iratot semminek kell tekintenie, s azt kell feltenni, hogy az, mivel a házhoz semmi ilyen irat nem jött, egyenesen koholt — iromány. De ha nem is volna koholt iromány, azon esetre a következő törvényekre figyelmeztetem a házat: 1848-ik 3. tcz. 3. §. azt mondja, hogy ő felségének bármily rendeletéi, parancsolatai érvénytelenek, ha a Budapesten székelő ministerek egyike által is alá nem iratnak; arról pedig semmit sem tudok, hogy nekünk liécsey minisiterelnökünk volna, még kevesebbet arról, hogy Budapesten székelne, mert ha nevével Jellasichnak szolgált volna, nem kommandálnám neki, hogy itt próbáljon székelni. A második törvény, melyre figyelmeztetni vagyok bátor a tisztelt házat, az, hogy az 1848. 4. tcz.-nek 6. §. így szól: az évi ülés az utolsó évrőli számadásnak és a következő évi költségvetésnek a ministerium által leendő előterjesztése és az írántuki határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik és az országgyűlés fel nem oszlattathatik. Ez hasonlóképen eléggé világos, következőleg, ha mindjárt valóságos minisiterelnök ellenjegyezne is ilyes valamit, a ház nem oszlana szét, hanem azt tenné amit az 1848-iki 3. tcz.-nek 32. szakasza mond, t. i.: „a ministerek feleletre vonathatnak minden oly tettért vagy rendelet-

ért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosságát, a fennálló törvények rendeletét stb. sérti s általuk hivatalos minőségben követtetik el, vagy illetőleg adatik ki“. Tehát az a kérdés: vájjon ez a komédia itt azon esetre, ha való — sérti-e az ország függetlenségét?? Méltóztassanak azon felolvasott szavakra figyelmezni, hogy „majd fognak tartani egy bécsi országgyűlést s oda majd minket is meghívják és elintézik a dolgokat^“. Ha ez állana, Magyarország függetlensége megszűnt. — Másodsor az a kérdés, hogy sérti-e az alkotmány biztosítékait? Mikor az országgyűlést eloszlatja a nélkül, hogy a jövő évi költségvetés iránti határozatok megkeletkezettek volna, mikor az országnak minden törvényhatóságait a maga formájából kivetkezteti, mikor az alkotmányt keresztül vonja és a pártütőnek kezébe adja a királyi hatalomnak gyakorlatát; azt gondolom senki sem kötelkedhetik, hogy az alkotmány biztosítékai — ha ezen irat való — felforgatni szándékoltalak. Es hogy fennálló törvények rendeletéit sérti: erre elegendők azon szakaszok, melyeket felolvastam. Következőleg hozzon a ház oly határozatot, melyben fejezze ki azon meggyőződését, hogy bármennyire visszaélt is a camarilla a király nevével Magyarországnak megrontására és a királynak azt lehet mondani hitszegői alakban a világ elébei állítására: ez irat felől, mely nem is küldetett le hivatalosan s Jellasich már is végrehajtásokba bocsájtkozik, azt teszi fel, hogy egy gyalázatos cselszövény, melyet Jellasich Magyarország meghódítási erőszakos elfoglalásának könnyítésére követett el; azon-

ban ha ezen irat nem is lenne való, az elmondott okoknál fogva kinyilatkoztassa a ház, hogy Magyarország függetlenségének megsemmisítését s az alkotmány biztosítékainak felforgatását foglalja magában, mi még tetéztetnék azon irtózatos tapasztalás által, mihez hasonló nincs a históriában, hogy egy országnak királya megesküszik a törvények megtartására, melyeket szabad akaratából megszentesített, ezek ellen egy ember, a camarilla eszköze, pártot üt, ezen embert a király törvényes utón, minister! ellenjegyzés mellett pártütőnek nyilatkoztatja maga is — kötelessége is volt úgy nyilatkoztatni — s róla e szó „pártütő”, melyet a király minister! ellenjegyzés mellett kimondott, semmi bírói ítélet által le nem vétetett, *sőt* inkább igazolta a pártütést az, hogy az országba beütött, s ilyen embernek czéloztatik adatni kezébe teljes hatalom, Magyarország minden alkotmányos biztosítékainak felforgatására. A bizottmány birtokában van egy bizonyos Mayerhoffer tábornoknak és austriai consulnak levele, melyben Jellasichnak számot ad a szerb rablócsapatok mozdulatairól s tőle további intézkedéseket kér, mi által világosan bebizonyul, hogy a pártütő Jellasich az, ki a szerb rablócsapatokat vezérli. Szintén a bizottmány keze közt van egy levele Jellasichnak Rajasich-hoz, a hol hasonlókép a fellázadt szerb rablócsapatok mozdulatai iránt rendelkezik. — Tehát annyira degradálni a királyság eszméjét, hogy szándékosan irtani ki minden pietást a nép szívéből e szó iránt „királyi! Nem tettem ez iránt szót sem, hanem tapasztaltam, hogy úgy van; az ép, egészséges ma-

gyar szív, a hítszegővel már egy vonalra állítja e szót „királyi. Tehát ilyen törvényteleniséget parancsolnak és ilyen ember kezébe adják Magyarországot. Azt gondolom tehát, mondja ki a ház e részbeni határozatát, miszerint felteszi, hogy ezen dokumentum alávaló csel-szövény Jellasichtól, de ha nem az volna is, az alkotmány fölforgatását foglalja magában s ezért semmit érőnek nyilatkoztatja, minden embert, ki ennek értelmében lépést tesz, vagy Jellasichnak engedelmeskedni s az ő eljárásában közremunkálni merne, mint honárulót kívánván tekinteni s a törvények értelmében vele bánni. — Récsejt pedig, kinek ministerségéről ugyan semmit sem tudunk, de a ki vagy arrogálja magának ezt a nevet a ház hire-tudta nélkül, vagy pedig való-sággal megpróbálta valaki ötét kinevezni, hogy felhasználhassa, a törvény értelmében mint nemzet elleni bűnöst perbe kell fogatni és citáltatni; ha hamis az iromány s nevével visszaéltek, ha kimutatja, hogy nem tett semmi árulást, a bíró absolválhatja, de ha nem tudja magát kitisztítani, akkor a legnagyobb árulók egyike, kivel a törvények értelmében kell bánni. Ilyen határozatot kell tehát a háznak hozni, szükséges egyszerűsmind, hogy ennek alapján a néphez egy rövid, a dolgokat egybefoglaló felvilágosítás intéztessék, mert az iratokból már tisztán áll, hogy Jellasich vezérli a szerb rablásokat is s próbál egyesülni a német austriai seregekkel. Ezen ember a camarilla eszköze, s világos iratok vannak kezünkben arra nézve, hogy Jellasich által Bécsből igazíttatik Magyarországon minden pártütés, rablás és árulás. A népet tehát fel

kell világosítani s én azt gondolom, a nép ismerni fogja kötelességét azok ellen, kik ezután a pártütő- és rablócsordák vezéreinek engedelmeskednének, ki itt haditörvényeket akar gyakorolni azon nemzet felett, mely hosszas türelmében csak azon van, hogy magát védelmezze, hogy a fennálló állapotot tartsa fenn, melyre a király esküdött. A nép ismerni fogja kötelességét s alkalmasint többen is úgy fognak járni, mint már némelyek isteni és emberi igazság szerint jártak. Szükséges volna ennek következtében az ország dolgainak kormányzatáról is intézkedni. Én azt gondolom, hogyha a ház ilyenmő határozatot meghozandónak találna, minthogy az indítványt én tettem, megpróbálom azt nyomban feltenni s délután lehetne ülés, melyben a ház azt helybenhagyhatná; az okleveleket is ki lehet addig nyomatni, adalékul a néphez intézendő rövid felszólításhoz s czélszerő intézkedéseket tenni, hogy a lehető legnagyobb számban mindenütt terjedjen el; valamint egyebekre nézve is történni kell. — Szintén délután intézkedhetik a ház az ország dolgainak kormányzatáról is a körülményekhez képest, mert azt mondom, hogy nem kell sohasem kevesebbet tenni mint a mennyi szükséges. A dolgok kifejlődése annyira kedvező irányt vesz Magyar országra nézve s ha valaha, most teljesedik az, miként annak, kit Isten el akar veszteni, eszét veszi el; mert ha volt valami, hogy a birkatürelmő utolsó gyáva magyart is felrázza, a szív mélyében megsértett becsület, emberiség s nem tudom, mi minden érzésnek legmagasb fokára, csak ilyen dokumentumokra volt szükség. A legközelebbi na-

pókban fognak oly dolgok történni s a hadseregben lesznek lépések, melyek adhatnak a háznak alapot úgy intézkedni, mint Magyarország szabadságának biztosítására a körülmények szerint intézkedni kell. Intézkedéseinkkel nem kell tehát tovább menni, mint a mennyire szükséges. Van a háznak honvédelmi bizottmánya, a melyet úgy kellene rendezni, hogy vigye a dolgokat, míg fejlődnek a körülmények pár nap alatt, de ne legyen eljárása hosszú, nehézkes formákhoz kötve, hanem hatásköre terjesztessék. Erre nézve majd szerencsés leszek előterjeszteni vélekedésemet. Most ezen dokumentum felett általában nem jövök tűzbe, mert Magyarországnak szabadságát olyan bizonyosnak hiszem, miként ha az nem bizonyos, hogy ilyen lépések mellett a maga erejére felébredt magyar nem engedi magát letiportatni, ha ez nem bizonyos, akkor a legvakbuzgóbb vallásos embernek atheistává kell lennie, mert kétségbe kell esnie az iránt, hogy Isten van; ha ilyen módon, mi a rablásnál is alábbvaló, a hosszú türelmében hű nemzetnek szabadságát s nemzeti létejét eltörölni sikerülne. En azt hiszem, hogy az igaz ügyben az igaz Isten velünk van, de csodákat tenni velünk nem fog, mert csodákat tenni nem szokása; hanem azt mondja: „adtam 5—6 millió magyart, ebből keljen föl 5—6 százezer, feküdjék le az árulókra, s úgy nyomja le őket mint a zsuppszalmát^a, hogy pedig nem csak a ráfekvés s agyonnyomási hajlam, hanem olyan hajlam van a népben, mely felemeli karját s esküszik a mindenható Istenre, hogy nem fogja magát engedni utolsó csepp vérig, utazásomból a legbiztosabb

adatokkal szolgálhatok. Alig voltam 9 községben s 50 ezer ember áll készen; a mennyiben e pillanatban nem volt rájuk szükség, otthon maradtak s egy szavára a képviselőháznak talpon lesznek. A szomszéd vidékek szinte nehezteltek, miért nem szállítottak fel, hogy küldenének ök is vagy 50,000 embert. Még Szegedről teszek említést. Valamint a főváros lelkesedése, melyet a múlt napokban tanúsított, olyan érdem, melylyel Buda-Pest városok lakossága történelmi nevet vívott ki magának Magyarország történetében s azt a nemzetnek a legnagyobb hálával kell méltányolni, úgy ha itt baj történnék is cselszövények következtében, ott van még Szeged támaszpontul. Méltóztassanak elhinni, hogy nem termett annyi illyr, szerb, vagy akármicsoda fajbéli áruló a világon, mely a magyar nép összes lelkesedése által támogatott oly magyar várost, mint Szeged, megdöntené, hol önkéntesen, felhívás nélkül a nép esküdött, miként elmegy a harcra mind s még a gyermek sem marad otthon. Addig tehát Magyarország elveszve nem lesz és ha más nem, megtartja azon vidék, mely a dunai lelkes lakosságnak az időben kimutatott közremunkálásának is nem kis támasza volt. Tehát hideg vérrel tartom szükségesnek kimondani, hogy azon iromány koholt s ha nem is volna az, a legocsmányabb árulás. Ez okoknál fogva ilyen komédiára a ház eloszolni nem fog s a nemzetet nem hagyja el, hanem kötelességének ismeri kimondani, hogy a ki ezen íratnak a legkevesbé is engedelmeskedni mer, az — hazaáruló s azzal minden ember úgy bánják, mint hazaárulóval bánni kell.

Ha majd a kormányzatra nézve méltóztatnak határozni, egyes individualitásokra is ki lehet terjeszkedni, mert ha valaki a világon, ilyen Mayerhoffer és Jellasih-féle ember bizonyosan vogelfrei. — Récsey Ádámnak perbefogatását szintén határoznék el. En felteszem s előterjesztem a délutáni ülésre, a néphez intézendő felszólítást, ha annak innen kell történnie; egyébiránt a ház azt is határozhatja, hogy ezt a honvédelmi bizottmány tegye. A bizottmányok fognak működni, seregeink pedig mennek és verik azt, ki megérdemli. A körülmények — meglehet — 24 óra alatt ismét hoznak ilyeseket, mert ez már a második lépés s akkor majd a további lépésekre lesz idő. Most már csak azt határozzuk el, miként ezen irat érvénytelen s teljesítse minden ember kötelességét.

A képviselőház bizonyosan lesz azon igazságszere-ttel, hogyha magamra vonatkozva egypár szót mondok, kegyességgel fogja meghallgatni, mert ebben a nyomorult szabadrablási oklevélben van mondva, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által hagyta magát valamire rávenni. Méltóztassanak visszaemlékezni: mi volt az, mire én indítványt tettem, és a ház elfogadta, mi volt azon törvénytenség? Azt mondtam, a miniszterium előterjesztése folytán a király Összehívta az országgyűlést azért, mivel a hazát lázadás fenyegeti s ez az ő atyai szívének kimondhatlan keserűségére válna, attól tehát meg akarja az országot menteni, s összehívja az ország képviselőit, hogy a hon védelméről, katonaságról s pénzről gondoskodjanak. S azon párttűtőknek, kiknek semmivé tétele vé-

gett hívta össze az országgyűlést, a király azt mondja: „Mein lieber Kebell menjen tovább is azon utón, mint eddigi, s mi azt mondjuk, hogy ha a király nem akarja sanctióját adni azon dolgokhoz, melyeket saját felhívására tettünk, mi senkinek a szép szemeiért nem lehetünk oly gyávák, hogy mivel nem méltóztatik szentesíteni a törvényt, mindnyájan odaadjuk nyakunkat. Hisz ilyen bolond csak nem lesz az ember. És mit tettünk? Védjük a hazát úgy amint lehetett, nem támadtunk meg senkit, hanem védjük magunkat. Furcsa volna, ha engem valamely rabló megtámad, s azt mondanám: a szolgabírórt kértem, hogy ezen útra rendeljen csendőroket, hogy ne legyek megtámadásnak kitéve, azt a szolgabíró nem tette, tehát rabló úr méltóztassék engem megölni. Ilyen bolond nem lesz az ember. Gondoskodtunk a nemzet védelméről akkor, midőn nem gondoskodott az, kinek hittél szentesített kötelessége volt gondoskodni. Azt merik mondani, hogy a képviselőház követett el törvényteleniséget, azon képviselőház, mely, nem akarom mondani nagy óvatossággal, hanem azt mondom: nagylelkűséggel, eddig még nem törölte el az austriai ház léteiét, mely most e perczben sem mondja azt, hanem csak annyit, mennyi szükséges s ennek mondják, hogy törvényteleniséget követett el és ki mondja? az, ki a pártütőt, lázadót, s a világnak minden bűneit felusztatja a türelemben kimeríthetlen magyar nemzet ellen s ő meri vádolni a képviselőházat, hogy törvényteleniségre hagyta magát rávenni. Ez példátlan a históriában. Minthogy ezen levélben az én csekély nevem különösen megemlítte-

tik, ez nem akar egyebet tenni, mint csak úgy „monstrari digito“, hogy ez azon ember, ezzel kell valamit csinálni. Megtörténhetik, mert halandók vagyunk s ármánynak, alávalóságnak, bűnnek sok eszközei vannak e világon, hanem azt tudom, ha százezer Kossuth Lajos volna is az országban s mindegyiket semmivé tennék, porrá zúznák, vagy akármit csinálnának vele, hiában kecsegtetnék magukat azzal, hogy a magyar nemzetet semmivé fogják tenni; mert ez azon vaksághoz, mely ilyen levelet ír, hozzátartozik egy nemzetet azon hittel becsteleníteni meg, hogyha itt egykét embert eltakarítanak, rablánczra lehet fűzni a nemzetet. Az, hogy egyes embereket mutatnak ki, csak ösztön lehet a nemzetnek, hogy felforrjon keblében a méltó indignatio, hogy oly gyávának hisz bennünket a camarilla, miszerint, ha egy embert kimutat s azt láb alól eltakarítja, minket rablánczra fűz. Esküszöm Istenemre, míg egy magyar él, addig a magyart rablánczra nem fűzi.

En azt gondolom, hogy nemcsak a házban vannak velünk érző oláhajku polgártársaink, hanem nyíltan kimondom, hogy tudom s egész bizonyossággal, hogy a népnek legalsó rétegében is találkoznak olyanok. En Szegeden találok egy atyával, ki fiát maga önkéntesül hozta a haza védelmére és azt mondotta, hogy azért jő és hozta fiát maga, mert hogy én ott vagyok és jelét akarta adni annak, hogy ne higyjük, miszerint minden oláh általában véve, fel hagyná magát bujtogattatni, vagy a magyarok ellensége volna. Én bizonyosan számítottam és számítok az érdemes követ uraknak és

mindazoknak, kik a hazának hű fiai, igazságszeretetére, hogy szavaimat nem fogják egy népfajt kárhóztató szónak venni. A dolog úgy áll, hogy felbujtották a horvátokat és ezek közt is vannak, kik szenvednek a törvényhez és Magyarországéhoz ragaszkodás miatt; így van a szerbek között és a felvidéken, hol szintén vannak híveink. Es igen jól lesz tenni, mert vannak némely telkes emberek, kik ezen Hurbánt, egyet-mást — mert itt fel nem fedezhető' tényeknek is vagyok birtokában — pártolták ; kellene intézkedni, hogy kinek birtoka van, attól vétessék el és adassék át becsületes zsellér-embereknek. De azért nem következik, hogy mindjárt sértve érezzék magukat a dolog által, mert úgy áll a dolog: Bécs utczáin nyíl vánosán toborzottak rablókat, kik a tótokat lázítják; itt van szerb, itt van tót lázadás, itt oláh, ott horvát lázadás, mind egyiket néven kell nevezni, a nélkül, hogy ezáltal az egész népet értenők.“

Ezután határozatot indítványoz:

„A képviselőház egyhangú határozatával kimondotta, hogy a kegyelemnek ideje lejárt az árulókra nézve, hogy a ki honáruló, a nemzet képviselői által is annak tekintetik s mint honáruló fog bűnhődni. — Szerencsésnek tartom a házat, hogy e határozatot akkor mondotta ki, midőn egyszersmind egy vitéz és lelkes magyar ezrednek mindnyájunk által tisztelt s a haza megmentői közé felavatott képviselőihez van szerencséje s a kiknek vitéz karjaitól megvárja azon igazságos Isten, ki előtt az ország alkotmányára meg esküdtek, várja a nemzet, hogy valamint hű védői lesz-

nek mindig és mindenhol az ártatlanságnak, úgy rettenthetlen ostorai a bűnnek és honárulásnak. Adja hozzá ehhez a képviselőház a magyar nemzetnek azon elhatározását, a mely elhatározást én százezreknek szemében láttam s ajkairól hallottam, s gondolom elértük a perczet, midőn nem lesz tanácsos már e nemzetnek türelmével többé játszani. Nem tudom mennyire megyen e nemzet ragylelküése, a múlt időkből tudom, hogy mennyire ment, hogy kimerítve véreből, hogy kimerítve vagyonából, oly harcokba, melyek nem voltak a nemzet harczái, kevertetett, mert mi közünk például, hogy Párisban mit csinálnak? és mi közünk, hogy ismét másszor mit csináltak Nápolyban? de azt tudom, hogy midőn ilyen harcokban is véreből és minden vagyonából kiforgattatott a magyar nemzet, s nyert érte, mit? — Európa „libertati asserta“ — mit ráírtak egy keresztre s a magyar, midőn ezt hazudták a világnak, nem csak, hogy nem asseráltatott a szabadságnak, hanem országgyűlést sem tartottak neki mindaddig, valameddig az akkori nemességnek morális erején meg nem tört a hatalomnak azon kísérlete, hogy talán már megszokta a magyar a jármot s már most vérét és pénzét országgyűlés nélkül is lehetne kicsikarni, — ezt kapták jutalmul azon áldozatokért, miket 25 esztendőn által nem a maguk' megmentésére, hanem egy rász politikának védelmére hoztak csak azért, mivel királyunk nevét használták fel azon rász politikának takarójául. Küzdött, vérzett a magyar s midőn ezt kapta jutalmul érte, elkövetkezett ismét egy országos gyűlés s az akkori öreg úr azt mondotta: „fáj

nekem, hogy oly rosszul bántam veletek“, — vitám et sanguinem! kiáltott a magyar nemzet és ezen megbocsátásnak ismét voltak perczei, melyek következtében igen sokat szenvedett. De elkövetkezett ismét az Isten igazságának napja, midőn, ha a magyar nemzet nem olyan hű királyához, mint a minő: tehát már most az austriai ház (egyet fuj a tenyerére) így el van fújva; s ekkor ismét vitéz seregeink segítenek Olaszországban kivívni számára a győzelmet, s miután kivívták, a magyar vérén kivívott győzelmen elbizakodva egy tollvonással akarják eltörölni a magyart az élők sorából. Ez rövid rajza a közelebb törtéeteknek, hogy a múltakra ne menjünk, hol a nemzet hűsége hasonlóképp azzal háláltatott meg; 1741—1751-ig, 1751—1761-ig s 1761—1790-ig még csak országgyűlése sem volt s ezáltal a nemzet alkotmányos élete mintegy megszüntetett. Én tehát nem tudom, meddig terjed e nemzet türelme, hanem azt tudom, hogy egy feladatunk van mindenek előtt: az ország ellenségeit semmivé tenni, s ezen semmivé tétel közben, valamint azután is számolni.

Mi az általam feltett s a tisztelt ház előtt felolvasott határozatot illeti, nem tudom, hogy egyszerű felolvasás után, nem kívánja-e a ház §-onkénti felolvasatását?“ (Általános felkiáltás: nem! Ezzel szónok benyújtja javaslatát az elnökséghez.)

VIII. FEJEZET.

Kossuthot a honvédelmi bizottság elnökének választják. — Récseyt vád alá helyezik. — Gr. Telekyt Párisba küldik. — István nádor leköszönése elfogadtatik. — A magyarok Jellasichot a határig kergetik. — Jellasich Becs alá vonul. — Becs tiltakozása. — A magyar tisztek hangulata. — Bécs alatt Auersperg Jellasich-al egyesül. — Az osztrák országgyűlés Jellasichot a haza ellenségének nyilatkoztatja. — Kossuth a sereget szervezi. — A tisztek hangulata. — V. Ferdinánd herczeg Windischgratzet teljhatalmú bécsi és magyar biztosnak nevezi. — Windischgrätz kiáltványa és jelleme. — A pesti és bécsi országgyűlések rendeleteit érvénytelennek nyilvánítják. — Kossuth a táborban hadi-tanácsot tart, a tisztek a támadást ellenzik. — Kossuth Windischgrätzhez követeket küld, ez az alkudozást visszautasítja, Ivánka ezredest elfogatja. — Schwechati vereség. — Bécs bukása. — Moga leköszönése. — Görgey főparancsnoksága, jelleme. — Válságos helyzet. — A pozsonyi gyenge sereg. Görgey és a régi tisztek téveszméi. — Erdély a kormány habozása és tétlensége miatt elesik. — Urban az oláhokat felláztatja. — Puchner a pénztárakat lefoglalja. — A reactio seregét szervezi. — Az oláhokat gyilkosság- és rablásra ingerük. — A sikertelen pozsonyi haditanács. — Kossuth guerilla-háborút ajánl. — Görgey

Győrig akar vonulni. — Madarász tapintatlan összeférhetlenségi javaslata. — Poroszországban a szabadelvűeket leverik. — Erdélyben a székelyeket legyőzik. — Baldácsy veresége és szaladása. — Csányi és Görgey kiáltványa. — Aradi vereség. — Kossuth erélye. — A magyar sereg deczemberben. — A császári sereg. — Deczember 2-án V. Ferdinánd és Ferencz Károly leköszönnek Olmützben. — Ferencz József császár nyilatkozványa. — Az országgyűlés határozata. — A leköszönő-okmány hiányai. — Báró Kemény a határozatai

A csillogó határozatok ideje lejárt, a czifra szónoklatok csak a képviselő urakat ragadták el, kik a nagy izgató minden szavát készpénzül vették, pedig a nép lelkesedéséről mondottakban igen sok fagaras volt. Mindenekelőtt fenni, a kormányt szervezni kellett, — az országgyűlés tehát, a rendes kormány létrejöttéig az ország kormányzatával a honvédelmi bizottmányt bízta meg. Elnökül Kossuthot választotta és a szervezést Kossuthra bízta.

A Dunán túl a nép tömegesen kelt fel. Perczel Mór és Görgey a vitéz elenséget mindinkább összeszorították. A két házsártos vezér még a czivódásra is talált időt, az elalélt ellenség azonban annyira megvala rémülve, hogy ha még a két vezér hajba kap is, megadja magát. Rövid alkudozás után Ozorán 7-én Rót és Filippovics tábornokok Perczelnek megadták magukat 7500 emberrel és 12 ágyúval. Jellasich serege Mosonyban táborozott. 9-én a felsőház a hazaárulással vádolt Récsey Ádám tábornok minister elbírálására 36 tagot választott. A kormány a távollevő tisztek hazahívását elrendelte. Kossuth gróf Teleky Lászlót Párisba küldte követnek; Kossuth a legszerencsésebben választott. Gróf Teleky gáncs és félelem nélküli lovag, a szabadságért rajongott, hazáját imádtá, kitűnő ítélőtehetség-, valódi tudományossággal birt, szabadelvűsége a rend határainál megállt, a jogegyenlőség híve, de

egszersmind a társadalmi rend barátja volt, nem tartozott azon diplomaták közé, kik a kulcslyukon bebújnak, a szoknya alatt hallgatóznak, a mesét valóságnak adják ki, de szilárd jelleme által a kormányok tiszteletét vívta ki, a változó francia kormányférfiak iránta bizalommal viseltettek, aljasság nélkül a helyzetet felismerte, a magyar kormányt a külpolitikáról helyesen tájékozta. A francziák ez időben Magyarországon helyzetéről semmit sem tudtak, nem Ösmerték közjogi viszonyainkat, nem Magyarország területi kiterjedését, lakosai számát, nem tudták a magyar micsoda faj, hirtül a tokaji bort, gyakorlatilag a magyar huszárt ismerték, ennél fogva a külpolitika mérlegében Magyarország semmit sem nyomott, Rákóczy bukása óta számításba sem jött; majdnem hasonló sötétség uralkodott Magyarországról Angliában is. Gróf Telekynek sikerült először ezen sötétséget eloszlatni és Magyarországot valódi megismertetni, ő vívta ki a bukás után a száműzöttek szíves fogadtatását. Napoleon a magyarokat politikai tényezőkné tekintette, gróf Teleky szövetséget, tényleges beavatkozást azonban nem bírt kieszközölni, mi rajtunk egyedül segíthetett volna, ezt azonban ez időben a világ minden diplomatája sem eszközölhetett volna ki, mert a francia nemzet meg volt oszólva, a veresek a szabadsággal nem elégedtek meg, sőt a társadalmi rendet is fel akarták forgatni, ez a polgárságot, mely az országot kormányozta, az idegen forradalmak iránt meghűtötte, a veresek elleni küzdelem, a rend védelme, a kültámadást lehetlenné tette.

István főherceg midőn az országbul távozott, gróf Batthyányhoz levelet intézett, melyben kijelentette, hogy a király a Jellasich elleni fellépést eltiltván, a nádorságot leteszi és Bécsbe megy a béke megkísértésére, ha távozása a házban aggodalmat okozna vagy vitát idézne elő, gr. Batthyányi lemondása betérjesztésére felhatalmazza. Az ország István főherceggel már akkor leszámolt, midőn megszökött, Kossuth és pártja István főhercegre már szeptemberben semmit sem adott, kímélték, mert ideiglenesen czégje szükséges volta külsőségekhez ragaszkodó katonatisztek megtartására; a még kedvelt főhercegben az utolsó perczig csakis gróf Batthyány bízott, míg végre a szökés a vakot is meggyőzte, a bécsi események azomban a lemondás betérjesztését és tárgyalását egész október 10-ig elhúzták. István főherceget már ez időben mindenki felesleges tehernek tekintette, az ország hajójából tehát, leköszönését elfogadva, felindulás nélkül kidobták.

A császári seregek Bécs felé húzódtak, Magyarország Bécset szövetségének tekintette, Bécs megmenetése Magyarország életérdekét képezte, részint, mert Bécs Magyarországot minden időben pártolta, részint pedig, mert az osztrák országgyűlés Bécsben volt és az osztrák országgyűlés Bécsiül fékezve, Magyarország ellen támadólag nem léphetett fel. A magyar seregek tehát Jellasichot kergették. A csepel-szigeti forradalmárt Kossuth ezredesnek nevezte és a fősereghez küldte, Görgey 13-án érkezett Párndorfba, Moga az előcsapat vezényletével bizta meg október 13-án. Moga Jellasich után nem nagyon sietett, hábo-

ritlanul benyomult Austriába. Bécs községe bizottsága Jellasichot működése célja iránt megkérdezte, mire egész őszintén azt felelte: „Seregemet államhivatalnoki és katonai kötelezettségemnél fogva hoztam Bécs alá, mint államhivatalnok köteles vagyok a fejetlenséget lehetőleg fékezni, mint katonát az ágyuk moraja vezet. Egyedüli célom az összbirodalom, a nemzetiségek egyenjogúságának fenntartása, hivatkozva vagyok császáromnak és királyomnak, ennél fogva tisztában vagyok, kinek tartozom engedelmességgel. A sereg nyugtágra élelmeztetik, táborban lévén, elhelyezése senkit sem terhel, a magyar seregek nem üldöznek, ha megtámadtatok, igyekezni fogok őket erővel visszanyomni, osztrák földön nem ismerem magyart csak osztrákot, kikhez szerencsém van tartozni.⁴⁴ Ezen válasz világos volt, ebben Jellasich kijelentette, hogy Bécsre is megtámadja, mert midőn a fejetlenség-elenyomási szándékát jelzette, ez által Bécs elleni szándékát világosan kijelentette, az osztrák országgyűlésnek lett volna tehát feladata Jellasich horvát bánat elítélni, mert Jellasich horvát bán, még ha Horvátország Austria kapcsoltságára lett volna is, seregeit még akkor sem vihetné Bécs ellen, melyben az osztrák országgyűlés tanácskozott, mert hol az országgyűlés tanácskozik, ott fejetlenség nem uralkodhatik. Bécsben, Pesten és a magyar táborban nagy fogalomzavar uralkodott, Bécsben az országgyűlés titokban a reakciónak megvolt nyerve, Magyarországot le akarta igazni, Jellasichot barátjának tekintette; a fiatalság, Bécs városa bizottsága Magyarország barátja volt, a külszint azom-

ban meg akarták tartani, ezért az országgyűlés erőszakolásában haboztak. A magyar táborban a tisztek nagyrésze az osztrákoknál szolgált, a király iránti hűség porát nem bírták lerázni; a magyar alkotmányt meg akarták védeni, mert ez a jogos önvédelem színével bírt, a határon túl azonban támadni nem akartak, mert ezt forradalomnak tekintették, ezt pedig csak a pesti veres töredék akarta. Pesten Jellasich közeledése, a Récsey-féle merénylet mindenkit felbőszített, elmúlván azonban a veszély, a kedélyek lecsendesedtek, a békés kiegyenlítés délibábja feltűnt, az osztrák támadásban forradalmat láttak, ezért a beavatkozást elleneztek. Kossuth fényes szónoklata-, a nép csoportoztatásával kierőszakolhatta volna a támadó határozatot, de Ösmerte a sereg hangulatát, félt hogy a sereg nem fog engedelmeskedni és ez által tervei, jövője megghiúsul, kormányfő daczára rövid ügyvédségből megmaradt az alakiságokhoz! ragaszkodás, várta a németek részéről a szavatossági idézést. Bécs városa megkérdezte az országgyűlési bizottságot: behívja-e a magyarokat, a bizottság halasztást kért, ezalatt Jellasich 16,000 embere Auersperg 10,000-rével egyesült, a forradalomra a legkedvezőbb alkalom elmúlt, mert a két sereget különválva meg lehetett volna közös erővel verni, Bécsben a bizalmatlan ingatagság fészket rakott és a reactio titokban működött. Bécsnek csak a steyerek küldtek 600 vadászt, ezeken kívül teljesen magára maradt.

14-én Kossuth a külszín megtartására indítványozta: Miután a magyar hadsereget segélyre sem az osztrák

országgyűlés, sem Bécs fel nem hívták, sőt e tekintetben a magyar kormánynak nem is válaszoltak, a magyar hadsereg tehát a határt csak akkor fogja átlépni, ha erre az osztrák országgyűlés vagy Bécs által fel fog hivatni. Kossuth belátta egyrészt Bécs fontosságát, belátta, hogy Bécsset csak gyors segély mentheti meg, ezen határozat által tehát három célt ér el: elérte először azt, hogy a segély csak feltételesen lévén kimondva, ezt az országgyűlésen simán kivitte, míg ha határozottan kimondatik, a békebarátok a Bécs felhívására történendő segélyt ellenezhették volna, mi a tisztek békés hangulatát okvetlenül emelte volna. Elérte azt, hogy az országgyűlés a kormány segélyajánlatát, mire állása fel nem jogosította, miért súlyos felelősség terhelte, határozatilag helyeselte, tehát a felelősségtől felmentette. Végre ezen felhatalmazás által hatott a tisztikarra, mert az országgyűlés a beavatkozás elvét Bécs javára is kimondta. E napon a császár Olmüczben a bécsi országgyűlés küldöttségét fogadta, kérelmüket azonban visszautasította; a bécsi országgyűlés időközben 200-ra olvadt. 13-án Bécs közelében a magyar hadsereg kis csatát nyert. 15-én az országgyűlés a sereg szervezésével foglalkozott, elrendelte a nemzeti színeknek a sorezredeknéli felvételét, a katonatisztek a honvédelmi bizottság iránti feltétlen engedelmessegre kötelezte, elrendelte az engedetlenség elbocsájtását, kimondta, hogy a nyugdíjasok is kötelesek a nyugdíjvesztés terhe alatt a honvédelmi bizottságnak engedelmeskedni. Ezen határozat nagyon szükséges volt, mert a katonatisztekénél valóságos eszmezavar uralkodott, a katonatisztek a

szigora fegyelem a polgári világiul teljesen elzárta, az osztrák katonatisztnél első helyet foglalt el a császár, másodikat a zászló, harmadikat a haza, a tisztikar nagy része 18 éves korában a hadseregbe lépett, szolgálata nagy részét idegen földön töltötte, a magyar ezredek telve voltak idegen tisztekkel, az olvasást bűnnek tartották, a tisztek tehát az új karban idegennek érezték magukat, hűséget esküdtek Ferdinand királynak, ellene kellett küzdeni később; a honvédekhez átlépőket István főherceg nevezte ki, a főherceg megszökött, az osztrák katona a polgári rendet lenézte, most egy ügyvéd parancsolt, pajtásaik, barátjaik, tábornokaik, tehát mindazok, kiket szerettek és tiszteltek, idegen táborban voltak, ellenök kellett harcolni, a paraszt, kit baromnak tartottak, ember lett. A reactio köreikben izgatott, gyalázta a szabadságot, feketére festette a legjelesbeket, az Önvédelmet anarchicus lázadás színében tüntette fel, Ferdinándot az országgyűlés királynak tisztelte, de sereget küldtek ellene; a kormány azáruló tábornokokat és főtisztiket simogatta, az árulást kiáltókát megdorgálta, a magyar hadügyminister dicsszónoklatot tartott a sárgafekete szín, az osztrák vezénylet mellett, a lelkes Würtemberg-huszárokat, kik ezer veszély közt a haza mentségére siettek, megvetette. A nyugdíjas tisztek azt hitték, hogy a császár által fizettetnek, azelőtt külön osztályt képeztek, csak a bécsi hadügyministeriámtól függtek, nem tudtak és nem akartak a törvény előtt meghajolni, megvetették az alkotmányt, mely őket az idegenek vasvesszeje alól felmentette, meg a hazát, mely táplálta. Ideje volt

tehát a tévelygőket figyelmeztetni, hogy első a haza, és a haza nemcsak táplálni, de büntetni is tud.

Az osztrák országgyűlés megszabadulva a reactionárius elemektől, a fiatalság nyomásának ellen nem állhatva, Jellasichot a haza ellenségének kiáltotta ki és a magyaroktól segítséget kért, a hosszas halogatás alatt azonban herceg Windischgrätz tekintélyes hadsereget gyűjtött, a Jellasich-Auersperg seregével Bécsset körülfáratta. Ferdinánd császár 16-án herceg Windischgrätz Alfrédet teljhatalmú főhadparancsnoknak nevezte, a herceg kiáltványt bocsájt, melyben a rakonczátlan sajtó megzabolozását, Bécs legyőzését ígéri, Magyarországgal főbb vonásokban következőleg foglalkozik: Miután a nádor, a magyar ministrium leköszönt, ennél fogva Pesten törvénytelen kormány uralkodik, a császár és király megbízásából a hatalmat átveszem, a nemzet-örtség lefegyverzését elrendelem, a nemzetiségeket ő felsége részéről jogaik méltánylásáról biztosítom; itt az idő a király iránti hűség kimutatására, a budapesti iém- és kény uralom lerázására, sorakozzatok a királyi csapatokhoz, számítok az igazi hazafiak és a jog barátjaira, s a t. Windischgrätz herceg, kinek a kettős szép megbízás jutott osztályrészül: Magyarország és Bécs leigázása, éveinek jobb részét már leélte, hadi babérok Prága elfoglalásánál szerzett, a hadgyakorlatokon kitűnő hadvezér volt, a kevély osztrák aristocratiának leggőgösebb tagja, őszintén kimondá: szerinte az ember a bárónál kezdődik, különben a kor tigrisei szelidebbje volt. A bécsi országgyűlés Windischgrätz kinevezését érvénytelennek mondta ki, a pesti

rendeletéit érvénytelennek, az engedelmeskedőt hazárulónak nyilatkoztatta; ezen nyilatkozatok híven jelzik a két országgyűlés álláspontját. Kossuth elindult a táborba és útjában 12,000 nemzetőrt szedett fel. A magyar táborban a tisztek közt valóságos nyárspolgári békés szellem lengett, az elvakult urak sehogy sem akarták a vitéz herceget, a jeles visszavonuló bánt ellenségnek tekinteni, a derék Csányi hiába igyekezett a tiszturakat lelkesíteni, ők az ellenséggel mindenek előtt békülni, vagy ha az nem sikerülne, a nemesi hagyományokhoz ragaszkodva, csakis az ország határait akarták védelmezni. Kossuth hadi-tanácsot tartott. Moga, a fővezér, hadászati tekintetből a támadás ellen nyilatkozik, a tisztek hallgatnak, Moga végre megunva a bölcsek hallgatását, nyilatkozatra szólítja a Zichy kötelén ezredessé emelkedett Görgeyt, — Görgey életében először és utóljára igazat ad parancsnokának, a bécsi boldogult hadi-tanács cmlőiből szítt okoskodással bebizonyítja, hogy a sereg készületlen, támadni veszélyes, ha parancsolják azomban támad; Kossuthot a vitéz tisztek hangulata megdöbbsentette, a hadi-tanácsot határozat nélkül feloszlatta, mi igen is czélszerű volt, mert ha a tanácskozást tovább folytatják, a vitéz urak valószínűleg a gyors visszavonulást legalább Győríg vagy Komáromig elhatározzák. Kossuth herczeg Windischgrätzhez békeköveteket küldött, Pulszky Ferencz, Ivánka Imre ezredes követei által Windischgrätzről Jellasich lefegyverzését és Bécs ostroma beszüntetését követelte. A büszke herczeg ezen kényes követelést erideg szavakkal utasította vissza: „Lázadókkal nem

alkuszom.“ (Mit Kebellen unterhandle ich nicht.) — Ivánka hajdan hadsegéde és kedvence volt. Ivánkát a hadi jog ellenére elfogatta, s csupa szerezettül tehát és tüze eloltása érdekében egy évre elzáratta. Ezalatt Pestre több képviselők érkeztek a táborba, ezek a tiszteket egyenként igyekeztek megnyerni. Kossuth bűvös szónoklatával a tisztek nagy részét föllekesítette, néhányat elcsapott, a szónoklat és büntetés hatott. 28-án a párdorfi táborból az előnyomulást megkezdték, 29-ikén Guyon Manswörthnél babérokat aratott. A schwechatinak nevezett csata azonban elveszett, mert Guyon ügyetlenül vezényelt, a nemzetőrség csúfosan megszaladt, a sereg mindössze 240 embert vesztett, Windischgrätz Becsesei lévén elfoglalva, a szaladókat nem üldözte. A csata elvesztését nagyban elősegítette a bécsiek nyugalma, a bécsi őrség 22,000 embert tett, ha ezek kirohannak, Windischgrätz seregének felét nem küldheti a magyarok ellen, a vezérek azonban Bécsben is egyenetlenkedtek. Ezen első csata elvesztését azonban nem lehet csudálni, mert Moga kedvetlenül harczolt, Görgey sem ügyeskedett, a tisztek először álltak szemben rendes hadsereggel, a nemzetőrök először szagoltak puskaport és kiállhatlan bűdösnek találták, a hadvezér a finnyások szaladása által fedetlenül hagyott hadállás fedezetéről nem rendelkezett.

Ezen vereségért azonban a magyar sereg meg nem róvható, a született hősök csak kivételek, a katonának a tüzet, az ágyú dörgését meg kell szokni, bizalommal kell viseltetni a tisztikar és vezérei iránt; a bizalom a

seregnél hiányzott, nyílt titok volt a tisztek osztrák érzelme; a tisztikarnak gyakorlottsággal kell bírni, ezt a tisztt a diszgyakorlatoknál nem szerezheti meg egészen, mert a békegyakorlatoknál a véletlen nem szerepel, a támadás és védelem szabályosan ki van dolgozva, a közlegény bátor, mert élete nincs veszélyben, ellenben rendes csatában ha a csapat a rendelet ellenére megszalad vagy elkésik, az őrnagy-, a tábornok-, a hadtestparancsnoknak saját belátása szerint kell a hibát, a gyengeséget helyrehozni, a csatát minden seregnél a tisztek döntik el, jó tisztnek a katonája is bátor, a tisztikar bátorsága különösen a magyar hadseregnél fő kellék, mert a magyar természeténél fogva bátor ugyan, de századoktól fogva megkívánta, hogy a tisztt sőt még a fővezér is előljárjon, tisztje vezérlete alatt a biztos halálnak is neki megy, vezetőjét soha sem hagyja cserben, ellenben ha a tisztt gyáva, a futásban és hátrálásban is tisztjét utánozza, ha egyszer megszalad, az ágyút kivéve semmi sem tartóztatja fel. A tiszteket a közszellem, a becsületérzés, a hazafiság, a szabadság érzete vezeti; új seregnél közszellem nincs, mert ezt az együttlét, a pajtáskodás teremti, a becsület érzete is hiányzott, mert a tisztek nagyobb része még kétkedett, váljon becsületes tény-e a császár és császári tisztek ellen harcolni, a szabadság érzete, a hazafiság is hiányzott a tisztikarnál, az osztrák tisztikar a polgároktul légmentesen elkülönzött osztályt képezett, Magyarországon a katonát zsoldosnak tekintették, ennélfova csakis a sárgafekete magas körökben fogadták szívesen, e körben sem magyar, sem szabadság-szellemet nem sajátíthatott el, mert e

kör német és szolgálékü volt, Galíciában sem sajátíthatták el a szabadszellemet, mert a nemesség az osztrák katonatisztet az Önkény poroszljának nézte, körébe szívesen nem fogadta, irányában zárkózott és bizalmatlan volt. Az olaszok az osztrák tiszteket általában gyűlölték, az osztrák tartományok császáriabbak voltak a császárnál, Bécsben a szabadság szelleme csakis a forradalomkor ébredt fel, a forradalom röppentyűi, a demokrat lapok előtt a kaszárnnyák kapuit óvatosan eltorlaszolták. Az osztrák hadseregben a tisztek tekintélyes része tisztfiakbul állott, ezek ösmeretség-, rokonságoknál fogva biztos előmenetellel bírtak, a forradalom a családi védnökséget megszüntette, ezek állását, jövendőjét az alkotmányosság diadala veszélyeztette, ezek tehát nemcsak kedvvel nem harcolhattak a szabadeszmék mellett, sőt inkább rágalmazták, fejetlenségnek tüntették fel, hangsúlyozták a zászló, a fejedelmi ház iránti hűséget, ily tiszt sok volt a magyar ezredekben. A magyar nemesség közül katonának csak az állt be, a ki nem tanult, nem olvasott, minden más pályára alkalmatlan volt, a polgárok fiai nem lettek katonák, mert az üzlet a gyenge fizetésnél többet jövedelmezett, a polgári születésű nem versenyezhetve az urfiak, a tisztfiakkal, csigamódon ment előre. Jó szellem csakis az alföldi táborban uralgott, mert az új honvédezredkebe lépett az értelmiség, a tisztikar új volt, a ráczok rablása itt mindenkit elkeserített. Kossuth a tiszteket a bevonuláskor lelkesítette, a tüzet azomban nedves anyagnál szítani kell, külömben elalszik. A csatában kétségkívíl szónokolni nem lehet, itt a személyes példa hat, a szónoknak a

veszélyben! részvéte lelkesít. Kossuth kora fiatalságául kezdve a toll embere volt, valószínűleg gyengén lovagolt, tehát személyes átnézte! nem bírhatott, a sereg hátában lévén, a tiszték nem láthatták, személye varázsával nem hatott. Moga, a fővezér, becsületbül szolgált, míg tisztességesen a szolgálatbul visszavonulhatott, nem akart tönkreveretni, de a győzelemért nem esengett, ily körülmények közt tehát a vereség természetes volt. Bécszet a schwechati csata lehangolta, a védelem helyesen szervezve nem volt, a forradalom törzsféskét a külvárosok képezték, védelmi tekintetben is döntő hadi pontok voltak, mert a külvárosok nagy részt Bécsnél magasabban fekszenek, a külvárosok ura tehát Bécszet rommá lövetheti. Wíndischgrätz a külvárosokat elfoglalta, a város 31-én feladta magát. Bem tábornok álruhában menekült, a magyar hivatalnokok is szerencsésen menekültek, a rémuralom megkezdődött, a győző herczeg Messenhausert, a nemzetőrség vezérét, Blum frankfurti képviselőt agyonlövette, ezeket számos elfogatás és kivégzés követte. Mindekelőtt a volt és lehető forradalom vezéreire tartott vadászatot. Moga tábornok a csatában a lóruul leesvén, megbetegedett és betegség ürügye alatt a hadvezérségrül lemondott, a betegség csakis ürügy volt, mert a lóruuli leesés idősb embert sem tesz harczképtelenné. Moga magyar, de oláh eredetű, kötelességét képessége szerint becsületesen teljesítette, Jellasich ellen harczolt, mert maga a király Jellasichot árulónak nyilatkozatta. István főherczeg, kit a király teljhatalmú helyettesévé nevezett, a fővezérséget elvállalta és az or-

szág elhagyásakor Mogát, ki kis ember volt, az eljárt szott bohózatról semmiesetre sem tudósította. Midőn Jellasich a fegyvernyugvás daczára megszökött, Jellasichot serényül nem üldözte, mert a gyors üldözést az osztrák reglement, mely Moga hadvezért tudományának alapját képezte, nem parancsolta, mert szerinte Jellasich eljárása Mogát adott szavától nem oldotta fel. Windischgrätz ellen harczolt, mert a harcz előestéjén becstelennek tartotta a sereget elhagyni. Miután azomban császárhoz szándékarul értesült, sem Magyarország-, sem a szabadságért nem rajongott, magát higgadtan megbírálva, a vezérségre magát alkalmasnak nem tartotta, a sereg érte nem lelkesedett, tisztesen, eszélyesen visszavonult. Mogát ezért árulónak tekinteni nem lehet, mert Magyarország ellen nem harczolt, pedig ha áruló, ha szolgálni akart volna, mint oláh születésű tábornokot Erdélyben okvetlen szívesen alkalmazták volna; a magyar ügynek, a magyar seregnek csak használt, mert helyet csinált egy alkalmasabb, népszerűbb egyénnek.

Moga helyett Kossuth, valószínűleg a honvédelmi bizottság megkérdezése nélkül, Görgey Arthur ezredes nevezte ki fővezérnek. Görgey ugyan kinevezése előtt 4 hónappal még hadnagy volt és semmiféle hadi ténnyel nem tüntette ki magát, mert Rót és Filipovics kerge népe elfogását főleg Perczel Móricz eszközölte, a schwechati csatánál rosszul vezényelt, de a pozsonyi hadseregben egy idősebb tiszt sem mutatott nagyobb képességet; forradalmi érzelmeiért Zichy felakasztása kezeskedett, hadnagyi állása mellette szólt,

mert minden törzstiszt a német czopf embere volt, az osztrákokat hadi-pajtásoknak tekintették, az exhadnagyrul, ki elégedetlenül hagyta el az osztrák hadsereget, feltételezni nem lehetett, hogy a sárga-fekete hagyományokhoz ragaszkodik. Csak egy ember volt, ki minden tekintetben több volt nála, a Bécsből menekülő Bem tábornok, de Bemnek igénytelen egyénisége nem hódított, Bem nem tudott udvarolni, keveset beszélt, sokat tett, magyarul nem értett, németül rosszul beszélt, francziául pedig a magyar tisztek nagy része nem beszélt, sőt nem is értett; idegen volt. A magyar hadsereg szervezetien testet képezett, a tisztek nagy részében a hazafiság, az ügybuzgalom hiányzott, az eszély tehát magyar hadvezér kinevezését ajánlotta, mert az idegen Bem a helyi viszonyokat nem Ősmerte, idegen a tiszteket nem lett volna képes lelkesíteni, Bem habár tábornok, mint idegen az öreg főtisztek orrát felszurta volna. Forradalmi háborút idegen főparancsnokkal folytatni nem lehet, bevégezni igen, mert ez a nemzet önérzetét sérti, kedvetlenséget idéz elő, ezenfelül Bem azért sem volt kinevezhető, mert Bem elősmert világ-forradalmár volt, kinevezése az Önvédlemnek forradalmi szint kölcsönöz, mit ha a régi osztrák tisztek megszagolnak, miután még az önvédelmet nehezen ízlelték, falkástul elszaladnak, ezekre pedig az újabbak betanítására még szükség volt.

Görgey Arthur e kor kimagasló alakja, fényes győzelmeink, valamint szomorú bukásunk nevéhez van kötve, kell tehát vele foglalkoznunk addig is, míg az események az álcát lerántva, az olvasó rideg valóság-

gában fogja látni. Görgey Arthur nemes szüléktől született Szepesmegyében, családja német eredetű, 600 év alatt azomban magyarrá lett, tagjai közül többen Szepesben alispányi, követi hivatalt viseltek, Görgey családja számos és szegény volt, Arthurt katona-iskolába adták, a német és magyar faj jó tulajdonai- és minden hibáival bírt, szorgalmas, tevékeny, fáradhatlan, becsületes, de egyszersmind önző, hiú, házsártos, engesztelhetlek ellenszegülő volt, fensőséget, fölényt nem ismert, a jelesebb tehetségeket gyűlölte, a katona-iskola pora, az osztrák hadnagyság szaga a tábornokon is megmaradt, magyarnak tartotta magát, hazájához ragaszkodott, de azért a forradalmi tábornok nemcsak maga beszélt németül, de társas körében is a német nyelv dívott, a katonát a világ első emberének tartotta, a kapitányt többre becsülte a ministernél, a polgári osztályt megvetette, körében a kormányt, melytől a zsoldot húzta, az országgyűlést, melynek rendeletére harczolt, a kormánybiztosokat kigunyolta, a polgári elem, a kormány, az országgyűlés gúnyja, kegyeihez a legjobb ajánlólevél volt. A katonai rangra sokat tartott, pedig az osztrák hadseregben csakis hadnagyságig vitte, — alárendeltjei-, környezetétüi föltétlen engedelmességet követelt, de maga feljebbvalóinak sohasem engedelmeskedett, ha a főbb tábornok a Görgey nézetét fogadta el és e szerint rendelkezett, ennek is ellenszegült, hiúsága, nagyravágyása határt nem ismert; hogy népszerűséget szerezzen, felakasztatta gróf Zichyt; már Pozsonyban, midőn egy szervezetien kis sereg parancsnoka volt, midőn még semmit

sem tett, csak Schwechatnál szaladt, a dictatorságrul álmódzott, Aradon a dictatorságot elfogadta, azért, hogy a korlátlan hatalmat két napig élvezze és neve a gyászos, gyűlölt fegyverletéleti szerződés alatt díszeljen. Uralkodni, parancsolni akart, pedig sem közjogi, sem diplomatikai, sem történelmi ismeretekkel nem bírt, a világ politikai helyzetét, a politikai tényezőket nem ismerte, még francziául sem tudott, mit már ez időben a műveltség egyik kellékének tartottak. A békéről beszélt, de a béke lehető feltételeiről sohasem gondolkozott, szidta a kormányt és országgyűlést, midőn azonban az országgyűlés szétkergetésére hívták fel, visszautasította, Katonai lángésznek tartotta magát, de soha egy csatatervet sem volt képes fogalmazni, az első visszavonulás tervét Pusztelnik, a másodikat Bayer ezredes, a tavaszi hadjáratot Vetter tábornok csinálta; maga sohasem győzött, ha alparancsnokai győztek, a győzelmet felhasználni soha sem tudta; a hős, jeles Damjanics hiába győzött Vác- és Nagy-Sarlónál, a fővezér nyugodtan engedte az ellenséget elvonulni; midőn Guyon véletlenül győzött Branyicskónál, Görgey Lőcsén bálozott; mikor Schlicket ha üldözi, tönkreteszti, megállót Kassán, tánczolt és élvezte a felvidék dicszengedezéseit. Csakis a visszavonulásban tűnt ki, simán el tudta seregét Paskievics, Haynau közt Aradig vezetni, ellenben fáradhatlan, tevékeny volt a táborban, bátran neki vágott az ellenségnek, alvezéreit meglátogatta; szerette a hatalmat, de megvetette a kincseket. Kezeihez egy lyukas fillér sem ragadt, hazáját a külszín daczára szerette, meg akarták a császáriak és osztrá-

kok venni, egyiknek sem adta el magát. Sok rosszat tett, helytelenül viselte magát Vácson, Miskolczon, késett Komáromnál, de harczolt vitézül; hibái, bűnei nem hazafiatlanság-, de rossz felfogás-, ítélethiánybul eredtek; a sereget gondosan szervezte; Pozsonyban gondolt a sereg élelme- és ruházatára, — ha szilaj természetét maga, vagy egy erősebb kéz fékezi, igen jó hadtestparancsnok vált volna belőle, fővezért képességgel azonban nem bírt, az után vágyott, a mihez nem tudott, lenézte azt, a mihez értett, barátjaihoz, katonáihoz szívélyes, külömben nyers és durva volt. A közvélemény senkit sem ítelt meg oly helytelenül, mint Görgeyt, árulónak és nagy hadvezérnek tartották, pedig ellenkezőleg, jó hazafi, de rossz hadvezér volt, 49-iki működése a hazának nagy károkat okozott, obbül azonban egy rész Kossuthra is is hárul, mert parancsolni nem tudott.

November.

November Magyarországra gyászos hónap volt. A kormány elküldte Erdélybe báró Vayt, pénz, utasítások, felhatalmazás nélkül. Vay a kormányt az oláh mozgalmakra figyelmeztette, a kormány azonban nyakig volt Pesten is a bajban, nem tett semmit, sőt Kossuth, elég ügyetlenül, az erdélyi aristocratia múlt bűneit is emlegette; ez az oláhoknak semmit sem használt, ellenben az aristocratia megorrolta. Az oláhok egész nyugodtan szervezkedtek; a kormánybiztos megtámadta az oláhokat; Shaguna püspök azt mondta: „ahhoz áll aki többet ádtí; ebbül a kormány megért-

hette, hogy itt fegyver a pénz, nem küldött, az oláh papság Puchnerhez csatlakozott, — titokban az ujonczozás tervét megkósztították; a székelyekben megvolt a jóakarát és képesség, de a fegyverre, mozgósításra pénz kellett, pénzt Pestrül még Kossuth sem küldött, Erdély elveszett. Az oláh felkelést a bécsi kormány Windischgrätz megindultáig halasztotta. Bécs eleste után tehát Urban oláh ezredes megkezdte a rablást, ujonczozást és gyilkosságot. 2-án a székelyek Agyagfalván gyűlést tartottak és felajánlották a fegyverfogást, 3-án Urbant, ki aszékelységreszemtelenkedett, megverték, ha idejében kellőleg szerveztelek, a székelyekkel fékezni lehetett volna az oláhokat, a kormánynak a kitörendő mozgalomról pedig biztos tudomása volt, mert a pénztárakat Puchner már október 18-án lefoglalta. De Pesten is nagy baj volt; Windischgrätz Bécsben nagy seregről rendelkezett, a pozsonyi hadsereg tett 20 ezeret, de kétharmada nemzetőr volt, a nemzetőrségre nyílt csatában számítani nem lehetett, a pozsonyi rendes katonaságbul a porosz herczeg nevű sorsygalóság a schwechati csatában a felkelő nép- és nemzetőrséggel versenyt futott, a régi tisztek elégedetlenek voltak az országgyűlés- és kormánynyal, minden áron egyezkedni akartak, az egyezkedés pedig ez időben feltétel nélkül fegyverlerakás volt, Görgey hátaozottan a védelmet pártolta, mindamellert azomban nem látta helyesnek azon őrmesterek tisztekké léptetését, kik tisztjeiket megkötözve, századjaikat Magyarországba vezérelték, sőt ezen tiszteket táborából át-tétetni kérte. Görgey még mindig azon állásponton

állt, midőn csak kadét lehetett tiszt, a zászlótartó 30 esztendei szolgálat után lehetett hadnagy, nem hatott reá a napóleoni korszak, melyben a nép fiaibul lettek a legjobb tábornokok, a látszólagos fegyelmi kihágást a hazaárulásnál nagyobb bűnnek tartotta. A pozsonyi hadi-tanácskozások eredményre nem vezettek; Kossuth részletes támadást, guerilla-háborút ajánlott, mindkettő téveszme volt, mert a sereg nagy része jól begyakorolva nem volt, sem gyorsan támadni, sem szervesen visszavonulni nem tudtak, ha csatát vesztenek, a sereg részletenként megsemmisül; Kossuth hadi kombinációja 138 etztendővel maradt hátra, a Rákóczy-főle hadvezetést kívánta majmolni, mi már akkor is helytelennek bizonyult, a guerilla-háboru hasonlag nem volt alkalmazható, mert ez csak hegyes, erdős vidéken czélszerű, a magyar forradalom főleg a magyar fajra számíthatott, mert a szláv és német nehezen lelkesül, a hegyes vidéket pedig tótok és németek lakták, ennélfogva sikeres guerilla-harczot csakis a Bakonyban lehetett volna folytatni. Görgey Győrig akart visszavonulni, mi szerencsétlen gondolat volt, mert ha a magyar sereg csata nélkül visszavonul, Windischgrätz egy nagy területet fáradság nélkül meghódít, e területen a magyar kormány sem adót nem szedhet, sem nem ujonczozhat, az indoktalan visszavonulás: szaladás, a szaladás a bátorságot még a többi csapatoknál is lehangolta volna, Kossuth és Görgey tehát kölcsönösen engedtek, Kossuth lemondott a támadás-, Görgey a szaladásról. Sín ellen egy hadcsapatot küldtek, mely őt Nyitraiban megverte, 4 ágyúját elvette.

17-én Madarász József a képviselőkre összeférhetlenségi indítványt adott be, mi elvben igen helyes volt, mert ha a képviselő a képviselőségen kívül hivatalvisel, vagy mint képviselő, vagy mint hivatalnok nem teljesíti kötelességét, mert ember egy időben két helyen nem lehet. Ezen indítvány azonban nem volt célszerű, mert kellett egy csomó kormánybiztos, a kormány ezeket ezen válságos viszonyok közt csak az ország színe-javábul választhatta, ha tehát az Összeférhetlenségi törvényt alkalmazzák, a legértelmesebb, a legjobb hazafiak az országgyűlésből eltávozván, csökkent volna az országgyűlés erkölcsi ereje, tekintélye, Magyarország jövője és jelenje pedig az országgyűléstől függött, mert az országgyűlés volt az egyedüli törvényes hatóság, mi előtt még a tisztikar sárgafekete eleme is meghajlott; ha a képviselő kormánybiztosi állást foglal el, új képviselőt kellett volna választani, ez az ország negyedében kivihetetlen lett volna, mert ez tényleg a lázadók hatalmában volt. A kormánybiztosságra a kormány nem-képviselőket célszerűen nem alkalmazhatott, mert kis kivétellel az értelmiség színe-java részint képviselő volt, részint a seregnél szolgált, a képviselőség ez időben még igen tisztelt állás volt, a képviselő kormánybiztos tehát több tekintéllyel bírt. Az indítvány tehát megbukott. Perczel Mórt 6000 emberrel a horvát Nugent ellen küldték. 19-én a honvédelmi bizottság a rokkant honvédeknek menházat és földjutalmat ígért.

Poroszországban a szabadelvűség végnapjait élte, 16-án az adót megtagadta, mire a király az ország-

gyűlést katonasággal szétkergette, Wrangel tábornagy parancsnok a fegyvert a berliniektől elszedette; a porosz viszonyok Magyarország sorsára is nagy befolyást gyakoroltak, mert míg Berlin állt, nem lehetett Bécsben az őrséget leszállítani, mert a porosz szabadelvűek Bécsset fellázíthatták volna. Galíciát a lehető szabadelvű porosz izgatás ellen őrizni kellett. A kényuralom győzelme azonban a császárságot mindkét tehertől felmentette és ennek folytán a Galicziában állomásozó 11,000 katonaságból 4000-et azonnal Magyarország ellen rendelték. Erdélyben az osztrák hadsereg két hadtestből állt, Puchneréből 13,000, Urbanéből 4000 emberrel; Puchner hadművelete alapjául a székelyek legyőzését tűzte ki, két csatában győztek, de a vezénylet szervezve nem volt, pénzt a magyar kormány nem adott, a főbbek egyenetlenkedtek, a császáriak győztek és Maros-Vásárhelyt elfoglalva, a székelyek ellenállását megtörték. 15-ikén Kolozsvár ellen indultak, hol a kis magyar sereg összpontosult. Baldácsy Manó ezredes parancsnok 2000 honvéd-, huszár- és 2000 nemzetőrrel Szamosujvárig a császáriak elé ment, a csatát csúful elvesztve gyorsan megszaladt; Kolozsvárt Urbannak feladták, a sereg Czecz vezénylete alatt Csúcsáig hátrált, a sereggel hátrált a kormánybiztos is. Mínorich nemzetőri kapitány, báró Vay Miklós, gr. Mikes János kormánybiztosokat és Baldácsy Manó hadvezért az országgyűlésnek mint hazaárulókat feladta, gr. Mikes is vizsgálatot kért, az országgyűlés a vizsgálattal a honvédelmi bizottmányt bízta meg. A vereség csúfos volt, de győzni alig lehetett, mert az osztrák

hadsereg a magyarnál kétszerte több volt, Baldácsy kétségkívül ügyetlen, tudatlan tiszt volt; báró Vay kötelességét teljesítette, mert a magyar kormányt az ügy állásáról tudósította, de sem pénzt, sem katonát, sem kellő utasításokat nem kapott, a lázadást tehát ezek hiányában sem meg nem vehette, sem le nem verhette, a hadművelet egyik kormánybiztosra sem volt bízva. Erdély bukásáért tehát a felelősség a magyar minis-teriumot és honvédelmi bizottságot terheli. Kossuth Erdély segélyére elküldte a nagy pipája, de kevés dohányu Katona Lajost; november 25-én azonban a szemes Urban az ügyetlen Katonát semmivé tette. Erdélyből csak egy kis darabka maradt meg.

Az alvidéken sem állottak ügyeink jobban, az aradi vár bevételével Máriássy János vitéz őrnagyot bízták meg, 5300 emberrel, ostromágyukkal azonban nem volt ellátva, a temesvári számos őrség az ostromló hadat időnként háborgatta, az oláhokat Arad vidékén szervezte, az ostromzárt felbontotta és a várat élelmi-szerekkel ellátta. Az osztrák országgyűlést a császár Kremsierbe gyűjtötte össze, e kis városkában a kormány az országgyűlést teljesen uralta, a jobb elemek kimaradtak, 220 képviselő jelent meg a lengyel Smolka elnöklete alatt, ezen országgyűlés a magyar ügy iránt teljesen ellenséges indulattal viseltetett. Kossuth a se-reg szervezésében lázas tevékenységet fejtett ki, a be-csületes Mészáros őszintén támogatta, a kinevezéseket mint magyar hadügyminister irta alá. Görgey Arthur és Csányi kormánybiztosnak sikerült a pozsonyi tisztikaiba lelket önteni; kiáltványt adtak ki, melyben

november 26-án jelzik a király iránti hűséget ugyan, de a reactiót elítélik, az országgyűlés és honvédelmi bizottság iránt magukat feltétlen hűségre kötelezik, kiáltványukat e hazafias szavakkal végezték: Jelszavunk: alkotmányos jog és szabadság, ez alatt készek vagyunk minden megtámadások ellen utolsó csepp vérünkig küzdeni, ez alatt reményiünk győzni minden törvénytelen erő és ármány ellen. Görgey, tábornok; Csányi, kormánybiztos.

Deczember.

A magyar seregek deczemberben következőleg voltak elhelyezve:

Pozsonynál	20,000,	fővezér Görgey.
Dunántúl	6,000,	„ Perczel Mór.
Bánátban	16,000,	„ Kis Ernő.
Bácsban	15,000,	„ Bakonyi J.
Pétervárad és Ujvidéken	4,000,	} „ Máriássy János, Nagy Sándor.
Arad-Temesvárott	5,500,	
Csucsán	6,900,	
	<u>73,400.</u>	

Ezenkívül a komáromi őrség és Benixzky szaba csapatja, lipótvári, eszéki őrség és nemzetőrség.

Az osztrák sereg:

Az osztrák sereg:

Puchner és Urban alatt	17,000,
Aradnál	1,000,
Báró Rukavina alatt Temesvárott és környékén	16,000,
Suplikácž alatt Szent-Tamáson	15,000,
Nugent báró horvátjai	5,000,
	<u>54,000.</u>

Ezenkívül a fellázított oláh népfelkelés, a szerbek, a határőrvidéki népség, minek azomban nagy része a Jellasích és Puchner seregében szolgált; a várak közül magyar kézben volt Komárom, Pétervárad, Eszék, Lipótvár, Buda; osztrákban Gyula-Fehérvár, Arad, Temesvár. A magyar hadsereg tehát a magyarországi osztrák hadseregnél 19,000-rel tett többet. A magyar hadsereg kétségkívül Sukorót kivéve, mindenütt megszaladt, ezt azomban nem az anyag rosszasága, de a rossz vezénylet, az árulás okozta. 15,000 ember haszontalan hevert Szent-Tamás előtt, mert Bakonyi semmiképen sem akart győzni. Temesvár erősen állt, mert teljesen nem zárolták körül, Aradnál haszontalanul hevert 5,500 ember, mert Rukavina báró Aradot tetszése szerint segíthette. Arad kulcsa Temesváron pihent, ezt kellett volna elfoglalni. Berzenczey kormánybiztos beszéde híven ecseteli az erdélyi dolgokat, megmutatja, mit lehetett volna kevés pénzzel, sok erélylyel Erdélyben tenni: „Az adott 150,000 frtból kiállítottam 1,200 embert, vettem 1,000 lovat, felszereltem 600 legényt. A közreműködést Kolozsváron megtagadták, azt mondták, Kossuth respublicát akar, ezért kell a katona. A székelyek ajánlkoztak, ember volt, kértek lőport, fegyvert, ágyút, a General-Commando-hoz utasítottak. — Agyagfal vára gyűlést hirdettem, megijedtek, a gubernium megígérte, hogyha az agyagfalvit feloszlatom, a balázsfalvit is eltiltják. Kolozsváron cravall ütött ki, megijedtek, a gyűlés megtartását megengedték. A gyűlést megtartottuk, a kormány felhívására 40,000 székely kiállott, 3 hétig hitelre éltünk, kértünk lőport,

fegyvert, ágyút, nem kaptunk, a tisztek egy része kijelentette, hogy a császáriak ellen nem harcol, így aztán eredmény nélkül feloszlottunk.⁴⁴

Olmützben nagy dolgok történtek, a beteg király a koronáruul, testvére Ferencz Károly főherczeg az örökségről lemondtak, császár és király a 18 éves Ferencz József főherczeg lett. V. Ferdinánd lelépését következőleg tudatta a világgal és alattvalóival:

Mi, I. Ferdinánd, Isten kegyelméből Austriai császár, Magyar- és Csehország e néven V-ik királya s a t. Midőn Atyánk, boldogult Ferencz császár kimúlta után, törvényes örökösödés útján a trónra léptünk, áthatva kötelességünk szentségétül és komolyságátul, mindenekelőtt Istenhez fohászkodtunk segítségért. A jogot védeni, volt jelszavunk, — Austria népeinek boldogságát elősegíteni, célja uralkodásunknak.

Népeink szeretete és hálája dúsan jutalmazák uralkodásunk fáradoalmait és gondjait s a legközelebbi napokban is, midőn gonosztevő fondorkodásoknak sikerült birodalmunk egy részében a törvényes rendet megháborítani s polgárháborút gyújtani, népeink számtalan többsége mégis megmaradt a Fejedelem iránt tartozó hűségben. A birodalom minden részeiből jött bizonyítványokban részesültünk kemény kísértetek közben, melyek megszomorodott szivünknek jól estek.

Azonban a történetek toluulása, statusformáink nagy és terjedelmes átalakításának félreösmerhetlen és elhárithatlan szüksége, melyet mi ez évi márcziusban előmozdítani s neki utat törni iparkodtunk, azon meggyőződést állapították meg bennünk, hogy itt jobb erők

kívántainak meg a nagy mű előmozdítására és sikeres teljesezéshez vezetésére.

Érett megfontolás után tehát és áthatva a lépés parancsoló szükségétül, elhatároztuk magunkat ezennel az austriai trónról lemondani.

Főherczeg Ferencz Károly, a mi fenséges testvérünk és jogszerű követőnk az uralkodásban, ki mindig híven állt mellettünk és fáradozásainkban osztozott, kinyilatkoztatta és kinyilatkoztatja ezennel jelen emlékirat közös aláírása által, hogy ő is és pedig az utána trónra hívott fia, fenséges Ferencz József főherczeg részére az austriai császári koronáról lemond.

Midőn minden álladalmi hivatalnokokat esküjük alul felmentünk, az új uralkodóhoz utasítjuk őket, ki iránt a tett eskü kötelességeit ezentúl híven teljesítendik.

Vitéz seregeinktől hálával búcsúzunk; megemlékezve esküje szentségéről, védfal kölellenség és belámulók ellen mindig és soha inkább, mint a legújabb időben, trónunk szilárd támasza, a hűségnek, állhatatosságnak és halálmegvetésnek példánya, a szorongatott monarchia oltalma, a közös haza büszkesége és dísze volt, hasonló szeretettel és odaengedéssel fog új császárrja körül is gyülekezni.

Midőn végre népeinket az irántunki kötelesség alul felmentjük s minden idetartozó kötelességeket és jogokat ezennel ünnepélyesen, az egész világ színe előtt szeretett unokaöcsénkre, mint jogszerű örökösünkre átruházzuk, a népeket az Isten kegyelmébe és különös oltalmába ajánljuk. Adja meg nekik ismét a

Mindenható a belbékét, térítse vissza az eltévedetteket a kötelességhez, az elámítottakat a megösmeréshez, nyissa meg újra a jóllét ki apadt forrásait és öntse ki áldását teljes mértékben országaink fölé és világosítsa fel és erősítse meg egyszersmind követőnket, első Ferencz József császárt, hogy magas és nehéz feladatát saját becsületére, házunk dicsőségére és a reá bízott népek üdvére teljesítse.

Kelt Olmütz, királyi fővárosunkban, december 2-án, 1848., uralkodásunk 14-ik évében. *Ferdinánd. Ferencz Károly. Schwarzenberg.*

Ezután felolvastatott Ferencz József nyilatkozata:

I. Ferencz József császár nyilatkozványa.

Mi, első Ferencz József, Isten kegyelméből Austriai császár, Magyar- és Csehország királya stb., felséges nagybátyánk Magyar- és Csehországokban e néven ötödik Ferdinánd császár és királynak trónról lemondása és felséges atyánk Ferencz Károly főh erez égnék az örökösödéstől elállása, a *pragmatica sanctio* erejénél fogva hivatva, birodalmunk koronáját fejünkre tenni, birodalmunk minden népeinek ezennel ünnepélyesen nyilvánítjuk, I. Ferencz József név alatti trónra lépésünket.

Meggyőződésünkből elismerve a szabad és korszerű intézkedések szükségét és magas becsét, bizalommal lépünk a pályára, melynek összes birodalmunk üdvhozó átalakításához és megújításához kell bennünket vezetni.

A valódi szabadság, a birodalom minden népei egyenjogúsítása és minden státuszpolgárok törvény előtti egyenlősége, valamint a népképviselőknek a törvényhozásban részvétele alapján újra fel fog kelni a haza régi nagyságában, de megifjodott erővel, mint egy rendithetlen épület az idő viharaiban, mint tágas lak különféle nyelvű törzsek számára, melyeket atyáink kormánypalczája alatt századok óta testvéri kötelék tart együtt.

Szilárdul elhatározva, a korona fényét homálytalanul, az összes birodalmat csonkítatlanul fenntartani, de készen jogainkat népeink képviselőivel megosztani, arra számolunk, hogy Isten segítségével és a népekkel egyetértve sikerülni fog a birodalom minden országait és törzsökéit egy nagy státustestben egyesíteni.

Nehéz kísértetek függenek fölöttünk, a béke és rend a birodalom több részeiben megzavartatott.

A birodalom egy részében még most is ég a polgárháború. Minden intézkedések megtétettek, hogy a törvény iránti tisztelet minden oldalról helyreállíttassék. A felkelés lecsillapítása és a belbéke a nagy alkotmánymű szerencsés sikerének első feltételei.

Ebben bizalommal számolunk minden népeknek képviselőik általi okos és őszinte Összemunkálására.

Számolunk a mindig hű földművelők egészséges észére, kik a legújabb és törvényes határozatok által a jobbágyi viszonyok feloldása és a föld felszabadítása iránt a státuszpolgári jogok teljes élvezetébe léptek.

Számolunk hű státusz-szolgáinkra.

Dicső seregünk részéről a régóta próbált bátorság-, hűség- és kitartásnak örvendünk. Ez valamint elődeinknek a trón oszlopa, a hazának és szabad intézményeknek tántorithatlan védje leend.

Minden alkalom, jutalmazni az érdemet, mely rangkülömböset nem ismer, kedves lesz előttünk.

Austria, népei! Atyáink trónját komoly időben foglaljuk el. Nagyok a kötelességek, nagy a felelőség, melyet a gondviselés reánk tett. Isten oltalma fog bennünket kísérni.

Kelt Olmütz, királyi fővárosunkban, december 2-án, 1848. 7. *Ferencz József*. P. h. *Schwarzenberg*.

Országgyűlési határozat.

Az országba magán-utón beküldözgetett nyomtatványokból tudomására jutott az országgyűlésnek, miként I. Ferdinánd austriai császár s Magyarországnak e néven V. királya, Olmützben folyó hó 2-án az austriai császári trónusról lemondván, Schwarzenberg austriai minister által ellenjegyzett manifestumában minden népeit az ő irántai kötelességek alul s minden közállományi tisztviselőket az ő irántai hűség esküje alul feloldozottnak jelentette ki, s egyszersmind kinyilatkozattatta, hogy testvéröccse, Ferencz Károly főherczeg, az austriai császári koronáról legidősb fiának Ferencz József főherczegnek javára szintűgy lemondott.

Ennek következtében Ferencz József főherczeg magát Austria császárijának s Magyarország királyának nevezve, ugyancsak december 2-án hasonlókép austriai

minister Schwarzenberg ellenjegyzése mellett kelt nyilatkozatában trónralépését a birodalom minden népeinek kijelentette; s azon szándokát fejezvé ki, hogy minden tartományokat és népfajokat egy nagy státus-testbe akarja összeolvasztani, tudtul adja, hogy e végett mindenekelőtt az úgynevezett „lázadásnak” legyőzésére a rendeleteket már meg is tette.

Magyarország s a hozzákapcsolt országok és részek az austriai birodalom részei valamint sohasem voltak, úgy most sem azok, hanem független, önálló országot képeznek, mely saját alkotmányával bír és csak a a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.

S ezen függetlenségnek és törvényes önállásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, melyen az austriai háznak a pragmática sanctióban meghatározott örökösödési rend szerint, magyarországbani uralkodhatása alapszik.

Az austriai császári trónus iránt közbejött, merőben családi intézkedések tehát Magyarország s a hozzákapcsolt részek királyi székére ugyan a magyar országgyűlés hozzájárulása s előleges beleegyezése nélkül semmi hatást, semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

Nehogy azonban most, midőn Magyarország s a hozzákapcsolt részek önállása s független alkotmányos létele annyi oldalról fegyveres erővel hitszegően megtámadatik s a nemzet közállományi s nemzeti léteinek megtartása végett védelmi harcra kényszerítettik, az országgyűlés hallgatása, a rosszakarat által a nem-

zet jogainak sérelmére magyaráztassék: az ország törvényesen egybegyült képviselői s főrendei, mint az alkotmány őrei s a legtörvényesebb constituált hatalom, kötelességüknek tartják ezen események iránt a nemzet nevében nyilatkozni:

Magyarország királyi széke, a nemzet előleges megegyezése nélkül, csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király halála által ürülhet meg.

A törvényes koronás király halála esetében az, kit az örökös közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire s alkotmányára megesküdni és magát szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a koronázás előtt is gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.

Azonban ez csak a koronás király halála esetében történhetik s ezen egy esetet kivéve, a nemzet akarata, a képviselő országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül a magyar királyi szék birtoka körül semmi változtatás jogszerűen nem történhetik, elannyira, hogy midőn első Ferencz császár és király a mostan is élő V. Ferdinándnak megkoronáztatása iránt a nemzetet országgyűlésezni egyezkedésre felszólította, 1830-ban az országgyűlés azon világos kikötéssel egyezett csak meg V. Ferdinánd megkoronázásában, hogy atyja életében a nemzet előleges beleegyezése nélkül semminemű uralkodási jogokba ne avatkozzék.

Még inkább megkívántatik tehát az uralkodás változásához a nemzet előleges megkérdezése és beleegye-

zése, midőn a trónus birtokában még nem volt, tehát nem is rendelkezhető mellékágazati, közvetlen praesumptiv koronaörökös és az életben levő király még netalán születhető gyermekei mellőztével az uralkodó szék egy távolabb álló család-ivadéokra átruházatni szándékolatik.

Midőn tehát a nemzet előleges hozzájárulása nélkül egyik fejedelem életében más senki magának királyi jogokat nem tulajdoníthat, az öröködési rendet pedig családi magán egyezkedésekkel még kevésbé változtathatja meg;

midőn a magyar királyi szék birtokához kötött köteleességekről! lemondáshoz a nemzet előleges meg-
egyezése mulhatlanul megkivántatik;

miután a magyar királyság kétoldalú kötésen alapszik, melynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettel országgyűlési egyezkedés útján koronázási egyezséglevellet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdtött s ezen eskü következtében szent István koronájával megkoronáztatott;

miután azon esetben is, ha az uralkodó koronás király magát az uralkodás gondjaira erőtlennek érezi, az ország ideiglenes kormányzatáról intézkedni, a nemzet jogaihoz tartozik;

s miután az Olmützben decz. 2-án közbejött minden családi lemondások s jogátruházások iránt a magyar nemzet előlegesen még csak meg sem kérdezettek:

annálfogva az austriai császári székről önkényes

lemondás, az austriai birodalomba különben sem tartozó Magyarország s hozzákapcsolt részek és országok önállásán, alkotmányán s sarkalatos jogain semmit sem változtathatván: az országgyűlés, mint Magyarország s a hozzákapcsolt részek és országok törvényes orgánuma, ezennel kinyilatkoztatja, hogy az országgyűlés hire, tudta, megegyezése nélkül a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalulag nem rendelkezhetik.

Es azért az országgyűlés, az ország törvényes függetlenségéhez, alkotmányához s a magyar nemzet sarkalatos jogaihoz szorosan ragaszkodva, az ország s hozzákapcsolt részek minden egyházi, polgári s katonai hatóságainak, tisztviselőinek, hadseregeinek és minden lakosainak a nemzet nevében meghagyja és parancsolja, hogy az alkotmány iránti hűség kötelessége szerint senkinek, kit erre jogosítottnak a törvény, alkotmány és az országgyűlés el nem ismerőnek, bármely hatóságát el nem ismerve és senki ilyennek nem engedelmességedve, az ország dolgaiba gyakorolni szándéklándott bármely avatkozást jogtalan bitorlásnak tekintsék s az ország és alkotmány iránti hűség törvényszerű zászlója alatt, hazánkat minden idegenszerű u s u rpatiótól, avatkozástól s ellenséges megtámadástól megóvni s megvédelmezni hazafiui szent kötelességeknek ismerjék. Senki, a honárulás törvényes büntetésének súlya alatt máskép nem cselekedvén.

Mely határozatnak az ország minden hatóságaival s hadseregeivel közlése ezennel elrendeltetvén, ezen határozatnak mindenki általi megtartása eszközzésére

a honvédelmi bizottmány, mint a mely az országnak jelen körülmények közötti ideiglenes kormányzatára az országgyűlés által megbízva van, ezennel határozatilag utasittatik.

A Közlönytül eltérőleg tünteti föl báró Kemény Zsigmond a december 8-iki nagy fontosságú határozat hozatalát.

Szerinte Kossuth Lajos Deák Ferenczet és Pázmándy Dénest meghívta a nagyfontosságú ügy megbeszélésére. Kossuth elmondta határozati javaslatát, mindkettő ellenezte a Kossuth által jelzett határozat kifejezéseit, Kossuth Deák és Pázmándy indokainak engedve, kiegyeztek és nyugodtan mentek a titkos ülésbe, Kossuth azonban megszegve ígéretét, a határozati javaslatot az először jelzett alakban terjesztette az országgyűlés elé. Mire Pázmándy kijelenti, hogy bár mint elnök a vitába nem vehet, mindamellett figyelmezteti a vegyes ülést a határozat beláthatlan következményeire; meg van győződve, hogy ezen lépés jogtalan, erélyességi szempontból is helytelen. Ha ezt mondta és Pázmándy szavait hiven adta elő Kemény Zsigmond, ez esetben Pázmándy magamagával ellenkezésbe jött, mert a Kossuthnáli értekezleten a határozati javaslat lényegét, vagyis magát a határozatot Pázmándy sem ellenezte, míg az ülésben már a határozatot is megtámadta és ellenezte. A lényeg magában a határozatban rejlett, mert vagy elismeri a ház a lemondás érvényét, akkor a határozat fölösleges, vagy

nem, ez esetben határozatilag kellett intézkedni, itt a lényeg az érvény el-, vagy el nem ismerésében volt. A színezés, indokolás már akkor lényegtelen volt, midőn a király és nemzet egymással harczolt. Hibázott Pázmándy főleg azért is, mert más módot nem ajánlott, mert mint elnök nem hivatkozott a házszabályokra, neki, ha helytelennek tartotta a határozatot, az ügynek az osztályok előtti tárgyalását kellett volna követelni, ez az ügyet, ha a ház az osztályoknak elrendeli, hogy másnap délig határozzanak, csakis 24 órával toltta volna továbbra, 24 óra pedig az országot nem veszélyezteti, Pázmándyul tehát ez semmi egyéb személyes börmmentési politikánál nem volt, jelezni akarta a királynak hűségét és személyét fedezni kívánta a physikai és erkölcsi kényszerrel.

Erre Deák felállt, — hogy azomban Deák szellőzni akart-e a folyosón, vagy beszélni és mit akart beszélni, errül a báró nagy bölcsen hallgat. Báró Kemény már akkor Deákkal jó viszonyban volt, az újságírónak minden időben fő tulajdona a kíváncsiság, ennélfogva Keményről fel nem tehető, hogy Deáktul meg ne kérdezte volna, mit akart mondani, de mert Kossuthnak esküdt ellensége volt, mert Deák csak simítani akarta a határozatot, hogy Kossuthot terhelje, bölcsen elhallgatja Deák gondolatát.

Kossuth, a mint Deák felállt, Pázmándyhoz következőleg szolt: „Meg vagyok győződve, hogy ha Windischgrätz Pestre jön, engem felakasztat, azomban legyen az előttem szóló meggyőződve, hogy lesz, aki azokat előbb felakasztatja, kik szavaik és tetteik által

Windischgrätz bejövetelét elősegítik.“ Erre a szerkezet egyhangúlag, vita nélkül elfogadtatott. Kétségkívül Kossuthnak ezen nyilatkozata sem sima, sem gyengéd, sőt még parlamentáris sem volt, mert határozottan érezte a kötelet mindazokkal, kik herczeg Windischgrätz-el ölelkezni akartak. Herczeg Windischgrätz Pesttől 20 mértföldnyire szoktatta herczegi alkotmányosságra golyó- és kötéllel a jó bécsieket, Pesten pedig volt néhány ezer rajongó, kik minden perczben készek voltak Kossuth Lajos ígérését végrehajtani. Nem lehet tehát csodálni Pázmándy elnémulását, ki nem-sokára megszökött. Ezen jelenetnek a Közlönybüli kihagyása nagyon valószínű, mert válságos viszonyok közt sokat adnak a határozatok egyhangú elfogadására, Kossuth tehát, ki a helyzet ura volt, kihagyatta ezen indokbul, Pázmándy nem erőszakolta behozását, mert Kossuthal nem mert még nyíltan szakítani, a hová beszélt, róla magánúton úgysis értesültek. Kossuth az elfogadás után beszélt az európai politikárul, fogad Cavaignac bukására, lehet, hogy Napoleon, hogy Ledru Rollin és a veresek fognak győzni, kiknek ő a győzelmet szívéből kívánja.

V. Ferdinánd király, Ferencz Károly főherczeg trónörökös lemondásának, Ferencz József trón-nyilatkozatának számos törvényes hiányai voltak. A király kétségkívül a legszabadabb országban is lemondhat, mert általában azt a világ egy alkotmánya sem parancsolja hogy tehetetlen, beteges vagy a kormányzat rendszerével elégedetlen egyén a királyságot viselje, mert a királyság tulajdon és méltóság; a polgár lemondhat

tulajdona- és méltóságáru, a királynak a polgárnál kevesebb joga nem lehet, a magyar alkotmány a királyt csak a törvényes kormányzatra, de az élethossziglani kormányzatra nem kötelezte, miután azomban a király a nemzetfelségi jogoknak csak fele részben tulajdonosa, a másik felét pedig maga a nemzet gyakorolja, a leköszönő királynak lemondását és a korona átruházását a nemzet képviselőinek, a törvény által megszabott módon kell bejelenteni. A nemzetet képviseli az országgyűlés, ha ez szünetel, a kormány, a király ezen két közeg mellőzésével a néppel nem érintkezhet, minden ilyenmű érintkezés a nemzetfelség megsértése. Magyarországnak volt törvényes ministere és törvényes országgyűlése; törvényes ministerek voltak: Szemere és Mészáros, egyik sem mondott le, a király egyiket sem bocsájtotta el; az országgyűlés törvényes volt, mert Ferdinánd király kényuri parancscsal feloszlatta ugyan, de ezen feloszlítás semmi és érvénytelen volt, mert a magyar országgyűlés az évi bevétel- és kiadásokruli számadások megvizsgálása, az új költségvetés megállapítása előtt fel nem oszlatható, ez pedig nem történt meg, mert sem a 48-iki számadást meg nem vizsgálták, sem a 49-iki költségvetést meg nem állapították. A királynak tehát, midőn leköszönt is, a ministerek egyikét magához kellett volna parancsolni és általa ellenjegyeztetni kellett volna a lemondást és általa az országgyűlést tudósítani. Az új királynak hasonló módon kellett volna eljárni. V. Ferdinánd leköszönte után az örökösödés kétségbe vonhatlan rende szerint a királyság Ferencz

Károly ő fenségét illette, az ő leköszönését már a felelős miniszternek nem kellett aláírni, mert csakis a királyi leköszönés kormányzati cselekmény, de ezen esetben sem tartattak meg azon külkellékek, melyeket a magyar törvények a birtok- és tulajdon-átruházásoknál követelnek. Az ily átruházásoknál törvényeink szerint meg kell szabatosan a tárgyat jelelni egy erre különösen kiállított okmányban és azt hiteles, legalább két tanú által kell aláírni, már pedig az V. Ferdinánd által kibocsájtott okmányban Ferencz Károly főherczeg nem Magyarország-, nem a magyar korona-, de az osztrák császárságrul mondott le, Magyarország pedig az 1791. és az 1848. törvények szerint önálló, független állam volt, az tehát, ki az osztrák császári koronáruul lemondott, még nem mondott le Magyarországrul; hiányos volt továbbá azért is, mert tanúk nem előttemezték. A *pragmatica sanctiónak* nevezett törvény azon szava, mely szerint Magyarország királyának egy és ugyanazon személynek kell lenni, ki egyszermind Austria császáruja, miután ezen törvény a lemondás esetét nem jelzi, nem mondja azt, hogy ha a császár a császári koronáruul lemond, élethossziglan magyar király nem maradhat, különben is ezen törvényt az utóbbi 91. és 48. törvények, Magyarország függetlenségét és önállását biztosítva, lényegesen megváltoztatták. Ferencz József ő felsége trónfoglalási nyilatkozatában egy szóval sem emlékezik meg Magyarországrul, de mindég a birodalomruul beszél, Magyarország közjogi szótára pedig ezen szót: birodalom, nem ösmerte, közjogilag tehát a viszonyok semmit sem változtak.

Az országgyűlés tehát sem a leköszönést, sem a trónra lépést érvényeseknek nem ösmerhette el, és ezt Deák Ferencz az igen becsületes és nagyon higgadt hazafi sem tekinthette érvényesnek, ezt bizonyítja az, hogy Kemény szerint is a határozatot elvben elfogadta, az országgyűlés tehát helyesen cselekedett, midőn ezen okmányokat érvénytelennek nyilatkoztatta és az ország védelméről intézkedett. Helytelen azonban azon tétel, mely a királyiul az országgyűlés beleegyezése nélkül a leköszönés jogát megtagadta, mert ez a királynak mint embernek egyéni joga, V. Ferdinándra ez annyival inkább nem alkalmazható, mert az országgyűlés már szeptemberben kimondta, hogy tehetetlen, beteges és Mátyás törvénye szerint a nádort a kormány tetteleges átvételére felszólította, az ildom kétségkívül azt ajánlotta volna, hogy az országgyűlés küldöttséget küldjön ki és a trónörököst, a tényleges királyt, kötelességeire figyelmeztetve, az alkotmányos eljárásra felhívja, az ildom szava azonban, midőn a törvények beszélnek, hallgat, az ildom szabályait csakis akkor lehet követni, midőn az a jognak nem árt, egyébiránt bármit tesz is az országgyűlés, az eredmény ugyan az lett volna, mert ez nem személyi, de elvi harcz volt.